บทที่ 2

ทบทวนวรรณกรรมและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การทบทวนวรรณกรรม (Literature Review) ในบทนี้เพื่อที่จะทำการศึกษาและวิจัยถึง ปรัชญา ทฤษฎี แนวคิด หลักการ กฎหมาย องค์กร บทความ งานวิจัย วิทยานิพนธ์ และคำพิพากษาศาลฎีกาที่เกี่ยวข้องเพื่อนำไปใช้เป็นข้อมูลประกอบการวิเคราะห์ในการจัดทำกฎหมายต้นแบบว่าด้วยทนายความสาธารณะเพื่อการคุ้มครองสิทธิการเข้าถึงกระบวนการยุติธรรมในคดีอาญา โดยแต่ละส่วนมีเนื้อหาที่เกี่ยวข้อง ดังนี้

1. ปรัชญา ทฤษฎี แนวคิด และหลักการ

กฎเกณฑ์ธรรมชาติมีความสำคัญในการดำรงชีวิตอย่างเป็นธรรมชาติและมีเหตุผลดังที่ รองศาสตราจารย์สมยศ เชื้อไทย (2561, หน้า 88) กล่าวว่า ความเป็นอิสระ ความเป็นเสรีและความรู้สึกและความสงบสันติ ซึ่งหมายถึง “ธรรมชาตินิยม” (Natural Law) ยังกล่าวต่อไปอีกว่า “ธรรมชาตินิยม” ต้องมีความเสมอภาค โดยไม่จำกัดชาติหรือเผ่าพันธุ์ จากแนวคิดนี้เป็นเรื่องสากลนิยม (Cosmopolitan Philosophy) แนวคิดดังกล่าวสอนให้มนุษย์ยอมรับเรื่องความเสมอภาคของมนุษย์ และความเป็นสากลของหลักกฎหมาย

ดังนั้นมนุษย์เป็นสิ่งมีชีวิตที่อาศัยอยู่ร่วมกันจึงต้องมีกฎเกณฑ์และกติกาให้มนุษย์อยู่ภายในกรอบที่กำหนดไว้ (จุฑารัตน์ เอื้ออำนวย, 2556, หน้า 22) กฎเกณฑ์มีไว้สำหรับมนุษย์จะต้องปฏิบัติเป็นกฎหมายหรือความเป็นกฎเกณฑ์อย่างแท้จริง (True Law) ภายใต้สิทธิของตน (หยุด แสงอุทัย, 2451-2522 และสมยศ เชื้อไทย, 2560, หน้า 171) ได้ให้ความหมายเกี่ยวกับ “อำนาจที่กฎหมายให้แก่บุคคลในอันที่จะมีเจตจำนง” (Willensmacht) ต้องเสมอภาคตามกฎเกณฑ์ในสังคมที่มนุษย์เป็นผู้กำหนดขึ้นและต้องเป็นกฎเกณฑ์ที่มีความยุติธรรม ดังนั้นมนุษย์ต้องปฏิบัติตามกฎหมายเหมือนกันหากผู้ใดทำผิดหรือฝ่าฝืนกฎเกณฑ์ต้องถูกลงโทษ จากการที่มนุษย์อยู่ร่วมกันในสังคมและก่อเกิดความสัมพันธ์ต่าง ๆ ที่กล่าวมาข้างต้นนั้นแสดงให้เห็นว่าถึงมนุษย์เป็น “สัตว์สังคม” กล่าวคือ การอยู่ร่วมกันด้วยนิติสัมพันธ์และมีความขัดแย้งนั้น สังคมจึงต้องมีกฎเกณฑ์ หรือที่เรียกว่า “กฎหมาย” (Le Droit) ซึ่ง ศาสตราจารย์ ดร.เกรียงไกร เจริญธนาวัฒน์ (2561, หน้า 297) ได้อธิบายว่า “กฎเกณฑ์แห่งกฎหมาย” (Le Regle de Droit) “กฎเกณฑ์ทางศีลธรรม” (Les Regles de

Morale) และ “จารีตประเพณี” (La Coutume) เป็นสิ่งที่กำหนดถึงความสัมพันธ์ทางสังคม เป็นการบ่งชี้ถึงลักษณะความเป็น “สังคมอารยะ” (La Societé Civilise) โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อขจัดความขัดแย้งที่เกิดขึ้นในสังคมโดยให้กฎหมายเป็นความตกลงทั่วไป (Le Consensus) ซึ่งก็หมายความว่ากฎหมายเป็นความตกลงและการต่อต้านการคัดค้านหรือการขัดแย้งที่มีต่อบทบัญญัติของกฎหมายและมีลักษณะเป็นการทั่วไป (La Généralité) กฎหมายเป็นการเรียกร้องถึงความเสมอภาค ซึ่ง ศาสตราจารย์ ดร.เกรียงไกร เจริญธนาวัฒน์ (2561, หน้า 297) ได้กล่าวไว้เช่นเดียวกับ ศาสตราจารย์ ดร.ปรีดี เกษมทรัพย์ (2560, หน้า 141) ซึ่งได้อธิบายตามแนวคิดอริสโตเติล ว่าความยุติธรรมแบ่งออกเป็น ความยุติธรรมตามธรรมชาติ (Natural Justice) กับความยุติธรรมที่มนุษย์สมมุติขึ้น (Conventional Justice) ดังนี้ความยุติธรรมจึงหมายถึง ความเป็นมาตรการที่มนุษย์ตกลงกำหนดขึ้นเพื่อชี้ถูกผิด ซึ่งเป็นหลักการและเหตุผลที่สากลยอมรับ

จากหลัก “กฎหมาย” และ “กฎเกณฑ์แห่งกฎหมาย” ผู้เขียนได้ศึกษาในความหมายของ “ปรัชญา” (Philosophy) ซึ่งเป็นศาสตร์ที่เกี่ยวกับการหาความรู้จากเหตุการณ์ตามหลักเหตุผล โดยนักคณิตศาสตร์ชาวกรีกโบราณ คือ ปีธาโกรัส (Pythagoras) (สมยศ เชื้อไทย, 2561, หน้า 61) มีแนวคิดการศึกษาปรัชญาก็คือการค้นคว้าจากรากฐานของสถานะและเนื้อหา เมื่อพิเคราะห์ถึงความหมายของปรัชญา (Meanings of Philosophy) ซึ่งภาษาสันสกฤต แบ่งออกเป็น 2 คำ คือคำว่า “ประเสริฐ” และคำว่า “เข้าใจ” เมื่อนำมารวมกันแล้ว คำว่า “ปรัชญา” แปลว่า “ความรู้อันประเสริฐ” ซึ่งเป็นหลักวิชาแห่งความรู้และความจริง ส่วนคำว่า “นิติปรัชญา” คือการคิดกฎหมายอย่างปรัชญา (To think of Law Philosophically) ซึ่ง ศาสตราจารย์ ดร.ปรีดี เกษมทรัพย์ (2560, หน้า 65)ได้อธิบายว่า ต้องเป็นการคิดอย่างใช้หลักเหตุผล โดยพิเคราะห์จากตัวกฎหมาย คำว่า “กฎหมาย” แยกอธิบายความได้เป็น 2 ความหมายคือคำว่า “กฎหมาย” เป็นคำสั่งขึ้นอยู่กับ “เจตจำนง” (Will) และคำว่า “ตามจิตใจกำหนด” ซึ่งเป็นสาระสำคัญของกฎหมาย คือ “เจตจำนง” (Will) จากแนวความคิดสำนักกฎหมายบ้านเมือง (Legal Positivism) (ปรีดี เกษมทรัพย์, 2560, หน้า 330) อธิบายไว้ว่า นักกฎหมายบ้านเมืองคนสำคัญ (John Austin) ซึ่งเป็นผู้สอนวิชา Juris-Prudence ของสหราชอาณาจักร ให้ความหมายคำว่า “กฎหมายคือคำสั่งรัฐาธิปัติย์” รองศาสตราจารย์ ดร.จุฑารัตน์ เอื้ออำนวย (2556, หน้า 25) และ ศาตราจารย์ พิเศษ ดร.ชาญชัย แสวงศักดิ์ (2558, หน้า 47) เป็นกฎหมายตามธรรมชาติที่เป็นแบบแผนไม่ขึ้นอยู่กับเจตจำนงของบุคคลหนึ่งบุคคลคนใด แต่เป็นเหตุเป็นผลโดยธรรมชาติ (เกรียงไกร เจริญธนาวัฒน์, 2558, หน้า 418) คำว่า “เหตุผล” (Ration) ตามแนวคิดของสำนักกฎหมายธรรมชาติหรือสำนักธรรมชาตินิยม (Natural Law School)

จากที่กล่าวมาข้างต้น ผู้เขียนสรุปได้ว่า กฎเกณฑ์ธรรมชาติเป็นกฎเกณฑ์ในการดำรงชีวิตมนุษย์ตามธรรมชาตินิยมด้วยความเสมอภาคและด้วยความยุติธรรม โดยไม่จำกัดชาติหรือเผ่าพันธุ์

สากลของกฎหมายตามแนวคิดปรัชญาซึ่งหมายถึงกฎหมายที่เป็นกติกาให้มนุษย์มีพฤติกรรมภายในกรอบที่สังคมกำหนดไว้ภายใต้สิทธิและหน้าที่ ดังนั้นสังคมจึงต้องมีกรอบกติกาที่เรียกว่า “กฎหมาย” ซึ่งกฎหมายคือคำสั่งรัฐาธิปัตย์เป็นเจตจำนงอย่างเป็นเหตุเป็นผลด้วยความยุติธรรม

1.1 ปรัชญาความยุติธรรม (Philosophy of Justice)

จากปรัชญากฎหมายดังที่ผู้เขียนได้กล่าวมาและเจตจำนงอย่างเป็นเหตุเป็นผลด้วยความยุติธรรม เป็นหลักการทางสังคมที่คงไว้ซึ่งความสงบสุข ในสังคม Plato กล่าว Aristotle เป็นลูกศิษย์ของ Plato ได้รับแนวความคิดจาก Plato ที่กล่าวถึง “ความยุติธรรม” ว่ารัฐจะต้องคำนึงถึง ซึ่ง Aristotle มีแนวคิดเรื่อง “ความยุติธรรม” ว่ามนุษย์ทุกคนมีเป้าหมายสูงสุดของการไปสู่ความสุข และมีความเสมอภาคทางการปกครอง ความยุติธรรมเป็นความเสมอภาคในการได้รับการปฏิบัติที่เท่าเทียมกัน ความยุติธรรมมนุษย์จะต้องมีพันธะผูกพันต่อการมีคุณธรรมที่เท่ากันและได้รับการปฏิบัติอย่างเท่าเทียมกัน จากความยุติธรรมตามกฎหมายและการดำรงอยู่ของมนุษย์จึงมีรากฐานมาจาก “กฎหมายธรรมชาติ” (Lex Naturalis) (ปรีดี เกษมทรัพย์, 2560, หน้า 174) และ “กฎหมายนิรันดร” (Lex Aeterna) เป็นบรรทัดฐานทางศีลธรรมด้วยเหตุผลของมนุษย์ที่มีผลผูกพันในการกระทำของมนุษย์โดยธรรมชาติ (สุนีย์ มัลลิกะมาลย์, 2562, หน้า 62)

จากที่กล่าวมาแล้วนั้น Plato และ Aristotle (สุรัชดา รีคี, 2562, หน้า 27) มีแนวคิดเกี่ยวกับความยุติธรรมว่ามีรากฐานมาจากปรัชญาของสำนักกฎหมายธรรมชาติที่ยึดในความถูกต้องตามพื้นฐานทางจริยธรรม (Ethics) ความเป็นเหตุผล ความเที่ยงธรรม (Equity) ความเป็นธรรม (Fairness) ซึ่งมีอยู่ในธรรมชาติที่มนุษย์ยอมรับ ตามแนวคิดของ Aristotle ให้ความสำคัญต่อความเสมอภาค ไม่เลือกปฏิบัติตามสถานะของมนุษย์ซึ่งมีความยุติธรรม (Justice) (ปรีดี เกษมทรัพย์, 2560, หน้า 343) ดังนั้น “ความยุติธรรม” (Equity) เป็นการปฏิบัติตามบทกฎหมาย (Justice According to Law) อย่างเท่าเทียมกัน ส่วนความยุติธรรมในแนวคิดของ Plato ซึ่งได้กล่าวรวมถึงรัฐต้องมีความยุติธรรม ซึ่งไม่ใช่การกำหนดเป็นกฎหมาย แต่เป็นความยุติธรรมที่มาจากการปกครองของรัฐให้กับประชาชนในรัฐก็คืออุตมรัฐ (Republic)

“ความยุติธรรม” ตามแนวคิดของ Plato และ Aristotle เหมือนกันแต่มีรายละเอียดต่างกัน คือ Aristotle มีแนวคิดความยุติธรรมอยู่ที่ระบบของสิทธิ (System of Rights) ที่ทุกคนในสังคมมีความเสมอภาคกัน (สมยศ เชื้อไทย, 2561, หน้า 201-202) ซึ่ง Plato มีแนวคิดเรื่องหน้าที่ (Duties) ที่ทุกคนต้องปฏิบัติจากการทำหน้าที่แก่รัฐ ที่กล่าวไว้ในหนังสือ Republic ว่าความยุติธรรมไม่ใช่มาจากกฎหมาย แต่ความยุติธรรมมาจากการทำหน้าที่ของรัฐในการกำหนดกฎเกณฑ์หน้าที่ ทั้งนี้เพราะในแต่ละชนชั้นของคนในสังคมย่อมมีหน้าที่แตกต่างกัน แนวคิดของ Aristotle กับแนวคิดของ Plato ในเรื่องเกี่ยวกับสิทธิ หมายถึง หน้าที่ความถูกต้องตามความยุติธรรม ดังนั้นเป้าหมายของความยุติธรรม

ทั้งของ Plato และ Aristotle เป็นการทำให้ทุกคนมีจุดหมายเดียวกันคือ มีความสงบสุขในสังคม มีคุณธรรม มีความยุติธรรม โดยกล่าวถึงในหนังสือชื่อ Republic ของ Plato ซึ่ง Dr.Baker แสดงให้เห็นว่าความยุติธรรมขึ้นอยู่กับพฤติกรรมของมนุษย์ (สุนีย์ มัลลิกะมาลย์, 2562, หน้า 61)

จากความหมายข้างต้นปรัชญาความยุติธรรมนำไปสู่การเป็นทฤษฎีความยุติธรรม (Justice Theory) ซึ่งความยุติธรรมนั้นเป็นสิทธิขั้นพื้นฐาน (Basic Rights) (สุนีย์ มัลลิกะมาลย์, 2562, หน้า 65) (Hans Kelsen, 2000, หน้า 1-2) ความยุติธรรมเป็นความสัมพันธ์ของพลเมืองตามระเบียบทางสังคม (Social Order) ด้วยคุณธรรม (Virtue) (ปกป้อง ศรีสนิท, 2561, หน้า 80) ที่ปฏิบัติต่อประชาชนในสังคมตามหลักสิทธิมนุษยชน (ปกป้อง ศรีสนิท, 2563, หน้า 17) ความยุติธรรมจึงเป็นหัวใจสำคัญในการดำรงความสงบสุขของสังคม (Social Justice) (ปกป้อง ศรีสนิท, 2563, หน้า 19) ตามสิทธิเสรีภาพของตนหรือความยุติธรรมของกลุ่มบุคคลในสังคม (Collective Justice) ดังนั้นปัญหาความขัดแย้งจึงเป็นเรื่องธรรมชาติที่เกิดขึ้น เพียงแต่ปัญหาความขัดแย้งหรือการแสวงหาทางออกของปัญหาความขัดแย้งนั้นต้องอยู่บนพื้นฐานของความยุติธรรมของปัจเจกชน (Individual Justice) (ปกป้อง ศรีสนิท, 2563, หน้า 21) ที่เกิดขึ้นตามสภาวการณ์ของบุคคล ซึ่งจอห์น รอลว์ส (John Rawls) เป็นนักปรัชญาชาวอเมริกันในช่วงคริสต์ศตวรรษที่ 20 ได้เขียนหนังสือ (A Theory of Justice (1971)) ซึ่งกล่าวถึง “ทฤษฎีความยุติธรรม” ว่าความยุติธรรมทางสังคมและเป็นคุณธรรมข้อแรกของสังคม “Justice is the first virtue of social institutions,” (John Rawls, 1971, p. 3)

จากที่ได้กล่าวถึงทฤษฎีความยุติธรรมข้างต้นนั้น ตามที่ ศาสตราจารย์จรัญ โฆษณานันท์ (2559, หน้า 136-137) กล่าวถึง ทฤษฎีความยุติธรรมของ (John Rawl) นักปรัชญาการเมืองมหาวิทยาลัยฮาวาร์ด ชาวอเมริกัน ที่เขียนในหนังสือ (A Theory of Justice ค.ศ. 1972) (พ.ศ. 2515) โดยแบ่งความยุติธรรมออกเป็น 2 ประเภท คือ ความยุติธรรมทางสังคม (Social Justice) และความยุติธรรมทางกฎหมาย (Legal Justice) จากทฤษฎีความยุติธรรมของ Rawls นั้นมีแนวคิดมาจาก “ทฤษฎีสัญญาประชาคมแบบดังเดิม” (The traditional social contract theory) และมีนักปรัชญา จอห์น ล็อก (John Locke, ค.ศ. 1632-1704) ฌอง-ฌาค รุสโซ (Jean-Jacques Rousseau, ค.ศ. 1712-1778) (พ.ศ. 2255-2331) และ อิมมานูเอล คานต์ (Immanuel Kant, ค.ศ. 1724-1804) (พ.ศ. 2267-2347) ได้นำ “ทฤษฎีสัญญาประชาคม” ดังกล่าวมาประยุกต์ใช้อย่างเป็นนามธรรม ดังนั้นในทางปรัชญาจึงเป็นสัญญาประชาคมในลักษณะที่เป็นเหตุการณ์สมมติ (A Hypothetical social Contract) ประกอบด้วยความยุติธรรมทางสังคม (Social Justice) และความยุติธรรมทางกฎหมาย (Legal Justice) จากที่ได้กล่าวมานั้นปรัชญาความยุติธรรมจึงนำไปสู่การเป็นทฤษฎีความยุติธรรม (Justice Theory)

จากหลักการในทางทฤษฎีความยุติธรรมที่ได้กล่าวมาแล้วนั้น จอห์น บอร์ดเล่ย์ รอลว์ส (John Bordley Rawls) เป็นศาสตราจารย์ด้านกฎหมายการเมืองของมหาวิทยาลัยฮาเวิร์ด (Harvard

University) สหรัฐอเมริกา (กิติพัฒน์ นนทปัทมะดุลย์, 2535, หน้า 3) ได้กล่าวว่า “ความยุติธรรม” ต้องมีความเท่าเทียมกันและมีโอกาสที่เท่าเทียมกันเพื่อเป็นการรับรองถึงสิทธิเสรีภาพขึ้นพื้นฐานในสังคมซึ่งไม่ต้องคำนึงถึงฐานะทางสังคม เศรษฐกิจ เพศ และเชื้อชาติ

จากที่ได้กล่าวถึงแล้วนั้น มีศาสตราจารย์ด้านนิติศาสตร์ด้านนิติปรัชญาของ มหาวิทยาลัยอ๊อกซฟอร์ด (University of Oxford) ชื่อว่าโรนัลด วอร์กิ้น (Ronald Dworkin) (จรัญ โฆษณานันท์, 2555, หน้า 337) ได้กล่าวถึงทฤษฎีความยุติธรรม ว่ารัฐต้องมีความรับผิดชอบ และต้องมีการปรับปรุงแก้ไขกฎหมาย ที่ไม่มีความชัดเจนและกฎหมาย ที่ส่งผลกระทบต่อสิทธิมนุษยชนขั้นพื้นฐาน และมีที่มีแนวคิดเช่นเดียวกันคือ เดวิด ฮูม (David Hume) นักปราชญ์ชาวสหราชอาณาจักร กล่าวถึงทฤษฎีความยุติธรรม ว่า “ความยุติธรรมเป็นคุณธรรมอย่างหนึ่งที่มิได้ปรากฏขึ้นเองตามธรรมชาติ แต่เป็นคุณธรรมที่เกิดจากความคิดสร้างสรรค์ของมนุษย์” เพื่อให้ได้มาเพื่อประโยชน์สุข

จากที่ได้กล่าวถึงนักปราชญ์ที่มีแนวคิดทฤษฎีความยุติธรรมข้างต้นนั้น มีนักปรัชญาและนักทฤษฎีกฎหมายธรรมชาติชาวอิตาเลียนสมัย Middle Ages ช่วงศตวรรษที่ 12-13 (ค.ศ. 1225-1274) (พ.ศ. 1768-1817) เซนต์โทมัส (Saint Thomas Aquinas) (ปรีดี เกษมทรัพย์, 2552, หน้า 159) กล่าวถึงทฤษฎีความยุติธรรมว่ากฎหมายธรรมชาติ (Natural Law) เป็นกฎหมายที่มนุษย์เข้าถึงได้ด้วยเหตุและผลของมนุษย์คือ การรักษาตัวรอด (Conservation Sui) เป็นสิ่งที่กฎหมายจำต้องให้ความชอบธรรมแก่การป้องกันตามกฎหมาย และสามารถอธิบายได้ถึงประเภทของ “กฎหมาย” ที่เป็นคำสั่งของเหตุผลที่บัญญัติขึ้นโดยผู้มีหน้าที่ในการดูแลสังคมและได้ประกาศใช้แล้ว ซึ่งเซนต์โทมัส มีแนวความคิดเช่นเดียวกันว่า กฎหมายที่มนุษย์บัญญัติไว้จะต้องสอดคล้องกับกฎหมายธรรมชาติ

ส่วน อริสโตเติล (Aristotle) นักปรัชญาในยุคกรีกโบราณได้ให้ความหมายของความยุติธรรม ว่าเป็นความชอบธรรมของมนุษย์ (สฤณี อาชวานันทกุล, 2557, หน้า 242-243) ในการแบ่งสันปันส่วนและการปฏิบัติเหมือนกัน ซึ่งความยุติธรรมมาจากรากฐานระบบประชาธิปไตยที่มีเสรีภาพของพลเมือง ซึ่งประกอบด้วยผู้นำและผู้ตาม ความเท่าเทียมกันโดยไม่เลือกปฏิบัติทางสถานะ ชาติกำเนิด และสามารถอาศัยอยู่ร่วมกันด้วยความยุติธรรม มีความชอบด้วยกฎหมาย มีการแบ่งสันปันส่วน (Justita Distribute) มีความยุติธรรมแลกเปลี่ยนทดแทน (Justita Commutativa) (ปรีดี เกษมทรัพย์, 2560, หน้า 347-349) และ (สมยศ เชื้อไทย, 2561, หน้า 201-203) อธิบายว่าชาวกรีกโบราณมีแนวคิดว่า ความยุติธรรมเป็นความประสงค์ของพระเจ้าที่ควบคุมโชคชะตาพรหมลิขิตของมนุษย์ ความยุติธรรมเป็นสิ่งที่อยู่เหนือธรรมชาติ โดยความยุติธรรมในทรรศนะเริ่มแรกของชาวกรีกโบราณจะเป็นเสมือนหลักการครอบจักรวาล แบบอภิปรัชญา (Metaphysical

Cosmological Principle) ซึ่งกำหนดและควบคุมการทำงานของพลังแห่งธรรมชาติทั้งหลายในจักรวาลให้มีความสมดุลกัน (Julius Stone, 1965, p. 11 อ้างถึงใน ไกรสร เลี้ยงสมบูรณ์, 2537, หน้า 40)

กล่าวโดยสรุปทฤษฎีความยุติธรรมของนักปรัชญาหลายสำนักมีแนวคิดที่สอดคล้องต้องกันในเรื่องความเสมอภาคเท่าเทียมและเป็นธรรมในสังคมตามแนวคิดของจอห์น บอร์ดเล่ย์ รอลว์ส (John Bordley Rawls) เห็นว่า กฎหมายและสถาบันของรัฐไม่ควรใช้ประโยน์กับคนกลุ่มหนึ่งโดยถือฐานะทางสังคมที่มีความแตกต่างกัน รัฐควรให้ความสำคัญกับการคุ้มครองสิทธิเสรีภาพ ความเท่าเทียมละมีการจัดแบ่งสันปันส่วนให้ทั่วถึงทุกคนตามแนวคิดของจอห์น รอลว์ส (John Rawls) เห็นว่า ความยุติธรรมในสังคมคือความยุติธรรมทางกฎหมาย ซึ่งได้สอดคล้องกับแนวความคิดของ อริสโตเติล (Aristotle) ที่เห็นว่าความยุติธรรมคือการแบ่งสันปันส่วนได้ สิ่งที่เหมือนกันก็ควรได้รับการปฏิบัติเช่นเดียวกัน และสิ่งที่แตกต่างกันก็ควรได้รับการปฏิบัติที่ต่างกัน และเชื่อว่าหลักความยุติธรรมเป็นรากฐานของระบบประชาธิปไตย ที่มาจากเสรีภาพ เนื่องจากทุกคนมีความเท่าเทียมกัน ความยุติธรรมมิได้ขึ้นอยู่กับกฎหมาย แต่ความยุติธรรมคือการแบ่งสันปันส่วน ขณะที่ เดวิด ฮูม (David Hume) เห็นว่า ความยุติธรรมเป็นคุณธรรมที่มิได้ปรากฏขึ้นตามธรรมชาติ แต่เป็นคุณธรรมที่เกิดจากการคิดสร้างสรรค์ของมนุษย์ ส่วน โรนัลด วอร์กิ้น (Ronald Dworkin) เห็นว่า รัฐควรมีความรับผิดชอบปรับปรุงแก้ไขกรณีกฎหมายมีความไม่ชัดเจนหรือมีปัญหากระทบกระเทือนต่อสิทธิมนุษยชนขั้นพื้นฐาน หากกฎหมายที่บัญญัติขึ้นเป็นเหตุให้เกิดความไม่เสมอภาคและไม่เป็นธรรม ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ เซนต์โทมัส (Saint Thomas Aquinas) ที่เห็นว่ากฎหมายที่มนุษย์บัญญัติขึ้นจะต้องสอดคล้องกับกฎหมายธรรมชาติ ถ้ากฎหมายมนุษย์ไม่สอดคล้องกับกฎหมายธรรมชาติ กฎหมายมนุษย์ที่บัญญัติขึ้นก็ไม่มีคุณค่า

“ความยุติธรรม” ตามพจนานุกรมไทย ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2554 ได้ให้ความหมายไว้ว่า “ยุติธรรม หมายถึง ความเที่ยงธรรม ความชอบธรรม ความชอบด้วยเหตุผล” ส่วนคำว่า “เที่ยงธรรม” หมายถึง “ตั้งตรงด้วยความเป็นธรรม” และคำว่า “ชอบธรรม” หมายถึง “ถูกตามหลักธรรม ถูกตามนิตินัย” (พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน, 2554, หน้า 957)

จากการทบทวนวรรณกรรมของผู้วิจัย ปรัชญาความยุติธรรมและทฤษฎีความยุติธรรม คือ ความเที่ยงธรรม ความชอบธรรม ความชอบด้วยเหตุผล ความยุติธรรมกับกฎหมายไม่สามารถแยกจากกันได้เพราะกฎหมายดำรงอยู่ได้ด้วยความยุติธรรม ความยุติธรรมหมายรวมถึงการยุติปัญหาและความขัดแย้งโดยใช้หลักความยุติธรรม ดังนั้นหลักความยุติธรรมเกิดจากการแบ่งสันปันส่วนอย่างทั่วถึง การเข้าถึง (Access) ความยุติธรรม (Justice) จากแนวคิดซึ่งสะท้อนให้เห็นว่า ความยุติธรรม (Judicial Commission of New South Wales, 2009, p. 1103) สำหรับการที่รัฐจัดสรรสิทธิประโยชน์ในด้านการคุ้มครองสิทธิการเข้าถึงความยุติธรรมของประชาชนผู้ยากไร้หรือผู้ด้อยโอกาส

รัฐควรจัดให้มีการแบ่งสันปันส่วนให้ทั่วถึงทุกคนไม่ควรคำนึงถึงฐานะทางสังคมที่มีความแตกต่างกันและให้ประโยชน์กับคนกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งโดยเฉพาะ เนื่องจากบุคคลทุกคนมีสิทธิ เสรีภาพและความเสมอภาคเท่าเทียมกัน (ปกป้อง ศรีสนิท, 2563, หน้า 20) อันเป็นรากฐานของการปกครองในระบอบประชาธิปไตยภายใต้ (ประสิทธิ์ ปิวาวัฒนพานิช, 2560, หน้า 103) กฎหมายซึ่งรัฐธรรมนูญถือว่าเป็นส่วนหนึ่งของกฎหมายที่กำหนดหรือวางระเบียบของ “สถาบันทางการเมือง” (Institutions Politiques) คือรัฐซึ่งเกี่ยวข้องกับกฎเกณฑ์องค์ประกอบและโครงสร้างของรัฐและสถานะทางพลเมืองของรัฐ ดังนั้นหากกฎหมายใดที่รัฐได้บัญญัติบังคับใช้ขึ้นนั้นขัดหรือไม่สอดคล้องกับหลักความยุติธรรมและรัฐธรรมนูญหรือกฎหมายที่บัญญัติขึ้นนั้นไม่มีผลบังคับใช้แต่อย่างใด รัฐมีหน้าที่ต้องแก้ไขปรับปรุงเพื่อให้กฎหมายที่บัญญัติมาใช้ก่อให้เกิดความยุติธรรมกับประชาชนทุกคน

1.2 ทฤษฎีองค์กร (Organization Theory)

การปกครองในระบอบประชาธิปไตยภายใต้กฎหมายรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยซึ่งได้กำหนดบทบัญญัติและระเบียบสถาบันองค์กรไว้ เมื่อกล่าวถึงองค์กรมีแนวคิดและทฤษฎี คือ “ทฤษฎีองค์กร” (Organization Theory) ที่เริ่มพัฒนาตั้งแต่ปี ค.ศ.1900 (พ.ศ. 2443) ซึ่งกล่าวไว้บทความเป็นคนแรกคือ Gulick เมื่อปี ค.ศ. 1963 (พ.ศ. 2479) ชื่อบทความว่า (Notes on the Theory of Organization) โดยกล่าวถึงบทบาทของผู้บริหาร (Posdcorb) ตามทฤษฎีองค์กรนั้นมีความหลากหลาย (Theoretical Pluralism) และขยายตัวอย่างกว้างขวาง (Astley & Van de Ven,1983; Millet,1999 (ทิพวรรณ หล่อสุวรรณรัตน์, 2561, หน้า 3) ซึ่งเมื่อกล่าวถึงการบริหารจัดการนั้น ด้วยการวางกฎระเบียบสู่การปฏิบัติ ผ่านการสั่งการ การควบคุมงาน การมอบหมายงาน และการดำเนินการ ซึ่งคำว่า “การบริหาร” (Administration) และคำว่า “การจัดการ” (Management) จากตามทฤษฎีรัฐประศาสนศาสตร์ (Public Administration Theory) (สมศักดิ์ ชุณหรัศมิ์, 2550, หน้า 9-13) “การบริหาร” (Administration) หมายถึง การดำเนินงานรัฐ ของฝ่ายนิติบัญญัติ ฝ่ายบริหาร และฝ่ายตุลาการที่เรียกว่า การบริหารงานในภาครัฐ (Public Administration) ซึ่งมีความสำคัญต่อ “นโยบาย” (Policy) ในกรอบการบริหารงาน (Framework) ตามที่ผู้มีอำนาจกำหนดขึ้นเพื่อใช้เป็นแนวทางในการดำเนินงานตามความประสงค์ของภาครัฐ เพื่อการแก้ปัญหาและการพัฒนาสังคมของสาธารณชนตามนโยบายที่กำหนดไว้ให้บรรลุความประสงค์ของภาครัฐแต่ละภาคส่วนอันเป็นแนวทางการบริหารชาติ (National Will) ดังที่กล่าวมาแล้วนั้นจึงเรียกว่า “นโยบายสาธารณะ” (Public Policy) ซึ่งการบริหารงานภาครัฐเกิดจากการศึกษาวิเคราะห์การพัฒนาสังคมในภาคพื้นยุโรป และสหรัฐอเมริกา จึงถูกนำมาวิเคราะห์และประยุกต์ใช้ในประเทศจนกลายเป็นทฤษฎีรัฐประศาสนศาสตร์ร่วมสมัยเผยแพร่สู่ประชาคมโลก ส่วนคำว่า “การจัดการ” (Management) เป็นการจัดการกระบวนการดำเนินงานในภาคธุรกิจที่เรียกว่า “การจัดการในภาคธุรกิจ” (Business Management) ซึ่งให้ความสำคัญต่อ “นโยบาย” (Policy)

ที่มี “กรอบ” (Framework) ตามที่ผู้มีอำนาจกำหนดขึ้นเป็นแนวทางในการตัดสินใจดำเนินงานให้บรรลุตามวัตถุประสงค์ (ธงชัย สันติวงษ์, 2533,หน้า 24-25) และ (อมรา พงศาพิชญ์, 2541, หน้า 401) ของมนุษย์ ดังนั้นมนุษย์จึงต้องหาวิธีการสร้างเครื่องมือการบริหารเพื่อนำไปสู่เป้าหมายร่วมกันโดยการแบ่งหน้าที่กันทำอย่างเป็นระบบที่เรียกว่า “องค์กร”

จากที่กล่าวมา “องค์กร” หมายถึง กระบวนการที่บุคคล (Person) มารวมตัวกันเป็นกลุ่มเพื่อร่วมกันดำเนินงานสู่เป้าหมาย (Goal) ตามความประสงค์ต่อผลการดำเนินงานเพื่อวัตถุประสงค์ (Objective) ในระยะยาวร่วมกันด้วยการจัดโครงสร้าง (Structure) ซึ่งเป็นการจัดระบบงานโดยแบ่งกลุ่มงานหรือหน่วยงาน (Section or Department) พร้อมกับอำนาจและหน้าที่ (Authority) ออกเป็นองค์กร (Organ) พร้อมกับการจัดทรัพยากรมนุษย์ (Human Resource) ให้เชื่อมโยงอย่างมีระเบียบแบบแผน ซึ่ง (ภาวิณี เพชรสว่าง, 2558, หน้า 165-168) และ (วิรัช วิรัชนิภาวรรณ, 2549, หน้า 228-239) อธิบายความเพิ่มเติมว่า การที่บุคคลซึ่งมีความสามารถแตกต่างกันมาทำงานตามวัตถุประสงค์ขององค์กรร่วมกันซึ่งประกอบด้วยงานที่แตกต่างกันหลายด้าน จึงจำเป็นต้องจัดคนให้เหมาะสมกับลักษณะของงานในแต่ละส่วนพร้อมสร้างความเชื่อมโยงประสานสอดคล้องของงานแต่ละส่วนอย่างเป็นระบบมีระเบียบแบบแผนชัดเจนที่เรียกว่า การจัดโครงสร้างองค์กร (Organizational Structure) ซึ่งมีองค์ประกอบ 4 องค์ประกอบ คือ

องค์ประการแรก คือ ตำแหน่งงาน (Job Positions) เป็นการกำหนดอำนาจหน้าที่ตามลักษณะของงาน ซึ่งอำนาจและหน้าที่ (Authority) (วาโร เพ็งสวัสดิ์, 2555, หน้า 3) คือ อำนาจที่เป็นทางการหรือเป็นอำนาจตามกฎหมาย (Legitimate Power) ซึ่งเป็นอำนาจที่ได้มาจากการดำรงตำแหน่งในองค์กรที่อาจกำหนดโดยกฎหมาย ระเบียบ ข้อบังคับ อันเป็นประโยชน์และความจำเป็นต่อการปฏิบัติงานเพื่อการบรรลุตามวัตถุประสงค์ คือ เป้าหมาย (Goal) อันเป็นส่วนหนึ่งของวัตถุประสงค์ (Objective) ตามความประสงค์ขององค์กร ดังนั้นผู้ดำรงตำแหน่งจึงเป็นผู้ทรงอำนาจหน้าที่ที่มีสิทธิ (Right) คือความชอบธรรมในการวางนโยบาย การสั่งการ การกำหนดกฎ ระเบียบ การดำเนินการภายใต้สิทธิความชอบธรรมในขอบเขตอำนาจหน้าที่ เรียกว่า นโยบาย (Policy) ซึ่งผู้ภายใต้การบังคับบัญชาจะต้องยอมรับและปฏิบัติตาม

องค์ประการที่สอง คือ กลุ่มงานหรือหน่วยงาน (Section or Department) เป็นการจัดแบ่งส่วนงานให้เหมาะสมสอดคล้องกับการปฏิบัติงาน

องค์ประการที่สาม ได้แก่ ขนาดของการควบคุมสั่งการ (Span and Chain of Directing) เป็นการกำหนดตำแหน่ง หน่วยงานและกลุ่มงาน

องค์ประการที่สี่ คือ โครงสร้างอำนาจ (Structure of Powers) เป็นอำนาจหน้าที่ตามตำแหน่งงาน กลุ่มงาน หน่วยงาน ขนาดและสายงานการควบคุมสั่งการ โดยรวมว่ามีลักษณะรวมศูนย์อำนาจ กระจายอำนาจ และมีมาตรฐาน

สำหรับคำว่า “องค์กร” (Organization) หมายถึง ศูนย์รวมกลุ่มบุคคลที่ประกอบกันขึ้นเป็นหน่วยงานเดียวกันเพื่อดำเนินการตามวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ในกฎหมายหรือในตราสารจัดตั้งซึ่งอาจเป็นหน่วยงานรัฐ หน่วยงานเอกชน หรือหน่วยงานระหว่างประเทศ ส่วนคำว่า “องค์กร” ตรงกับภาษาอังกฤษว่า “Organ” หมายถึง บุคคล คณะบุคคล หรือสถาบันซึ่งเป็นส่วนประกอบของหน่วยงานใหญ่ที่ทำหน้าที่สัมพันธ์กันหรือขึ้นต่อกัน (พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน, 2554, หน้า 1364)

จากความหมายข้างต้นขององค์กรและการจัดโครงสร้างองค์กรสามารถทำให้มนุษย์ประสบความสำเร็จตามวัตถุประสงค์ที่กว้างขวางเกินกำลังความสามารถของตัวบุคคลได้ แต่ความสำเร็จดังกล่าวนั้น (ธงชัย สันติวงษ์, 2533, หน้า 227-230) กล่าวว่าเป็นความสำเร็จที่ไม่ยั่งยืน และให้ความเห็นว่าองค์กรนั้นจะประสบความสำเร็จได้ต้องประกอบด้วยปัจจัยแวดล้อมและมุมมองต่าง ๆ ที่เปลี่ยนแปลงไป ดังเช่น มุมมองต่อภูมิทัศน์ของโลก (Global Landscape) ที่เดิมแบ่งเขตแดนประเทศด้วยภูมิศาสตร์ แต่ปัจจุบันได้เปลี่ยนไปสู่การกำหนดเขตตามมุมมอง (Business Perspective) หรือภูมิทัศน์ทางกลยุทธ์ระดับโลก (Global Strategy Perspective) ดังนั้นองค์กรต่าง ๆ จึงจำเป็นต้องมีการพัฒนาให้เท่าทันอย่างเหมาะสมกับความเปลี่ยนแปลงเพื่อเป็นหลักประกันต่อความสำเร็จที่ยั่งยืน (Sustainability) ขององค์กรและด้วยทุกประเทศอยู่ในภาวะแข่งขันกัน จากที่ได้กล่าวมาแล้วนั้น ความสามารถในการแข่งขัน (Competitiveness) ของแต่ละประเทศจึงเป็นความสามารถในการบริการจัดการ โดยรวมทั้งองค์กรภาครัฐและองค์กรภาคเอกชนของประเทศ ทุกองค์กรจึงมีความสำคัญและจำเป็นจะต้องพัฒนาให้เหมาะสมกับสภาพแวดล้อมอยู่เสมอ สำหรับหัวใจของการพัฒนาองค์กร ก็คือ รูปแบบหรือโครงสร้างองค์กรใหม่ที่ไม่สามารถลอกเรียนจากองค์กรอื่นได้ทั้งหมด แต่สามารถปรับใช้ได้ตามความเหมาะสม เช่น การพัฒนาองค์กรภาครัฐโดยนำรูปแบบขององค์กรภาคธุรกิจมาปรับใช้ เช่น องค์กรอิสระ ซึ่งประเด็นสำคัญในการพัฒนาองค์กร คือ การพัฒนาบุคลากรและโครงสร้างองค์กรซึ่ง (สถาบันบัณฑิตพัฒนาบริหารศาสตร์, 2559, หน้า 7-10), (Andrew Dunsire, 1973, pp. 98-101) นักวิชาการด้านรัฐศาสตร์สหรัฐอเมริกา และ (Owen E. Hughes, 2012, pp. 60-61) นักวิชาการด้านการบริหารองค์กรภาครัฐเครือรัฐออสเตรเลียได้อธิบายเพิ่มเติมว่าการบริหารองค์กรภาครัฐและภาคเอกชนมีการเปลี่ยนแปลงตามบริบทแวดล้อม นับตั้งแต่ยุคดั้งเดิมจนถึงยุคปัจจุบันตามทฤษฎี ดังต่อไปนี้

1) ทฤษฎีการบริหารองค์กรแบบวิทยาศาสตร์ (Scientific Management Theory) ของ (Frederick Winslow Taylor) ผู้เป็นบิดาแห่งหลักการจัดการเชิงวิทยาศาสตร์ (The Father of Scientific Management) โดยมีหลักการบริหารองค์กรที่มีอิทธิพลต่อหลักรัฐประศาสนศาสตร์ ด้วยการประยุกต์หลักการทางวิทยาศาสตร์เข้ากับหลักการบริหาร ซึ่งการทำงานในองค์กรจะมีวิธีดีที่สุดเพียงวิธีเดียวและสามารถสร้างประสิทธิภาพได้ตั้งแต่ระดับปัจเจกชนถึงตัวองค์กรด้วยวิธีต่อไปนี้

(1) การกำหนดอำนาจหน้าที่ในองค์กรแต่ภาคส่วนให้ชัดเจน แล้วนำสู่การกำหนดอำนาจหน้าที่ในแต่ละตำแหน่งงาน (Division of Labor) เพื่อกำหนดคุณสมบัติคนที่เหมาะสมกับตำแหน่งงาน โดยมีมาตรฐานการทำงานที่มีความสัมพันธ์ระหว่างเวลากับผลงาน และการควบคุมที่มีมาตรฐาน

(2) การสร้างความสัมพันธ์อันดีในองค์กร (Put the Right Man to the Right Job) พร้อมกับแรงจูงใจที่เหมาะสมกับงาน

(3) การพัฒนาการทำงานให้เหมาะสมกับอำนาจหน้าที่แต่ละตำแหน่งงาน โดยใช้ผลงานเป็นหลักในการตัดสินใจ

2) ทฤษฎีองค์กรและการจัดการเป็นการบริหารงานตามหน้าที่และกระบวนการตาม ทฤษฎีองค์กรและการจัดการมีองค์ประกอบของหน้าที่ทางการบริหาร (Management Functions) ที่ประกอบด้วยการวางแผน (Planning) การจัดองค์กร (Organizing) การสั่งการ (Directing) การประสานงาน (Co-Ordination) การควบคุม (Controlling) โดยหลักการบริหาร (Management Principle Fayol) ได้วางหลักพื้นฐาน คือ การแบ่งกันทำงาน (Division of Work) ทำให้มีความเชียวชาญเฉพาะด้าน (Specialization) มีอำนาจในหน้าที่ (Authority) มีความรับผิดชอบในหน้าที่ (Responsibility) มีระเบียบวินัยในการทำงาน (Discipline) ปฏิบัติตามกฎเกณฑ์กติกาและข้อบังคับต่าง ๆ ที่องค์กรกำหนดไว้ (Unity of Command) ในการปฏิบัติหน้าที่ การสั่งการ(Unity of Direction) ภายใต้การบริหารจัดการขององค์กร(Subordinatation of Individual Interest to the General Interrest) เพื่อผลประโยชน์ขององค์กร และได้ผลตอบแทน (Remuncration of Personne) โดยการรวมอำนาจ (Centralization) อยู่ที่ศูนย์กลางเพื่อการควบคุมการบังคับบัญชา (Scalar Chain) เพื่อให้มีระเบียบ (Order) มีความเสมอภาคในการทำงาน (Equity) มีความมั่นคงในการทำงาน (Stability of Tenture of Personnel) มีความคิดสร้างสรรค์ในการทำงาน (Initiative) ตามทฤษฎีการบริหารองค์กรซึ่งมีกระบวนการบริหารนั้น (Luther Gulick และ Lyndall Urwick) ได้เสนอว่าการบริหารองค์กรต้องให้ความสนใจเรื่องประสิทธิภาพและการจัดการองค์กร โดยผู้บริหารองค์กรจะมีหน้าที่ในความหมายของ (Posdcorb) คือ กิจกรรม ซึ่งจะประกอบไปด้วย การวางแผน (Planning) การบริหารจัดการองค์กร (Organizing) การบริหารงานด้านบุคคล (Staffing) การให้การอำนายการ (Directing) การประสานงานด้านต่าง ๆ (Coordinating) การรายงาน

ผลงานในองค์กร (Reporting) การงบประมาณองค์กร (Budgeting) สำหรับทฤษฎีองค์กรหรือ (Theory of Bureaucracy) เป็นการจัดองค์กรขนาดใหญ่เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพการบริหารต้องประกอบด้วยวิธีดังต่อไปนี้

(1) องค์กรควรมีโครงสร้างเป็นลำดับชั้นบังคับบัญชา

(2) การกำหนดหน้าที่อย่างเป็นระบบ และสามารถตรวจสอบได้

(3) ผู้มีอำนาจต้องมีอำนาจหน้าที่ตามกฎหมาย

(4) การบริหารเป็นตำแหน่งโดยมีระบบคุณธรรม การเรียนรู้

(5) การทำงานต้องมีเป้าหมายขององค์กรและไม่แสวงหาประโยชน์ส่วนตน

(6) การทำงานต้องเป็นกลางและปฏิบัติหน้าที่อย่างเป็นกลาง

3) ทฤษฎีมนุษย์สัมพันธ์ เป็นการบริหารองค์กรภาครัฐได้ดีกว่าการประยุกต์ใช้โดยใช้ปัจจัยด้านจิตใจกำหนดประสิทธิภาพขององค์กร ซึ่งกำหนดประสิทธิภาพองค์กร มีดังนี้

(1) กำหนดด้านความสัมพันธ์ภายในกลุ่มและสังคมการทำงานในองค์กร

(2) กำหนดด้านทัศนคติของบุคลากรที่มีต่อผู้มีอำนาจและองค์กร

(3) กำหนดด้านขวัญและกำลังใจในการทำงานในองค์กร

จากทฤษฎีตามที่กล่าวมาข้างต้นนั้น ปัจจัยสำคัญที่มีผลต่อการบรรลุเป้าหมายหรือวัตถุประสงค์อย่างมีประสิทธิภาพ คือ องค์กร ทรัพยากรมนุษย์ กับการบริหารหรือการที่รัฐจัดหาทนายความให้ผู้ต้องหาหรือจำเลยในคดีอาญา เช่น สภาทนายความในพระบรมราชูปถัมภ์ กระทรวงยุติธรรม ศาลยุติธรรม นั้น เป็นองค์กรตามพระราชบัญญัติระเบียบบริหารราชการแผ่นดิน พ.ศ. 2534 ดังนั้นในฐานะที่เป็นองค์กรจึงต้องใช้ทฤษฎีองค์กรในการพัฒนาเช่นเดียวกับองค์กรอื่น และในฐานะที่เป็นองค์กรรัฐจัดหาทนายความให้ผู้ต้องหาหรือจำเลยในคดีอาญา จึงมีลักษณะเฉพาะที่แตกต่างจากองค์กรอื่น ดังนั้นการนำทฤษฎีองค์กรมาใช้ในทางปฏิบัติต้องพิจารณาถึงองค์ประกอบ (เกษม สุวรรณกุล, 2541, หน้า 204) และ (Peter F. Drucker,1954, pp. 86-87) ไว้ดังนี้

1) ยุคโลกาภิวัตน์ (Globalization) ด้วยสังคมแต่ละยุคสมัยมีความแตกต่างกัน และปัจจุบันเป็นยุคโลกาภิวัตน์กับกระแสประชาธิปไตย การนำทฤษฎีองค์กรมาใช้ในทางปฏิบัติจึงต้องพิจารณาถึงยุคโลกาภิวัตน์ที่ปัจเจกบุคคลและรัฐบาลทั่วโลกต่างถูกเชื่อมโยงทางสังคม เศรษฐกิจ การเมือง เทคโนโลยี และวัฒนธรรมเข้าด้วยกันอย่างสะดวก รวดเร็ว และกว้างขวาง ผ่านระบบสื่อสารการคมนาคมขนส่ง เทคโนโลยีสารสนเทศที่พัฒนาทันสมัย จึงทำให้สภาพสังคมวัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อมต่าง ๆ เปลี่ยนแปลงรวดเร็วทั้งภายในและภายนอกประเทศ การปรับปรุงพัฒนาทั้งภาครัฐและภาคเอกชนจึงจำเป็นต้องเท่าทันกับความเปลี่ยนแปลงดังกล่าว และสำหรับประเทศที่ปกครองด้วยระบอบประชาธิปไตยโดยใช้หลักเศรษฐกิจแบบเสรีนั้นก็จะมีภาคส่วนที่ทำหน้าที่

ให้บริการสังคมอยู่ 2 ภาคส่วนคือ ภาคองค์กรภาคเอกชน (Market or Private Sector) และภาครัฐบาล หรือองค์กรภาครัฐ (Government or Public Organization)

2) บทบาทภาครัฐ (Role of Public Sector) ในเรื่องความสุขความสงบของสังคมและความมั่นคงของประเทศ การบริหารภารกิจขององค์กรภาครัฐ (Function of State) ก็เพื่อตอบสนองความต้องการของประชาชนโดยรวม (Public Interest) ซึ่งเรียกว่า “การบริการสาธารณะ (Public Service)” ด้วยการดำเนินกิจกรรมสาธารณะต่าง ๆ ผ่านองค์กรนิติบัญญัติ องค์กรบริหาร และองค์กรตุลาการ เช่น การอำนวยความยุติธรรม หรือโครงสร้างพื้นฐานต่าง ๆ ที่เรียกว่าสาธารณะ (Public Goods) ซึ่งการบริหารเพื่อให้ (ชาญชัย แสวงศักดิ์, 2558, หน้า 219) ภารกิจหลักและภารกิจรองของรัฐ ขององค์กรภาครัฐสำเร็จตามจุดมุ่งหมายนั้น รัฐอาจเป็นผู้ดำเนินการเอง หรือภาคเอกชนเป็นผู้ดำเนินการด้วยการควบคุม ส่งเสริม และการกำกับดูแลขององค์กรส่วนกลาง องค์กรส่วนภูมิภาค หรือองค์กรส่วนท้องถิ่น โดยผ่านกลไกภาครัฐ

3) บทบาทภาคเอกชน (Role of Private Sector) ซึ่งจะบริหารตามวัตถุประสงค์ของภาคเอกชนนั้น นอกจากนี้บทบาทภาคเอกชนอาจเป็นไปในทางสาธารณกุศลโดยไม่หวังผลกำไรก็ได้ สำหรับการจัดการของภาคเอกชนนั้นจะมีความสัมพันธ์กับบทบาทภาครัฐในเรื่องการส่งเสริม กำกับดูแล หรือการควบคุม (Promoting Regulating or Controlling)

จากบทบาทของภาครัฐกับภาคเอกชนตามที่กล่าวข้างต้น ประเทศประชาธิปไตยที่ใช้หลักเศรษฐกิจแบบเสรี ภาครัฐและภาคเอกชนจะมีบทบาทที่แตกต่างกันแต่มีส่วนหนุนเสริมซึ่งกันและกันในการให้บริการสังคม ซึ่งการให้บริการต่อสังคมจะมีความสมบูรณ์ต่อเมื่อทั้งสองภาคส่วนสามารถสร้างความร่วมมือ (Cooperation) ในการทำหน้าที่ได้อย่างสอดคล้องกัน

4) ความสำคัญของวัตถุประสงค์ (Objectives) เป็นจุดเริ่มต้นของการบริหารภาครัฐและการจัดการภาคเอกชน และเมื่อการบริหารภาครัฐและการจัดการภาคเอกชนนั้นเริ่มจากวัตถุประสงค์ ความสำเร็จจึงถูกกำหนดด้วยวัตถุประสงค์ ผู้มีอำนาจและบุคลากรในองค์กรจึงต้องร่วมกันในกระบวนการกำหนดวัตถุประสงค์และร่วมกันรับผิดชอบต่อวัตถุประสงค์ มาตรฐาน และงานต่าง ๆ ขององค์กร กล่าวคือบุคลากรทุกคนมีหน้าที่ร่วมกันรับผิดชอบต่อวัตถุประสงค์ ส่วนผู้มีอำนาจมีหน้าที่สนับสนุนและกระตุ้นเตือนเพื่อให้เกิดวินัยกับงานในหน้าที่ที่รับผิดชอบของบุคลากรอันเรียกว่าการจัดการตามวัตถุประสงค์หรือ (Management by Objectives)

5) ความสำคัญขององค์กร (Organization) เนื่องจากเป็นบทบาทสำคัญต่อการบรรลุวัตถุประสงค์ ด้วยเหตุนี้ภาครัฐจึงต้องมีองค์กรหรือหน่วยงานภาครัฐ เช่น รัฐสภา ศาล รัฐบาล และกระทรวง ทบวง กรม โดยมีการจัดโครงสร้างองค์กรด้วยการแบ่งออกเป็นส่วนต่าง ๆ สำหรับภาคเอกชนก็มีองค์กรหรือหน่วยงานภาคเอกชน และมีการจัดโครงสร้างองค์กรโดยแบ่งออกเป็น

ส่วนต่าง ๆ เช่นกัน และทั้งภาครัฐกับภาคเอกชนก็จะต้องจัดหาบุคคลที่เหมาะสมบรรจุลงสู่ตำแหน่งงานต่าง ๆ พร้อมกำหนดหลักเกณฑ์การทำงาน เช่น กฎ ระเบียบ กับเครื่องมือเพื่อทำหน้าที่ตามตำแหน่งงานในองค์กรร่วมกัน เช่น ยานพาหนะ คอมพิวเตอร์ โทรศัพท์ อันเป็นกระบวนการขับเคลื่อนองค์กรสู่เป้าหมาย คือ วัตถุประสงค์ที่ต้องการ

6) การจัดโครงสร้างองค์กรใหม่ (Modernism) ในความคิดเห็นของ (วิรัช วิรัชนิภาวรรณ, 2549, หน้า 228-230), (ธงชัย สันติวงษ์, 2533, หน้า 257-260) และ (ศิริวรรณ เสรีรัตน์ และคณะ, 2539, หน้า 141-142) เห็นว่า การจัดโครงสร้างองค์กรใหม่ที่มีความเหมาะสมกับวัตถุประสงค์และปัจจัยแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงไปก็จะทำให้ประสิทธิภาพขององค์กรเพิ่มมากขึ้น จึงจำเป็นจะต้องวิเคราะห์ถึงขนาดและความสลับซับซ้อนของงาน รวมทั้งความซับซ้อนขององค์กรและสายบังคับบัญชาที่มีความเหมาะสมกับการรายงาน (Reporting) การปฏิบัติงาน (Operation) การสั่งการ (Directing) และการควบคุม (Controlling) ภารกิจที่เปลี่ยนแปลง กล่าวคือ จะต้องวิเคราะห์ถึงขนาดและสายงานการควบคุมสั่งการ (Span and Chain of Directing) โดยเฉพาะเรื่องภาระรับผิดชอบ (Accountability) ซึ่งเป็นการกำหนดจำนวนตำแหน่ง กลุ่มงาน หรือหน่วยงานในการควบคุมสั่งการ การรายงานและการสั่งการ เพื่อตอบสนองต่อทั้งสภาพแวดล้อมภายในองค์กรและภายนอกองค์กร การมีส่วนร่วมจากผู้เชี่ยวชาญด้านต่าง ๆ ในการตัดสินใจ ส่งเสริมแนวคิดการบริหารแบบเน้นการมีส่วนร่วมการทำงานเป็นกลุ่ม การเจรจาต่อรอง การประสานงานที่สะดวกรวดเร็ว เพราะบุคลากรที่มาเป็นคณะกรรมการส่วนใหญ่มาจากผู้เชี่ยวชาญ ผู้ทรงคุณวุฒิจากหน่วยงานต่าง ๆ

7) โครงสร้างองค์กรแบบคณะกรรมการ (Committees Organization Structure) มีหลักการพื้นฐานที่สำคัญอยู่ 2 ประการ คือ การใช้ความรู้ความชำนาญเฉพาะด้านในหลาย ๆ ด้านความสามารถในการตอบสนองทั้งภายในและภายนอกองค์กร โดยมีหลักการที่สำคัญคือ มีการรวมกลุ่มโดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อประสานงานและแลกเปลี่ยนข้อมูล การให้คำแนะนำปรึกษา บุคลากร ที่เป็นกรรมการมาจากองค์ภายนอกและองค์กรภายใน มีการกำหนดภารกิจ ขอบเขตอำนาจหน้าที่อย่างชัดเจน และจัดตั้งเป็นคณะกรรมการแบบถาวรหรือแบบชั่วคราว ซึ่งเป็นลักษณะองค์กรแบบคณะกรรมการ (เทพศักดิ์ บุณยรัตพันธ์, 2539, หน้า 174-175)

จากการทบทวนทฤษฎีองค์กร (Organization Theory) ที่กล่าวมาแล้วนั้น “องค์กร” หมายถึง กลุ่มบุคคลรวมตัวกันเพื่อดำเนินการตามวัตถุประสงค์ให้บรรลุตามเป้าหมายที่กำหนด องค์กรเป็นศูนย์รวมทรัพยากร การบริหาร การจัดการอย่างมีประสิทธิภาพ โดยการจัดรูปแบบองค์กรความสัมพันธ์กับความสำเร็จของการดำเนินงาน (ธงชัย สันติวงษ์, 2539, หน้า 221) การดำเนินงานเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ โดยอาศัยองค์ประกอบหรือปัจจัยต่าง ๆ ที่จำเป็นต่อการบริหารและวิธีการปฏิบัติงาน รวมถึงการทำให้งานสำเร็จลุล่วงไปโดยอาศัยบุคคลอื่น ๆ องค์ประกอบ

หรือปัจจัยที่จำเป็นต่อการบริหารการบริหารมีลักษณะที่สำคัญ 3 ประการ คือ การบริหารงานจะต้องมีวัตถุประสงค์ การบริหารงานจะต้องมีองค์ประกอบหรือปัจจัยต่าง ๆ เช่น คน เงิน วัตถุสิ่งของ ซึ่งเป็นเครื่องมือในการดำเนินงานและการบริหารมีลักษณะเป็นการดำเนินงานที่เป็นกระบวนการต่อเนื่องนั้น ควรจะประกอบด้วยกระบวนการที่สำคัญ 9 ประการ กล่าวคือ นโยบาย (Policy) อำนาจหน้าที่ (Authority) การวางแผน (Planning) การจัดรูปงาน (Organizing) การดำเนินการเกี่ยวกับบุคลากร (Staffing) การอำนวยการ (Directing) การประสานงาน (Co-Ordination) การรายงาน (Reporting) และการงบประมาณ (Budgeting) โดยมีโครงสร้างเป็นเกณฑ์แบบเป็นทางการ (Formal Organization) หรือเรียกว่าองค์กรรูปแบบมีโครงสร้างอย่างเป็นระบบ มีระเบียบแบบแผน มีกฎหมายรองรับเป็นหน่วยราชการ กระทรวง ทบวง กรม

คำว่า “การบริหาร” (Administration) หมายความว่า การดำเนินงานเพื่อบรรลุวัตถุประสงค์ที่มี (สุพจน์ สุโรจน์ และคณะ, 2559, หน้า 5) คน (Man) เงิน (Money) วัตถุสิ่งของ (Material) และวิธีปฏิบัติงาน (Manage-Ment) อำนาจหน้าที่ (Authority) เวลา (Time) ความตั้งใจในการทำงาน (Intention to Work) และสิ่งอำนวยความสะดวก ในการให้บริการ การใช้ทรัพยากรอย่างเป็นระบบให้บรรลุจุดมุ่งหมายที่กำหนดไว้ และเป็นการจัดองค์กรอำนวยการที่สามารถนำทรัพยากรไปใช้ในการประกอบกิจกรรมดำเนินกิจกรรมให้บรรลุผล โดยการเชื่อมวิธีการ (Means) เข้ากับวัตถุประสงค์ (Ends) อย่างสมเหตุสมผล (J.M Pfiffner and R.V. Pres Thus, 1960, p. 3) การบริหารราชการตามบทบัญญัติแห่งกฎหมายที่รัฐเป็นผู้ตราขึ้นเพื่อใช้บังคับ ซึ่งต้องมีองค์กรมารองรับนโยบายในการบริหาร องค์กรผู้รับผิดชอบในการบริหารและดำเนินการอย่างชัดเจนถึงหน่วยงานของรัฐเป็นผู้รับผิดชอบในการปฏิบัติหน้าที่ ในขณะที่บทบัญญัติบางประเภทอาจมีการก่อตั้งองค์กรใหม่ขึ้นเฉพาะเพื่อกำกับ ควบคุม การดำเนินงาน โดยคำนึงถึงความเหมาะสมและประสิทธิภาพในการบริหารราชการของรัฐ “องค์กรของรัฐ” เป็นสิ่งสำคัญในการจัดรูปแบบเพื่อให้เกิดประสิทธิภาพในการบริหารราชการตามนโยบายของรัฐ คำว่า “การบริหารราชการ” หมายความว่า กิจกรรมทุกประเภทของรัฐในด้านนิติบัญญัติ บริหาร หรืออำนาจหน้าที่ในการดำเนินงาน ซึ่งหมายถึง อำนาจหน้าที่ภายในกรอบของการปฏิบัติการอื่นตามที่กฎหมายกำหนดไว้

ผู้วิจัยจะนำผลการศึกษาใช้ในการวิเคราะห์เพื่อพัฒนากระบวนการยุติธรรม โดยกำหนดรูปแบบและโครงสร้างองค์กร (Organization Structure) ทนายความสาธารณะที่มีรูปแบบที่ถูกต้องตามทฤษฎีองค์กร มีกระบวนการบริหารประกอบด้วยกระบวนการที่สำคัญ 9 ประการ คือ นโยบาย (Policy) อำนาจหน้าที่ (Au-Thority) การวางแผน (Planning) การจัดรูปแบบ (Organizing) การดำเนินการเกี่ยวกับบุคลากร (Staffing) การอำนวยการ(Directing) การประสานงาน (Co-Ordinating) การรายงาน (Reporting) และการงบประมาณ (Budget-Ing) โดยมีรายละเอียดดังนี้

1) นโยบาย (Policy) หมายถึง การบริหารงาน ตลอดจนวิธีการกำหนดนโยบาย

2) อำนาจหน้าที่ (Au-Thority) หมายถึง อำนาจหน้าที่ของแต่ละระบบงาน ตลอดจนการมอบหมายอำนาจหน้าที่ในระบบงาน

3) การวางแผน (Planning) หมายถึง การวางแผนที่จะดำเนินการตามนโยบายที่กำหนดไว้ เพื่อให้แผนงานที่กำหนดสอดคล้องกับนโยบาย การได้แผนงานที่ถูกต้องจำต้องอาศัยความรู้ทางวิชาการวางแผนและประเมินเหตุการณ์ได้

4) การจัดรูปแบบ (Organizing) หมายถึง การจัดรูปแบบของระบบงานต่าง ๆ ในการจัดรูปงานนี้สิ่งที่ควรนำมาพิจารณาประกอบด้วย คือ วิธีการปฏิบัติงาน เพื่อให้การจัดรูปแบบงานและวิธีการปฏิบัติงานมีความสอดคล้องต้องกัน ในการจัดรูปแบบงาน รวมทั้งมีการพิจารณาในด้านการควบคุมการปฏิบัติงานของการแบ่งงาน ที่ประกอบไปด้วย หน่วยงานหลัก (Line) หน่วยงานที่ปรึกษา (Staff) และหน่วยงานสนับสนุน (Auxiliary)

5) การดำเนินการเกี่ยวกับบุคลากร (Staffing) หมายถึง การจัดหาบุคคลที่มีความรู้ความสามารถมาบรรจุและแต่งตั้งให้ปฏิบัติงานในหน่วยงาน ครอบคลุมถึงกิจกรรมต่าง ๆ ในการดำเนินการกับบุคลากร การสรรหาบุคลากร การบรรจุแต่งตั้ง การเลื่อนตำแหน่ง การฝึกอบรม การกำหนดค่าตอบแทน การให้พ้นจากงานหรือการเลิกจ้าง และการให้บำเหน็จบำนาญ

6) การอำนวยการ (Directing) หมายถึง การควบคุมงานและการนิเทศงาน การบริหารงาน ความเป็นผู้นำ (Leadership) มนุษยสัมพันธ์ การจูงใจ การวินิจฉัยสั่งการ และการมอบอำนาจหน้าที่อันเป็นหลักสำคัญในการบริหารงาน

7) การประสานงาน (Co-Ordinating) หมายถึง การทำให้งานดำเนินไปด้วยความสะดวกเรียบร้อย กำหนดมาตรการณ์แก้ไขข้อขัดข้อง ตามหลักเกณฑ์และวิธีการประสานงานอย่างมีระบบในหน่วยงานทั้งภายในองค์กรและภายนอกองค์กร ด้วยการติดต่อสื่อสาร

8) การรายงาน (Reporting) หมายถึง การรายงานผลการปฏิบัติงาน

9) การงบประมาณ (Budget-Ing) หมายถึง การจัดงบประมาณ ซึ่งมีกระบวนการในการจัดงบประมาณการเงิน การใช้วิธีงบประมาณ การวางแผนและควบคุมงาน

1.3 แนวคิดกระบวนการยุติธรรม

การปกครองของรัฐเสรีประชาธิปไตยซึ่งมีการแบ่งแยกอำนาจอธิปไตยออกเป็นสามอำนาจเพื่อถ่วงดุลอำนาจ โดยเป็นที่ยอมรับกันทั่วไปว่าทุกคนมีสิทธิเสรีภาพ (วิจิตรา (ฟุ้งลัดดา) วิเชียรชม, 2561, หน้า 101) ให้ความหมายของคำว่า “สิทธิ” หมายถึงอำนาจอันชอบธรรมหรือความชอบธรรมโดยบุคคลอื่นจะต้องให้การยอมรับและจะล่วงละเมิดมิได้ แม้แต่อำนาจรัฐก็จะมาละเมิดสิทธิเสรีภาพของประชาชนไม่ได้ ดังนั้นการให้หลักประกันสิทธิเสรีภาพจึงเป็นสิ่งสำคัญ (เกรียงไกร เจริญธนาวัฒน์,

2561, หน้า 521) ให้ความหมายของคำว่า “สิทธิ” ว่า สิทธิขั้นพื้นฐานเป็นสิ่งสำคัญของหลักสิทธิมนุษยชน ซึ่งหมายความว่า มนุษย์ทุกคนที่เกิดมาด้วยความมีศักดิ์ศรีที่เท่าเทียมกัน ดังนั้นการปฏิบัติต่อกันจึงต้องเคารพความเป็นมนุษย์ที่เท่าเทียมกัน การทำร้ายหรือทำทรมานอย่างทารุณโหดร้าย การลงโทษด้วยวิธีการใด ๆ ที่เป็นการลดคุณค่าความเป็นมนุษย์หรือกระทำการใด ๆ ที่เป็นการดูถูกเหยียดหยามศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ (น้ำแท้ มีบุญสล้าง, 2557, หน้า 57) กล่าวว่า ในระดับนานาชาติแนวความคิดในเรื่องศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ได้รับการรับรองไว้ในปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน (The Universal Declaration of Human Rights 1948) (UDHR) ที่บัญญัติรับรองว่ามนุษย์ทุกคนเกิดมาด้วยความมีเสรีภาพเท่าเทียมกันทั้งในศักดิ์ศรีและสิทธิ The Universal Declaration of Human Rights 1948 Article 1 ซึ่งเป็นแนวคิดกระบวนการยุติธรรม ประกอบด้วย (Alan R. Coffey, 1947, p. 6) ปัจจัยเหตุ (Input) กระบวนการ (Process) และผลที่ได้ออกมา (Output) ได้แก่กระบวนการทำงานของตำรวจ ทนายความ อัยการ ศาล คุมประพฤติและราชทัณฑ์ และ(Thomas Jeffersonw) ได้เขียนไว้ในคำประกาศอิสรภาพของสหรัฐอเมริกาจาก สหราชอาณาจักร (The Declaration of Independence 1776) โดยกล่าวยืนยันว่ามนุษย์ทุกคนทุกเชื้อชาติถูกสร้างขึ้นมาด้วยความเท่าเทียมกัน ศักดิ์ศรีและสิทธิในกระบวนการยุติธรรมของบุคคลในที่อยู่ในสถานะของ ผู้เสียหาย ผู้กล่าวหา โจทก์ หรือผู้ต้องหา ผู้ถูกกล่าวหา จำเลย ได้รับการปฏิบัติต่อกันจึงต้องเคารพความเป็นมนุษย์ที่เท่าเทียมกันมาอย่างต่อเนื่อง และหน้าที่ในการให้ความคุ้มครองสิทธิขั้นพื้นฐานโดยรัฐ (Staatliche Schutzpflicht) (ต่อพงษ์ กิตติยานุพงษ์, 2561, หน้า 62)

สำหรับกระบวนการยุติธรรม ในประเทศกลุ่ม Common Law ใช้ระบบการดำเนินคดีอาญาแบบ “ระบบกล่าวหา” (Accusatorial System) (ชาญชัย แสวงศักดิ์, 2563, หน้า 21) ดังเช่น สหรัฐอเมริกา สหราชอาณาจักร และระบบไต่สวน (Inquisitorial System) ที่ใช้ในประเทศกลุ่ม Civil law เช่น สาธารณรัฐฝรั่งเศส สหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมนี มีความแตกต่างในด้านหลักการและวิธีพิจารณาความในชั้นศาล (น้ำแท้ มีบุญสล้าง, 2562, หน้า 8-10) กล่าวว่า ระบบกล่าวหาที่มีความเชื่อว่า คู่ความเท่านั้นจะทำหน้าที่รักษาผลประโยชน์ในทางคดีของตนได้ดีที่สุด ดังนั้นการพิจารณาคดีในชั้นศาลจะเป็นการต่อสู้ระหว่างฝ่ายโจทก์และฝ่ายจำเลยที่มีหน้าที่ในการนำพยานหลักฐานมานำสืบประกอบข้ออ้างข้อต่อสู้ของตนโดยศาลจะวางตนเป็นกลางเสมือนกรรมการในคดี มีการถามค้านพยานที่ให้การเป็นปฏิปักษ์กับตนและถามติงไม่จำกัดจำนวนครั้งจนกว่าจะสิ้นสงสัยเพื่อสิทธิ์ในการต่อสู้คดีอย่างเต็มที่ ความผิดพลาดบกพร่องทางเทคนิคเรื่องระยะเวลาหรือการไม่นำเสนอข้อเท็จจริงใด ๆในคดีที่นำไปสู่การแพ้ชนะกันล้วนเป็นความรับผิดชอบและความเสียหายของคู่ความฝ่ายนั้น ๆส่วนในระบบไต่สวนเชื่อว่ารัฐเท่านั้นที่จะมีความเป็นกลางที่จะให้ความเป็นธรรมแก่คู่กรณีอย่างแท้จริงและเพื่อป้องกันการใช้คดีอาญาในการกล่าวหากลั่นแกล้งกัน ระบบไต่สวน

ไม่ใช่ระบบที่คู่พิพาทต่อสู้กันในศาลแต่เป็นระบบการแสวงหาความจริงโดยรัฐ เจ้าหน้าที่ของรัฐทั้งศาลและอัยการจะทำหน้าที่แสวงหาความจริงในการเรียกพยานหลักฐานต่าง ๆ เข้าสู่การพิจารณา ระบบไต่สวนนี้จะไม่มีคำพิพากษาที่ให้ความผิดให้ฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งว่าบกพร่องนาสืบพยานหลักฐานพิสูจน์ข้อเท็จจริงได้ไม่สมบูรณ์เพราะเป็นหน้าที่ของศาล การอำนวยความยุติธรรมในระบบไต่สวนจึงเป็นภารกิจและความรับผิดชอบโดยตรงของรัฐที่จะต้องทำความจริงให้ปรากฏไม่ได้มองว่าเป็นหน้าที่หรือภาระของผู้เสียหาย ผู้กล่าวหา โจทก์ หรือ ผู้ต้องหา ผู้ถูกกล่าวหา จำเลย

เมื่อกล่าวถึงสิทธิของผู้ถูกกล่าวหาในกระบวนการยุติธรรมสหรัฐอเมริกาในปี ค.ศ. 1789 (พ.ศ. 2332) มีการเสนอขอแก้ไขรัฐธรรมนูญของสหรัฐอเมริกาโดยในการแก้ไขครั้งที่ 4 ครั้งที่ 5 และครั้งที่ 6 เพื่อรับรองสิทธิของประชาชนที่เรียกว่า Bill of Rights หรือ Declaration of Rights ซึ่งเป็นชื่อเรียกการแก้ไขครั้งแรกของรัฐธรรมนูญและได้รับการประกาศใช้อย่างเป็นทางการในปี ค.ศ. 1791 (พ.ศ. 2334) โดยได้รับแนวคิดมาจาก Bill of Rights ของสหราชอาณาจักรที่ตราโดยรัฐสภาในปี ค.ศ. 1689 (พ.ศ. 2232) การแก้ไขรัฐธรรมนูญของสหรัฐอเมริกาในการแก้ไขครั้งที่ 4 เพื่อรับรองสิทธิในทรัพย์สิน ของบุคคลจะไม่ถูกละเมิดหรือยึดหรือค้นตามอำเภอใจ เว้นแต่เจ้าหน้าที่จะมีหมายค้นที่ได้มาโดยการปฏิญาณตนด้วยวาจาและระบุถึงบุคคลและสิ่งของที่จะถูกยึดและระบุสถานที่ที่จะทำการตรวจค้นไว้ด้วย Fourth Amendment to the U.S. Constitution การแก้ไขครั้งที่ 5 รับรองสิทธิที่จะไม่ถูกดำเนินคดีสองครั้งในความผิดเดียวกัน (Double Jeopardy) ไม่ถูกบังคับต้องให้การเป็นปฏิปักษ์กับตนเอง และไม่ถูกละเมิดต่อชีวิต ร่างกาย ทรัพย์สินโดยปราศจากกระบวนการที่ชอบด้วยกฎหมาย (Due Process of Law) Fourth Amendment to the U.S. Constitution การดำเนินคดี จำคุกหรือประหารชีวิตผู้ใดโดยไม่ผ่านกระบวนการที่กฎหมายบัญญัติไว้จึงไม่อาจจะกระทำได้

การแก้ไขครั้งที่ 6 รับรองสิทธิผู้ถูกกล่าวหาในการดำเนินคดีอาญาทุกประเภทว่าจะได้รับการพิจารณาอย่างรวดเร็ว เปิดเผยและเป็นธรรมโดยผู้ตัดสินที่มีภูมิลำเนาอยู่ในรัฐและเมืองที่มีอาชญากรรมเกิดขึ้น ผู้ถูกกล่าวหามีสิทธิได้รับการแจ้งข้อกล่าวหาและลักษณะการกระทำที่ตนถูกกล่าวหา มีสิทธิที่จะเผชิญหน้าและซักถามข้อพิรุธกับพยานที่ให้การเป็นปฏิปักษ์กับตน มีสิทธินำพยานฝ่ายตนเข้าให้การและมีสิทธิที่จะได้รับคำปรึกษาจากทนายความ Sixth Amendment to the U.S. Constitution

การแก้ไขครั้งที่ 14 รับรองสิทธิในชีวิต เสรีภาพและทรัพย์สินของบุคคลจะไม่ถูกละเมิดโดยปราศจากกระบวนการโดยชอบด้วยกฎหมาย (Due Process of Law) และรับรองความเสมอภาคกันของบุคคลภายใต้กฎหมาย (The Rule of Law) Fourteenth Amendment to The U.S. Constitution

แนวคิดกระบวนการยุติธรรมของไทยนั้นเริ่มเห็นเด่นชัดจากยุคเปลี่ยนแปลงการปกครองพุทธศักราช 2475 ถึงปัจจุบัน สืบเนื่องจากแนวคิดในยุคปฏิรูประบบกฎหมายในสมัยพระบาทสมเด็จ

พระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ซึ่งประเทศไทยเริ่มรับแนวคิดการลงโทษมาจากชาติตะวันตกและส่งผลต่อแนวความคิดคือ แนวความคิดเรื่องสิทธิมนุษยชน เรื่องการคุ้มครองสิทธิและศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ (Human Dignity) รวมทั้งมีกฎหมายอาญา บัญญัติความผิด และกำหนดโทษทางอาญา ซึ่งเรียกว่ากฎหมายอาญา (ประสิทธิ์ ปิวาวัฒนพานิช, 2560, หน้า 105) คือ กฎหมายที่บัญญัติว่าการกระทำใดที่ถือว่าเป็นความผิดอาญาและได้รับโทษทางอาญา ที่เป็นความผิดอาญาโดยตนเอง (Mala In Ee) และความผิดโดยผลของกฎหมาย (Mala in Prohibita) ซึ่งมีโทษจำคุก โทษประหารชีวิต บทกำหนดโทษ บทลงโทษ ในกระบวนการยุติธรรมทางอาญา เพื่อรักษาสมดุลระหว่างประโยชน์สาธารณะ (Public Interest) ให้มีความเจริญเทียบเท่านานาอารยประเทศภายหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครองพุทธศักราช 2475 จากระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์มาเป็นระบอบประชาธิปไตย โดยประกาศใช้ประมวลกฎหมายอาญา อันเป็นกฎหมายสารบัญญัติ (Substantive Law) ได้ครบทุกส่วนใน พ.ศ. 2477 จากแนวคิดดังกล่าวพระยาพหลพลพยุหเสนา (พจน์ พหลโยธิน) เป็นนายกรัฐมนตรีได้ตั้งคณะกรรมการขึ้นเพื่อร่างประมวลกฎหมายวิธีสบัญญัติต่อในรูปประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา แทนที่พระราชบัญญัติทั้งหลายอันประกาศใช้ก่อนหน้านี้เป็นการชั่วคราว (แสวง บุญเฉลิมวิภาส, 2561, หน้า 38-45)

สำหรับคณะกรรมการยกร่างประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญานั้น (แสวง บุญเฉลิมวิภาส, 2556, หน้า 234) กล่าวว่า มี เรอเน่ กียอง (René Guyon) นักกฎหมายชาวฝรั่งเศส อดีตกรรมการร่างประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ โดยคณะกรรมการและจัดระเบียบหลักการในงานยุติธรรมทางอาญาตามแนวปฏิบัติของศาลสยามในขณะนั้น แล้วนำหลักกฎหมายของสากลปรับร่างกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาของสยามแต่เดิมในกฎหมายตราสามดวง ซึ่งเป็นคณะกรรมการยกร่างประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาแห่งแอฟริกาใต้ (South African Code of Criminal Procedure) บัญญัติในฉบับที่ 51 ค.ศ. 1977 (พ.ศ. 2520) (Act 51 of 1977) ของประเทศแอฟริกาใต้ เป็นแม่แบบการร่างของสยาม (แสวง บุญเฉลิมวิภาส, 2561, หน้า 239-245) ต่อมาพระบาทสมเด็จพระปรเมนทรมหาอานันทมหิดล พระอัฐมรามาธิบดินทร ทรงประกาศใช้ “พระราชบัญญัติให้ใช้ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา พ.ศ. 2477” ขึ้นโดยประกาศในราชกิจจานุเบกษา เล่ม 52 หน้า 598 ลงวันที่ 10 มิถุนายน พ.ศ. 2478 ให้ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาซึ่งแนบท้ายพระราชบัญญัติดังกล่าวมีผลใช้บังคับตั้งแต่วันที่ 1 ตุลาคม พ.ศ. 2478 (ชาญชัย แสวงศักดิ์, 2558, หน้า 110-111) ซึ่งเป็นนโยบายยุติธรรมทางอาญาและได้มีคณะกรรมการพัฒนาการบริหารงานยุติธรรมแห่งชาติตามกฎหมายที่ประกาศใช้ เมื่อวันที่ 15 มีนาคม พ.ศ. 2549 ผสมผสานกับแผนพัฒนาเศรษกิจและสังคมแห่งชาติ (สุพจน์ สุโรจน์ และคณะ, 2559, หน้า 24) จากที่กล่าวมาแล้วนั้นในปัจจุบันมีการแก้ไขเพิ่มเติมพระราชบัญญัติประมวลกฎหมายวิธีพิจารณา

ความอาญา (ฉบับที่ 33) พ.ศ. 2562 โดยประกาศในราชกิจจานุเบกษา เล่ม 136 หน้า 1 ลงวันที่ 19 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2562

แนวคิดกระบวนการยุติธรรมที่ได้กล่าวถึง “องค์กรในคดีอาญา” (คณิต ณ นคร, 2561, หน้า 109) อธิบายว่าเป็นองค์กรในกระบวนการยุติธรรมทั้งหมดที่เป็นองค์กรใน “กฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา” กระบวนการยุติธรรมทางอาญาปัจจุบันได้มีการแบ่งแยกอย่างชัดเจน (สุพจน์ สุโรจน์ และคณะ, 2559, หน้า 26-28) ตามกฎหมายและภาระหน้าที่การสืบสวน การสอบสวน การจับกุม การค้น เป็นอำนาจหน้าที่ของพนักงานฝ่ายปกครองหรือตำรวจ การฟ้องผู้ต้องหาหรือจำเลยต่อศาล ตลอดจนการดำเนินคดีชั้นศาล การสืบพยาน เป็นหน้าที่ของพนักงานอัยการ และทนายความ การพิจารณาคดีและพิพากษาเป็นอำนาจหน้าที่ของศาล และการปฏิบัติต่อจำเลย ตามคำพิพากษาของศาล การปฏิบัติหน้าที่ดังกล่าวต้องอาศัยความรู้ความชำนาญเฉพาะด้าน อันเป็นวิชาชีพของบุคคลในแต่ละระบบซึ่ง (วิษณุ เครืองาม, 2547, หน้า 109-115) ได้อธิบายว่าความรู้ความสามารถของบุคคลในงานยุติธรรมต้องเข็มงวดในเรื่องการสรรหาบุคลากรด้วยการคัดเลือกหรือแต่งตั้ง ความซื่อสัตย์สุจริตและความน่าเชื่อถือในการอำนวยความยุติธรรมของ ตำรวจ อัยการ ทนายความ หรือผู้พิพากษา ในกระบวนการยุติธรรมทางอาญาต้องคำนึงถึงและจัดระบบการบริหาร มีระบบตรวจสอบความซื่อสัตย์สุจริต มีระบบตรวจสอบหรือวางระเบียบเกี่ยวกับความประพฤติในสังคม มีความเป็นอิสระจากการถูกแทรกแทรงในการปฏิบัติหน้าที่ และมีความรวดเร็ว ดังนั้นรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 มีบทบัญญัติสิทธิการเข้าถึงกระบวนการยุติธรรมทางอาญาให้การสอบสวนและพิจารณาคดีดำเนินไปอย่างรวดเร็ว ต่อเนื่อง และเป็นธรรม และในปัจจุบันรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 มาตรา 3 “อำนาจอธิปไตยเป็นของปวงชนชาวไทย” ตาม “หลักอิสระ” คือการทำหน้าที่อย่างตรงไปตรงมาตามที่สากลยอมรับคือหลัก The rule of law หรือหลักนิติธรรม (น้ำแท้ มีบุญสล้าง, 2562, หน้า 63-64) นั่นก็คือ “บุคคลทุกคนจะต้องเสมอภาคกันภายใต้กฎหมาย” อย่างเป็นระบบและเจ้าหน้าที่รัฐต้องไม่มีโอกาสที่จะละเว้น บิดเบือนพยานหลักฐานแห่งคดี หรือตีความตามคำพิพากษาตามอำเภอใจเพื่อช่วยเหลือบุคคลใด

ระบบที่จะเป็นหลักประกันการบังคับใช้กฎหมายและการพิจารณาพิพากษาอย่างตรงไปตรงมาที่จะทำให้ทุกคนเสมอภาคกันภายใต้กฎหมายตามหลักการ The rule of law ที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัย คือ จะต้องสร้างระบบการสอบสวนที่ไม่มีหน่วยงานอิสระและมีอำนาจเบ็ดเสร็จเด็ดขาดหรือทำลายพยานหลักฐานแต่จะต้องมีหลายหน่วยงานรับรู้และเข้าถึงพยานหลักฐานแห่งคดี (น้ำแท้ มีบุญสล้าง, 2562, หน้า 65) เป็นระบบที่มีหลากหลายหน่วยงานที่มีหน้าที่รักษากฎหมายต่าง ๆ สามารถตรวจสอบจากการเริ่มสืบสวนสอบสวน การจับกุม ดังนั้น แนวคิดในการสร้างความ “อิสระ” เพื่อเป็นหลักประกันการคุ้มครองสิทธิในการเข้าถึงกระบวนการยุติธรรมด้วยการจัดหาทนายความอาสา

ในชั้นสอบสวนและทนายความขอแรงในชั้นศาล จึงมาจากแนวคิดในการสร้างความเป็นอิสระในการที่รัฐจัดหาทนายความให้ผู้ต้องหาหรือจำเลย

จากการคุ้มครองสิทธิในการเข้าถึงกระบวนการยุติธรรม เมื่อกล่าวถึง สิทธิการคุ้มครองในคดีอาญา (ปกป้อง ศรีสนิท, 2563, หน้า 57) ซึ่งผู้ต้องหาหรือจำเลยมีสิทธิที่จะได้รับการสันนิษฐานไว้ก่อนว่าบริสุทธิ์ในระหว่างการสอบสวนและในระหว่างการพิจารณาคดีกับสิทธิที่จะได้รับการสันนิษฐานไว้ก่อนว่าบริสุทธิ์ตามหลักสันนิษฐานไว้ก่อนว่าบริสุทธิ์กับภาระการพิสูจน์ในคดีอาญาและหลักสันนิษฐานไว้ก่อนว่าบริสุทธิ์กับบทสันนิษฐานในข้อเท็จจริงและข้อกฎหมาย สิทธิในการต่อสู้คดีอาญา สิทธิที่จะได้รับการแจ้งข้อกล่าวหาในชั้นสอบสวนและผลการไม่แจ้งข้อหาในชั้นสอบสวน และการแจ้งข้อหาในชั้นศาล สิทธิที่จะมีทนายความ สิทธิที่จะได้รับความช่วยเหลือจากทนายความการตั้งทนายความโดยรัฐให้จำเลยเพื่อประโยชน์แห่งความยุติธรรม (ปกป้อง ศรีสนิท, 2563, หน้า 80) ซึ่งรัฐตั้งทนายความให้จำเลยโดยที่จำเลยไม่ต้องเสียค่าใช้จ่ายเมื่อจำเลยไม่มีความสามารถที่จะจ่ายค่าทนายความได้ ซึ่งการช่วยเหลือของทนายความต้องมีประสิทธิผลโดยที่รัฐต้องมีบทบาทในการส่งเสริมการทำหน้าที่อย่างมีประสิทธิผลของทนายความที่รัฐจัดหาให้

จากการทบทวนวรรณกรรมเรื่องแนวคิดกระบวนการยุติธรรม ดังที่กล่าวข้างต้นนั้น มีประเด็นเป็นสาระสำคัญว่าด้วยเรื่องความยุติธรรม สิทธิของผู้ถูกกล่าวหา สิทธิของผู้ต้องหา สิทธิของจำเลย และการคุ้มครองสิทธิการเข้าถึงกระบวนการยุติธรรมในชั้นสอบสวนและในชั้นศาล ซึ่งเป็นสิทธิสำคัญประการหนึ่งที่ประชาชนทุกคนรวมทั้งคู่ความที่อยู่ในสถานะผู้เสียหาย ผู้กล่าวหา โจทก์หรือ ผู้ถูกกล่าวหา ผู้ต้องหา จำเลย ต้องได้รับการปฏิบัติด้วยความเสมอภาคอย่างเท่าเทียมเช่นเดียวกับเจ้าหน้าที่ของรัฐที่อยู่ในสถานะของ ผู้เสียหาย ผู้กล่าวหา โจทก์ หรือ ผู้ต้องหา ผู้ถูกกล่าวหา จำเลยซึ่งเป็นคู่ความในกระบวนการยุติธรรมด้วยรูปแบบการพิสูจน์ความจริงให้ปรากฏ ผู้วิจัยจะกล่าวถึงสิทธิ เสรีภาพ และศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ ของบุคคลย่อมมีสิทธิที่จะแต่งตั้งทนายความเพื่อโต้แย้งการใช้สิทธิและขจัดการกระทำที่มิชอบได้ตามกฎหมาย ซึ่งทนายความมีหน้าที่ที่สำคัญในการถ่วงดุลย์ให้เกิดการใช้อำนาจรัฐที่เป็นธรรมเพื่อให้เกิดความยุติธรรมของผู้ถูกกล่าวหาและจำเลยตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาของไทย จากการให้ความช่วยเหลือผู้ต้องหาหรือจำเลยในคดีอาญาผู้วิจัยแบ่งการศึกษาออกเป็น 2 หัวข้อ คือ การให้ความช่วยเหลือผู้ต้องหาในชั้นสอบสวน การให้ความช่วยเหลือจำเลยในกระบวนพิจารณาคดีชั้นศาลต่อไป

1.4 หลักสิทธิมนุษยชน (Human Rights)

สิทธิมนุษยชนมีพัฒนาการมาจากมนุษย์ที่จะให้ศักดิ์ศรีของมนุษยชนได้รับการเคารพเพื่อเสรีภาพและความเสมอภาคแนวความคิดเรื่องสิทธิมนุษยชนเกิดจากบรรดานักคิดที่มาจาก

ความแตกต่างของประเพณีและศาสนา (จรัญ โฆษณานันท์, 2552, หน้า 140) “สิทธิตามธรรมชาติ” (Natural Rights) หรือ “สิทธิของมนุษย์” (Rights of Man) กล่าวในหนังสือศาสตร์นิพนธ์ของการปกครอง (Second Treatise of Government) ของ จอห์น ล็อค (John Locke) ซึ่งตีพิมพ์ในปี ค.ศ. 1690 (พ.ศ. 2233) มองมนุษย์ใน “สภาวะธรรมชาติ” (State of Nature) ที่พวกเขาได้ใช้สิทธิของ “สภาวะแห่งเสรีภาพ” (State of liberty) (Andrew Clapham) แปลโดย (ฐิติรัตน์ ทิพย์สัมฤทธิ์กุล และสุนีย์ สกาสรัตน์, 2559, หน้า 23) หรือที่เรียกว่า สิทธิมนุษยชน (Human Rights)

สิทธิมนุษยชน เริ่มมีการปฏิบัติอย่างแพร่หลายเมื่อมีการก่อตั้งองค์กรสหประชาชาติ อย่างไรก็ตาม แม้ในกฎบัตรสหประชาชาติจะได้กล่าวถึงสิทธิมนุษยชนไว้ในที่ต่าง ๆ หลายแห่งแต่ก็มิได้ให้คำจำกัดความของคำว่าสิทธิมนุษยชนไว้แต่อย่างใด (อุดมศักดิ์ สินธิพงษ์, 2550, หน้า 15) กล่าวว่าโดยทั่วไปแล้วถือว่าสิทธิมนุษยชนเป็นสิทธิตามธรรมชาติที่ติดตัวมนุษย์มาตั้งแต่กำเนิด มนุษย์ทุกคนมีคุณค่าในฐานะความเป็นมนุษย์และเป็นเรื่องสำคัญทั้งสังคมภายในและระหว่างประเทศ ซึ่ง (จตุรนต์ ถิระวัฒน์, 2550, หน้า 22-27) และ (อัมพร มีศุข และเสน่ห์ จามริก, 2543, หน้า 8-43) (กรมองค์กรระหว่างประเทศ , 2553, หน้า 7-51) และ (International Commission of Jurists, 2006, pp. 25-33) อธิบายว่า สิทธิและเสรีภาพขั้นพื้นฐานที่มนุษย์ทุกคนมีติดตัวมาตั้งแต่เกิดจนกระทั่งตายนั้นไม่สามารถถ่ายทอดหรือโอนให้แก่ผู้อื่นได้แต่จะต้องได้รับการคุ้มครองอย่างเป็นธรรมและเสมอภาค เพื่อให้มนุษย์สามารถดำรงชีวิตอยู่ได้ด้วยความสันติสุข ทั้งในภาวะส่วนตัวรวมถึงการอยู่ร่วมกันเป็นสังคมอย่างเหมาะสมกับศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์ด้วยการมีไมตรีจิตและความเมตตาต่อกันโดยไม่คำนึงถึงความแตกต่างในเรื่องเชื้อชาติ สีผิว เพศ อายุ ภาษา ศาสนา สถานภาพทางกาย สุขภาพ การเมือง หรือความเชื่ออื่น ๆ ดังนั้น ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ (Human Social Rights) หมายถึง สิทธิ์ที่เป็นของมนุษย์อันเป็นคุณค่าที่ติดตัวมนุษย์แต่ละคนมาตั้งแต่เกิด โดยไม่มีการแบ่งแยกด้วยเหตุประการใด ซึ่งเรียกว่า สิทธิมนุษยชน (Human Rights) โดยนักปราชญ์ เช่น โทมัส ฮอบส์ (Thomas Hobbes) ค.ศ. 1588-1679 (พ.ศ. 2131-2222) จอห์น ล็อค (John Locke) ค.ศ. 1632-1704 (พ.ศ. 2175-22470 มองเตสกิเออ (Charles Louis de Secondat Baron de la Brede et de Montesquieu) ค.ศ. 1689-1755 (พ.ศ. 2232-2298) ฌ็อง-ฌัก รูโซ (Jean-Jacques Rousseau) ค.ศ. 1712-1778 และอิมมานูเอล คานท์ (Immanuel Kant) ค.ศ. 1724-1804 (พ.ศ. 2267-2347) มีทัศนคติว่า ผู้ปกครองที่ชอบธรรมนั้นต้องได้รับอำนาจการปกครองมาจากผู้อยู่ใต้ปกครอง นั่นก็คือประชาชนในรัฐเท่านั้น และบุคคลในสังคมในฐานะปัจเจกชนย่อมสามารถที่จะเรียกร้องสิทธิหรือมีสิทธิ ซึ่งสิทธิเหล่านี้เป็นของบุคคลทุกคนในสังคมที่ไม่มีผู้ใดจะมายับยั้งหรือพรากเอาไปได้ (มารศรี เพ็ญโรจน์, 2542, หน้า 11)

จากที่ได้กล่าวถึง สิทธิมนุษยชน (Human Rights) (ไพโรจน์ พลเพชร และคณะ, 2547, หน้า 9) ได้กล่าวว่า เป็นสิทธิเสรีภาพส่วนบุคคลซึ่งปกป้อง “ปัจเจกบุคคล” (Individual) หรือ “กลุ่มบุคคล” (Group) และ (เกรียงไกร เจริญธนาวัฒน์, 2558, หน้า 221) กล่าวว่า สิทธิมนุษยชน คือ สิทธิและเสรีภาพ สิทธิตามธรรมชาติของมนุษย์ในชีวิต ร่างกาย และความเสมอภาค รวมถึงสิทธิเสรีภาพขั้นพื้นฐานของความเป็นมนุษย์ (Fundamental Rights and Liberties) ที่ต้องได้รับการรับรองและคุ้มครองด้วยความเป็นธรรม ซึ่งสิทธิมนุษยชน แบ่งออกได้เป็น 2 ด้าน คือ ด้านสังคม (Human Social Rights) คือ สิทธิเสรีภาพและความเสมอภาคเกี่ยวกับเรื่องปัจจัยสี่หรือปัจจัยสำคัญในการดำรงชีวิตของมนุษย์ สิทธิเสรีภาพที่เกี่ยวกับเรื่องพฤติกรรมหรือกิจกรรมของมนุษย์และเรื่องความรู้สึกนึกคิดของมนุษย์และ ด้านกฎหมาย (Human Legal Rights) คือ สิทธิเสรีภาพและความเสมอภาคจากการได้รับความคุ้มครองสิทธิมนุษยชนด้านสังคมจากกฎหมายอย่างทั่วถึง เป็นธรรม และเท่าเทียมกัน (อุดมศักดิ์ สินธิพงษ์, 2561, หน้า 18) ด้วยเหตุที่สิทธิมนุษยชนมีความสำคัญ มนุษย์ทุกยุคสมัยจึงพัฒนาการปกครองโดยมีแนวคิดเกี่ยวกับสถาบัน “รัฐ” มีการคิดค้นรูปแบบต่าง ๆ ด้วยการรวมตัวในทวีปยุโรป ในยุคอารยธรรมกรีก มีการคิดค้นรูปแบบ “นครรัฐ” (City State) นักปรัชญาที่สำคัญในยุคนั้นคือ เปลโต้ (Plato) และ อริสโตเติ้ล (Aristotle) โดยได้เผยแพร่แนวคิดเกี่ยวกับ “รัฐ” (State) (ชาญชัย แสวงศักดิ์, 2561, หน้า 25) (ชาญชัย แสวงศักดิ์, 2560, หน้า 43-45) กฎหมาย และกระบวนการยุติธรรม รวมทั้งทฤษฎี หลักการ และแนวคิดต่าง ๆ โดยมีเป้าหมายอยู่ที่การคุ้มครองสิทธิมนุษยชน เพราะหากสิทธิมนุษยชนได้รับการคุ้มครองอย่างเสมอภาคทั่วถึง ความสงบสุขในสังคมก็จะเกิดขึ้นอย่างมั่นคงยั่งยืน แต่หากไม่อาจคุ้มครองสิทธิมนุษยชนอย่างเสมอภาคทั่วถึงได้ สังคมก็จะเกิดความเดือดร้อนไร้ความสงบสุข ด้วยเหตุนี้จึงเกิดพัฒนาระบอบการปกครองจาก “ทฤษฎีว่าด้วยความมีอำนาจสูงสุดของพระผู้เป็นเจ้า” (The Supremacy of God) และ “ทฤษฎีว่าด้วยความมีอำนาจสูงสุดของพระสันตะปาปา” (The Supremacy of The Pope) และ “ทฤษฎีว่าด้วยความมีอำนาจสูงสุดของกษัตริย์” (The Supremacy of The King) การรวมศูนย์อำนาจ “ทฤษฎีว่าด้วยอำนาจอธิปไตย” (Theory of Sovereignty) ซึ่ง มงเตสกิเยอ (Montesquieu) มีแนวคิดหลักการแบ่งแยกอำนาจ (Separation of Powers) หลักนิติรัฐ (Rechtsstaat) และหลักนิติธรรม (Rule of Law) ดังเช่นแนวคิดของ ฌอง ฌาคส์ รุซโซ (Jean Jacques Rousseau) และ กาเร เดอ มาลแบร์ (Carre de Malberg) (ชาญชัย แสวงศักดิ์, 2562, หน้า 9) และเอวี ไดซีย์ (A.V. Dicey) ตามที่กล่าวมาข้างต้น จึงมีอิธิพลทางความคิดต่อผู้ร่างรัฐธรรมนูญของสหรัฐอเมริกา ค.ศ. 1787 (พ.ศ. 2330) จึงได้รับการยกย่องว่าเป็นแนวคิดว่าด้วยการถ่วงและคานดุลย์อำนาจ (Check and Balance) ซึ่งในปัจจุบัน เรียกว่า “หลักการแบ่งแยกองค์กรผู้ใช้อำนาจอธิปไตย” (ชาญชัย แสวงศักดิ์, 2561, หน้า 27) ได้อธิบายการคุ้มครองสิทธิมนุษยชนในการใช้อำนาจอธิปไตยในระดับสากลและไทย ดังนี้

1) การคุ้มครองสิทธิมนุษยชนระดับสากล จากความโหดร้ายของสงครามโลกครั้งที่ 1 เกิดระบอบการปกครองแบบรวมอำนาจเบ็ดเสร็จ (Totalitarian Regimes) ซึ่งก่อตัวขึ้นเมื่อ ค.ศ. 1920 (พ.ศ. 2463) และดำเนินต่อไปจนเริ่มสงครามโลกครั้งที่ 2 ที่มนุษย์กระทำต่อมนุษย์เหมือนไม่ใช่มนุษย์ด้วยกัน ล่วงละเมิดสิทธิมนุษยชนภายในดินแดน นอกดินแดนของตนเองอย่างรุนแรง ทำลายล้างชีวิตและศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์อย่างรุนแรง กลุ่มชนต่างเชื้อชาติ ต่างศาสนา ประชาคมโลกจึงเห็นตรงกันว่า การคุ้มครองสิทธิมนุษยชนเป็นเรื่องสำคัญ ที่ส่งผลกระทบต่อความสงบสุขและทุกประเทศต้องให้ความร่วมมือ จึงทำให้เกิดสันนิบาตชาติ (The League of Nations) ภายหลังสงครามโลกครั้งที่ 1 ซึ่งเป็นองค์กรสากลองค์กรแรก ต่อมาภายหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 ก็เกิดองค์กรสหประชาชาติ โดยมีคณะมนตรีสิทธิมนุษยชนแห่งสหประชาชาติ หรือ United Nations Human Rights Council (HRC) มีหน้าที่ส่งเสริม คุ้มครองสิทธิมนุษยชนระดับนานาชาติหรือระดับสากลในปัจจุบัน(อุดมศักดิ์ สินธิพงษ์, 2561, หน้า 87-89) เมื่อมีการดำเนินการจัดตั้งองค์กรสหประชาชาติขึ้น บรรดาผู้นำของประเทศสมาชิก 50 ประเทศ นั้นได้ร่วมลงนามในกฎบัตรสหประชาชาติ (The Charter of the United Nations) เมื่อวันที่ 26 มิถุนายน ค.ศ. 1945 (พ.ศ. 2488) “เพื่อปกป้องสงคราม และเพื่อยืนยันความศรัทธาในสิทธิมนุษยชนขั้นพื้นฐานในศักดิ์ศรี และคุณค่าของมนุษย์ และในสิทธิอันเท่าเทียมกันของบุรุษและสตรี” ตามมาตรา 1 ของกฎบัตรสหประชาชาติมีจุดมุ่งหมาย “เพื่อบรรลุความร่วมมือระหว่างชาติในการส่งเสริมและสนับสนุนให้มีการเคารพสิทธิมนุษยชน และเสรีภาพขั้นพื้นฐานสำหรับมนุษย์ทุกคนโดยไม่คำนึงถึงเชื้อชาติ เพศ ภาษา หรือศาสนา”

ด้วยเหตุที่กฎบัตรสหประชาชาติ เป็นสนธิสัญญาที่บรรดาประเทศสมาชิกองค์กรสหประชาชาติร่วมลงนาม ซึ่งเป็นข้อผูกพันทางกฎหมายที่บรรดาสมาชิกจะต้องปฏิบัติตามเพื่อปกป้องสิทธิมนุษยชน ในปี ค.ศ. 1945 (พ.ศ. 2488) องค์กรสหประชาชาติได้จัดตั้งคณะกรรมการสิทธิมนุษยชน (Committee on Human Rights) มีหน้าที่ร่างกฎเกณฑ์ระหว่างประเทศเกี่ยวกับเรื่องสิทธิมนุษยชน จึงเกิดปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน (Universal Declaration of Human Rights) และปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน (The Universal Declaration of Human Rights) เป็นเอกสารรับรองสิทธิตามกฎบัตรสหประชาชาติ (เกียรติขจร วัจนะสวัสดิ์ และคณะ, 2529, หน้า 12) ซึ่งสหประชาชาติได้มีมติรับรองปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชนเมื่อวันที่ 10 ธันวาคม ค.ศ. 1948 (พ.ศ. 2491) โดยประเทศสมาชิกได้ร่วมรับรองถือเป็นมาตรฐาน เป็นหลักเกณฑ์สำคัญในการปฏิบัติเกี่ยวกับสิทธิมนุษยชนที่ และประเทศสมาชิกในยุโรปและอเมริกาเหนือได้มีการร่างเป็นกฎหมายรัฐธรรมนูญของชาติขึ้น จึงเห็นได้ว่ารัฐและบุคคลภายในรัฐ คือ “อำนาจ” (Pouvoir) (ชาญชัย แสวงศักดิ์, 2563, หน้า 28) ของรัฐมาจากบุคคลที่ต้องการความคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพเป็นมาตรฐานเดียวกัน

ซึ่ง ศาสตราจารย์พิเศษ กุลพล พลวัน (2538, หน้า 25)ได้กล่าวว่า คำว่า “สิทธิมนุษยชน” (Human Rights) เริ่มเรียกใช้กันเมื่อศตวรรษที่ 20 (David Evan Luard, 1967, p. 7) และเป็นสิทธิของมนุษย์ทุกคน ไม่ใช่ของคนใดคนหนึ่งโดยเฉพาะ เป็นสิทธิที่เป็นส่วนสำคัญแห่งชีวิตของมนุษย์ที่แท้จริง โดยไม่มีผู้ใดจะมายับยั้งหรือพรากเอาไปได้ แม้แต่กฎหมายของรัฐก็ไม่อาจทำลายได้ (George Whitecross Patton, 1964, p. 103)

2) สิทธิมนุษยชนประเทศไทยได้ให้การรับรองปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษย์ชน ซึ่งประเทศไทยมีรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยเป็นกฎหมายลำดับศักดิ์สูงสุดแห่งราชอาณาจักรไทย มีรูปแบบรัฐเป็นราชาธิปไตยภายใต้รัฐธรรมนูญ และปกครองในระบอบประชาธิปไตยแบบรัฐสภา และเริ่มคุ้มครองสิทธิมนุษยชนไว้ในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2492 ซึ่งเป็นรัฐธรรมนูญฉบับที่ 5 ของไทย ซึ่งบัญญัติไว้ในหมวดที่ 3 และได้มีการกำหนดสิทธิและเสรีภาพของปวงชนชาวไทย ตลอดจนหน้าที่ของชนชาวไทยให้มั่นคงมากขึ้นในบทบัญญัติมาตรา 26 ว่าบุคคลไม่ว่าเหล่ากำเนิดหรือศาสนาใด ย่อมอยู่ในความคุ้มครองแห่งรัฐธรรมนูญเสมอกัน มาตรา 27 บุคคลย่อมเสมอกันในกฎหมาย ฐานันดรศักดิ์โดยกำเนิดก็ดีโดยแต่งตั้งก็ดีโดยประการอื่นใดก็ดีไม่กระทำให้เกิดเอกสิทธิ์อย่างใดเลย มาตรา 29 บุคคลจะไม่ต้องรับโทษอาญา เว้นแต่จะได้กระทำการอันกฎหมายซึ่งใช้อยู่ในเวลาที่กระทำนั้นบัญญัติเป็นความผิดและกำหนดโทษไว้และโทษที่จะลงแก่บุคคลนั้นจะหนักกว่าโทษที่กำหนดไว้ในกฎหมายซึ่งใช้อยู่ในเวลาที่กระทำความผิดมิได้ มาตรา 30 ในคดีอาญาให้สันนิษฐานไว้ก่อนว่าผู้ต้องหาหรือจำเลยไม่มีความผิดก่อนที่จะมีคำพิพากษาอันถึงที่สุดแสดงว่าบุคคลใดได้กระทำความผิดจะปฏิบัติต่อบุคคลนั้นเสมือนเป็นผู้กระทำความผิดมิได้ มาตรา 31 บุคคลย่อมมีเสรีภาพบริบูรณ์ในร่างกายการจับกุมคุมขังหรือตรวจค้นตัวบุคคลไม่ว่าในกรณีใด ๆ จะกระทำได้ก็แต่โดยอาศัยอำนาจตามบทบัญญัติแห่งกฎหมายแต่ผู้ที่ถูกจับกุมหรือถูกตรวจค้นจะต้องได้รับแจ้งเหตุพร้อมด้วยรายละเอียดตามสมควรในการที่ถูกจับหรือถูกตรวจค้นโดยไม่ชักช้าและผู้ถูกคุมขังย่อมมีสิทธิที่จะพบและปรึกษาทนายความเป็นการเฉพาะตัวได้ จากการทบทวนวรรณกรรมของผู้วิจัย จึงเห็นถึงจุดเริ่มต้นของสิทธิการเข้าถึงกระบวนการยุติธรรมของประชาชนและแก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 6) พุทธศักราช 2495 เป็นต้นมา จนถึงปัจจุบัน

นอกจากนี้การคุ้มครองสิทธิการเข้าถึงกระบวนการยุติธรรม เริ่มบัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 บัญญัติไว้ในมาตรา 4 “ว่าศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ สิทธิและเสรีภาพของบุคคลย่อมได้รับความคุ้มครอง” มาตรา 5 บัญญัติว่า “ประชาชนชาวไทยไม่ว่าเหล่ากำเนิด เพศ หรือศาสนาใดย่อมอยู่ในความคุ้มครองแห่งรัฐธรรมนูญนี้เสมอกัน” นอกจากนี้หมวด 3 มาตรา 26 บัญญัติว่า “การใช้อำนาจโดยองค์กรของรัฐทุกองค์กร ต้องคำนึงถึงศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ มาตรา 28 บัญญัติว่า “บุคคลย่อมอ้างศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์หรือใช้สิทธิและ

เสรีภาพของตนได้เท่าที่ไม่ละเมิดสิทธิและเสรีภาพของบุคคลอื่น ไม่เป็นปฏิปักษ์ต่อรัฐธรรมนูญ หรือไม่ขัดต่อศีลธรรมอันดีของประชาชนบุคคลซึ่งถูกละเมิดสิทธิหรือเสรีภาพที่รัฐธรรมนูญนี้รับรองไว้ สามารถยกบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญนี้เพื่อใช้สิทธิทางศาลหรือยกขึ้นเป็นข้อต่อสู้คดีในศาลได้" มาตรา 30 บัญญัติว่า "บุคคลย่อมเสมอกันในกฎหมายและได้รับความคุ้มครองตามกฎหมายเท่าเทียมกัน" มาตรา 33 บัญญัติว่า "ในคดีอาญา ต้องสันนิษฐานไว้ก่อนว่าผู้ต้องหาหรือจำเลยไม่มีความผิดก่อนมีคำพิพากษาอันถึงที่สุดแสดงว่าบุคคลใดได้กระทำความผิดจะปฏิบัติต่อบุคคลนั้นเสมือนเป็นผู้กระทำความผิดมิได้" มาตรา 241 บัญญัติว่า "ในคดีอาญา ผู้ต้องหาหรือจำเลยย่อมมีสิทธิได้รับการสอบสวนหรือการพิจารณาคดีด้วยความรวดเร็ว ต่อเนื่อง และเป็นธรรมในชั้นสอบสวนผู้ต้องหามีสิทธิให้ทนายความหรือผู้ซึ่งตนไว้วางใจเข้าฟังการสอบปากคำตนได้" และการจัดหาทนายความจากรัฐเริ่มบัญญัติไว้ในมาตรา 242 บัญญัติว่า "ผู้ต้องหาหรือจำเลยในคดีอาญาย่อมมีสิทธิได้รับความช่วยเหลือจากรัฐด้วยการจัดหาทนายความให้ตามที่กฎหมายบัญญัติในกรณีที่ผู้ถูกควบคุมหรือคุมขังไม่อาจหาทนายความได้ รัฐต้องให้ความช่วยเหลือโดยจัดหาทนายความให้โดยเร็ว" ดังนั้น (อุดมศักดิ์ สินธิพงษ์, 2561, หน้า 199) ภาครัฐทุกส่วนมีหน้าที่โดยตรงต่อการคุ้มครองสิทธิมนุษยชนรวมถึงคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติทำหน้าที่ติดตามตรวจสอบและมีองค์กรตุลาการที่เป็นอิสระให้การคุ้มครองสิทธิมนุษยชนเป็นภาคส่วนสุดท้าย

สำหรับรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 กำหนดสิทธิที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัยนี้ ประกอบด้วย สิทธิความเสมอภาค สิทธิและเสรีภาพส่วนบุคคล สิทธิในกระบวนการยุติธรรม สิทธิในการได้รับบริการสาธารณสุขและสวัสดิการจากรัฐ ซึ่งบัญญัติไว้ในหมวด 1 มาตรา 4 ว่าศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์สิทธิ เสรีภาพ และความเสมอภาคของบุคคลย่อมได้รับความคุ้มครองโดยสิทธิและเสรีภาพของชนชาวไทย บัญญัติในหมวด 3 ส่วนที่ 1 มาตรา 26 การใช้อำนาจโดยองค์กรของรัฐทุกองค์กร ต้องคำนึงถึงศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ สิทธิและเสรีภาพตามรัฐธรรมนูญและส่วนที่ 2 ความเสมอภาค ตามบทบัญญัติ มาตรา 30 บุคคลย่อมเสมอกันในกฎหมายและได้รับการคุ้มครองตามกฎฆมายเท่าเทียมกัน การเลือกปฏิบัติโดยไม่เป็นธรรมต่อบุคคลเพราะเหตุแห่งความแตกต่างในเรื่องถิ่นกำเนิด เชื้อชาติ ภาษา เพศ อายุ ความพิการ สภาพทางกายหรือสุขภาพ สถานะของบุคคล ฐานะทางเศรษฐกิจหรือสังคม จะกระทำมิได้ และมาตรา 31 บัญญัติว่า บุคคลผู้เป็นทหาร ตำรวจ ข้าราชการ เจ้าหน้าที่อื่นของรัฐ และพนักงานหรือลูกจ้างขององค์กรของรัฐ ย่อมมีสิทธิและเสรีภาพตามรัฐธรรมนูญเช่นเดียวกับบุคคลทั่วไป ส่วนที่ 4 สิทธิในกระบวนการยุติธรรมบัญญัติไว้ในมาตรา 39 ในคดีอาญา ต้องสันนิษฐานไว้ก่อนว่าผู้ต้องหาหรือจำเลยไม่มีความผิด ก่อนมีคำพิพากษาอันถึงที่สุดแสดงว่าบุคคลใดได้กระทำความผิดจะปฏิบัติต่อบุคคลนั้นเสมือนเป็นผู้กระทำความผิดมิได้ และบุคคลย่อมมีสิทธิในกระบวนการยุติธรรมแห่งบทบัญญัติมาตรา 40

ดังต่อไปนี้ สิทธิเข้าถึงกระบวนการยุติธรรมได้โดยง่าย สะดวก รวดเร็ว และทั่วถึง บุคคลย่อมมีสิทธิที่จะให้คดีของตนได้รับการพิจารณาอย่างถูกต้อง รวดเร็ว และเป็นธรรม ผู้เสียหาย ผู้ต้องหา โจทก์ จำเลย คู่กรณี ผู้มีส่วนได้เสีย หรือพยานในคดีมีสิทธิได้รับการปฏิบัติที่เหมาะสมในการดำเนินการตามกระบวนการยุติธรรม รวมทั้งสิทธิในการได้รับการสอบสวนอย่างถูกต้อง รวดเร็ว เป็นธรรม ผู้เสียหาย ผู้ต้องจำเลย และพยานในคดีอาญา มีสิทธิได้รับความคุ้มครองและความช่วยเหลือที่จำเป็นและเหมาะสมจากรัฐ และในคดีอาญา ผู้ต้องหาหรือจำเลยมีสิทธิได้รับการสอบสวนหรือพิจารณาคดีที่ถูกต้อง รวดเร็ว และเป็นธรรม โอกาสในการต่อสู้คดีอย่างเพียงพอ การตรวจสอบหรือได้รับทราบพยานหลักฐานตามสมควร การได้รับความช่วยเหลือในทางคดีจากทนายความ

สำหรับรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 กำหนดไว้ในบททั่วไป หมวด 1 มาตรา 4 บัญญัติว่าว่า ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ สิทธิ เสรีภาพ และความเสมอภาคของบุคคลย่อมได้รับความคุ้มครอง สิทธิและเสรีภาพ ตามบทบัญญัติแห่งมาตรา 27 บัญญัติว่า บุคคลย่อมเสมอกันในกฎหมาย มีสิทธิและเสรีภาพและได้รับความคุ้มครองตามกฎหมายเท่าเทียมกัน และมาตรา 68 บัญญัติว่ารัฐพึงจัดระบบการบริหารงานในกระบวนการยุติธรรมทุกด้านให้มีประสิทธิภาพ เป็นธรรม และไม่เลือกปฏิบัติ (ปกป้อง ศรีสนิท, 2563, หน้า 20) และให้ประชาชนเข้าถึงกระบวนการยุติธรรมได้โดยสะดวก รวดเร็วและไม่เสียค่าใช้จ่ายสูงเกินสมควร รัฐพึงมีมาตรการคุ้มครองเจ้าหน้าที่ของรัฐในกระบวนการยุติธรรม ให้สามารถปฏิบัติหน้าที่ได้โดยเคร่งครัด ปราศจากการแทรกแซงหรือครอบงำใด ๆ รัฐพึงให้ความช่วยเหลือทางกฎหมายที่จำเป็นและเหมาะสมแก่ผู้ยากไร้หรือผู้ด้อยโอกาสในการเข้าถึงกระบวนการยุติธรรม รวมตลอดถึงการจัดหาทนายความให้

จากการทบทวนวรรณกรรมเรื่องสิทธิมนุษยชนดังที่กล่าวข้างต้นนั้น เดือนกันยายน พ.ศ. 2558 ประเทศไทยในฐานะประเทศสมาชิก ได้บัญญัติรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 โดยรับรองสิทธิและเสรีภาพของประชาชนไว้มากขึ้น (อุดมศักดิ์ สินธิพงษ์, 2561, หน้า 154-155) เพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน (Sustainable Development Goals: SDG) ทั้ง 17 เป้าหมายมาเป็นกรอบในการพัฒนาประเทศ มีประเด็นเป็นสาระสำคัญตามที่ประชาคมโลกรวมทั้งประเทศไทยได้ให้ความสำคัญกับการคุ้มครองสิทธิมนุษยชน ความยุติธรรมและการเข้าถึงความยุติธรรมซึ่งเป็นสิทธิมนุษยชนสำคัญประการหนึ่งที่ประชาชนทุกคนจำต้องได้รับการปฏิบัติตามขั้นตอนและวิธีการตามกฎหมายด้วยความเสมอภาคอย่างเท่าเทียมกันซึ่งเป็นสิทธิที่สมบูรณ์ (Absolute Rights) ในการเข้าถึงทั้งระบบความยุติธรรม (System) และได้รับความยุติธรรม (Fairness)

1.5 หลักนิติรัฐ (Rechtsstaat)

คำว่า “รัฐ” ศาสตราจารย์พิเศษ ดร. ชาญชัย แสวงศักดิ์ (2559, หน้า 37) ได้อธิบายว่าเป็นการรวมตัวของกลุ่มมนุษย์ซึ่งเป็นราษฎรซึ่ง ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.เอกบุญ วงศ์สวัสดิ์กุล (2553, หน้า 86)

ได้อธิบายว่าเป็นการพัฒนารูปแบบการปกครองในสังคมมนุษย์มีมาอย่างต่อเนื่องจากเดิมมนุษย์เป็นผู้ปกครองมนุษย์ทำให้ดุลยพินิจของมนุษย์ไม่มีความเป็นกลางเกิดความไม่เท่าเทียมกันทางสังคม เศรษฐกิจ และการเมือง จึงมีการพัฒนารูปแบบการปกครองของรัฐในสังคมตามหลักการแบ่งแยกองค์กรผู้ใช้อำนาจอธิปไตย (วรพจน์ วิศุรุตพิชญ์, 2537, หน้า 42-45 และ ชาญชัย แสวงศักดิ์, 2561, หน้า 27-28) ด้วยการแบ่งแยกอำนาจอธิปไตยออกเป็น อำนาจทางนิติบัญญัติ (Legislative) อำนาจทางบริหาร (Judicial) อำนาจทางตุลาการ (Administration) รัฐต้องอาศัยองค์กรและเจ้าหน้าที่ของรัฐในการบริหารการปกครองแต่ละฝ่ายเพื่อเป็นการคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพของราษฎรตามหลัก “นิติรัฐ” (Rechtsstaat) หรือ (Legal State) และหลักนิติธรรม (Rule of Law) (ปกป้อง ศรีสนิท, 2563, หน้า 29) ดังนั้นรัฐจะถูกปกครองโดยกฎหมายหรือที่เรียกว่าการปกครองโดยกฎหมายภายใต้การตรวจสอบการถ่วงดุลตามหลักนิติรัฐ (Rechtsstaat) และหลักนิติธรรม (Rule of Law) ซึ่งเป็นรูปแบบการปกครองที่เกิดขึ้นแทนการปกครองโดยมนุษย์ ด้วยเหตุนี้การปกครองแบบประชาธิปไตยกับหลักการแบ่งแยกอำนาจ (Separation of Powers) จึงเป็นที่ยอมรับจากประชาคมระหว่างประเทศอย่างกว้างขวางทั่วทุกภูมิภาคของโลกรวมทั้งประเทศไทย อันมีผลมาจากความล้มเหลวของระบบเศรษฐกิจและการปกครองในกลุ่มประเทศทางยุโรปตะวันออกที่นิยมลัทธิคอมมิวนิสต์เมื่อ ค.ศ. 1989 (พ.ศ. 2532) ซึ่งในที่สุดประเทศสหภาพสาธารณรัฐสังคมนิยมโซเวียตได้ล่มสลายลงเมื่อเดือนธันวาคม ค.ศ. 1991 (พ.ศ. 2534) การต่อสู้ระหว่างฝ่ายนิยมประชาธิปไตยกับฝ่ายนิยมลัทธิคอมมิวนิสต์ที่เรียกว่าสงครามเย็นจึงสิ้นสุดลง ทำให้หลักนิติรัฐ (Rechtsstaat) และหลักนิติธรรม (Rule of Law) ซึ่งเป็นหลักสำคัญในระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตย ได้รับการยอมรับอย่างกว้างขวางด้วย (ไกร โพธิ์งาม, 2549, หน้า 1-16) จนถึงปัจจุบัน

อย่างไรก็ตามหลักนิติรัฐ (Rechtsstaat) นั้น กาเร เดอ มัลแบร์ (R. Carre de Malberg) นักนิติศาสตร์ชาวฝรั่งเศส (ชาญชัย แสวงศักดิ์, 2558, หน้า 236) และ (ชาญชัย แสวงศักดิ์, 2561, หน้า 33) และ ชาญชัย แสวงศักดิ์, 2562, หน้า 9) และ (บวรศักดิ์ อุวรรณโณ, 2538, หน้า 280) และ (เกรียงไกร เจริญธนาวัฒน์, 2558, หน้า 115) กล่าวเหมือนกันว่า “นิติรัฐ (Etat de Droit หรือ Rechtsstaat หรือ Rechtsstat) เป็นรัฐที่มีกฎเกณฑ์ที่กำหนดการกระทำของรัฐต่อปัจเจกชนใน 2 ประการ คือ กฎเกณฑ์ประการที่ 1 เป็นการกำหนดสิทธิเสรีภาพ และกฎเกณฑ์ของประชาชน ประการที่ 2 เป็นการกำหนดมาตรการและวิธีการซึ่งหน่วยงานรัฐใช้เป็นกฎเกณฑ์ ซึ่งก็คือ การจำกัดอำนาจของรัฐโดยการให้อำนาจนั้นอยู่ภายใต้ระบบกฎหมายที่รัฐกำหนดเป็นหลัก (วิษณุ เครืองาม, 2552, หน้า 40) และประเภทที่สอง คือ นิติสัมพันธ์ระหว่างรัฐกับประชาชนอยู่ภายใต้บังคับแห่งกฎหมายและฝ่ายรัฐกระทำการใด ๆ ไปกระทบต่อปัจเจกชนโดยไม่สมัครใจไม่ได้ หากรัฐกระทำการใด ๆ ไปกระทบต่อปัจเจกชนแล้วก่อให้เกิดความเสียหายต้องมีวิธีการเยียวยาแก้ไข (เกรียงไกร เจริญธนาวัฒน์,

2561, หน้า 118) กล่าวเพิ่มเติมว่า ลักษณะเด่นที่สุดประการหนึ่งของนิติรัฐก็คือ รัฐที่ไม่สามารถใช้วิธีการอื่นนอกไปจากที่ระบบกฎหมายที่ใช้บังคับอยู่ในเวลานั้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งกฎหมายที่รัฐสภาตราขึ้น กระทำการใด ๆ ต่อปัจเจกชนได้ หลักนี้ส่งผลโดยปริยายให้เกิดขึ้นสองประการ คือ ประการแรก เมื่อรัฐเข้าไปมีนิติสัมพันธ์กับปัจเจกชนการพัฒนารูปแบบการปกครองด้วยหลักนิติรัฐ (Rechtsstaat) และหลักนิติธรรม (Rule of Law) นั้นทำให้สังคมเกิดความสงบสุขซึ่ง (อักขราทร จุฬารัตน, 2553, หน้า 20-22) และ (บุศรา เข็มทอง, 2558, หน้า 1-3) และ (วรเจตน์ ภาคีรัตน์, 2555, หน้า 50-51) ได้อธิบายเหมือนกันว่าหลักนิติรัฐเป็นหลักที่กฎหมายถืออำนาจปกครองรัฐสูงสุด (Government of Law and Not of Men) หรือเป็นรัฐที่กฎหมายมีอำนาจสูงสุด ผู้ปกครองไม่สามารถใช้อำนาจได้ตามอำเภอใจ บทบังคับของกฎหมายจะต้องให้บุคคลได้ทราบล่วงหน้าเพื่อบุคคลจะสามารถปฏิบัติตนได้ถูกต้อง ซึ่งผู้ปกครองและพลเมืองทุกคนมีความเสมอภาคกันทางกฎหมาย โดยเฉพาะกฎหมายและการใช้อำนาจของผู้ถืออำนาจรัฐจะต้องอยู่บนหลักของความชอบด้วยกฎหมายพร้อมกับมีการตรวจสอบถ่วงดุลตามหลักการแบ่งแยกอำนาจอธิปไตย อำนาจนิติบัญญัติ และอำนาจบริหาร อำนาจอธิปไตยเป็นของรัฐแต่เป็นที่เข้าใจของประชาชนได้ว่ารัฐคือกษัตริย์ (วิษณุ เครืองาม, 2530, หน้า 215-216)

จากความหมายข้างต้นหลักนิติรัฐนั้น รัฐปฏิบัติภายใต้พื้นฐานกฎหมาย โดยอำนาจของผู้ปกครองและคุ้มครองสิทธิเสรีภาพของประชาชน หลักกฎหมายหลักนิติรัฐจึงถือเป็นพื้นฐานของมนุษย์ในฐานะที่เป็นปัจเจกบุคคลและสมาชิกในประชาคมมนุษย์ที่ต้องการหาความยุติธรรมและการคุ้มครองของกฎหมาย โดยหลักนิติรัฐมีจุดเริ่มต้นจากประเทศเยอรมนีในช่วงภายหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 ซึ่งสหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมนีเคยอยู่ภายใต้การปกครองแบบเผด็จการของระบบนาซีมาก่อน ดังนั้นแนวความคิดของหลัก “นิติรัฐ” (Rechtsstaat) ให้ความสำคัญในการจำกัดอำนาจของฝ่ายปกครอง โดยในระบบกฎหมายของเยอรมัน หลักนิติรัฐมีองค์ประกอบ 2 ประการดังนี้ (เกรียงไกร เจริญธนาวัฒน์, 2561, หน้า 118-119)

1) องค์ประกอบในทางรูปแบบ คือ การที่รัฐผูกพันตนเองกับกฎหมายที่องค์กรของรัฐตราขึ้น ประชาชนต้องมีสิทธิและหน้าที่ที่ได้รับการรับรองโดยกฎหมายรัฐและองค์กรของรัฐที่จะกระทำการใด ต้องอาศัยอำนาจที่กฎหมายให้ไว้และต้องทำตามกฎหมาย ดังนั้นรัฐจะได้รับการคุ้มครองและกระทำการใด ๆ ของรัฐจะกระทบต่อสิทธิเสรีภาพและหน้าที่ของประชาชนได้ก็ต่อเมื่อมีกฎหมายให้อำนาจไว้ตามหลักการพื้นฐานของนิติรัฐก็คือ ในรัฐที่เรียกตัวเองว่าเป็นรัฐที่ปกครองโดยกฎหมายนั้น จะต้องมีระบบองค์กรตุลาการที่เป็นอิสระคอยทำหน้าที่ควบคุมตรวจสอบการใช้อำนาจและการล่วงละเมิดสิทธิเสรีภาพของประชาชนโดยเจ้าหน้าที่ของรัฐที่ตั้งขึ้นตามกฎหมาย

2) องค์ประกอบในทางเนื้อหา คือ การประกันสิทธิขั้นพื้นฐานของประชาชนโดยภาครัฐต้องกระทำการอย่างยุติธรรมและถูกต้องรัฐที่เป็นนิติรัฐนั้น กฎหมายเป็นหัวใจสำคัญของการดำรงอยู่ของรัฐ กฎหมายเป็นหลักพื้นฐานและเป็นแบบแผนชีวิตสาธารณะของรัฐ

จากแนวคิดนี้ในปี ค.ศ. 1993 (พ.ศ. 2536) Heirich Siedentopf ได้มีการพัฒนาหลักนิติรัฐเป็นการเพิ่มเติม โดยมีองค์ประกอบทั้งสิ้น 7 ประการ (ชาญชัย แสวงศักดิ์, 2562, หน้า 11) ดังต่อไปนี้

(1) หลักการแบ่งแยกอำนาจ

(2) หลักการคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพ

(3) หลักความผู้พันต่อกฎหมายของฝ่ายตุลาการและฝ่ายปกครอง

(4) หลักความชอบด้วยกฎหมายในทางเนื้อหา

(5) หลักความเป็นอิสระของผู้พิพากษา

(6) หลักไม่มีความผิดและไม่มีโทษโดยไม่มีกฎหมาย

(7) หลักความเป็นกฎหมายสูงสุดของรัฐธรรมนูญ

สำหรับ “กฎหมาย” ในความหมายของนิติรัฐ (เกรียงไกร เจริญธนาวัฒน์, 2561, หน้า 120) กล่าวว่า ต้องเป็นกฎหมายที่มาจากประชาชนหรือจากตัวแทนของประชาชน ประชาชนเป็นผู้สร้างความชอบธรรมให้กฎหมายและทำให้เกิด “หลักแห่งความชอบด้วยกฎหมาย” ดังนั้นประชาชนในรัฐจึงต้องเคารพต่อกฎหมายที่สร้างขึ้นมาเพราะโดย สภาพของกฎหมายนั้นมีความชอบธรรม การเคารพกฎหมายเป็นการกระทำของทุกคนในรัฐ ทุกองค์กรของรัฐ การบังคับใช้กฎหมายของศาลจะต้องไม่ละเมิดหรือฝ่าฝืนต่อกฎหมายและต้องมีความเป็นธรรม สำหรับเหตุผลดังกล่าวแสดงให้เห็นว่า การกระทำต่าง ๆ หรือการบังคับใช้กฎหมายต่าง ๆ ต้องเคารพต่อ “หลักแห่งความชอบด้วยกฎหมาย” (Le Principe De Légalité) เมื่อกล่าวอีกแนวคิดหนึ่ง คือ กฎหมายในหลักนิติรัฐมาจากประชาชนและประชาชนได้สร้างความชอบธรรมให้กับกฎหมายและเมื่อกฎหมายมีความชอบธรรมประชาชนทุกคน ทุกองค์กรในรัฐจึงต้องเคารพต่อกฎหมาย การแสดงความเคารพต่อกฎหมายของทุกคนและทุกองค์กรในรัฐต้องไม่กระทำการใด ๆ ที่ละเมิดต่อกฎหมาย กล่าวคือ การกระทำนั้น ๆ ต้องชอบด้วยกฎหมายจึงก่อให้เกิด “หลักแห่งความชอบด้วยกฎหมาย” ขึ้น โดยแนวคิดนี้หลักแห่งความชอบด้วยกฎหมายจึงเป็นหลักที่มาจาก “หลักนิติรัฐ” และการที่ประชาชนทุกคนต้องเคารพต่อหลักความชอบด้วยกฎหมายดังกล่าวย่อมถือได้ว่าเป็นการเคารพ กฎหมายที่มาจากประชาชนซึ่งสอดคล้องกับทฤษฎีสัญญาประชาคมตามแนวคิดของ ฌอง ฌาคส์ รสโซ ที่กล่าวว่าอำนาจสูงสุดเป็นของประชาชนกฎหมายเป็นเพียงเจตจำนงร่วมกันของประชาชน ดังนั้นหลักนิติรัฐจึงเป็นหลักการที่สำคัญของรัฐที่มีการปกครองในระบอบประชาธิปไตย

ด้วยเหตุนี้รัฐที่ปกครองในระบอบประชาธิปไตยโดยรัฐธรรมนูญ ต้องให้สิทธิและเสรีภาพของประชาชนต้องย่อมได้รับการคุ้มครองศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ (ไพโรจน์ พลเพชร และคณะ, 2547, หน้า 15) ได้อธิบายว่า การคุ้มครองศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ที่จะต้องประกอบไปด้วย “สิทธิในชีวิตและร่างกาย” (Recht Auf Leben) เป็นสิ่งที่ติดตัวบุคคลมาตั้งแต่เกิดตามสภาวะธรรมชาติ และ“สิทธิในความเสมอภาค” (Gleichheitsrecht) เป็นการแสดงว่ามนุษย์ทุกคนมีสิทธิและเสรีภาพอย่างเท่าเทียมกัน ซึ่งเป็นรากฐานสำคัญที่รัฐเสรีประชาธิปไตยทั้งหลายได้ให้การยอมรับต่อหลักการพื้นฐานการปกครองโดยยึด “หลักนิติรัฐ” และการจำกัดการใช้อำนาจของรัฐซึ่ง (เกรียงไกร เจริญธนาวัฒน์, 2558, หน้า 119) ได้กล่าวว่า “หลักนิติธรรม” เพื่อมิให้รัฐกระทำการละเมิดต่อกฎหมายซึ่งอาจกระทบกับสิทธิและเสรีภาพของประชาชนจากการกระทำของรัฐโดยเจ้าหน้าที่ของรัฐจะต้องปฏิบัติตามหลักความชอบด้วยกฎหมาย

จากการทบทวนวรรณกรรมทำให้ทราบถึงความสำคัญของการคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพในกระบวนการยุติธรรมด้วยความเสมอภาคเท่าเทียมกัน ซึ่งปัจจุบันประเทศไทยให้ความสำคัญและบัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 ให้บุคคลย่อมเสมอกันในกฎหมาย มีสิทธิและเสรีภาพและได้รับความคุ้มครองตามกฎหมายเท่าเทียมกัน ชายและหญิงมีสิทธิเท่าเทียมกัน การเลือกปฏิบัติโดยไม่เป็นธรรมต่อบุคคล ไม่ว่าด้วยเหตุความแตกต่างในเรื่องถิ่นกำเนิด เชื้อชาติ ภาษา เพศ อายุ ความพิการ สภาพทางกายหรือสุขภาพ สถานะของบุคคลฐานะทางเศรษฐกิจหรือสังคมจะกระทำมิได้ มาตรการที่รัฐกำหนดขึ้นเพื่อขจัดอุปสรรคหรือส่งเสริมให้บุคคลสามารถใช้สิทธิหรือเสรีภาพได้เช่นเดียวกับบุคคล เว้นแต่ได้กระทำการอันกฎหมายที่ใช้อยู่ในเวลาที่กระทำนั้นบัญญัติเป็นความผิดและกำหนดโทษไว้ และโทษที่จะลงแก่บุคคลนั้นจะหนักกว่าโทษที่บัญญัติไว้ในกฎหมายที่ใช้อยู่ในเวลาที่กระทำความผิดมิได้ในคดีอาญา ให้สันนิษฐานไว้ก่อนว่าผู้ต้องหาหรือจำเลยไม่มีความผิด และก่อนมีคำพิพากษาอันถึงที่สุดแสดงว่าบุคคลใดได้กระทำความผิด จะบังคับให้บุคคลให้การเป็นปฏิปักษ์ต่อตนเองมิได้ตามหลักนิติรัฐ

1.6 หลักนิติธรรม (Rule of Law)

การคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพในกระบวนการยุติธรรมด้วยความเสมอภาคเท่าเทียมกันตามหลักนิติธรรม (Rule of Law) ศาสตราจารย์ ดร.เกรียงไกร เจริญธนาวัฒน์ (2558, หน้า 120) กล่าวว่า เป็นหลักการที่มีต้นกำเนิดในสหราชอาณาจักรเป็นรากแก้วในระบบกฎหมายสหราชอาณาจักรโดยแท้และเป็นเครื่องมือสำคัญที่จะใช้คุ้มครองป้องกันประชาชน คือ รัฐบาลหรือฝ่ายบริหารไม่มีอำนาจตามอำเภอใจ บุคคลอยู่ภายใต้กฎหมายเดียวกัน รัฐธรรมนูญไม่ได้เป็นที่มาหรือเหตุแห่งกฎหมายแต่เป็นผลสืบเนื่องมาจากกฎหมายทั้งหลายและได้รับการยอมรับบังคับใช้ในศาล ซึ่งศาสตราจารย์ ดร.วิษณุ เครืองาม (2552, หน้า 14) ได้กล่าวเช่นเดียวกันว่า บุคคลย่อมเสมอภาคกัน

ภายใต้กฎหมายหลักการปกครอง โดยกฎหมายส่งเสริมให้กระบวนการยุติธรรมมีความเสมอภาค และคาดหมายได้เพื่อป้องกันบุคลากรในกระบวนการยุติธรรมใช้อำนาจกล่าวหา ลงโทษบุคคลใดตามอำเภอใจ ซึ่งบุคคลจะต้องรับโทษอาญาต่อเมื่อได้กระทำการอันกฎหมายที่ใช้อยู่ในเวลาที่กระทำนั้นบัญญัติเป็นความผิดและกำหนดโทษไว้ และบุคคลย่อมได้รับการปฏิบัติด้วยวิธีที่กำหนดไว้โดยชอบ (Due Process of Law) อย่างชัดแจ้งในหลักสิทธิมนุษยชน ซึ่งคำปรารภของปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชนได้รับรองว่า “จำเป็นที่สิทธิมนุษยชนควรได้รับความคุ้มครองโดยหลักนิติธรรม” (ประกาศรับรองโดยมติสมัชชาสหประชาชาติที่ 127 a(III) เมื่อวันที่ 10 ธันวาคม พ.ศ. 2491 (วิษณุ เครืองาน, 2552, หน้า 18) ในส่วนของประเด็นเรื่องความเสมอภาคปราศจากการเลือกปฏิบัติภายใต้กฎหมายมีบัญญัติรับรองไว้ในปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน (The Universal Declaration of Human Rights 1948) ข้อ 7 ที่ยืนยันหลักความเท่าเทียมกันภายใต้กฎหมายว่า “บุคคลต่างเสมอกันในกฎหมาย และ ชอบที่จะได้รับความคุ้มครองอย่างเท่าเทียมกันภายใต้กฎหมาย โดยปราศจากการเลือกปฏิบัติใด ๆ บุคคลมีสิทธิที่จะได้รับการคุ้มครองอย่างเสมอภาคปราศจากการเลือกปฏิบัติใด ๆ

อย่างไรก็ตามบุคคลจะเสมอภาคกันได้ภายใต้กฎหมายตามหลัก (Rule of Law) ต่อเมื่อมีการตีความกฎหมายในทางปฏิบัติอย่างเป็นธรรมเท่าเทียมกันและไม่เลือกปฏิบัติ (ปกป้อง ศรีสนิท, 2563, หน้า 20) ดังนั้นการแทรกแซงกระบวนการยุติธรรมไม่ว่าจะในชั้นสืบสวน ชั้นพนักงานสอบสวน อัยการ และศาลจึงเป็นสิ่งที่ไม่อาจจะยอมรับได้เพราะเป็นการขัดแย้งต่อหลักการ (Rule of Law) อย่างร้ายแรง ในประเทศตะวันตก เช่นสหรัฐอเมริกา ออสเตรเลีย หรือประเทศในเอเชีย เช่น ญี่ปุ่น เกาหลีใต้ ถึงแม้นักการเมือง จะเป็นผู้บังคับบัญชาโดยตรงต่อเจ้าหน้าที่ผู้บังคับใช้กฎหมายจะถือปฏิบัติอย่างเคร่งครัดและไม่แทรกแซงกระบวนการยุติธรรมในทุกระดับชั้น นักวิชาการที่มีชื่อเสียงได้ศึกษาค้นคว้าและให้ความหมายหลักนิติธรรมไว้จนเป็นที่ยอมรับกันไปทั่วโลกนั่นคือ ศาสตราจารย์ อัลเบิร์ต วี. ไดซีย์ (A.V. Dicey) คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัย อ๊อกซ์ฟอร์ด (Oxford University) สหราชอาณาจักรซึ่งได้อธิบาย “หลักนิติธรรม” ว่าการที่บุคคลทุกคนมีสิทธิเสมอภาคกันตามกฎหมาย ทุกคนต้องอยู่ภายใต้กฎหมายเดียวกันของประเทศโดยมีศาลเป็นผู้พิจารณาพิพากษาคดีและออกคำบังคับตามที่กฎหมายบัญญัติไว้เท่ากับศาลเป็นผู้พิทักษ์รักษากฎหมายของบ้านเมืองให้มีความศักดิ์สิทธิ์และเป็นที่เชื่อถือของประชาชนในประเทศ (คณะกรรมการอิสระว่าด้วยการส่งเสริมหลักนิติธรรมแห่งชาติ, 2555, หน้า 15 และ Wikipedia, Online, p. 1 และชาญชัย แสวงศักดิ์, 2562, หน้า 2)

จากที่กล่าวมานั้นผู้วิจัยพบว่าในระดับนานาชาติหลักการดำเนินคดีที่เป็นธรรม (Rights to Fair Trial) ได้รับการยอมรับในกติการะหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิพลเมืองและสิทธิทางการเมือง (International Covenant on Civil and Political Rights) รับรองโดยที่ประชุมสมัชชา

องค์กรสหประชาชาติ เมื่อวันที่ 16 ธันวาคม ค.ศ. 1966 (พ.ศ. 2509) และมีผลใช้บังคับตั้งแต่วันที่ 23 มกราคม ค.ศ. 1976 (พ.ศ. 2519) ของกติการะหว่างประเทศฉบับนี้ (อภิรัตน์ เพ็ชรศิริ, 2549, หน้า 17) ได้รับรองสิทธิและข้อกำหนดมาตรฐานขั้นต่ำของกระบวนการยุติธรรมของประเทศสมาชิกจะต้องให้การรับรองในกฎหมายของประเทศนั้น ๆ ที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัย คือ สิทธิที่จะได้รับการแจ้งข้อกล่าวหาจากรัฐ สิทธิที่ไม่ถูกสอบสวนอันมิชอบ เช่น การหลอกลวง ข่มขู่ หรือการใช้กำลังอันทารุณ

จากความหมายหลักนิติธรรมดังกล่าวมีผู้นำไปขยายความถึงสาระสำคัญควรเป็นเช่นใด แต่ส่วนใหญ่ล้วนมีจุดมุ่งหมายเพื่อตอบสนองผลประโยชน์ทางการเมืองของฝ่ายตนมิอาจนำมาเป็นหลักเกณฑ์ได้ ในภาวะดังกล่าว มีผู้อธิบายสาระสำคัญของหลักนิติธรรมโดยทั่วไป (กำชัย จงจักรพันธ์, 2556, หน้า 8-10) และ(ธีระเดช นรัตนถรักษา, 2558, หน้า 62-65) ที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัย คือ

1) กฎหมายต้องใช้บังคับเป็นการทั่วไป หมายความว่ากฎหมายมุ่งใช้บังคับกับบุคคลทุกคนอย่างเสมอภาคกันซึ่งอาจใช้บังคับกับบุคคลทั้งประเทศ หรือใช้บังคับเฉพาะกับกลุ่มคนบางกลุ่มก็ได้ เช่น ประมวลกฎหมายอาญาใช้บังคับกับบุคคลทั่วไป ส่วนกฎหมายที่เกี่ยวกับตุลาการก็ใช้บังคับแก่ตุลาการทุกคนเท่านั้นและกฎหมายต้องมีข้อความชัดเจนไม่ขัดแย้งกัน

2) เป็นหลักประกันสิทธิเสรีภาพขั้นพื้นฐานของผู้ต้องหาหรือจำเลยในคดีอาญา โดยมีข้อสันนิษฐานว่า ผู้ต้องหาหรือจำเลยเป็นผู้บริสุทธิ์จนกว่าศาลจะมีคำพิพากษาว่ามีความผิด จะต้องให้ผู้ต้องหาหรือจำเลยต่อสู้แสดงความบริสุทธิ์ของตนได้เสมอ (ปกป้อง ศรีสนิท, 2563, หน้า 57)

3) หลักความเป็นอิสระและเป็นกลางในการพิจารณาพิพากษาคดีของผู้พิพากษา กล่าวคือ คำตัดสินของศาลเป็นผลของคดีที่จะให้ความยุติธรรมแก่คู่ความ การพิจารณาพิพากษาของผู้พิพากษาจึงต้องมีความอิสระตามกฎหมายที่บัญญัติมิใช่ตามอำเภอใจ และมีความเป็นกลางไม่ถูกแทรกแซงทั้งทางตรงและทางอ้อมจากอำนาจฝ่ายบริหาร ฝ่ายนิติบัญญัติหรือฝ่ายตุลาการด้วยกัน

4) การใช้อำนาจของฝ่ายนิติบัญญัติ ฝ่ายบริหารและฝ่ายตุลาการทั้งในระดับผู้บริหารและเจ้าหน้าที่ผู้ปฏิบัติต้องเป็นไปตามหลักการแบ่งแยกอำนาจ ให้เกิดการถ่วงดุลอำนาจ การปฏิบัติหน้าที่ต้องกระทำตามขอบเขตที่กฎหมายกำหนดให้อำนาจไว้เท่านั้น หากกระทำการเกินอำนาจที่กฎหมายบัญญัติก่อให้เกิดความเสียหายแก่ประชาชน รัฐจะต้องแก้ไข ชดใช้ค่าเสียหาย หากฝ่าฝืนประชาชนมีสิทธิฟ้องเจ้าหน้าที่หรือหน่วยงานขอรัฐต่อศาลขอบังคับให้รับผิดได้ กรณีหลักการแบ่งแยกอำนาจ เป็นหลักการพื้นฐานของหลักนิติรัฐ (Rechtsstaat) ที่แบ่งแยกการใช้อำนาจของฝ่ายนิติบัญญัติ บริหาร และตุลาการให้มีการตรวจสอบถ่วงดุลอำนาจซึ่งกันและกัน (เกรียงไกร เจริญธนาวัฒน์, 2556, หน้า 11) ได้ล่าวว่ามีความใกล้เคียงกับ “หลักนิติธรรม” ซึ่ง (ธานินทร์ กรัยวิเชียร, 2553, หน้า 7) อธิบายว่า “หลักนิติธรรมก็คือหลักการพื้นฐานแห่งกฎหมายที่สำคัญในระบอบประชาธิปไตยที่เทิดทูนศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ และยอมรับนับถือสิทธิแห่งมนุษย์ชนทุกแง่ทุกมุม

รัฐต้องให้ความคุ้มครองประชาชนหากมีข้อพิพาทใด ๆ เกิดขึ้น ไม่ว่าระหว่างรัฐกับเอกชน หรือระหว่างเอกชนกับเอกชนศาลย่อมมีอำนาจอิสระในการตัดสินข้อพิพาทนั้นโดยเด็ดขาดและยุติธรรมตามกฎหมายของบ้านเมืองที่ถูกต้องและเป็นธรรม" (ปกป้อง ศรีสนิท, 2563, หน้า 21)

หลักนิติธรรมเป็นหลักสำคัญในเรื่องความเสมอภาคกันในกฎหมายบุคคลทุกคน ไม่ว่าจะเป็นเอกชน หรือเจ้าหน้าที่ของรัฐล้วนแล้วแต่อยู่ภายใต้บังคับของกฎหมายของประเทศอย่างทัดเทียมกัน (ชาญชัย แสวงศักดิ์, 2561, หน้า 28) และ (เอกบุญ วงศ์สวัสดิ์กุล, 2553, หน้า 140) กล่าวว่าหลักนิติธรรมเป็นหลักกฎหมายและกระบวนการยุติธรรมที่เป็นเครื่องมือของผู้มีอำนาจ ไม่ว่าจะเป็น รัฐสภา รัฐบาล หรือศาลยุติธรรม การไม่ให้ใช้อำนาจตามอำเภอใจนั้นเป็นหลักประกันสำหรับสิทธิและเสรีภาพของประชาชน (ชัยวัฒน์ วงศ์วัฒนศานต์, 2527, หน้า 2) ในกระบวนการยุติธรรม ความช่วยเหลือด้านกฎหมายเป็นองค์ประกอบสำคัญของกระบวนการยุติธรรมทางอาญาที่มีพื้นฐานอยู่บน "หลักนิติธรรม" เป็นรากฐานถึงสิทธิที่จะได้รับ "การพิจารณาคดีอย่างเป็นธรรม" (ปกป้อง ศรีสนิท, 2563, หน้า 30) และเป็นหลักประกันสำคัญที่คุ้มครองให้เกิดความเป็นธรรมขั้นพื้นฐานและความไว้วางใจของสังคมต่อกระบวนการยุติธรรมทางอาญา (ปกป้อง ศรีสนิท, 2563, หน้า 21)

1.7 หลักป้องกันตนเอง (Self-Defense)

หลักป้องกันตนเอง (Self-Defense) คือ การป้องกันความคิดตนเอง การเข้าถึงตัวเอง วิธีการป้องกันตัว สิทธิอันชอบธรรมในการปกป้องตัวเองและทรัพย์สินทางกฎหมาย หรือการป้องกันตัวเอง ซึ่งเป็นการป้องกันตนเองของมนุษย์ จากที่กล่าวมานั้น การปกป้องผลประโยชน์ส่วนตัว ความสนใจตัวเอง การคำนึงถึงตนเอง (Self) ซึ่งหมายถึง มนุษย์ที่มีลักษณะเฉพาะของบุคคล รูปพรรณลักษณะของบุคคล ลักษณะนิสัยที่แสดง และคำว่า (Defense) หมายถึง สิ่งที่คุ้มกันวิธีป้องกันและการคุ้มครอง หรือทนายฝ่ายจำเลย การป้องกันตนเอง (Self-Defense) เป็นสิทธิที่มนุษย์ยอมรับตามธรรมชาติ และเป็นสิทธิการป้องกันตนเองเป็นสิทธิตามธรรมชาติของรัฐจนเป็นประเพณีในกฎบัตรสหประชาชาติให้การยอมรับที่ได้บัญญัติไว้ในมาตรา 15 แห่งกฎบัตรสหประชาชาติ สิทธิการป้องกันตนเองเป็นสิทธิตามธรรมชาติของรัฐ "สิทธิตามธรรมชาติ" (Inherent right) (วิบูลย์ สุนทรพันธ์, 2541, หน้า 40) นั้นเป็นสิทธิที่ป้องกันตนเอง

จากที่กล่าวมานั้นการป้องกันตนเองและทรัพย์สินเป็นสิทธิโดยชอบด้วยกฎหมายรวมถึงการป้องกันตนเองในฐานะของผู้ต้องหาหรือจำเลยในคดีอาญาโดยที่ต้องมีผู้ที่มีความรู้ความเชียวชาญด้านกฎหมายคอยให้ความช่วยเหลือนั้นหมายถึงทนายความที่จะต้องให้ความช่วยเหลือตั้งแต่ต้นธารของกระบวนการยุติธรรม คือในชั้นสอบสวนจนสิ้นสุดกระบวนการยุติธรรมตามหลักป้องกันตนเอง

การวิจัยนี้เพื่อศึกษาปัญหากการคุ้มครองสิทธิในการเข้าถึงกระบวนการยุติธรรมทางอาญาในการที่รัฐจัดหาทนายความให้ผู้ยากไร้หรือผู้ด้อยโอกาสส่วนที่เกี่ยวข้องกับทนายความอาสาที่รัฐจัดหาให้ผู้ต้องหาในชั้นสอบสวน และ ทนายความขอแรงที่รัฐจัดหาให้ผู้ถูกกล่าวหาหรือจำเลย เพื่อจัดทำร่างกฎหมายต้นแบบว่าด้วยทนายความสาธารณะเพื่อการคุ้มครองสิทธิการเข้าถึงกระบวนการยุติธรรมในคดีอาญา โดยนำความหมายและสาระสำคัญของหลักนิติธรรมในเรื่องประชาชนอยู่ภายใต้กฎหมายเดียวกัน กฎหมายคุ้มครองศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์และมุ่งใช้บังคับแก่บุคคลทุกคนอย่างเสมอภาคกัน กฎหมายต้องมีข้อความชัดเจนไม่ขัดแย้งกันเองและต้องมีสภาพบังคับให้สอดคล้องตามเนื้อหาของกฎหมาย รัฐและเจ้าหน้าที่ทั้งฝ่ายนิติบัญญัติ บริหารและตุลาการต้องใช้อำนาจตามที่กฎหมายกำหนดเป็นไปตามหลักการแบ่งแยกอำนาจเพื่อให้มีการถ่วงดุลอย่างเหมาะสม ความเป็นกลางการดำเนินคดีอาญาและการพิจารณาพิพากษาคดีของศาลมา เพื่อใช้ในการวิเคราะห์หาแนวทางแก้ไขปัญหาปรับปรุงกฎหมายว่าด้วยรัฐจัดหาทนายความให้ประชาชนผู้ยากไร้หรือผู้ด้อยโอกาสตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 134/1 มาตรา 165/1 มาตรา 173 เพื่อคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพในกระบวนการยุติธรรมของผู้ต้องหาหรือจำเลยในคดีอาญานั้นต้องได้รับสิทธิในการต่อสู้คดีตามกระบวนการยุติธรรมทางอาญาที่กฎหมายกำหนด

2. กฎหมายและรูปแบบองค์กรให้ความช่วยเหลือประชาชนทางอาญาระหว่างประเทศและต่างประเทศ

กฎหมายและรูปแบบองค์กรให้ความช่วยเหลือประชาชนทางอาญาระหว่างประเทศและต่างประเทศเป็นหลักกฎหมายระหว่างประเทศซึ่งเป็นความสัมพันธ์ระหว่างกฎหมายระหว่างประเทศและกฎหมายภานในของรัฐ เป็นสนธิสัญญาความรับผิดของรัฐ การสืบทอดของรัฐ รวมทั้งเป็นการระงับข้อพิพาทระหว่ารัฐโดยสันติ ซึ่งหลักกฎหมายระหว่างประเทศที่เกี่ยวข้องกับการให้ความช่วยเหลือผู้ยากไร้หรือผู้ด้อยโอกาสถือเป็นหลักเกณฑ์พื้นฐานโดยมีรายละเอียดที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัยดังต่อไปนี้

2.1 สนธิสัญญาและตราสารระหว่างประเทศ

จากความขัดแย้งระหว่างประเทศนำไปสู่สงคราม(War) หรือ สถานะความขัดแย้งของประชาชนและรัฐนำไปสู่การปฏิวัติของประชาชนนำไปสู่ปฏิบัติการตอบโต้อย่างอยุติธรรมและไร้มนุษยธรรม และได้มีการร่างกฎหมายสหราชอาณาจักรเกี่ยวกับสิทธิขึ้นหลังจากสิ้นสุดสงครามกลางเมืองสหราชอาณาจักร โดยความปรารถนาประชาธิปไตยของประชาชน ต่อมาอีกร้อยปีการปฏิวัติฝรั่งเศสได้เป็นจุดกำเนิดคำแถลงการณ์สิทธิของมนุษย์และพลเมืองและได้ประกาศอย่าง

เป็นทางการถึงความเสมอภาคในมนุษย์ทุกคน ในปี 539 ก่อนคริสตศักราช หลังจากที่จักรพรรดิไซรัส แห่งราชวงศ์อะเคมีนิดแห่งอาณาจักรเปอร์เซีย ได้เข้ายึดครองอาณาจักรบาบิลอน ซึ่งเป็นเอกสารด้านสิทธิมนุษยชนชิ้นแรกของโลก ต่อมาชาวอาหรับกลุ่มต่าง ๆ ได้ประกาศ Pact of the Virtuous (Hilf-al-Fudul) ซึ่งถือเป็นแนวร่วมด้านสิทธิมนุษยชนสิทธิมนุษยชน (ไพโรจน์ พลเพชร และคณะ, 2547, หน้า 9) ให้ความหมายว่า เป็นสิทธิที่ครอบคลุมการดำรงอยู่ของมนุษย์เพื่อชีวิตที่ดีในสังคม กล่าวคือสิทธิในชีวิต สิทธิในการยอมรับนับถือ สิทธิในการดำเนินชีวิตและการพัฒนาตนเองตามแนวทางความชอบธรรม ตามแนวคิดปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชนแห่งสหประชาชาติเกิดขึ้นหลังจากสงครามโลกครั้งที่ 2 สิ้นสุดลง เนื่องจากเหตการณ์ซึ่งนำโดยอดอล์ฟ ฮิตเลอร์ (Adolf Hitler) ผู้นำประเทศสหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมนี และเบนิโต มุสโสลินี (Benito Mussolini) ผู้นำของประเทศอิตาลี ซึ่งเป็นเหตุให้ประเทศต่าง ๆ ได้มีการรวมตัวจัดตั้งองค์กรสหประชาชาติขึ้น โดยให้องค์กรสหประชาชาติกำหนดแนวทางคุ้มครองสิทธิมนุษชนขึ้นมาคุ้มครองมนุษยชาติซึ่งให้ถือปฏิบัติโดยทั่วไปกับรัฐทุกรัฐที่ให้การยอมรับ (จุมพต สายสุนทร, 2557, หน้า 49) เมื่อวันที่ 10 ธันวาคม พ.ศ. 2491 (ค.ศ. 1948) สมัชชาใหญ่แห่งสหประชาชาติจึงได้มีมติยอมรับและประกาศใช้ปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน (Universal Declaration of Human Rights) เป็นทางการครั้งแรก (Andrew Clapham แอนดรูว์ แคลปแฮม แปล โดย ฐิติรัตน์ ทิพย์สัมฤทธิ์กุล และสุนีย์ สกาวรัตน์, 2559, หน้า 19) และประกาศกติการะหว่างประเทศอีก 2 ฉบับด้วยกัน ได้แก่ กติการะหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิพลเมืองและสิทธิทางการเมือง มีผลบังคับใช้เมื่อวันที่ 23 มีนาคม พ.ศ. 2519 (ค.ศ.1976) และกติการะหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิทางเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม มีผลบังคับใช้เมื่อ วันที่ 3 มกราคม พ.ศ. 2519 (ค.ศ. 1976) ซึ่งสหรัฐอเมริกา เริ่มเป็นสมาชิกเมื่อวันที่ 24 ตุลาคม ค.ศ. 1945 (พ.ศ. 2488) สหราชอาณาจักรเป็นสมาชิกเมื่อวันที่ 24 ตุลาคม ค.ศ. 1945 (พ.ศ. 2488) ประเทศญี่ปุ่นเป็นสมาชิกเมื่อวันที่ 18 ธันวาคม ค.ศ. 1956 (พ.ศ. 2499) และประเทศไทยเป็นสมาชิกให้การรับรองเมื่อวันที่ 16 ธันวาคม ค.ศ. 1946 (พ.ศ. 2489) และบัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2492 ซึ่งเป็นรัฐธรรมนูญฉบับที่ 5 ของประเทศไทย (พิศิษฐ์ ลีลาวชิโรภาส, 2559, หน้า 5)

จากที่ได้กล่าวถึงข้างต้นในเดือนธันวาคม พ.ศ. 2536 สมัชชาใหญ่แห่งสหประชาชาติได้มีมติจัดตั้งตำแหน่งข้าหลวงใหญ่สิทธิมนุษยชนแห่งสหประชาชาติขึ้น เพื่อดูแลและส่งเสริมสิทธิมนุษยชนรวมทั้งตรวจสอบการละเมิดสิทธิมนุยชนในประเทศต่าง ๆ โดยผู้ดำรงตำแหน่งเป็นคนแรก คือ นายโฮเซ อยาสา ลาสโซ ซาวเอกวาดอร์ ปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษชนแห่งสหประชาชาติเป็นข้อตกลงของสหประชาชาติได้กำหนดขึ้น เพื่อให้ประเทศสมาชิกได้ใช้เป็นแนวทางในการคุ้มครองดูแลสิทธิและเสรีภาพของพลเมืองประเทศของตนปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษชนแห่ง

สหประชาชาติมีวัตถุประสงค์และหลักการทั่วไปเกี่ยวกับมาตรการด้านสิทธิมนุษยชน แต่ไม่มีพันธะผูกพันในแง่ของกฎหมายระหว่างประเทศประกอบด้วยการรับรองสิทธิมนุษยชนในด้านต่าง ๆ จำนวน 30 ข้อ ซึ่งสามารถนำมาจัดกลุ่มได้เป็น 4 กลุ่ม คือ สิทธิมนุษยชนเบื้องต้น (ข้อที่ 1 ถึง 3) สิทธิพลเมืองและสิทธิทางการเมือง (ข้อที่ 4 ถึง 23) สิทธิทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม (ข้อที่ 24 ถึง 27)หน้าที่ความรับผิดชอบของทุกคนนต่อระเบียบสังคม และการรับรองสิทธิมนุษยชนและเสรีภาพพื้นฐานระหว่างประเทศ (ข้อที่ 28 ถึง 30)

1) ปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษชนแห่งสหประชาชาติ ค.ศ. 1948

ปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน (Universal Declaration of Human Rights) ค.ศ. 1948 (พ.ศ. 2491) ซึ่งประเทศไทยได้ให้การรับรองไว้และเป็นสมาชิกขององค์กรสหประชาชาติลำดับที่ 55 เมื่อวันที่ 16 ธันวาคม พ.ศ. 2489 (สำนักงบประมาณของรัฐสภา, 2559, หน้า 4) และ (กระทรวงการต่างประเทศ กรมองค์กรระหว่างประเทศ, 2551, หน้า 18-20) ตามข้อกำหนดหลักการสำคัญของสิทธิมนุษยชนที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัย คือ มนุษย์ทั้งปวงเกิดมาเสมอภาคกันในศักดิ์ศรีและสิทธิต่างในตนมีเหตุผลและมโนธรรม และควรปฏิบัติต่อกันด้วยจิตวิญญาณแห่งภราดรภาพ (ปกป้อง ศรีสนิท, 2563, หน้า 20) ซึ่งทุกคนย่อมมีสิทธิและอิสรภาพทั้งปวง โดยปราศจากการแบ่งแยก เชื้อชาติ ผิว เพศ ภาษา ศาสนา ความคิดเห็นทางการเมืองหรือ ทางอื่น พื้นเพทางชาติหรือสังคม ทรัพย์สิน การเกิด หรือสถานะอื่น นอกเหนือจากนี้จะไม่มีการ แบ่งแยกใดบนพื้นฐานของสถานะทางการเมือง ทางกฎหมาย หรือทางการระหว่างประเทศของ ประเทศ หรือดินแดนที่บุคคลสังกัด ไม่ว่าดินแดนนี้จะเป็นเอกราช อยู่ในความพิทักษ์ มิได้ปกครองตนเอง หรืออยู่ภายใต้การจำกัดอธิปไตยอื่นใด ทุกคนมีสิทธิในการมีชีวิต เสรีภาพ และความมั่นคงแห่งบุคคล ทุกคนเสมอภาคกันตามกฎหมายและมีสิทธิที่จะได้รับความคุ้มครองของกฎหมายเท่าเทียมกัน โดยปราศจากการเลือกปฏิบัติใด ทุกคนมีสิทธิที่จะได้รับความคุ้มครองเท่าเทียมกันจากการเลือกปฏิบัติใดอันเป็นการล่วงละเมิดปฏิญญานี้และจากการยุยงให้มีการเลือกปฏิบัติดังกล่าว ทุกกคนมีสิทธิในความเสมอภาคอย่างเต็มที่จะได้รับการพิจารณาคดีที่เป็นธรรมและเปิดเผยจากศาลที่อิสระไม่ลำเอียงในการพิจารณากำหนดสิทธิและหน้าที่ของตนและข้อกล่าวหาอาญาใดต่อตน (ปกป้อง ศรีสนิท, 2563, หน้า 29) ทุกคนที่ถูกกล่าวหาว่ากระทำผิดทางอาญา มีสิทธิที่จะได้รับการสันนิษฐานไว้ก่อนว่าบริสุทธิ์จนกว่าจะพิสูจน์ได้ว่ามีความผิดตามกฎหมายในการพิจารณาคดีที่เปิดเผย ซึ่งตนได้รับหลักประกันที่จำเป็นทั้งปวงสำหรับการต่อสู้คดี

โดยมีหลักการสำคัญที่เกี่ยวข้องกับสิทธิในกระบวนการยุติธรรม (ไพโรจน์ พลเพชร และคณะ, 2547, หน้า 88) กล่าวว่าทุกคคนที่ถูกกล่าวหาว่ากระทำผิดทางอาญามีสิทธิที่จะได้รับการสันนิษฐานไว้ก่อนว่าบริสุทธิ์ (Persumtion of Innocent) (ปกป้อง ศรีสนิท, 2563, หน้า 58)

จนกว่าจะพิสูจน์ได้ว่ามีความผิดตามกฎหมาย ทุกคนที่ถูกกล่าวหาว่ากระทำผิดทางอาญา มีสิทธิที่จะได้รับการสันนิษฐานไว้ก่อนว่าบริสุทธิ์จนกว่าจะพิสูจน์ได้ว่ามีความผิดตามกฎหมายในการพิจารณาคดีที่เปิดเผย ซึ่งตนได้รับหลักประกันที่จำเป็นทั้งปวงสำหรับการต่อสู้คดี บุคคลใดจะถูกตัดสินว่ามีความผิด ทางอาญาใด อันเนื่องจากการกระทำหรือละเว้นใดอันมิได้ถือว่าเป็นความผิดทางอาญาตามกฎหมายแห่งชาติหรือกฎหมายระหว่างประเทศ ในขณะที่ได้กระทำการนั้นไม่ได้และจะกำหนดโทษที่หนักกว่าที่บังคับใช้ในขณะที่ได้กระทำความผิดทางอาญานั้นไม่ได้ (กรมองค์กรระหว่างประเทศ กระทรวงการต่างประเทศ, ออนไลน์)

จากกลักการดังกล่าวรัฐบาลทุกประเทศมีหน้าที่สร้างหลักประกันให้ทุกชีวิตได้รับการคุ้มครองสิทธิเสรีภาพตามที่ปฏิญญาว่าด้วยสิทธิมนุษยชน กำหนดเพื่อให้เป็นมาตรฐานร่วมกันในการปฏิบัติต่อกันของคนในสังคมทั้งในประเทศและระหว่างประเทศอันจะเป็นพื้นฐานแห่งเสรีภาพ ความยุติธรรมและสันติภาพในโลก โดยมีหลักการสำคัญที่เกี่ยวข้องกับสิทธิในกระบวนการยุติธรรมสนธิสัญญาด้านสิทธิมนุษยชนมีลักษณะเป็นสนธิสัญญาพหุภาคี กล่าวคือ เป็นสนธิสัญญาที่มีรัฐมากกว่าสองรัฐขึ้นไปเข้าเป็นภาคีสนธิสัญญา ซึ่งกระบวนการในการทำสนธิสัญญามีหลายขั้นตอน นับตั้งแต่การให้ความยินยอมของรัฐเพื่อผูกพันตามสนธิสัญญาการให้สัตยาบัน การภาคยานุวัติ และบางรัฐอาจตั้งข้อสงวน หรือตีความสนธิสัญญา และเมื่อปฏิบัติตามขั้นตอนในการทำสัญญาครบถ้วนแล้ว ภาคีก็มีพันธกรณีที่ต้องปฏิบัติตามสนธิสัญญาต่อไป การเข้าเป็นภาคีของสนธิสัญญาก่อให้เกิดพันธกรณีที่ต้องปฏิบัติให้สอดคล้องกับสนธิสัญญา มิฉะนั้นอาจต้องรับผิดระหว่างประเทศ เมื่อประเทศไทยเข้าเป็นภาคีสนธิสัญญาด้านสิทธิมนุษยชน ประเทศไทยต้องปฏิบัติตามพันธกรณีของสนธิสัญญาดังกล่าว พันธกรณีระหว่างประเทศเกี่ยวกับสิทธิมนุษยชนของไทยในปัจจุบันประเทศไทยเป็นภาคีสนธิสัญญาด้านสิทธิมนุษยชน กับสหประชาชาติถือเป็นสนธิสัญญาหลักที่ประเทศไทยให้การรับรอง จากการทบทวนวรรณกรรมสนธิสัญญาขององค์กรสหประชาชาติที่ประเทศไทยได้ให้การรับรองหลักที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัย ได้แก่

2) กติการะหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิพลเมืองและสิทธิทางการเมือง ค.ศ. 1966 (พ.ศ.2509) (International Covenant on Civil and Political Rights - ICCPR)

สมัชชาใหญ่สหประชาชาติได้รับรองกติการะหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิพลเมืองและสิทธิทางการเมืองเมื่อวันที่ 16 ธันวาคม 2509 และมีผลบังคับใช้เมื่อวันที่ 23 มีนาคม 2519 (ปกป้อง ศรีสนิท, 2563, หน้า 21) ปัจจุบันมีประเทศลงนามแล้วจำนวน 64 ประเทศ และมีประเทศที่เป็นภาคีแล้ว 167 ประเทศ ประเทศไทยได้ภาคยานุวัติ (Accession) เข้าเป็นภาคีกติการะหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิพลเมืองและสิทธิทางการเมือง เมื่อวันที่ 29 ตุลาคม 2539 โดยไม่ได้ตั้งข้อสงวนแต่อย่างใด และมีผลใช้บังคับกับประเทศไทยเมื่อวันที่ 29 มกราคม 2540 เป็นพันธกรณีของรัฐด้านสิทธิมนุษยชน

ตามกฎบัตรสหประชาชาติ รวมทั้งหน้าที่ของบุคคลที่จะส่งเสริมและคุ้มครองสิทธิมนุษยชน และได้รับสิทธิทั้งด้านพลเมือง การเมือง เศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมอย่างเท่าเทียมกัน

จากกติการะหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิพลเมืองและสิทธิทางการเมือง ค.ศ. 1966 (พ.ศ. 2509) ข้อ 14 ได้บัญญัติว่าบุคคลทั้งปวงย่อมเสมอกันในการพิจารณาของศาลและคณะตุลาการในการพิจารณาคดีอาญา ซึ่งตนต้องหาว่ากระทำผิด หรือการพิจารณาคดีเกี่ยวกับสิทธิและหน้าที่ของตน บุคคลทุกคนย่อมมีสิทธิได้รับการพิจารณาอย่างเปิดเผยและเป็นธรรม โดยคณะตุลาการซึ่งจัดตั้งขึ้นตามกฎหมาย มีอำนาจ มีความเป็นอิสระและเป็นกลาง บุคคลทุกคนซึ่งต้องหาว่ากระทำผิดอาญาต้องมีสิทธิได้รับการสันนิษฐานว่าเป็นผู้บริสุทธิ์ (ปกป้อง ศรีสนิท, 2563, หน้า 65) จนกว่าจะพิสูจน์ตามกฎหมายได้ว่ามีความผิด ในการพิจารณาคดีอาญา บุคคลทุกคนซึ่งต้องหาว่ากระทำผิดย่อมมีสิทธิที่จะได้รับหลักประกันขั้นต่ำโดยเสมอภาคที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัยคือ สิทธิที่จะได้รับแจ้งโดยพลันซึ่งรายละเอียดเกี่ยวกับสภาพและเหตุแห่งความผิดที่ถูกกล่าวหาในภาษาซึ่งบุคคลนั้นเข้าใจได้ สิทธิที่จะมีเวลา และได้รับความสะดวกเพียงพอแก่การเตรียมการเพื่อต่อสู่คดี และติดต่อกับทนายความที่ตนเลือกได้ สิทธิที่จะได้รับการพิจารณาโดยไม่ชักช้าเกินความจำเป็น สิทธิที่จะได้รับการพิจารณาต่อหน้าบุคคลนั้น และสิทธิที่จะต่อสู่คดีด้วยตนเอง หรือโดยผ่านผู้ช่วยเหลือทางกฎหมายที่ตนเลือก สิทธิที่บุคคลจะได้รับแจ้งให้ทราบถึงสิทธิในการมีผู้ช่วยเหลือทางกฎหมาย หากบุคคลนั้นไม่มีผู้ช่วยเหลือทางกฎหมาย ในกรณีใด ๆ เพื่อประโยชน์แห่งความยุติธรรมบุคคลนั้นมีสิทธิที่จะมีผู้ช่วยเหลือทางกฎหมายซึ่งมีการแต่งตั้งให้โดยปราศจากค่าตอบแทน ในกรณีที่บุคคลนั้นไม่สามารถรับภาระในการจ่ายค่าตอบแทน บุคคลทุกคนที่ต้องคำพิพากษาลงโทษในความผิดอาญา ย่อมมีสิทธิที่จะให้คณะตุลาการระดับเหนือขึ้นไปพิจารณาทบทวนการลงโทษและคำพิพากษาโดยเป็นไปตามกฎหมาย (ชีพ จุลมลต์, 2556, หน้า 6)

2.2 กฎหมายต่างประเทศ

การคุ้มครองสิทธิในกระบวนการยุติธรรมทางอาญาซึ่งรัฐให้ความช่วยเหลือผู้ต้องหาหรือจำเลยในต่างประเทศนั้น กฎหมายและระบบการจัดหาทนายความให้จำเลยในคดีอาญาและกฎหมายของต่างประเทศมีระบบทนายความจำเลย (Public Defender) เกิดขึ้นครั้งแรกสมัยโรมัน (Ancient Rome) พบในประเทศสเปนสมัยศตวรรษที่ 15 และอีกหลายประเทศในยุโรป (น้ำแท้ มีบุญสล้าง, 2554, หน้า 25) เป็นระบบที่รัฐจัดหาทนายความให้ผู้ต้องหาและจำเลย ได้แก่ สหรัฐอเมริกา สหราชอาณาจักร ญี่ปุ่น มีรายละเอียดแต่ละประเทศดังนี้

1) สหรัฐอเมริกา

เมื่อวันที่ 4 กรกฎาคม ค.ศ. 1787 (พ.ศ. 2330) สหรัฐอเมริกามีคำประกาศอิสรภาพ (The Declaration of Independence) (สมบัติ จันทรวงศ์, 2528, หน้า 28) กล่าวว่าสหรัฐอเมริกาบัญญัติ

เรื่องสิทธิเสรีภาพและความเสมอภาค (บวรศักดิ์ อุวรรณโณ, 2538, หน้า 67) โดยถือแป็นกฎหมายสูงสุด โครงสร้างกฎหมายรัฐธรรมนูญแห่งสหรัฐอเมริกาได้ระบุสาระสำคัญที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัยนี้ ได้บัญญัติในมาตรา 2 ข้อที่ 1 ถึงข้อที่ 4 การจัดตั้งองค์กรฝ่ายบริหาร มาตรา 3 ข้อ 1 กำหนดอำนาจตุลาการให้ให้อยู่กับศาลสูงแห่งสหรัฐอเมริกา มาตรา 3 ข้อ 2 การกำหนดอำนาจของฝ่ายตุลาการและขอบเขตอำนาจของศาลชั้นต้น และขอบเขตอำนาจของศาลอุทธรณ์ และการฎีกาของศาลสูง มาตรา 4 กำหนดเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างมลรัฐต่างๆ ที่พึงมีต่อกันและความสัมพันธ์มาตรา 4 ระหว่างมลรัฐทั้งหลายกับรัฐบาลกลาง มาตรา 4 ข้อที่ 1 การยอมรับและศรัทธาต่อสิทธิที่บุคคลได้มาโดยกฎหมายระหว่างมลรัฐ (Full Faith and Credit) และได้มีการแก้ไขรัฐธรรมนูญ ให้เหมาะสมกับสภาวการณ์ ซึ่งมีสาระสำคัญที่เกี่ยวข้องกับสิทธิการให้ความช่วยเหลือ และการจัดหาทนายความประกอบด้วย สารสำคัญดังต่อไปนี้

การแก้ไขครั้งที่ 6 สิทธิที่จะได้รับการพิจารณาคดี ในการดำเนินคดีอาญา จำเลยมีสิทธิที่จะได้รับการพิจารณาคดีอย่างรวดเร็วและเปิดเผย (ปัญญา อุดชาชน, 2557, หน้า 5) กระทรวงยุติธรรมของสหรัฐอเมริกา (United States Department of Justice : DOJ) เป็นกระทรวงบริหารกลางในรัฐบาลของสหรัฐอเมริกา รับผิดชอบการบังคับใช้กฎหมาย และการบริหารงานยุติธรรมในสหรัฐอเมริกา (U.S. Department of Justice, 2019, Online) เพื่อบริหารความยุติธรรมอย่างเป็นธรรม และเพื่อความยุติธรรมสำหรับชาวอเมริกันทุกคนสำหรับกระบวนการยุติธรรมทางอาญาสหรัฐอเมริกา (น้ำแท้ มีบุญสล้าง, 2554, หน้า 1) กล่าวว่า กระบวนการยุติธรรมทางอาญามีลักษณะและรูปแบบ เฉพาะที่ไม่เหมือนประเทศใด ๆ คือเป็นระบบ Dual Sovereignty กล่าวคือ มีการแยกอำนาจในการดำเนินคดีระหว่างรัฐบาลกลาง (Federal System) และมลรัฐ (State System) ออก จากกันอย่างชัดเจน ตามระบบ Dual Sovereignty ทั้งรัฐบาลกลางและมลรัฐ มีอำนาจในการ พิจารณาเพื่อดำเนินคดีจำเลยในการกระทำเดียวกันหากพบว่าการกระทำนั้นเป็นความผิด ตามกฎหมายของรัฐบาลกลางและกฎหมายของแต่ละมลรัฐในคราวเดียวกัน อาจกล่าวได้ว่า Dual Sovereignty เป็นข้อยกเว้นของหลัก Double Jeopardy ก็ได้ การดำเนินคดีในระบบ ของรัฐบาลกลาง (Federal System) มีความแตกต่างหลายประการกับระบบของแต่ละมลรัฐ (State System) ยกตัวอย่างเช่น ในระบบ Federal จำเลยมีสิทธิที่จะเลือกได้รับการพิจารณา โดยผู้พิพากษานายเดียวหรือคณะลูกขุนเช่นเดียวกับในระบบมลรัฐซึ่งจะมีเฉพาะบางรัฐ

อย่างไรก็ตาม การพิจารณาโทษที่จะลงแก่จำเลยในระบบ Federal จะเป็นอำนาจของผู้พิพากษาของกระบวนการยุติธรรมทางอาญาในเรื่องการสืบสวน สอบสวน อำนาจหน้าที่ของอัยการ เช่น Plea Bargaining, Deferred Prosecution, Prosecutorial Discretion กระบวนการก่อนพิจารณา การเลือกคณะลูกขุน การเลือกคณะ ลูกขุนใหญ่ ขั้นตอนการพิจารณา ขั้นตอนการลงโทษ ประเด็นในด้านจริยธรรม และ ผู้พิพากษาในศาลท้องถิ่นการวางโครงสร้างระบบกระบวนการ

ยุติธรรมทางอาญาในสหรัฐอเมริกามี ความซับซ้อนเป็นอย่างยิ่ง ทั้งในด้านเขตอำนาจในการพิจารณาคดีและการเข้าสู่ตำแหน่งของ ศาล อัยการ ตำรวจ และทนายความ เป็นต้น

สหรัฐอเมริกาในศตวรรษที่ 17 ทนายความในสหรัฐอเมริกาไม่มีความรอบรู้และเชี่ยวชาญทางกฎหมายเพียงพอเมื่อมีคดีความเกิดขึ้นประชาชนจึงปรึกษากับพระนักบวชเพื่อแก้ปัญหาข้อพิพาททางคดี ทนายความจึงถูกกีดกันในการประกอบวิชาชีพจาก นักบวช พระผู้มีอำนาจและจำกัดให้ว่าความได้ไม่เกิน 2 ศาลโดยมีข้อบังคับให้ต้องสำเร็จการศึกษาจาก (Inns of Court) ของสหราชอาณาจักรต่อมาในปลายศตวรรษ ระบบเศรษฐกิจ สังคม การเมืองของประเทศเจริญเติบโตอย่างรวดเร็ว จึงส่งผลให้มีความต้องการผู้ที่มีความรู้ความเชี่ยวชาญ ความสามารถทางกฎหมาย เพื่อช่วยเหลือสังคม อาชีพทนายความจึงเริ่มมีบทบาทเป็นที่ยอมรับ มีทนายความเป็นผู้ที่รับราชการในศาลต่าง ๆ ต่อมาในช่วงศตวรรษที่ 18 ทนายความเป็นที่ยอมรับของสังคมว่าเป็นวิชาชีพที่มีคุณค่ามีประโยชน์จึงได้จัดตั้งเนติบัณฑิตยสภา (Bar Association) ไว้ประจำตามรัฐต่าง ๆ ขึ้น

จากหลักการดังกล่าวสหรัฐอเมริกาเป็นประเทศที่ใช้ระบบกฎหมายคอมมอนลอว์ตระหนักถึงความสำคัญในการคุ้มครองสิทธิของผู้ต้องหา รัฐธรรมนูญสหรัฐอเมริกาจึงได้บัญญัติไว้โดยกำหนดให้เป็นหน้าที่ของพนักงานสอบสวนที่ต้องแจ้งแก่ผู้ต้องหาว่าเขามีสิทธิที่จะพบทนายความและที่ปรึกษาทนายความ มีสิทธิที่จะไม่ให้การก็ได้และมีสิทธิที่จะให้ทนายความอยู่ด้วยในการสอบสวนหรือให้ทนายความแก้ต่างแทนเขาก็ได้ เมื่อ ค.ศ. 1966 (พ.ศ. 2509) ศาลสูงสหรัฐอเมริกาได้วางหลักไว้ว่า “พนักงานสอบสวนต้องแจ้งให้ผู้ถูกสอบสวนทราบอย่างชัดแจ้งโดยไม่คลุมเคลือว่าผู้ถูกสอบสวนจะยอมสละสิทธิ์นั้นด้วยความสมัครใจ (สุนีย์ มัลลิกะมาลย์, 2519, หน้า 153) และ (มารุต บุนนาค, 2515, หน้า 47) นอกจากนี้ยังมีคำพิพากษา ศาลสูงสหรัฐอเมริกาที่ยืนยันถึงสิทธิของผู้ต้องหาที่จะพบทนายความในคดีระหว่าง Miranda V. Arizona, 384 US. 436 (1966) จึงเป็นเหตุให้ประชาชนให้เกียรติวิชาชีพทนายความ ดังนั้นจึงเป็นที่จูงใจในการศึกษาและประกอบวิชาชีพ สหรัฐอเมริกาแบ่งการปกครองประเทศเป็นรัฐย่อย ๆ ถึง 52 รัฐ (State) แต่ระรัฐจะเรียกว่า มลรัฐ ซึ่งจะมีกฎหมายเป็นอิสระในการปกครองตนเอง และการบัญญัติกฎหมายขึ้นเพื่อนั้นบังคับใช้ประชาชนของมลรัฐนั้น ๆ ดังนั้นกระบวนการยุติธรรมทางอาญาในสหรัฐอเมริกา จำแนกได้เป็น 2 ระดับ คือ ระดับที่ 1 สหพันธรัฐ (Federal State) และระดับที่ 2 คือ มลรัฐ (States)

สหพันธรัฐ (Federal State) (น้ำแท้ มีบุญสล้าง, 2554, หน้า 25) อธิบายว่า กระบวนการยุติธรรมทางอาญาของสหรัฐอเมริกาในระดับสหพันธรัฐ (Federal State) มี ศาลสหพันธรัฐ (Federal Judiciary) อัยการแห่งสหพันธรัฐ (United States Attorneys) ศาลสหพันธรัฐ (Federal Judiciary) นั้นรัฐธรรมนูญ (The U.S. Constitution) Article II, Section 1 บัญญัติให้จัดตั้งศาลสูงสุด (The Supreme

Court) เพียงแห่งเดียว ส่วนศาลล่างสภา Congress สามารถจัดตั้งได้ตามความจำเป็น ปัจจุบันศาลในระดับสหพันธรัฐ (Federal Judiciary) แบ่งได้เป็น 3 ระดับ คือ U.S. District Court U.S. Court of Appeals และ The U.S. Supreme Court

ระดับมลรัฐ (States) จะมีระบบที่หลากหลายแตกต่างกันไปในแต่ละท้องถิ่น (น้ำแท้ มีบุญสล้าง, 2554, หน้า 6) อธิบายว่าโดยใช้ระบบกระบวนการยุติธรรมทางอาญาของมลรัฐเท็กซัส (Texas) เป็นต้นแบบ เนื่องจากกล่าวได้ว่า ระบบกระบวนการยุติธรรมทางอาญาของมลรัฐเท็กซัสมีความเป็นมาตรฐานและคล้ายคลึงกับระบบ Federal ในระดับมลรัฐสามารถจำแนกออกได้เป็น 2 ระดับ คือ ระดับมลรัฐ (State System) และระดับท้องถิ่น (Local System หรือ County) ซึ่งอาจกล่าวได้ว่าคดีข้อพิพาทส่วนใหญ่ได้ถูกบริหารจัดการที่ระดับท้องถิ่น โดยแต่ละ County จะมีเขตอำนาจในการดำเนินคดีของตนเอง โดยมีสำนักงานอัยการประจำแต่ละ County (The District Attorney Office (D.A.) มีอำนาจรับผิดชอบทุกคดีที่เกิดขึ้นภายใน County ตามมาตรา 2 ของประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาของมลรัฐเท็กซัส อัยการ เป็นผู้แทนแห่งรัฐในการดำเนินคดีอาญาในศาล หน้าที่สำคัญสูงสุดของอัยการไม่ใช่เพียงเพื่อ การได้มาซึ่งการพิพากษาลงโทษแต่คือการอำนวยความยุติธรรมให้บังเกิดขึ้น Chapter 2, ART.2.01., Code of Criminal Procedure of Texas, the Duties of District Attorneys:

ระดับท้องถิ่น (County) ตำแหน่งอัยการซึ่งเป็นหัวหน้าประจำ Office เรียกว่า District Attorney จะเข้าสู่ตำแหน่งโดยการผ่านกระบวนการเลือกตั้งเป็นประจำทุก 4 ปี ในขณะที่ในระดับสหพันธรัฐ (Federal) อัยการจะได้รับการแต่งตั้งโดยประธานาธิบดี (The President) สำนักงานอัยการท้องถิ่น ประจำแต่ละ (County) นี้จะมีอำนาจเป็นอิสระในการดำเนินคดีทั้งปวง แต่อย่างไรก็ตาม สำนักงานอัยการประจำท้องถิ่นเหล่านี้ สามารถมอบอำนาจในการดำเนินคดีให้แก่สำนักงานอัยการสูงสุดแห่งมลรัฐ (The Attorney General of Texas) ก็ได้ อัยการผู้ชนะการเลือกตั้งจะทำหน้าที่เป็นอัยการผู้เป็นหัวหน้าประจำสำนักงาน (District Attorney) มีหน้าที่รับผิดชอบบรรดาคดีอาญาทั้งปวงที่เกิดขึ้นในเขตท้องที่รับผิดชอบ อัยการผู้เป็นหัวหน้าประจำสำนักงานจะทำการคัดเลือกว่าจ้างบุคคลใด ๆ เข้าทำหน้าที่เป็นผู้ช่วยของตนตามจำนวนที่จำเป็นและเพียงพอที่จะบริหารจัดการคดีทั้งปวงที่เกิดขึ้นในท้องที่นั้น ๆ ได้ เนื่องจากอยู่ในกระบวนการยุติธรรมทางอาญาในระดับท้องถิ่น การดำเนินการบริหารจัดการด้านธุรการภายในสำนักงานอัยการจะต้องอาศัยหน่วยงานปกครองส่วนท้องถิ่น (County) เช่น ในแต่ละปีสำนักงานอัยการจะต้องยื่นรายการเพื่อของบประมาณต่อสภาการปกครองท้องถิ่น (County Commissioner) เพื่อให้พิจารณาอนุมัติ

การสืบสวนและการสอบสวน (Investigation) ในระบบกระบวนการยุติธรรมทางอาญาในระดับท้องถิ่นของสหรัฐอเมริกานั้น เมื่อมีคดีอาญาเกิดขึ้นผู้เสียหายสามารถแจ้งหรือรายงานเหตุ

คดีโดยตรงต่อตำรวจ เจ้าหน้าที่ตำรวจหรือเรียกว่าพนักงานสอบสวนจะดำเนินการสืบสวนสอบสวน รวบรวมพยานหลักฐาน สอบคำให้การของพยานผู้อยู่ในเหตุการณ์เพื่อจัดทำรายงานการสอบสวน เจ้าหน้าที่ตำรวจ สามารถติดต่อผู้ต้องสงสัยเพื่อมาให้ถ้อยคำ หากเจ้าหน้าที่ตำรวจพบว่าคดีมีมูลเพียงพอและ ผู้ต้องสงสัยไม่ให้ความร่วมมือในการให้ปากคำเจ้าหน้าที่ตำรวจสามารถร้องขอเพื่อให้ได้มาซึ่งหมายจับก็ได้ในการได้มาซึ่งหมายจับนี้เจ้าหน้าที่ตำรวจจะนำรายงานแห่งคดีเพื่อเข้าพบอัยการ หากอัยการเห็นว่าคดีดังกล่าวมีมูลเหตุและพยานหลักฐานเพียงพอ (Probable Cause) อัยการจะทำการลงชื่อรับรองคำร้องขอออกหมายจับ และเจ้าหน้าที่ตำรวจจะนำหมายจับดังกล่าวไปยังสำนักงานเสมียน (The Clerk Office) แห่งหน่วยงานปกครองท้องถิ่น (County) เพื่อดำเนินการตามขั้นตอนด้านเอกสารเพื่อยื่นต่อศาลท้องถิ่นในการอนุมัติออกหมายจับต่อไป เนื่องจากในระบบกระบวนการยุติธรรมของสหรัฐอเมริกานั้น สำนักงานอัยการและศาลจะมีที่ทำการตั้งรวมอยู่ภายในหน่วยงานปกครองท้องถิ่น (County) The Clerk Office) ทำหน้าที่ด้านเอกสารหลังจากได้รับหมายจับแล้วเจ้าหน้าที่ตำรวจจึงดำเนินการ จับกุมผู้ต้องหาตามหมายจับ เมื่อผู้ต้องหามาพบพนักงานสอบสวนแต่ผู้ต้องหาไม่ประสงค์จะให้ ถ้อยคำใด ๆ แก่พนักงานสอบสวน ผู้ต้องหามีสิทธิที่จะไม่กล่าวถ้อยคำใด ๆ ในขั้นตอนนี้ผู้ต้องหามีสิทธิในการร้องขอทนายความในขั้นตอนของตำรวจ

เมื่อเจ้าหน้าที่ตำรวจดำเนินการสืบสวนสอบสวน (วศินี วงศ์นิติ, 2550, หน้า 55) เจ้าหน้าที่ตำรวจจะรายงานการ สอบสวนต่ออัยการแห่งท้องที่เกิดเหตุที่เรียกว่ารายงานการสอบสวน เนื่องจากเจ้าหน้าที่ตำรวจทำหน้าที่เพียงรวบรวมข้อเท็จจริงและพยานหลักฐานและสรุปรายงานการคดีโดยไม่มีหน้าที่ต้องทำความเห็นควรสั่งฟ้องหรือควรสั่งไม่ฟ้องเสนอต่ออัยการแต่อย่างใด เจ้าหน้าที่ตำรวจทำรายงานเสร็จแล้วจะนำรายงานการสอบสวนเสนอต่ออัยการผู้มีหน้าที่ตรวจรับสำนวน (Intake) ที่สำนักงานอัยการ อัยการผู้มีหน้าที่ตรวจรับสำนวนจะเป็นตำแหน่งหน้าที่ประจำหรือโดยการสับเปลี่ยนหมุนเวียนการปฏิบัติหน้าที่กันระหว่างอัยการภายในสำนักงาน

กระบวนการก่อนพิจารณา (Pretrial Activities) ขั้นตอนก่อนที่จะมีการพิจารณาคดีในศาลในระบบศาลอเมริกันมีมากมายหลายขั้นตอน เช่น ไต่สวนมูลฟ้องและการนัดสอบปากคำเบื้องต้น สำหรับการนัดสอบปากคำเบื้องต้น (Arrangement) ศาลท้องถิ่นจะกำหนดวันใดวันหนึ่งเป็นการเฉพาะในแต่ละสัปดาห์เพื่อการบริหารจัดการคดี ซึ่งมีขั้นตอนในชั้นกระบวนการก่อนพิจารณาคดีแตกต่างกันไปขึ้นอยู่กับข้อเท็จและพฤติการณ์ของแต่ละคดี จำเลยบางคนอาจปรากฏตัวและมีการกำหนดนัดขั้นตอนการดำเนินการ ในคดีที่จำเลยไม่มีทนายความอาจจะร้องขอต่อศาลเพื่อขอแต่งตั้งทนายความ ทนายความจะรายงานต่อศาลและดำเนินการเพื่อทราบกำหนดนัดต่อไป ในคดีที่มีการละเมิดเงื่อนไขการคุมประพฤติ เจ้าพนักงานคุมประพฤติผู้รับผิดชอบคดีจะส่งรายงานการละเมิดเงื่อนไขนั้นต่อพนักงานอัยการโดยระบุเงื่อนไขต่าง ๆ ทั้งหมดที่จำเลยต้องปฏิบัติและระบุ

รายละเอียดแห่งการละเมิดเงื่อนไขนั้น ๆ ภายหลังอัยการได้ตรวจสอบรายงานแล้วก็จะยื่นคำร้องต่อศาลเพื่อออกคำสั่งยกเลิกการคุมประพฤติดังกล่าว ระหว่างการรอการพิจารณาของศาล อัยการมีอำนาจที่จะเรียกทนายจำเลยเพื่อยื่นข้อเสนอ ทนายของจำเลยอาจจะเจรจากับพนักงานอัยการเกี่ยวกับข้อเสนอเพื่อที่จะบรรลุข้อตกลงร่วมกันในการยอมรับข้อเท็จจริงต่าง ๆ ที่อัยการระบุไว้ในคำร้องตามรายงานของพนักงานคุมประพฤติโดยข้อเสนอของอัยการจะมีลักษณะเช่นเดียวกับกระบวนการ (Plea Bargaining) เมื่อถึงการพิจารณาการละเมิดเงื่อนไขการคุมประพฤติในศาลจำเลยจะให้การรับรองข้อเท็จจริงตามคำร้องของอัยการ เมื่อเป็นเช่นนั้นผู้พิพากษาจะให้การรับรองในข้อตกลงที่อัยการกับจำเลยได้ทำร่วมกัน (น้ำแท้ มีบุญสล้าง, 2554, หน้า 14)

การพิจารณาคดี (Trial) การพิจารคดีจะเริ่มต้นหลังจากคณะลูกขุนได้เข้าประจำที่นั่ง อัยการซึ่งเป็นผู้แทนรัฐจะแถลงเปิดคดีต่อหน้าคณะลูกขุนโดยการให้ข้อเท็จจริงและข้อกล่าวหาแก่คณะลูกขุน หลังจากนั้นจะเป็นหน้าที่ของทนายจำเลยในการแถลงเปิดคดี อัยการจะนำพยานเข้าเบิกความต่อหน้าผู้พิพากษาและคณะลูกขุน ก่อนการแสดงพยานหลักฐาน ภาพถ่าย หรืออุปกรณ์การนำเสนออย่างใด ๆ อัยการจะต้องอนุญาตให้ทนายจำเลยทราบเกี่ยวกับหลักฐานเหล่านั้นเพื่อเปิดโอกาสให้ทนายจำเลยคัดค้านความถูกต้องหลังจากนั้นจึงจะสามารถแสดงหลักฐานหรือภาพถ่ายต่าง ๆ ในห้องพิจารณาได้เมื่ออัยการนำพยานเข้าเบิกความและตั้งคำถามเพื่อให้พยานตอบอัยการไม่สามารถจะใช้คำถามชี้นำคำตอบ เมื่ออัยการถามคำถามเสร็จสิ้นอาจจะเปิดโอกาสให้ทนายจำเลยตั้งคำถามพยานได้เช่นกัน ทั้งอัยการและทนายจเลยจะสามารถผลัดเปลี่ยนกันตั้งคำถามแก่พยานได้ไม่จำกัดจำนวนครั้งจนกว่าจะหมดคำถาม กระบวนการซักถามเช่นนี้ทำให้ทนายจำเลยสามารถที่จะทำการถามค้านพยานได้ตลอดเวลาในขณะที่อัยการกำลังทำการถามพยาน

ในระหว่างการสอบถามพยานทั้งอัยการและทนายจำเลยหากเห็นว่าอีกฝ่ายละเมิดกฎข้อบังคับในการพิจารณาคดีก็สามารถจะคัดค้านการตั้งคำถามดังกล่าวได้โดยผู้พิพากษาจะทำหน้าที่ชี้ขาดในขณะนั้นว่ามีการกระทำตามที่คัดค้านหรือไม่ หากเห็นว่าเป็นการละเมิดกฎข้อบังคับจริงก็จะไม่อนุญาตให้ถามคำถามนั้นต่อไป หากเห็นว่าไม่เป็นการละเมิดกฎข้อบังคับ สามารถคัดค้านและอนุญาตให้อีกฝ่ายถามคำถามต่อไปได้ (น้ำแท้ มีบุญสล้าง, 2554, หน้า 19-21) พิจารณาคดีอัยการหรือทนายจำเลยอาจจะแจ้งความจำนงต่อศาลเพื่อทำการปรึกษาเกี่ยวกับประเด็นต่าง ๆ ที่ไม่ต้องการให้คณะลูกขุนรับรู้หากศาลพิจารณาเห็นว่าเป็นข้อเท็จจริงที่ไม่ ควรให้ลูกขุนรับรู้ เช่น ข้อเท็จจริงที่จะให้ลูกขุนเกิดอคติต่อตัวจำเลย ศาลจะขอให้คณะลูกขุนออกจากห้องพิจารณาเป็นการชั่วคราวเพื่อพูดคุยกับอัยการหรือทนายจำเลยในประเด็น ดังกล่าวเนื่องจากการพิจารณาคดีของระบบศาลในอเมริกาคณะลูกขุนจะได้รับอนุญาตให้รับรู้ ข้อเท็จจริงที่เกี่ยวกับการกระทำความผิดของจำเลยตามที่ถูกกล่าวหาเท่านั้น หากข้อเท็จจริงใดเป็นข้อเท็จจริงที่เกี่ยวกับพฤติกรรมหรือความ

ประพฤติของจำเลยในอดีตที่จะทำให้คณะ ลูกขุนเกิดอคติต่อตัวจำเลยและอาจเป็นอุปสรรคต่อการพิจารณาคดีอย่างเที่ยงธรรม ข้อเท็จจริงดังกล่าวจะไม่อนุญาตให้เข้าสู่การรับรู้ของลูกขุน

เมื่ออัยการนำพยานเข้าสืบจนหมดแล้วจึงเป็นหน้าที่ของจำเลยที่จะนำพยานของตนเข้าเบิกความในศาลจำเลยสามารถนำพยานเข้าเบิกความในศาลโดยมิต้องเปิดเผยรายชื่อพยานและหลักฐานใด ๆ ก่อนเป็นการล่วงหน้าต่างจากฝ่ายอัยการที่เมื่อถูกร้องขอก็จะต้องเปิดเผยบัญชีพยานหลักฐานก่อนการพิจารณา สำนักงานอัยการบางแห่งจึงกำหนดเป็นนโยบายที่จะเปิดเผยพยานหลักฐานก่อนการพิจารณาในทุก ๆ คดีโดยไม่ต้องรอให้จำเลยร้องขอเมื่อพยานบุคคลและหลักฐานถูกนำเสนอโดยคู่ความจนหมดสิ้นแล้ว ทั้งอัยการและทนายจำเลยจะแถลงปิดคดี อัยการซึ่งทำหน้าที่เป็นผู้แทนรัฐจะแถลงปิดคดีต่อหน้าคณะลูกขุนก่อนหลังจากนั้นจึงเป็นหน้าที่ของทนายจำเลยในการปิดคดีและอัยการจะมีสิทธิในการแถลงปิดคดีภายหลังทนายจำเลยอีกหนึ่งครั้ง ในขั้นตอนการแถลงปิดคดีนี้ทั้งอัยการและทนายจำเลยจะพยายามโน้มน้าวให้คณะลูกขุนเชื่อมั่นในพยานหลักฐานของตนและชี้ให้เห็นถึงจุดอ่อนและความไม่น่าเชื่อถือของพยานและหลักฐานของฝ่ายตรงกันข้าม พยานชี้ให้เห็นถึงประเด็นแห่งคดีและน้ำหนักของพยานหลักฐานที่จะพิสูจน์ในประเด็นแห่งคดีนั้น เมื่อทั้งสองฝ่ายแถลงปิดคดีแล้วการเบิกความและการนำเสนอของพยานหลักฐานของทั้งสองฝ่ายจึง ถือว่าเสร็จสิ้นลง คณะลูกขุนจะออกจากห้องพิจารณาและเข้าสู่การประชุมที่เรียกว่า (Jury Deliberation) ซึ่งระยะเวลาในการพิจารณาของคณะลูกขุนอาจจะใช้เวลาตั้งแต่ 20 ถึง 30 นาที หรือเป็นเวลาหลายชั่วโมงคู่ความจะต้องรอผลการพิจารณาของคณะลูกขุน การพิจารณาของ คณะลูกขุนในขั้นตอนนี้เป็นไปเพื่อให้ได้คำตอบว่าจำเลยเป็นผู้กระทำความผิดหรือไม่ การพิพากษาว่าจำเลยมีความผิด (Guilty) คณะลูกขุนจำเป็นต้องตัดสินด้วยคะแนนเอกฉันท์ ซึ่งหมายความว่าคณะลูกขุนทั้ง 12 คนจะต้องเห็นด้วยกับคำฟ้องของอัยการโดยเจ้าหน้าที่ตำรวจซึ่งเรียกว่า (Sherif) ซึ่งจะรอผลการพิจารณาของคณะลูกขุนเช่นกัน หากคณะลูกขุนพิจารณาพิพากษาว่าจำเลยมีความผิด (Sheriff) ก็จะนำตัวจำเลยไปควบคุมทันที

อย่างไรก็ตาม ในบางรัฐอำนาจในการพิพากษาลงโทษได้กำหนดให้เป็นอำนาจของผู้พิพากษาผู้พิจารณาคดีในชั้นพิจารณา (Trial) แทนที่จะเป็นอำนาจของคณะลูกขุน เช่นเดียวกับคดีที่อยู่ในอำนาจของศาลระดับสหพันธรัฐ (Federal Court) ขั้นตอนการพิจารณาลงโทษจำเลยนี้จะอยู่ภายใต้อำนาจหน้าที่ของผู้พิพากษาผู้ทำหน้าที่พิจารณาคดี ขั้นตอนการพิจารณาคดีเท่านั้นไม่มีการใช้คณะลูกขุนในขั้นตอนการพิจารณาโทษและให้ผู้พิพากษาที่พิจารณาคดีนั้นในชั้นพิจารณาเป็นผู้พิจารณากำหนดโทษ

ทนายความจำเลย (Public Defender) ในปี ค.ศ. 1791 (พ.ศ. 2334) ได้มีการบัญญัติแก้ไขเพิ่มเติมรัฐธรรมนูญ เกี่ยวกับหลักประกันสิทธิผู้ต้องหาหรือจำเลยในการมีทนายความทำหน้าที่

ให้ความช่วยเหลือ ซึ่งมีเนติบัณฑิต (American Bar Association) มีชื่อย่อว่า (ABA) เกิดขึ้นครั้งแรก เมื่อวันที่ 21 สิงหาคม ค.ศ. 1878 (พ.ศ. 2421) เป็นสมาคมทนายความ มีหน้าที่กำหนดมาตรฐาน เกี่ยวกับนักกฎหมาย โดยผู้ที่จะเป็นทนายความจะต้องผ่านการสอบ ระบบทนายความจำเลย (Public Defender) (น้ำแท้ มีบุญสล้าง, 2554, หน้า 25) กล่าวว่า สหรัฐอเมริกามีระบบทนายความจำเลย ครั้งแรกเมื่อ ค.ศ. 1913 (พ.ศ. 2465) ที่นคร (Los Angeles) จนกระทั่งขยายสิทธิ์ในการมีทนายความ ของจำเลยที่ยากจนตามลักษณะคดี ในปี ค.ศ. 1932 (พ.ศ. 2475) ศาลตั้งทนายความให้จำเลยเฉพาะ คดีที่มีโทษประหาร ต่อมาในปี ค.ศ. 1963 (พ.ศ. 2506) ได้ขยายสิทธิคดีความผิดอุฉกรรจ์ในปี ค.ศ. 1972 (พ.ศ. 2515) โดยสหรัฐอเมริกาให้ความสำคัญต่อการคุ้มครองสิทธิของผู้ต้องหาที่จะมี ทนายความให้คำปรึกษาที่มีประสิทธิภาพ การจัดตั้งองค์กรทนายความจำเลยของรัฐนี้มีวัตถุประสงค์ เพื่อลดความล่าช้าของกระบวนการยุติธรรม ทางอาญาและเพื่อนำไปสู่การสร้างความร่วมมือ ระหว่างอัยการและจำเลยเพื่อหลีกเลี่ยงกฎหมายการแสวงหาประโยชน์โดยอาศัยช่องว่างทางกฎหมาย อันเกิดจากทนายความที่ถูกจ้างโดยจำเลยที่ร่ำรวยอย่างไรก็ตามหน่วยงานทนายความจำเลย (Public Defender) (บัญญัติ สุชีวะ, 2516, หน้า 6-8) กล่าวว่า คือทนายความที่แก้ต่างให้จำเลย ผู้ยากจนที่ถูกฟ้องในคดีที่มีข้อหาร้ายแรง เช่นคดี Misdemeanor และ Felony เป็นต้น เป็นการว่าความ โดยไม่คิดค่าตอบแทนและมีสถานะเป็นลูกจ้างประจำของรัฐมีเงินเดือนประจำ State (Attorney's Office Thirteenth Judicial- Employment Information,2017) และ Public Defender จะดำเนินคดีให้ จำเลยได้ผลดีกว่าวิธีการที่ศาลขอแรงทนายให้จำเลย สำนักงานทนายความแผ่นดิน (Solicitor General) จะตั้งอยู่ตามเมืองต่าง ๆ ให้บริการเฉพาะคนจนที่ไม่มีเงินพอที่จะสามารถจัดหาทนายความ เองได้ ซึ่งเป็นทนายความเต็มเวลาที่ว่าจ้างโดยรัฐหรือรัฐบาลกลาง (Public Defenders Harvard Law School, 2016), (Definition of INDIGENT, 2016) , (Williams, Lisa, 2012)

การดำเนินคดีอาญามีกฎหมายบัญญัติสิทธิการแต่งตั้งที่ปรึกษาตาม (Federal Rule of Criminal Procedure, Rule 44 (a) (Federal Rules of Criminal, 2015, p. 338) กรณีที่จำเลยปรากฏตัว ในศาลครั้งแรกหากไม่มีทนายความศาลจะเป็นผู้ตั้งทนายความเป็นตัวแทนในการดำเนินคดีทุก ขั้นตอนเว้นแต่จำเลยจะสละสิทธิ (จีรนิติ หะวานนท์ ต้นฉบับภาษาอังกฤษ เขียนที่ Cambridge, Massachusetts May, 1978 แปลเป็นภาษาไทย ที่ Silver Spring, Maryland December, 1978, Address Mr. Chiranit Havanond 8351 Colesville Rd. Siver Spring MD. 20910, U.S.A.) ซึ่งกล่าวว่าสหรัฐอเมริกา มีทนายความช่วยเหลือประชาชน และในแต่ละมลรัฐ (State) ศาลสูงสุดของรัฐบาลกลาง (The Supreme Court of the United States) จะมีทนายความในคดีอาญาตามสิทธิรัฐธรรมนูญของประเทศกำหนด ส่วนมลรัฐจะใช้ระบบสำนักงานทนายความจำเลยของรัฐ (Public Defender System) หรือบางมลรัฐ ใช้ระบบทนายความศาลขอแรง ซึ่งศาลแต่งตั้งทนายความเอกชนให้ว่าความเฉพาะคดีเป็นคราว ๆ ไป

(Assigned Counsel System) และบางมลรัฐก็ใช้ระบบวิธีการผสม ระหว่างสองระบบข้างต้น ซึ่งเป็นสิทธิขั้นพื้นฐานตามรัฐธรรมนูญทนายความเอกชนจะได้ค่าตอบแทนรายชั่วโมง $ 148 ในกรณีที่ไม่ใช่ทุนและในกรณีเงินทุนอัตรารายชั่วโมงสูงสุดของ $ 190 อัตราเหล่านี้มีผลบังคับใช้สำหรับงานที่ทำในหรือหลังวันที่ 15 กุมภาพันธ์ 2019 อัตราดังกล่าวรวมถึงค่าชดเชยทนายความและค่าใช้จ่ายสำนักงาน นอกจากนี้ยังมีจำนวนสูงสุดของกรณีที่ จำกัด การชดเชยทนายความรวมสำหรับหมวดหมู่ของการเป็นตัวแทน (ตัวอย่างเช่น $ 11,500 สำหรับอาชญากร $ 3,300 สำหรับความผิดทางอาญาและ $ 8,200 สำหรับการอุทธรณ์) ค่าตอบแทนที่สูงกว่านี้ต้องได้รับการรับรองโดยผู้พิพากษาตามความจำเป็นเพื่อให้ค่าตอบแทนที่เป็นธรรม (United States Courts, Online)

ในปี ค.ศ. 1970 CJA ตามพระราชบัญญัติความยุติธรรมทางอาญา (CJA), 18 USC § 3006A ได้รับการแก้ไขให้อนุญาตเขตเพื่อจัดตั้งองค์กรผู้พิทักษ์ของรัฐบาลกลางในฐานะที่เป็นอัยการของรัฐบาลกลางในสำนักงานทนายความของสหรัฐและทรัพยากรของสถาบันสำหรับการให้คำปรึกษา (United States Courts, Online) ปัจจุบันการจัดหาทนายความพิทักษ์สิทธิ (Public Defender) ในสหรัฐอเมริกามีอยู่ในระดับสหพันธรัฐ (Federal Public Defender) และมลรัฐ (State Public Defender) ทนายความพิทักษ์สิทธิ (Public Defender)ในสหพันธรัฐ (Federal Public Defender) มีฝ่ายตุลาการเป็นผู้มีหน้าบริหารจัดการและจัดสรรงบประมาณในการดำเนินการ ผู้ที่ทำหน้าที่ทนายความพิทักษ์สิทธิ (Public Defender) และมีสถานะเจ้าหน้าที่ของรัฐบาล (Federal Employee) (ณรงค์ ใจหาญ และคณะ, 2547, หน้า 58 และน้ำแท้ มีบุญสล้าง, 2554, หน้า 26) ในสังกัดกระทรวงยุติธรรม (DOJ) เช่นเดียวกับอัยการ (Department of Justice, Online)

1) สิทธิขั้นพื้นฐานตามรัฐธรรมนูญของสหรัฐอเมริกา (United States Constitution)

รัฐธรรมนูญของสหรัฐอเมริกาเป็นกฎหมายสูงสุดของสหรัฐอเมริกาเป็นกรอบการปฏิบัติสำหรับหน่วยงานของรัฐบาลกลางแห่งสหรัฐ กับรัฐบาลท้องถิ่นของรัฐต่าง ๆ หรือที่เรียกว่ารัฐบัญญัติสิทธิ (Bill of Rights) (วิกิพีเดีย, 2562, ออนไลน์) จำเลยในคดีอาญาที่จะได้รับความช่วยเหลือจากทนายความ นั้นได้รับการประกันสิทธิโดยบทบัญญัติแห่งบทเพิ่มเติมครั้งที่ 6 (The Sixth Amend ment) แห่งรัฐธรรมนูญ ซึ่งบัญญัติว่า “ในคดีอาญาทุกคดี จำเลยมีสิทธิที่จะมี ทนายความให้ความช่วยเหลือในการต่อสู้คดี” ในอดีตสิทธิที่จะมีทนายความต่อสู้ คดีเป็นเพียงสิทธิของผู้มีกำลังทรัพย์จ้างทนายความเอกชน จนกระทั่งศาลสูงสุดแห่งรัฐบาลกลางได้วินิจฉัยในคดี (Powell V. Alabama) ว่ารัฐธรรมนูญแห่งประเทศโดยบทเพิ่มเติมครั้งที่ 14 (The Fourteenth Amendment) ว่าด้วยหลัก (Due Process) กำหนดให้รัฐบาลแต่งตั้งทนายความว่าคดีแก่จำเลยในคดีอุกฉกรรจ์ สิบปีต่อมาศาลเดียวกันได้วินิจฉัยในคดี (Betts V. Brady) ปฏิเสธไม่ยอมรับว่าบทเพิ่มเติมครั้งที่ 5 แห่งรัฐธรรมนูญประกันสิทธิของจำเลยในศาลแห่งมลรัฐ (The States Court) ในการได้รับความช่วยเหลือด้าน

ทนายความจากมลรัฐ คงมีแต่จำเลยในศาลแห่งรัฐบาลกลาง (The Federal Court) เท่านั้นที่ได้ รับสิทธิดังกล่าว นอกจากนั้นยังได้วินิจฉัยอีกว่าในคดีอาญาที่ไม่ใช่คดีอุกฉกรรจ์ รัฐบาลไม่จำเป็นต้องแต่งตั้งทนายความแก่จำเลยที่ยากจน ยกเว้นแต่จะปรากฏพฤติการณ์พิเศษ (วิกิพีเดีย, 2561, ออนไลน์)

ในปี ค.ศ. 1963 (พ.ศ. 2506) คดี (Gideon V. Wairwright) ซึ่งเป็นคดีบรรทัดฐานในเรื่องสิทธิได้รับบริการด้านทนายความได้วางหลักเกณฑ์ว่า “ในการต่อสู้คดีอาญานั้นจำเลยที่ยากจนเกินกว่าที่จะสามารถว่าจ้างทนายความ จะไม่มีโอกาสได้รับความยุติธรรมเลย ถ้ารัฐบาลไม่จัดทนายความให้” (จิรนิติ หะวานนท์, 2521, หน้า 64) และ (ปกป้อง ศรีสนิท, 2563, หน้า 71) แม้ว่าท่านผู้พิพากษา (Black) แห่งศาลสูงสุดซึ่งเป็นผู้เขียนคำพิพากษาในคดีนี้ จะไม่ได้กำหนดข้อจำกัดสิทธิไว้ แต่ท่านผู้พิพากษา (Harlan) และไม่ได้จำกัดเฉพาะคดีที่ฟ้องในความผิดที่มีโทษค่อนข้างรุนแรง (Felony) ในปัญหาเรื่องสิทธิได้รับบริการด้านทนายความในคดีที่ฟ้องในความผิดที่มีโทษไม่รุนแรง (Misdermeanor) ซึ่งปัญหาดังกล่าวได้ยุติลงโดยคำพิพากษาในคดี (Argersinger V. Hamlin) วินิจฉัยว่าถ้าไม่มีการสละสิทธิแล้ว จำเลยทุกคนที่ถูกฟ้องในคดีที่มีความผิดตั้งแต่โทษจำคุกขึ้นไปจะต้องมีทนายว่าต่าง มิฉะนั้นศาลจะไม่ลงโทษจำคุกจำเลย ในขณะเดียวกับคดี (Gideon V. Wainwright) ศาลสูงสุดแห่งรัฐบาลกลางก็ได้วางหลักเกณฑ์เพิ่มเติมไว้ในคดี (Douglas V. California) ว่าตามหลัก (Due Process) มลรัฐไม่อาจจำกัดสิทธิของจำเลยที่จะได้รับความยุติธรรมโดยไม่จัดหาทนายความว่าต่างคดีให้แก่จำเลยที่ยากจนในชั้นอุทธรณ์

2) ความผูกพันของรัฐบาลกลางและรัฐบาลแห่งมลรัฐในการจัดทนาย ความให้แก่จำเลยในคดีอาญา

จากบทเพิ่มเติมที่ 6 แห่งรัฐธรรมนูญประกันสิทธิได้รับบริการด้านทนายความในกระบวนวิธีพิจารณาความอาญาเฉพาะขั้นที่เป็นขั้นตอนสำคัญ (Critical Stage) เท่านั้น ท่านผู้พิพากษา (Douglas) อธิบายให้ความหมายไว้ว่า “เป็นขั้นตอนใด ๆ ในกระบวนวิธีพิจารณาที่กระทบกระเทือนถึงผลแห่งคดี และความเสียหายที่เกิดขึ้นไม่สามารถได้รับการแก้ไขให้กลับคืนดีได้” กระบวนวิธีพิจารณาขั้น อัยการนำคดีมาฟ้องศาลเป็น (Critical Stage) ตามคำวินิจฉัยในคดี (Hamilton V. Alabama คดี United Stages V. Wade) ว่ากระบวนวิธีพิจารณาขั้นชี้ตัวผู้ต้องหาภายหลังการไต่สวนมูลฟ้อง (Post-Indictment Lineup) ก็เป็นขั้นตอนที่ต้องมีทนายความให้ความช่วยเหลือ และคดี (Coleman v. Alabama) ตัดสินว่ากระบวนวิธีพิจารณาขั้นฝากขัง (Preliminary Hearing) ก็เป็น (Critical Stage) ด้วยเช่นกัน เมื่อจำเลยมีสิทธิอุทธรณ์ ตามกฎหมายแห่งมลรัฐ มลรัฐต้องจัดหาทนาย ความให้แก่จำเลยผู้ยากจนในกรณีที่เป็นคดีที่มีข้อกล่าวหารุนแรง คดี Douglas V. California ยังได้วินิจฉัยต่อไปว่า ศาลอุทธรณ์ หรือสำนักงานทนายจำเลยของรัฐไม่สามารถปฏิเสธสิทธิของจำเลยเพราะเห็นว่าคำอุทธรณ์ไม่มีทางชนะคดี (จิรนิติ หะวานนท์, 2521, หน้า 64)

คดี Lane (V. Brown) ขยายสิทธินี้ไปถึงกระบวนวิธีพิจารณาขั้นภายหลัง จากมีคำพิพากษาแล้ว ศาลสูงสุดแห่งรัฐบาลกลางกล่าวว่า สิทธิของจำเลยตามบท เพิ่มเติมที่ 14 แห่งรัฐธรรมนูญได้ถูกละเมิดเมื่อมลรัฐ Indiana ปฏิเสธการจัดหาทนายความให้แก่จำเลยในชั้นจำเลยยื่นคำร้องขอให้ศาลดำเนินกระบวนพิจารณาใหม่

คดี (Lane v. Brown) ขยายสิทธินี้ไปถึงกระบวนวิธีพิจารณาขั้นภายหลังจากมีคำพิพากษาแล้วศาลสูงสุดแห่งรัฐบาลกลางกล่าวว่า สิทธิของจำเลยตามบทเพิ่มเติมที่ 14 แห่งรัฐธรรมนูญได้ถูกละเมิดเมื่อมลรัฐ Indiana ปฏิเสธการจัดหาทนายความให้แก่จำเลยในชั้นจำเลยยื่นคำร้องขอให้ศาลดำเนินกระบวนพิจารณาใหม่พิพากษาของศาลมลรัฐโดยให้เหตุผลว่าสิทธิตามบทเพิ่มเติมที่ 5 แห่งรัฐธรรมนูญของจำเลย ได้ถูกละเมิดเมื่อจำเลยถูกปฏิเสธได้รับความช่วยเหลือจากทนายในขั้นที่กระบวนวิธีพิจารณาเปลี่ยนจากขั้นสืบสวน (Investigation) เข้าสู่ขั้นกล่าวหา (Accusation) นอกจากนั้น ตำรวจยังไม่ได้แจ้งว่าจำเลยมีสิทธิไม่ยอมให้การ อย่างไรก็ดี ผลแห่งคดีไม่เป็นที่กระจ่างชัดว่าศาลสูงสุดยึดหลักใดหลักหนึ่งหรือทั้งสองหลักเกณฑ์ กล่าวคือ หลักที่ว่าเจ้าพนักงานตำรวจต้องกล่าวตักเตือนจำเลยถึงสิทธิไม่ให้การหรือหลักที่ว่าเจ้าพนักงานตำรวจไม่สามารถปฏิเสธสิทธิได้รับความช่วยเหลือจากทนายสำหรับกรณีจำเลยยากจนนั้นเป็นที่ยอมรับทั่วไปว่าจำเลยจะต้องได้รับความช่วยเหลือจากทนายความไม่ช้ากว่าเวลาที่จำเลยปรากฏตัวในศาลครั้งแรก

3) ระบบการให้ความช่วยเหลือในการต่อสู้คดีแก่จำเลยในปัจจุบัน

ในปี ค.ศ. 1964 ทนายความที่ได้รับแต่งตั้งให้ว่าคดี แก่จำเลยยากจนเป็นทนายความเอกชนที่ถูกศาลขอแรง (Assigned Counsels) แต่หลังจากนั้นระบบทนายความพิทักษ์สิทธิระดับสหรัฐ (Federal Defender Organization) ได้เกิดขึ้นในปี ค.ศ. 1967 (พ.ศ. 2519) กระทรวงยุติธรรมและที่ประชุมตุลาการแห่งชาติ (The Judicial Conference of the United States) ให้มีทนายความแห่งสหรัฐที่ได้รับเงินเดือนและทำงานประจำ (Full-Time Salaried Federal Defender) และในปี ค.ศ. 1970 (พ.ศ. 2513) มีการแก้ไขกฎหมาย The Criminal Justice Act อีกครั้งโดยจัดตั้งระบบทนายความพิทักษ์สิทธิเป็น 2 ระบบ คือ ระบบสำนักงานทนายจำเลยของรัฐ (Federal Public Defender) มีสถานะเป็นลูกจ้างของรัฐ (Federal Employee) อยู่ภายใต้การกำกับดูแลของฝ่ายตุลาการได้รับการแต่งตั้งและถอดถอนโดยที่ประชุมตุลาการ และระบบผสมระหว่างสำนักงานทนายจำเลยของรัฐ และทนายศาลขอแรง (ณรงค์ ใจหาญ และคณะ, 2547, หน้า 58-59) แต่ละมลรัฐมีวิธีปฏิบัติของตนเอง นอกจากนั้นแต่ละท้องถิ่น (County) ในมลรัฐก็ยังมีวิธีปฏิบัติแตกต่างกันด้วย (จิรนิติ หะวานนท์, 2521, หน้า 66)

(1) ทนายความจำเลยของรัฐ (Public Defender)

(1.1) ทนายจำเลยของรัฐคือทนายความหรือทนายความและผู้ช่วยทนายความ หมายถึง ผู้ถูกว่าจ้างโดยมลรัฐ (State) หรือท้องถิ่น (County) และเป็นผู้เชี่ยวชาญทางคดีอาญา ในมลรัฐ Massachusetts และ Minnesota ทนายจำเลยของรัฐบาลบางส่วนถูกว่าจ้างโดยมลรัฐบางส่วนโดยท้องถิ่น ในมลรัฐ California ทนายจำเลยของรัฐทั้งหมดถูกว่าจ้างโดยท้องถิ่น ส่วนมลรัฐ Colorado ทนายจำเลยของรัฐทั้งหมดถูกว่าจ้างโดยมลรัฐ สำนักงานทนายจำเลยของรัฐบางแห่งเป็นสำนักงานทนายเอกชนซึ่งทำสัญญากับท้องถิ่นรับว่าความให้แก่จำเลยยากจนบางแห่งเป็นส่วนหนึ่งของระบบราชการและบางแห่ง เช่น สำนักงานทนายจำเลยของรัฐแห่ง เมือง Minneapolis แม้จะเป็นส่วนหนึ่งของระบบราชการแต่ทนายความก็สามารถรับว่าคดีเป็นส่วนตัวได้สำหรับคดีนอกเขตอำนาจศาลแห่งเมือง Minneapolis (จิรนิติ หะวานนท์, 2521, หน้า 66)

(1.2) องค์กรทนายความจำเลยของรัฐ คือ สมาคมให้ความช่วยเหลือทางกฎหมายและการต่อสู้คดีแห่งชาติ (The National Legal Aid and Defender Association) ได้กำหนดมาตรฐาน สำนักงานทนายจำเลยของรัฐไว้ในปี 1965 และเนติบัณฑิตยสภาแห่งสหรัฐ อเมริกาได้ยืนยันมาตรฐานนี้ในปี ค.ศ. 1966 โดยมีระบบที่เหมาะสมที่จะจัดหาทนายความแก่จำเลยในคดีอาญาที่ไม่สามารถว่าจ้างทนายความที่มีความสามารถ ทั้งนี้ ระบบใดจะเหมาะสมขึ้นอยู่กับความต้องการและประเพณีของแต่ละท้องถิ่น (จิรนิติ หะวานนท์, 2521, หน้า 67)

แต่ละมลรัฐมีระบบสำนักงานทนายจำเลยของรัฐเป็นของตัวเอง มลรัฐ (Calorado) มีสำนักงานทนายจำเลยของรัฐครอบคลุมทั่วมลรัฐ ตั้งแต่วันที่ 9 มกราคม 1970 ศาลสูงสุดแห่งมลรัฐ (Colorado) เป็นผู้แต่งตั้ง หัวหน้าสำนักงาน (The State Public Defender) ตำแหน่งเทียบเท่าอธิบดี) สำนักงานใหญ่ตั้งอยู่ที่เมือง (Denver) ในสำนักงานใหญ่นอกจากจะมีทนายความว่าคดีในศาลชั้นต้นแล้วยังมีกองคดีอุทธรณ์ซึ่งประกอบด้วยทนายความทำงานเต็มเวลาอีก 2 คน และบัณฑิตทางกฎหมายซึ่งกำลังรอผลการสอบเนติบัณฑิตอีก 2 คน นอกจากนั้น มีสำนักงานสาขาตั้งอยู่ทุกท้องถิ่น (County) ทั่วมลรัฐสำนักงานทนายจำเลยของรัฐในมลรัฐอื่น ๆ ส่วนมากขึ้นอยู่กับระดับท้องถิ่น โดยผู้ปกครองท้องถิ่น (County Commissioner) เป็นผู้แต่งตั้งทนายจำเลยของรัฐประมาณครึ่งหนึ่งของจำนวนสำนักงานทนายจำเลยของรัฐได้รับงบประมาณจากรัฐบาลท้องถิ่นส่วนที่เหลือได้รับงบประมาณบางส่วนจากมลรัฐบางส่วนจากรัฐบาลกลาง สำหรับมลรัฐ (California) ทุกสำนักงานรับงบประมาณจากระดับท้องถิ่น

มลรัฐ Massachusetts ใช้วิธีผสมระหว่างสำนักงานภายใต้รัฐบาลมลรัฐ และสำนักงานภายใต้รัฐบาลท้องถิ่น ในปี ค.ศ. 1960 มลรัฐได้ตั้งคณะกรรมการทนายจำเลยของรัฐ (Massachusetts Defenders Committee) (M.D.C.) ขึ้นเป็นหน่วยงานระดับมลรัฐเพื่อดำเนินการเรื่อง

การจัดหาทนายให้แก่จำเลยยากจนในทั่วทุกศาลแห่งมลรัฐมีกรรมการ 11 คน ซึ่งรับแต่งตั้งจากศาลสูงสุดแห่งมลรัฐและควบคุมการทำงานทั้งหมดแต่งานประจำวันอยู่ภายใต้ความรับผิดชอบของหัวหน้าทนายความ (Chief Counsel) สำนักงานใหญ่ตั้งอยู่เมือง Boston มีสำนักงานสาขา 15 แห่งกระจายอยู่ทั่วมลรัฐการดำเนินงานรับงบประมาณจากมลรัฐ

ส่วนระดับท้องถิ่นของมลรัฐ (Massachusetts) เดิมใช้ระบบทนายศาลขอแรงต่อมาเปลี่ยนเป็นระบบสำนักงานทนายจำเลยของรัฐระดับท้องถิ่นผู้ปกครองท้องถิ่นแต่งตั้งทนายจำเลยของรัฐว่าคดีแก่จำเลยยากจนในเขตท้องถิ่น ในท้องถิ่น (Essex County) มีทนายจำเลยของรัฐ 1-2 คน ในแต่ละศาล ทั่วท้องถิ่น (Essex County) ซึ่งมี 9 ศาล บางท้องถิ่นมีทั้งทนายจำเลยของรัฐระดับมลรัฐและทนายจำเลยของรัฐระดับท้องถิ่นทำงานร่วมกันแต่สำหรับท้องถิ่น (Norflok County) ไม่มีทนายจำเลยของรัฐระดับมลรัฐเพราะทนายจำเลยของรัฐระดับท้องถิ่นสามารถทำงานครอบคลุมร้อยละ 97 ของคดีทั้งหมดทั้งในศาลแขวง (District Court) และศาลชั้นต้น (Superior Court) (จีรนิติ หะวานนท์, 2521, หน้า 67-68)

(1.3) ระบบการจัดหาทนายความของสหพันธรัฐ

โครงสร้างของระบบระบบการจัดหาทนายความของสหพันธรัฐเนื่องจากระบบการจัดหาทนายความให้แก่จำเลยในคดีอาญาที่อยู่ในเขตอำนาจของศาลชั้นต้นแห่งสหพันธรัฐ (Federal District Courts) ต้องดำเนินตามประมวลกฎหมายแห่งสหรัฐ (United State Code) บรรพที่ 18 มาตรา 3006A ที่ได้แก้ไขเพิ่มเติมโดยพระราชบัญญัติกระบวนการยุติธรรมทางอาญา (Criminal Justice Act 1964, (CJA)) ซึ่งกฎหมายดังกล่าวมีสาระสำคัญ 4 ประการ (ณรงค์ ใจหาญ, 2547, หน้า 57)

ประการที่ 1 การได้รับความช่วยเหลือจากรัฐโดยการจัดหาทนายความให้แก่จำเลยนั้น จำเลยผู้มีสิทธิได้รับความช่วยเหลือต้องมีฐานะยากจนไม่มีทุนทรัพย์เพียงพอ (Financially Unable) ที่จะว่าจ้างทนายความที่เหมาะสมสำหรับตนเอง (Adequate Representation)

ประการที่ 2 การมีทนายความที่เหมาะสมทนายความที่ได้รับการแต่งตั้งต้องได้รับค่าตอบแทน (Compensation) และค่าใช้จ่าย(Reimbursement)

ประการที่ 3 เพื่อเป็นหลักประกันว่าผู้ถูกกล่าวหาจะได้รับโอกาสในการต่อสู้คดีที่เพียงพอและให้ผู้ถูกกล่าวหามีสิทธิได้รับความช่วยเหลือที่จำเป็นสำหรับการต่อสู้คดี

ประการที่ 4 เขตอำนาจศาลต่าง ๆ ในสหพันธรัฐและศาลอุทธรณ์สามารถจัดระบบการ จัดหาทนายความให้แก่จำเลยในคดีอาญาของตนเองได้ ไม่ว่าจะใช้ทนายความเอกชน ทนายความจากเนติบัณฑิต องค์กรให้ความช่วยเหลือทางกฎหมาย หรือแบบผสมผสาน

กฎหมายฉบับดังกล่าวได้กำหนดแผนการดำเนินงาน (Plan) ตลอดจนวางกฎเกณฑ์ต่าง ๆ ในการจัดหาทนายความให้แก่จำเลยในคดีอาญา เพื่อเป็นแนวทางให้เขตอำนาจศาลชั้นต้นของสหพันธรัฐ (United States District Court) ได้นำเอาแผนการดำเนินงานไปปฏิบัติ เพื่อความ เท่าเทียมกันภายใต้กฎหมายเดียวกัน โดยกำหนดให้แต่ละเขตอำนาจศาลชั้นต้นต้องจัดทำแผนการดำเนินงานที่เรียกว่า "Criminal Justice Act Plan of the United States District Court" และแผนงานนี้ต้องได้รับการอนุมัติจากคณะกรรมการตุลาการประจำภาค (Judicial Council of the Circuit) ที่ศาลชั้นต้นนั้นอยู่ในเขตอำนาจเพื่อจัดทำโครงการให้ความช่วยเหลือจำเลยในคดีอาญาที่ไม่สามารถจัดหาทนายความได้ตามประเภทคดีที่กฎหมายนี้กำหนดไว้ โครงการดังกล่าวประกอบด้วยบุคลากรที่เกี่ยวข้องหลายฝ่าย เช่น ทนายความ เจ้าหน้าที่สืบสวน ผู้เชี่ยวชาญ และการบริการอื่น ๆ เพื่อประโยชน์ในการเป็นตัวแทนแก้ต่างคดีให้แก่จำเลยในกรณี Criminal Justice Act 1964, (18 USC $ 3006A), Subsection (a) (1) (A)-(J) (เดือนรุ่ง หาญธีระชัยกุล, 2547, หน้า 51) ดังต่อไปนี้

1) เมื่อถูกตั้งข้อหาในความผิดอาญาที่ร้ายแรง หรือถูกตั้งข้อหาในความผิดอาญาที่ไม่ร้ายแรงในประเภท A (Class A Misdemeanor)

2) เป็นเยาวชนที่ถูกกล่าวหาว่ากระทำความผิดอาญาบางประเภท ที่บัญญัติไว้ในประมวลกฎหมายแห่งสหรัฐ บรรพที่ 18 มาตรา 5031

3) เมื่อถูกตั้งข้อหาว่าละเมิดการคุมประพฤติ (Violation of Probation)

4) เมื่อถูกจับกุมและกฎหมายกำหนดให้ต้องมีทนายความ

5) เมื่อมีการฝ่าฝืนเงื่อนไขในการคุมประพฤติ

6) กรณีที่มีการพิจารณาเกี่ยวกับคดีความผิดปกติทางจิตใจ (Mental Conditio Hearing)

7) กรณีที่ถูกควบคุมตัวในฐานะพยานสำคัญ

8) กรณีที่สมควรได้รับการแต่งตั้งทนายความภายใต้บทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญแก้ไขเพิ่มเติมที่ 6 (Sixth Amendment)

9) คดีที่ทำให้ต้องสูญเสียเสรีภาพและกฎหมายของสหพันธรัฐ (Federal Law) ได้กำหนดให้มีทนายความ

10) กรณีที่สมควรได้รับการแต่งตั้งทนายความ ภายใต้ประมวลกฎหมายแห่งสหรัฐบรรพที่ 18 มาตรา 4109

เมื่อผู้พิพากษาในศาลชั้นต้น (United States Magistrate) หรือศาลแห่งสหรัฐเห็นว่าเพื่อประโยชน์แห่งความยุติธรรมอาจแต่งตั้งทนายความให้แก่จำเลยในคดีอาญาที่มีฐานะยากจน

Criminal Justice Act 1964, (18 USC $ 3006A), Subsection (a) (2) (A) (B) กล่าวคือ เมื่อถูกตั้งข้อหาในความผิดอาญาที่ไม่ร้ายแรงในประเภท B หรือประเภท C (Misdemeanor Class Bor C) หรือเป็นคดีที่มีโทษกักขัง (Sentence to Confinement) และกรณีที่มีการขอบรรเทาทุกข์ (Relief) ภายใต้ประมวลกฎหมายแห่งสหรัฐ บรรพที่ 28 มาตรา 2241 มาตรา 2254 และมาตรา 2255

ทนายความที่ได้รับการแต่งตั้งให้ปฏิบัติหน้าที่ตามแผนการดำเนินงานประกอบด้วยทนายความจากองค์กรใดองค์กรหนึ่งหรือทั้งสององค์กร Criminal Justice Act 1964, (18 USC S 3006A), Subsection (a) (3) (A) (B) กล่าวคือทนายความจากสมาคมทนายความ (Bar Association) หรือตัวแทนการให้ความช่วยเหลือทางกฎหมาย (Legal Aid Agency) และทนายความจากองค์กรการต่อสู้คดี (Defender Organization) ที่จัดตั้งขึ้นภายใต้ประมวลกฎหมายแห่งสหรัฐ อนุมาตรา (g)

ก่อนที่คณะกรรมการตุลาการประจำภาค (Judicial Council of the Circuit) จะให้ความเห็นชอบกับแผนการดำเนินงานให้คณะกรรมการตุลาการประจำภาคกำหนดแผนการดำเนินงานเพื่อจัดหาทนายความในชั้นอุทธรณ์ด้วย ซึ่งศาลที่มีเขตอำนาจ (District Court) สามารถปรับปรุงแก้ไขแผนการดำเนินงานได้ตลอดเวลา โดยได้รับการอนุมัติจากคณะกรรมการตุลาการประจำภาค และศาลที่มีเขตอำนาจต้องแจ้งไปยังสำนักงานบริหารศาลยุติธรรมแห่งสหรัฐ (Administrative Office of the U.S. Courts)

แผนกการให้บริการต่อสู้คดีสังกัดสำนักงานบริหารศาลยุติธรรมแห่งสหรัฐ (The Defender Services Division of the Administrative Office of the U.S. Courts) ซึ่งเป็นองค์กรที่มีอำนาจควบคุมกำกับดูแลได้นำเอาแผนการดำเนินงานตามกฎหมาย Criminal Justice Act 1964, (18 USC $ 3006A) เป็นแนวทางในการจัดหาทนายความโดยแบ่งแยกออกเป็น 2 ประเภท คือ บัญชีรายชื่อของทนายความ (Panel Attorneys) ทนายความที่ปฏิบัติหน้าที่ในการเป็นตัวแทนแก้ต่างให้แก่จำเลยในคดีอาญาต้องได้รับการคัดเลือกจากบัญชีรายชื่อของทนายความเอกชน หรือได้รับการอนุมัติจากศาล เนติบัณฑิตยสภา ตัวแทนการให้ความช่วยเหลือทางกฎหมาย หรือองค์กรการต่อสู้คดี Criminal Justice Act 1964, (18 USC § 3006A), Subsection (b) ซึ่งผู้พิพากษาจะทำการแต่งตั้งทนายความให้แก่จำเลยโดยพิจารณาเป็นรายคดีไป (Case by Case Basis) จากข้อมูลของสำนักงานบริหารศาลยุติธรรมแห่งสหรัฐ (Administrative Office of the U.S. Courts) พบว่า ในปี ค.ศ. 1998 (พ.ศ. 2541) เขตอำนาจศาล (District Courts) ที่มีทั้งหมดจำนวน 94 ศาล (Caroline Wolf Harlow. Ibid., p. 2.) ได้ใช้วิธีการจัดหาทนายความตามระบบบัญชีรายชื่อของทนายความทุกเขตศาล และในจำนวนนี้มี 20 เขตอำนาจศาล ที่ใช้ระบบบัญชีรายชื่อแต่เพียงระบบเดียว

องค์กรทนายจำเลยแห่งสหพันธรัฐ

องค์กรทนายจำเลยแห่งสหพันธรัฐ (Federal Defender Organizations) กฎหมายได้กำหนดคุณสมบัติในการจัดตั้งองค์กรไว้ในกรณีที่เขต (District) หรือ ส่วนใดส่วนหนึ่งของเขต ที่มีบุคคลร้องขอให้แต่งตั้งทนายความจำนวนไม่น้อยกว่า 200 คน ต่อปี อาจจัดตั้งองค์กรการจัดหาทนายความให้แก่จำเลยในคดีอาญา ในรูปแบบขององค์กรทนายจำเลยของรัฐแห่งสหพันธรัฐ (Federal Public Defender Organizations) หรือองค์กรทนายจำเลยของชุมชน (Community Defender Organizations) หรืออาจจัดตั้งทั้ง 2 องค์กรก็ได้ ในกรณีที่เขตใดหรือส่วนใดส่วนหนึ่งของเขตมีพื้นที่ติดต่อกัน สามารถนำจำนวนบุคคลที่ร้องขอให้แต่งตั้งทนายความมารวมกัน เพื่อให้มีคุณสมบัติในการจัดตั้งองค์กรได้แต่หากเป็นศาลที่มีเขตอำนาจต่างกันการจัดตั้งองค์กรต้องได้รับการอนุมัติจากคณะกรรมการตุลาการในแต่ละภาค Criminal Justice Act 1964, (18 USC $ 3006A), Subsection องค์กรทนายจำเลยแห่งสหพันธรัฐ (Federal Defender Organizations) ได้มีการแบ่งแยกออกเป็น 2 รูปแบบ คือ

รูปแบบที่ 1 องค์กรทนายจำเลยของรัฐแห่งสหพันธรัฐ (Federal Public Defender Organizations) บุคลากรที่ปฏิบัติหน้าที่ในองค์กรทนายจำเลยของรัฐแห่งสหพันธรัฐ ประกอบด้วย ทนายความ เจ้าหน้าที่สืบสวน และพนักงานอื่น ๆ ที่ให้การสนับสนุนซึ่งทั้งหมดนี้เป็นลูกจ้างของสหพันธรัฐที่ทำงานเต็มเวลา ทนายความที่ปฏิบัติหน้าที่เป็นเจ้าพนักงานของรัฐที่ได้รับเงินเดือนประจำโดยการว่าจ้างจากรัฐบาลของสหพันธรัฐ (Federal Government) โดยสำนักงานทนายจำเลยของรัฐแห่งสหพันธรัฐ (Federal Public Defender Offices) ได้จัดเตรียมทนายความที่มีประสบการณ์ในการดำเนินคดีอาญา เนื่องจากคดีที่อยู่ในเขตอำนาจศาลแห่งสหพันธรัฐ (Federal District Courts) ส่วนใหญ่เป็นคดีเกี่ยวกับยาเสพติด (Complex Drug) องค์กรอาชญากรรม (Organized Crime) อาชญากรรมการฟอกเงิน (White Collar Crime) และคดีเกี่ยวกับการฉ้อโกงรูปแบบอื่น ๆ (Fraud Cases) (Haevard Law School, 2020, Online) สำหรับองค์กรประจำเขตหรือส่วนใดส่วนหนึ่งของเขตที่มีพื้นที่ติดต่อกัน และต้องมีผู้ควบคุมและกำกับดูแลที่เรียกว่า “ทนายจำเลยของรัฐแห่งสหพันธรัฐ” (Federal Public Defender) ซึ่งได้รับการแต่งตั้งให้ดำรงตำแหน่งจากศาลอุทธรณ์แห่งสหรัฐอเมริกาของภาคนั้น ๆ (Court of Appeals of the Circuit) และศาลอุทธรณ์ประจำภาคจะเป็นผู้กำหนดค่าตอบแทนให้แก่ทนายจำเลยของรัฐแห่งสหพันธรัฐ ซึ่งต้องปฏิบัติหน้าที่ภายในกำหนดระยะเวลา 4 ปี เว้นแต่จะถูกถอดถอนให้ออกจากตำแหน่งโดยศาลอุทธรณ์ ด้วยเหตุที่ทนายจำเลยของรัฐไม่มีความสามารถในการปฏิบัติงาน ประพฤติมิชอบในสำนักงานหรือละเลยต่อการปฏิบัติหน้าที่ กรณีที่ทนายจำเลยของรัฐปฏิบัติหน้าที่ครบตามกำหนดระยะเวลาแล้วอาจได้รับการแต่งตั้งให้ปฏิบัติหน้าที่ต่อไปได้ (Criminal Justice Act 1964, (18 USC $ 3006A), Subsection (g) (2) (A).l) โดยมติจากเสียง

สนับสนุนข้างมากของผู้พิพากษาในศาลอุทธรณ์ จนกว่าจะมีผู้ดำรงตำแหน่งใหม่ หรือเมื่อพ้นระยะเวลา 1 ปี นับจากสิ้นสุดวาระของการดำรงตำแหน่ง

รูปแบบที่ 2 องค์กรทนายจำเลยของชุมชน (Community Defender Organizations) เป็นกลุ่มขององค์กรการให้บริการทางกฎหมายที่ไม่แสวงหาผลกำไร (Private Nonprofit Organizations) และมีการบริหารจัดการโดยกลุ่มที่ได้รับอนุญาตตามแผนการดำเนินงานเพื่อจัดหาทนายความให้แก่จำเลยในคดีอาญา องค์กรต้องจัดหาทนายความและได้รับค่าใช้จ่ายตามที่กฎหมายกำหนดแต่ละองค์กรมีหน้าที่เสนอรายการดำเนินงานประจำปีงบประมาณจำนวนของคดี และค่าใช้จ่ายที่คาดการณ์ไว้ในปีต่อไปต่อที่ประชุมตุลาการแห่งชาติ (Judicial Conference of the United States) Criminal Justice Act 1964, (18 USC $ 3006A), Subsection (g) (2) (B) ทนายความที่ปฏิบัติหน้าที่จะได้รับเงินค่าตอบแทนจากงบประมาณสนับสนุน ซึ่งทางสำนักงานบริหารศาลยุติธรรมแห่งสหรัฐอเมริกา (Administrative Office of the U.S. Courts) เป็นผู้จ่ายค่าตอบแทนจากข้อมูลของสำนักงานบริหารศาลยุติธรรมแห่งสหรัฐอเมริกาพบว่าในปี ค.ศ. 1998 (พ.ศ. 2541) เขตอำนาจศาล (District Courts) ที่มีทั้งหมดจำนวน 94 ศาล ได้ใช้ระบบองค์กรทนายจำเลยแห่งสหพันธรัฐ จำนวน 74 ศาล

การบริหารงานบุคคล จากการสำรวจสำนักงานทนายจำเลยของรัฐใน 70 เมืองในปี ค.ศ. 1972 (พ.ศ. 2515) ถึงปี ค.ศ. 1973 (พ.ศ. 2516) ของ Paul Wice และ Mark Pilgrim 81 เปอร์เซ็นต์ของหัวหน้าสำนักงานมาจากการแต่งตั้งปกติโดยศาลสูงสุดของมลรัฐหรือโดยคณะกรรมการควบคุมงานทนายจำเลยของรัฐเพียง 10 เปอร์เซ็นต์ ของหัวหน้าสำนักงานมาจากการเลือกตั้ง และ 4.3 เปอร์เซ็นต์ มาจากการเลื่อนขั้นโดยระบบอาวุโสและระบบความดีความชอบทนายประจำสำนักงานรับเงินเดือนประจำเฉลี่ยแล้วทนายความ ทำงานเต็มเวลารับเงินเดือนปีละ $ 7,500 ถึง $ 25,000 (ส่วนใหญ่ประมาณ $ 13,000) ทนายส่วนใหญ่มีประสบการณ์ด้านว่าความประมาณ 4 ปี โดยเฉลี่ย สำนักงานหนึ่ง ๆ มีทนายความเต็มเวลาประจำอยู่ประมาณ 21 คน และทนายความทำงานนอกเวลาประมาณ 7 คน เมือง Trenton มลรัฐ New Jersey มี อัตราส่วนทนายจำเลยของรัฐต่อจำนวนประชากร 1 ต่อ 1,394 คน ซึ่งเป็นอัตราที่ดีที่สุดของประเทศเมืองที่มีอัตราส่วนต่ำที่สุดคือ Detroit มลรัฐ Michigan มีอัตรา 1 ต่อ 1,511,000 คน

การเข้าเป็นทนายความจำเลยของรัฐ ผู้สมัครจะต้องเป็นบัณฑิตทางกฎหมาย และผ่านการสอบเนติบัณฑิต ส่วนใหญ่คัดเลือกโดยคณะกรรมการสอบคัดเลือกหรือโดยทนายความทั้งหมดที่ประจำอยู่ในสำนักงานทนายความจำเลยของรัฐได้รับแต่งตั้งโดยหัวหน้าสำนักงาน สำนักงานใหญ่มีการจัดฝึกอบรมทนายความใหม่

สำนักงานบางแห่งมีกองสืบสวน และกองสวัสดิการของตนเองโดยเฉลี่ยแล้วสำนักงานหนึ่ง ๆ มีเจ้าหน้าที่สืบสวนประจำอยู่ 2 คน แต่ก็มีหลายสำนักงานที่ไม่สามารถว่าจ้างนักสืบสวนอาชีพและมีเพียงไม่กี่สำนักงานที่สามารถจ้างเจ้าหน้าที่ทางสวัสดิการจำเลย

อำนาจหน้าที่ (จิรนิติ หะวานนท์, 2521, หน้า 70) กล่าวว่า โดยนโยบายสำนักงานทนายจำเลยของรัฐไม่แข่งขันกับสำนักงานเอกชนแต่จะว่าความให้แก่จำเลยที่ไม่สามารถจ้างทนายความเอกชนเท่านั้น ส่วนใหญ่ศาลจะเป็นผู้วินิจฉัยว่าจำเลยเป็นผู้ยากจนไม่สามารถว่าจ้างทนายความโดยไม่ทำให้จำเลยและครอบครัวตกอยู่ในฐานะลำบากหรือไม่แต่บางสำนักงาน เช่น สำนักงานทนายจำเลยแห่งท้องถิ่น (Santa Clara) มีอำนาจวินิจฉัยความยากจนของจำเลย อย่างไรก็ดีถ้าสำนักงานตัดสินว่าจำเลยไม่ยากจนจำเลยมีสิทธิอุทธรณ์ต่อศาล

จากผลแห่งคดี (Argersinger v. Hamlin) ซึ่งได้สิทธิได้รับความช่วยเหลือจากทนายความแก่จำเลยทั้งในคดีความผิดที่มีโทษรุนแรง (felony) และโทษไม่รุนแรง (misdemeanor) สำนักงานทนายจำเลยของรัฐจึงถูกบังคับให้รับคดี ประเภท (Misdermeanor) เพิ่มขึ้นแม้ว่าจะมีระบบทนายศาลขอแรงมาช่วยแบ่งเบาจำนวนคดีประเภท (Misdemeanor) แต่จากผลการสำรวจ 91.4 เปอร์เซ็นต์ ของสำนักงานทนายความจำเลยของรัฐใน 70 เมือง ที่ต้องรับว่าคดีทั้ง 2 ประเภท อย่างไรก็ดีก็ยังมีทางช่วยแบ่งเบาจำนวนคดีแก่สำนักงานทนายจำเลยของรัฐหลายวิธี มลรัฐ (Massachusetts) มีวิธีปฏิบัติต่างกันไปในแต่ละเขตอำนาจ เช่น ชุมชน (Roxburg) สำนักงานทนายจำเลยของรัฐรับคดีประเภท (Felony) บางส่วนคดีที่เหลือเป็นของทนายศาลขอแรงและศาลอาจตั้งนักศึกษากฎหมายให้ว่าคดีประเภท (Misdemeanor) คดีประเภท (Felony) ทั้งหมดได้ด้วยในท้องถิ่น (Middlesex) นั้นสำนักงานทนายจำเลยของรัฐแห่งมลรัฐรับว่าและสำนักงานทนายจำเลยของรัฐแห่งท้องถิ่นรับว่าคดีประเภท (Misdemeanor) ทั้งหมดสำหรับท้องถิ่น (Essex) สำนักงานทนายจำเลยของรัฐแห่งท้องถิ่นสามารถรับคดีประเภท (Felony) และ (Misdemeanor) เกือบทั้งหมดทนายความจำเลยของรัฐแห่งมลรัฐเพียงรับคดี felony บางคดีในศาลแขวงที่มีจำนวนคดีมาก ๆ และคดี (Felony) ทุกคดีในศาลชั้นต้น

อย่างไรก็ตามเมื่อทนายจำเลยของรัฐสามารถเข้ามาสู่คดี 25 เปอร์เซ็นต์ ของสำนักงานใน 70 เมือง สามารถเข้าถึงตัวจำเลยก่อนจำเลยไปศาลครั้งแรก เช่น ในท้องถิ่น (Santa Clara) เมื่อจำเลยถูกส่งไปฝากขังโดยตำรวจ ภายหลังจากถูกจับกุมเจ้าพนักงานพัศดีจะถามจำเลยว่าต้องการทนายจำเลยของรัฐหรือไม่และถ้าจำเลยต้องการชื่อของจำเลยจะปรากฏในบัญชีเช้าวันรุ่งขึ้นจะมีทนายจำเลยของรัฐมายังเรือนจำเพื่อสัมภาษณ์จำเลยตามรายชื่อในบัญชี

(2) ระบบทนายความ (Assigned Counsel System)

ระบบทนายความ(Assigned Counsel System) (จิรนิติ หะวานนท์, 2521, หน้า 71) กล่าวว่า เป็นระบบทนายศาลขอแรงที่ใช้ควบคู่ไปกับระบบทนายจำเลยของรัฐ ทนายความเอกชนจะเข้ามาสู่คดีที่จำเลยยากจน เมื่ออัยการนำจำเลยมาฟ้องศาล ยกเว้นแต่บางกรณีที่ทนายความเอกชนเข้ามาสู่คดีภายหลังการยื่น ฟ้องหรือในชั้นดำเนินกระบวนพิจารณาในศาลไปบ้างแล้วปกติศาลแขวงจะมีรายชื่อทนายความที่ลงทะเบียนขอว่าความในเขตอำนาจศาล ผู้พิพากษาแต่งตั้งทนายศาลขอแรงโดยระบบหมุนเวียนกัน ซึ่งในบางศาลทนายความเอกชนที่ต้องการว่าคดีที่จำเลยที่ยากจนจะต้องยื่นคำร้องต่อศาลเพื่อให้ชื่อของตนปรากฏในบัญชีรายชื่อ แต่มีเพียงไม่กี่ศาลที่แต่งตั้งทนายศาลขอแรงจากทนายความเอกชนที่ปรากฏตัวในศาลที่ขอรับว่าคดีเป็นรายวันไป เช่น ศาลเทศบาลแห่งเมือง (Boston Municipal Court) และศาลแขวงแห่งชุมชน(Roxbury District Court) ในมลรัฐ (Massachusets) แม้ว่าการแต่งตั้งทนายความศาลขอแรงศาลจะต้องให้ความเสมอภาคแก่ทนายความทุกคน แต่ผู้พิพากษามีอำนาจแต่งตั้งทนายความเพื่อประโยชน์แห่งความยุติธรรมของจำเลยที่ยากจน อย่างไรก็ดี คดีฆ่าคนตายที่ร้ายแรง (First Degree Murder) ผู้ที่ได้รับแต่งตั้งเป็นทนายความศาลขอแรงจะต้องเป็นสมาชิกเนติบัณฑิตยสภามาแล้วไม่ต่ำกว่า 10 ปี ซึ่งในมลรัฐที่ใช้ระบบผสมระหว่างทนายจำเลยของรัฐและทนายศาลขอแรงนั้น ทนายความเอกชนจะได้รับแต่งตั้งให้ว่าคดีต่อเมื่อคดีนั้นไม่อยู่ในอำนาจหน้าที่ของทนายจำเลยของรัฐ ส่วนคดีที่อยู่ในอำนาจหน้าที่ของทนายจำเลยของรัฐบางคดีจะตกแก่ทนายศาลขอแรงต่อเมื่อทนายจำเลยของรัฐมีคดีเป็นจำนวนมาก

ค่าตอบแทนแก่ทนายศาลขอแรงคำนวณตามจำนวนเวลาที่ทนายความต้องใช้ในคดีศาลสูงสุดแห่งมลรัฐ (New Jersey) พิพากษาในคดี State V. Rush ว่าค่าตอบแทนทนายศาลขอแรงคิดเป็นจำนวน 60 เปอร์เซ็นต์ ของอัตราเฉลี่ยของค่าจ้างทนายความเอกชน แต่ในมลรัฐ (Massachusetts) กำหนดจำนวนแน่นอนว่าค่าตอบแทน 10 ดอลลาร์ต่อชั่วโมง สำหรับเวลาที่ทนายความต้องใช้ในการเตรียมคดีนอกศาล และ 15 ดอลล่าร์ต่อชั่วโมง สำหรับเวลาที่ใช้ว่าคดีในศาลในมลรัฐ (Massachusetts) อัตราค่าจ้างทนายความเอกชนประมาณ 30-100 ดอลล่าร์ต่อชั่วโมง และท้องถิ่น (San Diego) มลรัฐ (California) ใช้ระบบประสานงานระหว่างทนายจำเลยของรัฐและทนายศาลขอแรง เรียกว่า (Coordinated Assigned Counsel System) ซึ่งมีสำนักงานทนายจำเลยของรัฐที่รับว่าคดีที่จำเลยยากจน และให้ความช่วยเหลือทางคดีแก่ทนายศาลขอแรงด้วย โดยมีชื่อสำนักงานว่า (Defender Program of San Diego, Inc.)

2) สหราชอาณาจักร

สหราชอาณาจักรเป็นประเทศต้นแบบการปกครองระบอบประชาธิปไตยแบบรัฐสภา (Parliamentary system) รัฐธรรมนูญสหราชอาณาจักรเกิดในช่วงการเปลี่ยนแปลงการปกครองจาก

หลักการและเอกสารหลายฉบับ ในปี ค.ศ. 1689 (พ.ศ. 2232) ซึ่งพระเจ้าวิลเลี่ยมและพระนางแมรี่ได้ประกาศใช้พระราชบัญญัติสิทธิเสรีภาพประชาชน ค.ศ. 1689 (พ.ศ. 2232) (Bill of Rights 1689) กับรัฐสภาเพื่อให้ความคุ้มครองสิทธิขั้นพื้นฐานของบุคคล และสิทธิพลเมือง (Lois G. Schwoerer. (1990). Locke, Lockean Ideas, and the Glorious Revolution.Journal of the History of Ideas, 51(4), pp. 531-548) ต่อมาในปี ค.ศ. 1945 (พ.ศ. 2488) ได้มีการก่อตั้งระบบการให้ความช่วยเหลือประชาชนทาง กฎหมายขึ้นเป็นครั้งแรกโดยการริเริ่มของคณะกรรมการ (Rushclife Committee) หลังจากนั้นในปี ค.ศ. 1949 (พ.ศ. 2492) ได้มีการตราพระราชบัญญัติการให้ความช่วยเหลือและคำแนะนำทางกฎหมาย (Legal Aid and Advice Act 1949) ขึ้นมาบังคับใช้โดยศาลมีอำนาจในการแต่งตั้งทนายความเพื่อเป็น ตัวแทนแก้ต่างให้แก่จำเลยในคดีอาญาที่มีฐานะยากจนและขยายความช่วยเหลือไปยังจำเลยที่พอมีรายได้หาเลี้ยงชีพด้วย ซึ่งรัฐเป็นผู้จ่ายค่าตอบแทนในการปฏิบัติหน้าที่ให้แก่ทนายความตามระบบที่เรียกว่า (Judicare System) ทั้งนี้เพื่อให้ความคุ้มครองสิทธิของจำเลยในการมีทนายความช่วยเหลือดำเนินคดี และเพื่อให้การพิจารณาคดีเป็นไปอย่างยุติธรรมเท่าเทียมกันไม่ว่าจำเลยจะมีฐานะยากจนหรือมีฐานะทางการเงินดี

สหราชอาณาจักรได้ปฏิรูประบบกฎหมายรัฐธรรมนูญ ในช่วงปี ค.ศ. 2001 (พ.ศ. 2544) โดยโทนี่ แบลร์ (Tony Blair) ซึ่งเป็นรัฐมนตรีด้านการปฏิบัติหน้าที่สำหรับฝ่ายตุลาการภายใต้พระราชบัญญัติสิทธิมนุษยชน ค.ศ. 1998 (พ.ศ. 2541) (Human Rights Act 1998) และในช่วงปี ค.ศ. 2005 (พ.ศ. 2548) ได้ปฏิรูปโครงสร้างของกระบวนการยุติธรรมและศาล จากระบบประมุขของฝ่ายตุลาการ (Lord Chancellor) เป็น (Lord Chief Justice) ภายใต้พระราชบัญญัติการปฏิรูปรัฐธรรมนูญ ค.ศ. 2005 (พ.ศ. 2548) (Constitutional Reform Act 2005) มีคณะกรรมการตุลาการ (Judiciary Appointments Commission) ทำหน้าที่แต่งตั้งผู้พิพากษา มีศาลฎีกา (Supreme Court) เป็นศาลสูงสุด

ระบบการให้ความช่วยเหลือประชาชนทางกฎหมายในสหราชอาณาจักรได้มีการพัฒนามากขึ้นเป็นลำดับโดยมีพระราชบัญญัติที่เกี่ยวข้องอีกหลายฉบับดังนี้ (ชวลิต อัตถศาสตร์, 2539, หน้า 59-61) และ (เดือนรุ่ง หาญธีระชัยกุล, 2547, หน้า 59) มีกฎหมาย Legal Aid Act 1964 (พ.ศ. 2507) คือกฎหมายประชาสงเคราะห์ของสหราชอาณาจักรเป็นระบบการบรรเทาทุกข์คนยากจนที่มีผลใช้บังคับในสหราชอาณาจักรมีกฎหมาย Criminal Justice Act 1967 (พ.ศ. 2510) (สุนัย มโนมัยอุดม, 2545, หน้า 181) กล่าวว่า กฎหมายดังกล่าวมีสาระสำคัญเกี่ยวกับการแจ้งข้อหาในชั้นพิจารณาว่าจำเลยต้องทราบถึงสภาพคำฟ้องและพยานหลักฐานโจทก์เมื่อจำเลยอยู่ต่อหน้าศาลมีกฎหมาย Access to Justice Act 1999 (พ.ศ. 2542) คือพระราชบัญญัติการเข้าถึงความยุติธรรม และ มีกฎหมาย The Criminal Defense Service Act 2006 (พ.ศ. 2549) พระราชบัญญัติการบริการความผิดทางอาญา พ. ศ. 2549

สมัยรัฐบาลนายกรัฐมนตรีกอร์ดอน บราวน์ (Gordon Brown) มีการตราข้อกำหนดวิธีพิจารณาความอาญาใหม่ที่เรียกว่า (The Criminal Procedure Rules 2010) (พ.ศ. 2553) มีผลบังคับใช้เมื่อวันที่ 5 เมษายน พ.ศ. 2554 โดยอาศัยอำนาจตามมาตรา 69 แห่งพระราชบัญญัติ (The Courts Act 2003) (พ.ศ. 2546) ตามความในมาตรา 72 (a) เป็นข้อกำหนดว่าด้วยวิธีปฏิบัติและวิธีพิจารณาความในศาลอาญา (Criminal Courts) ตราขึ้นโดยอาศัยและระบบการดำเนินคดีอาญาของสหราชอาณาจักรเป็นระบบกล่าวหา ระบบศาลยุติธรรมสหราชอาณาจักรดำเนินกระบวนพิจารณาคดีอาญา แบ่งออกเป็นศาลชั้นต้น คือ (Magistrates' Courts) ศาลชั้นกลาง มีศาล (Crown Court) และศาลชั้นสูงสุดมีศาล (Judicial Committee ของPrivy Council คณะองค์มนตรี) มีอำนาจพิจารณาฎีกาทางอาญาจากศาลของประเทศในเครือจักรภพและจากศาลของประเทศในอาณานิคมของสหราชอาณาจักร เมื่อมีการกระทำความผิดเจ้าหน้าที่ตำรวจมีหน้าที่สืบสวน แสวงหาข้อเท็จจริงรวบรวมพยานหลักฐาน แจ้งข้อกล่าวหาผู้ต้องหาและฟ้องร้องคดีอาญาต่อศาลเช่นเดียวกับพนักงานของรัฐ (คนึง ฦาไชย, 2530, หน้า 21) ส่วนทนายความมีสิทธิว่าต่างแก้ต่างแทนตัวความในศาล

การแต่งตั้งตัวแทนดำเนินคดีแทนบุคคลอื่นเป็นสิทธิเฉพาะตัวในสมัยพระเจ้าเฮนรี่ที่ 1 ได้เริ่มอนุญาติให้คู่กรณีที่มีข้อพิพาทมีสิทธิตั้งทนายความได้ (สุจริต ถาวรสุข, 2513, หน้า 197) ซึ่งมีทนายความอยู่ 2 ประเภท คือ แอททอร์นี (Attorney) เป็นทนายความที่ทำหน้าที่จัดเตรียมสำนวนคดีและว่าความคดีอัยตราโทษไม่สูงซึ่งต่อมาได้มีการเปลี่ยนการเรียกชื่อว่า โซลิซิเตอร์ (Solicitor) และ พลีเดอร์(Pleader) (ธานินทร์ กรัยวิเชียร และมุนินทร์ พงศาปาน, 2549, หน้า 20) เป็นตัวแทนคู่ความในทางคดีในชั้นศาลเสนอพยานหลักฐาน ซึ่งต่อมาในศตวรรษที่ 14 ได้เกิดบาร์ (Bar) หรือสำนักงานกฎหมายที่มีชื่อเรียกว่า "Inns of Court" โดยมีการฦกผู้สำเร็จการศึกษาเป็นทนายความฝึกหัดให้เป็นผู้ที่มีความรู้ความเชียวชาญ โดยที่มีชื่อเรียกว่า บาร์ริสเตอร์ (Barrister) ในสหราชอาณาจักรระบบการจัดหาทนายความให้จำเลยในคดีอาญาของสหราชอาณาจักร (เดือนรุ่ง หาญธีระชัยกุล, 2547, หน้า 58) ก่อนปี ค.ศ. 1903 (พ.ศ. 2446) สหราชอาณาจักรยังไม่มีระบบการให้ความช่วยเหลือประชาชนทางกฎหมาย (Legal Aid System) และไม่มีกฎหมายให้ค่าตอบแทนแก่ทนายความที่ว่าความ ให้แก่จำเลยในคดีอาญาที่มีฐานะยากจน การให้ความช่วยเหลือประชาชนทางกฎหมายในสมัยก่อนเป็นหน้าที่ของทนายความที่ปรากฏตัวอยู่ในศาลขณะนั้นและไม่ได้ปฏิบัติหน้าที่ให้แก่ลูกความโดยรับอาสาทำหน้าที่เป็นทนายความให้แก่จำเลยที่มีฐานะยากจนไม่สามารถว่าจ้างทนายความสำหรับตนเองได้ ซึ่งทนายความผู้นั้นจะต้องต่อสู้คดีในศาลหากจำเลยที่ยากจนเลือกให้เป็นทนายความให้ ดังนั้นจึงมีการสอบข้อเท็จจริงกันในขณะที่จำเลยถูกควบคุมตัวอยู่ในที่ที่จัดไว้ให้สำหรับจำเลยในห้องพิจารณาคดีของศาล หรือที่เรียกว่า (Dock Brief) ต่อมาได้มีพระราชบัญญัติการต่อสู้คดีของนักโทษที่มีฐานะยากจน (Poor Prisoners Defence Act 1903) โดย

กำหนดให้เงินค่าตอบแทนแก่ทนายความที่ว่าความให้จำเลยในคดีอาญาที่มีฐานะยากจน ซึ่งค่าตอบแทนที่จ่ายให้แก่ทนายความได้นำมาจากเงินกองทุนสาธารณะ (Public Funds) (ชวลิต อัตถศาสตร์, 2539, หน้า 61) ซึ่งมีต่าตอบแทนในการทำงานที่สูง

ในระยะแรกของการจัดหาทนายความให้แก่ผู้ต้องหาหรือจำเลยในคดีอาญา หากเป็นการให้คำปรึกษาทางด้านกฎหมาย มีการดำเนินงานโดยหน่วยงานของราชการและหน่วยงานของเอกชน เพื่อให้ความช่วยเหลือประชาชนทางกฎหมายโดยอาจเป็นหน่วยงานที่ประกอบวิชาชีพกฎหมายหรือเป็นอาสาสมัครที่ให้ความช่วยเหลือแก่สังคม เช่น (Citizen's Advice Bureaux, Law Center) เป็นต้น แต่มีปัญหาว่าการให้คำปรึกษาทางด้านกฎหมายโดยอาสาสมัคร ก่อให้เกิดปัญหาทางด้านคุณภาพด้านของการให้คำปรึกษา เพราะต้องอาศัยผู้ที่มีประสบการณ์ทางด้านคดีจึงจะสามารถสอบถามลูกความ เพื่อให้ได้ข้อเท็จจริงที่แน่นอนก่อนที่จะให้คำแนะนำทางข้อกฎหมาย ดังนั้นเพื่อแก้ปัญหาคุณภาพของการให้คำปรึกษาของคณะทำงานของรัฐบาลจากสำนักงานตุลาการสูงสุดและกระทรวงการคลังของสหราชอาณาจักรที่เรียกว่า (The Legal Aid Efficiency Scrutiny)ได้นำเสนอแนวทางการปรับปรุงระบบการให้ความช่วยเหลือประชาชนทางกฎหมายด้วยการตราพระราชบัญญัติการให้ความช่วยเหลือประชาชนทางกฎหมาย (Legal Aid Act 1988) (พ.ศ. 2531) (ณรงค์ ใจหาญ และคณะ, 2547, หน้า 99) โดยกำหนดให้มีคณะกรรมการให้ความช่วยเหลือทางกฎหมายที่เรียกว่า (Legal Aid Board) ได้รับการแต่งตั้งโดยประธานตุลาการสูงสุด (Lord Chancellor) คณะกรรมการที่ได้รับการแต่งตั้งมีหน้าที่ควบคุมกำกับดูแลรับผิดชอบบริหารงานให้ความช่วยเหลือทางกฎหมายในคดีแพ่ง (Civil Legal Aid) และโครงการให้ความช่วยเหลือทางกฎหมายในคดีอาญา (Criminal Legal Aid) หลักเกณฑ์ในการให้ความช่วยเหลือในคดีอาญาพิจารณาจากรายได้และทรัพย์สินทั้งหมดที่มีอยู่ ของผู้ขอใช้บริการ กล่าวคือ ต้องเป็นผู้ที่ไม่มีรายได้หรือมีรายได้ไม่เกิน 3,000 ปอนด์ต่อปี หรือมีรายได้ไม่เกิน 45 ปอนด์ต่อสัปดาห์ ซึ่งตามพระราชบัญญัติได้กำหนดให้มีเงินกองทุนสาธารณะเพื่อนำมาเป็นค่าใช้จ่ายและค่าตอบแทนแก่ทนายความ เงินจากกองทุนได้มาจากเงินบางส่วนของค่าตอบแทนการว่าความที่ได้รับจากลูกความในสำนักงานกฎหมายของเอกชนและบางส่วนได้รับการสนับสนุนจากรัฐบาล การจ่ายค่าตอบแทนไม่ได้คิดเหมาจ่ายเป็นรายคดีแต่จ่ายตามงานที่ได้ทำ เช่น การให้คำปรึกษา การเขียนคำคู่ความ หรือการว่าความในศาล เป็นต้น และอัตราค่าตอบแทนของทนายความเมื่อเทียบกับคดีทั่วไปที่ไม่ได้ร้องขอความช่วยเหลือมีอัตราที่ไม่ต่ำมากจนทำให้ทนายความขาดแรงจูงใจในการปฏิบัติหน้าที่ให้ความช่วยเหลือ (ชวลิต อัตถศาสตร์, 2539, หน้า 60)

ต่อมาในเดือนธันวาคม ปี ค.ศ. 1998 (พ.ศ. 2542) สหราชอาณาจักรได้ประกาศโครงการปฏิรูประบบการให้ความช่วยเหลือประชาชนทางกฎหมาย โดยบัญญัติให้มีพระราชบัญญัติ

การ เข้าถึงความยุติธรรม (Access to Justice Act 1999) ใช้บังคับ (ณัฐกาญจน์ ทองคำ, 2558, หน้า 156) เพื่อปฏิรูประบบการให้ความช่วยเหลือประชาชนทางกฎหมายตามวัตถุประสงค์ของรัฐบาลที่ต้องการสนับสนุนและพัฒนาระบบการให้ความช่วยเหลือประชาชนทางกฎหมายให้มีประสิทธิภาพ ซึ่งรัฐบาลจะต้องบริการจัดการกระบวนการยุติธรรมให้มีความยุติธรรมและเป็นที่เชื่อถือของประชาชน จึงได้จัดโครงสร้างและระบบตามพระราชบัญญัติการเข้าถึงความยุติธรรม (Access to Justice Act 1999) ได้กำหนดให้ประธานตุลาการสูงสุด (Lord Chancellor) แต่งตั้งคณะกรรมการให้ความช่วยเหลือทาง กฎหมาย ที่เรียกว่า “Legal Services Commission, (LSC)” Access to Justice Act 1999. Part 1, Section 1-3 เข้ามารับหน้าที่บริหารงานแทน คณะกรรมการให้ความช่วยเหลือทางกฎหมาย “Legal Aid Board” ที่จัดตั้งขึ้นตามกฎหมายเก่า (Legal Aid Act 1988) คณะกรรมการ Access to Justice Act 1999 Part 1, Section 1 (3), (4), (5) ที่ได้รับการแต่งตั้งชุดใหม่ (LSC) ประกอบด้วยกรรมการ จำนวนไม่น้อยกว่า 7 คน แต่ไม่เกิน 12 คน ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับดุลพินิจของประธานตุลาการสูงสุด ที่จะคัดเลือกบุคคลที่เหมาะสมให้เป็นคณะกรรมการซึ่งต้องเป็นผู้ที่มีความรู้และมีประสบการณ์เกี่ยวกับการให้ความช่วยเหลือทางกฎหมาย งานศาลยุติธรรม เศรษฐกิจ สังคม และการบริหารจัดการโดยประธานตุลาการสูงสุดต้องแต่งตั้งกรรมการคนหนึ่งขึ้นทำหน้าที่เป็นประธานคณะกรรมการ 1 คณะกรรมการให้ความช่วยเหลือทางกฎหมาย (LSC) ได้เริ่มดำเนินงานเมื่อวันที่ 1 เมษายน ค.ศ. 2000 (พ.ศ. 2543) มีอำนาจหน้าที่รับผิดชอบควบคุมกำกับดูแล และบริหารจัดการ ตลอดทั้งการจัดเตรียมเงินกองทุนสาธารณะสำหรับใช้ในโครงการช่วยเหลือ ประชาชนทางกฎหมายทั้งในส่วนของคดีแพ่งและคดีอาญารวม 2 โครงการ Access to Justice Act 1999. Part 1, Section 1 (2), (a), (b), (เดือนรุ่ง หาญธีระชัยกุล, 2547, หน้า 61) ดังนี้

1) โครงการให้ความช่วยเหลือทางกฎหมาย (Community Legal Service (CLS)) ได้จัดตั้งขึ้นในวันเดียวกับที่คณะกรรมการชุดใหม่เข้ามาบริหารงาน ซึ่งโครงการให้ความช่วยเหลือทางกฎหมาย (CLS) ได้ทำหน้าที่แทนโครงการ ให้ความช่วยเหลือทางกฎหมายในคดีแพ่ง (Civil Legal Aid) ที่จัดตั้งขึ้นตาม กฎหมายเก่า (Legal Aid Act 1988)

2) โครงการให้ความช่วยเหลือต่อสู้คดีอาญา (Criminal Defence Service (CDS)) ได้เริ่มดำเนินงานเมื่อวันที่ 2 เมษายน ค.ศ. 2001 (พ.ศ. 2544) มีภารกิจหน้าที่ในการให้ความช่วยเหลือต่อสู้คดีแก่ผู้ต้องหาและจำเลยในคดีอาญาโครงการนี้ได้เข้ามาทำหน้าที่แทนโครงการให้ความช่วยเหลือทางกฎหมายในคดีอาญา (Criminal Legal Aid) ที่ได้จัดตั้งขึ้นตามกฎหมายเก่า (Legal Aid Act 1988)

สำหรับโครงการให้ความช่วยเหลือต่อสู้คดีอาญาประธานตุลาการสูงสุดได้กำหนดวัตถุประสงค์ของการให้ความช่วยเหลือทางกฎหมายสำหรับผู้ต้องหาและจำเลยในคดีอาญาโดยให้กรรมการให้ความช่วยเหลือต่อสู้คดีอาญาดำเนินการตามวัตถุประสงค์ที่สำคัญ ดังต่อไปนี้

1) เพื่อให้แน่ใจได้ว่าบุคคลที่มีคุณสมบัติเหมาะสมจะได้รับบริการจากโครงการให้ความช่วยเหลือต่อสู้คดีอาญาตั้งแต่การสอบปากคำที่สถานีตำรวจจนถึงการดำเนินคดีในศาลชั้นต้น (Magistrates Courts)

2) เพื่อให้แน่ใจได้ว่าประชาชนจะได้รับการบริการจากทนายความที่มีคุณภาพและต้องมีการส่งเสริมพัฒนาคุณภาพอย่างต่อเนื่อง

3) เพื่อให้แน่ใจได้ว่ามีกระบวนการตรวจสอบผลการดำเนินงานของโครงการให้ความช่วยเหลือต่อสู้คดีอาญาอย่างมีประสิทธิภาพและใช้งบประมาณที่คุ้มค่าความช่วยเหลือต่อสู้คดีอาญาอย่างมีประสิทธิภาพและใช้งบประมาณที่คุ้มค่า

วัตถุประสงค์ทั้ง 3 ประการที่ประธานตุลาการสูงสุดได้กำหนดไว้มีควาสอดคล้องกับบทบัญญัติแห่งกฎหมายและสิทธิมนุษยชน คือ ผู้ถูกจับหรือถูกควบคุมตัวมีสิทธิพบและปรึกษาทนายความเป็นการเฉพาะตัวและจำเลยในคดีอาญามีสิทธิต่อสู้คดีได้อย่างเต็มที่ด้วยการจัดหาทนายความสำหรับตนเองหากไม่มีรายได้เพียงพอในการจัดหาทนายความรัฐต้องจัดหา ทนายความให้โดยไม่คิดค่าใช้จ่าย ทั้งนี้เพื่อประโยชน์แห่งความยุติธรรมและเพื่อวัตถุประสงค์อื่นที่นอกเหนือไปจากการให้หลักประกันสิทธิแก่ผู้ต้องหาและจำเลยในคดีอาญามีดังต่อไปนี้ เพื่อช่วยให้ผู้ต้องหาหรือจำเลยในคดีอาญาได้รับการพิจารณาคดีที่เป็นธรรมในทุก ๆ ขั้นตอนของการดำเนินคดี โดยเฉพาะอย่างยิ่งเป็นการสร้างความเสมอภาคในการอำนวยความยุติธรรมให้เท่าเทียมกับพนักงานอัยการ เพื่อคุ้มครองประโยชน์ของผู้ต้องหาหรือจำเลยในการดำเนินคดี เช่น การพิสูจน์ความผิดหรือการให้รับสารภาพ เพื่อให้เกิดความเชื่อมั่นแก่ผู้ต้องหาหรือจำเลยในคดีอาญาว่าจะได้รับความเป็นธรรมในการพิจารณาคดี และเปิดโอกาสให้ผู้ต้องหาหรือจำเลยมีส่วนร่วมในการพิสูจน์ความผิดตามกระบวนการ เดือนพฤษภาคม ค.ศ. 1999 (พ.ศ. 2543) สหราชอาณาจักรได้จัดตั้งสำนักงานทนายความจำเลยของรัฐ (Public Defender) ขึ้นครั้งแรกซึ่งรัฐบาลสหราชอาณาจักรได้ดำเนินการตามแนวทางเพื่อให้บริการด้านทนายความให้ความช่วยเหลือต่อสู้คดีอาญาเช่นเดียวกับสหรัฐอเมริกา

โครงและระบบการให้ความช่วยเหลือต่อสู้คดีอาญา (Access to Justice Act 1999 Part 1, Section 12-18.) ระบบการดำเนินงานของโครงการให้ความช่วยเหลือต่อสู้คดีอาญา (Criminal Defence Service, CDS) อยู่ภายใต้การบริหารของคณะกรรมการให้ความช่วยเหลือทางกฎหมาย (LSC) มีวัตถุประสงค์เพื่อให้ความคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพสำหรับบุคคลที่ตกเป็นผู้ต้องสงสัย ผู้ต้องหาหรือจำเลยในคดีอาญา ด้วยการจัดเตรียมที่ปรึกษากฎหมายและทนายความเพื่อให้คำปรึกษาแนะนำช่วยเหลือต่อสู้ดำเนินคดีทั้งในชั้นสอบสวนและในชั้นพิจารณาคดีของศาล โดยจัดทำเป็นโครงการต่าง ๆ ดังต่อไปนี้

- โครงการทนายความตามสัญญา (Contracted Scheme)

ทนายความที่ปฏิบัติหน้าที่ในโครงการให้ความช่วยเหลือต่อสู้คดีอาญา (CDS) เป็นทนายความที่ได้รับการอบรมฝึกฝนและมีประสบการณ์ทางด้านคดีอาญา ซึ่งคณะกรรมการให้ความช่วยเหลือทางกฎหมาย (LSC) ได้ว่าจ้างสำนักงานกฎหมายของเอกชนเข้ามาปฏิบัติหน้าที่ในโครงการ (CDS) สำนักงานกฎหมายที่ได้รับมอบหมายให้ปฏิบัติหน้าที่ ต้องทำสัญญาการว่าจ้างกับคณะกรรมการสัญญาดังกล่าวเรียกว่า (General Criminal Contract) ในสัญญาการว่าจ้างมีกำหนดระยะเวลาคราวละ 3 ปี และ 1 ปี ขึ้นอยู่กับเงื่อนไขในเรื่องคุณสมบัติของสำนักงาน กฎหมายแต่ละแห่ง ทั้งนี้ นับตั้งแต่วันที่ 2 เมษายน ค.ศ. 2001 (พ.ศ. 2544) เป็นต้นไป สำนักงานกฎหมายที่เข้าทำสัญญาต้องอยู่ภายใต้การควบคุมคุณภาพมาตรฐานของการให้คำปรึกษาและการดำเนินคดีตามข้อกำหนดในสัญญา ที่เรียกว่า “Legal Aid Franchise Quality Assurance tandard, (LAFOAS) Legal Services Commission, “General Criminal Contract: Contract Documentation Overview.” July 2003, pp. 15-16 และจะต้องมีการประเมินผลการปฏิบัติงานว่าได้คุณภาพตาม มาตรฐานหรือไม่ สำนักงานที่ได้รับสัมปทานเต็มรูปแบบ (Full Franchise) จึงมีสิทธิเข้าทำสัญญาครั้งละ 3 ปี และสำนักงานที่ได้รับสัมปทานชั่วคราว (Provisionally Franchise) มีสิทธิเข้าทำสัญญาครั้งละ 1 ปี สำนักงานกฎหมายที่เข้าทำสัญญาทั้ง 2 ประเภทนี้ จะได้รับค่าตอบแทนในการปฏิบัติหน้าที่โดยการเหมาจ่ายหรือจ่ายเป็นรายคดีและให้เบิกค่าจ้างเป็นรายเดือนต่อคณะกรรมการโดยตรงสัญญาว่าจ้างที่คณะกรรมการได้จัดทำขึ้นแบ่งออกเป็น 3 ประเภท ดังต่อไปนี้ (“General Criminal Contract: Contract Documentation Overview” Ibid., pp. 4-6)

1) All Classes Contract สัญญาประเภทนี้สำนักงานกฎหมายที่เข้าทำสัญญา ต้องตกลงรับภาระงานทั้งหมด ทุกขั้นตอนของการดำเนินคดีอาญาโดยการจัดเตรียมที่ปรึกษาทางกฎหมายและทนายความแก้ต่างให้แก่จำเลยเริ่มต้นตั้งแต่มีการดำเนินคดีในชั้นสอบสวนการดำเนินคดีในศาลชั้นต้นและศาลสูง ตลอดจนการดำเนินคดีที่อยู่ในเรือนจำในชั้นที่มีคำพิพากษาแล้ว (General Criminal Contract.: Contract Documentation Overview, Ibid., pp. 82-102)

2) Prison Law Contract สำนักงานกฎหมายที่เข้าทำสัญญาต้องรับภาระงาน เฉพาะการดำเนินคดีที่อยู่ในเรือนจำในชั้นที่มีคำพิพากษาแล้ว หรือการดำเนินกระบวนพิจารณาคดีใหม่ซึ่งรวมถึงกรณีที่นักโทษได้รับการปล่อยหรือปล่อยจากเรือนจำโดยมีทัณฑ์บนด้วย (General Criminal Contract.: Contract Documentation Overview, Ibid., pp. 96-97)

3) Criminal Cases Review Commission Contract (CCRC) สำนักงานกฎหมายที่เข้าทำสัญญาต้องรับภาระงานเฉพาะการดำเนินคดีที่ถูกพิจารณา โดยคณะกรรมการตรวจสอบคดีอาญา (CCRC) การดำเนินคดีในชั้นอุทธรณ์, การทบทวนคำพิพากษา และคดีที่เป็นข้อพิพาท

ระหว่างรัฐกับประชาชน (General Criminal Contract.: Contract Documentation Overview, Ibid., pp. 94-95)

- โครงการทนายความนั่งเวรให้คำปรึกษา (Duty Solicitor Schemes)

นอกจากโครงการทนายความตามสัญญาแล้ว ยังมีโครงการทนายความนั่งเวร (Duty Solicitor Schemes) ไว้บริการประจำสถานีตำรวจ และประจำศาลชั้นต้น (Magistrates' Courts) เพื่อจัดเตรียมทนายความสำหรับบุคคลที่ตกเป็นผู้ต้องสงสัย ผู้ต้องหา และจำเลยในคดีอาญา โครงการทนายความนั่งเวรให้คำปรึกษาได้มีการแบ่งแยกการให้บริการช่วยเหลือต่อสู้คดีอาญา โดยการจัดเตรียมทนายความให้คำปรึกษาแนะนำทางด้านกฎหมายในระหว่างที่ผู้ต้องสงสัย หรือ ผู้ต้องหาถูกสอบปากคำหรือถูกควบคุมตัวที่สถานีตำรวจ และได้จัดเตรียมทนายความเพื่อแก้ต่างให้แก่จำเลยในคดีอาญาระหว่างการพิจารณาคดีในศาลชั้นต้น (General Criminal Contract.:Contract Documentation Overview, Ibid., pp. 8) ดังต่อไปนี้

1) เมื่อผู้ต้องสงสัยหรือผู้ต้องหาถูกนำตัวมาสอบปากคำที่สถานีตำรวจ เจ้าหน้าที่ตำรวจมีหน้าที่แจ้งให้ทราบถึงสิทธิต่าง ๆ ตาม “Code of Practice” และต้องแน่ใจว่าผู้ต้องหาได้เข้าใจถึงสิทธินั้นแล้ว ผู้ต้องหามีสิทธิที่จะไม่ให้การใด ๆ ก่อนที่จะได้พบและปรึกษากับทนายความ ซึ่งเจ้าหน้าที่ตำรวจต้องจัดให้พบกับทนายความภายในระยะเวลา 36 ชั่วโมง นับจากเวลาที่มาถึงสถานีตำรวจ ยกเว้นคดีเกี่ยวกับลัทธิก่อการร้าย (Terrorism) ต้องจัดให้พบทนายความ ภายในระยะเวลา 48 ชั่วโมง ในทางปฏิบัติหลังจากเจ้าหน้าที่ตำรวจได้แจ้ง ข้อหาและจับกุมตัวผู้ต้องหาแล้ว ผู้ต้องหามีสิทธิได้รับคำปรึกษาจากทนายความตามโครงการนี้โดยไม่เสียค่าใช้จ่าย และไม่ต้องพิจารณาในเรื่อง คุณสมบัติทางการเงิน ผู้ต้องหามีสิทธิได้รับความช่วยเหลือจากทนายความนั่งเวรได้ตลอด 24 ชั่วโมง นอกจากการให้ความช่วยเหลือตามโครงการ

2) ทนายความนั่งเวรแล้ว ผู้ต้องหาอาจใช้สิทธิเลือกทนายความจากบัญชีรายชื่อทนายความของท้องถิ่น ซึ่งเจ้าหน้าที่ตำรวจได้จัดไว้ซึ่งเป็นอีกทางเลือกหนึ่งของผู้ต้องหาหรืออาจใช้สิทธิเพื่อติดต่อกับทนายความที่จัดเตรียมมาเองก็ได้ กรณีที่จำเลยถูกฟ้องต่อศาลด้วยข้อหาความผิดอาญาหรือถูกหมายเรียกให้ไปต่อสู้คดี หากจำเลยไม่สามารถจัดหาทนายความสำหรับตนเอง จำเลยมีสิทธิได้รับความช่วยเหลือจากทนายความ ตามโครงการทนายความนั่งเวรให้คำปรึกษาที่ได้จัดเตรียมทนายความไว้ประจำทุกศาลศาลชั้นต้น โดยไม่ต้องมีการพิจารณาเรื่องคุณสมบัติทางการเงินของจำเลย

- โครงการทนายจำเลยของรัฐ (Public Defender Service)

ทนายจำเลยของรัฐ (Public Defender Service, (PDS)) ได้มีการจัดตั้งขึ้นภายใต้พระราชบัญญัติการเข้าถึงความยุติธรรม (Access to Justice Act 1999) เป็นโครงการให้ความช่วยเหลือ

ประชาชนทางกฎหมายรูปแบบใหม่ที่สหราชอาณาจักรได้ประกาศแนวนโยบายไว้ในปี ค.ศ. 1998 (พ.ศ. 2541) เกี่ยวกับ “กระบวนการ ยุติธรรมสมัยใหม่” (Modernising Justice) ซึ่งเป็นโครงการ (CDS) ให้ความช่วยเหลือโดยทนายความที่ได้รับการว่าจ้าง Legal Services Commission, Public Defender Service (GOV.UK, 2020, Online)

ต่อมาในปี ค.ศ. 2000 (พ.ศ. 2543) แผนกของประธานตุลาการสูงสุด (Lord Chancellors Department) ได้มีการประชุมปรึกษากันตามที่ปรากฏในรายงานของทางราชการ (Justice on GOV.UK, 2020, Online) โดยกำหนดให้คณะกรรมการวางแผนการดำเนินงานและจัดตั้งสำนักงานทนายจำเลยของรัฐ (Access to Justice Act 1999. Part 1, Section 16.) ซึ่งทางคณะกรรมการได้วางระเบียบข้อบังคับและหลักเกณฑ์ในการปฏิบัติหน้าที่ให้แก่ทนายความ (Code of Conduct) โดยใช้อำนาจตามพระราชบัญญัติการเข้าถึงความยุติธรรม (Access to Justice Act 1999) ซึ่งถือว่าทนายจำเลยของรัฐ (PDS) เป็นส่วนหนึ่งของโครงการให้ความช่วยเหลือต่อสู้คดีอาญาที่เรียกว่า (Criminal Defence Service, (CDS))

สำนักงานใหญ่ทนายจำเลยของรัฐมีหัวหน้าสำนักงาน (PDS Office Head) ที่คัดเลือกมาจากทนายความอาวุโสที่มีความรู้ความสามารถ และมีประสบการณ์ในการดำเนินคดีอาญา ทำหน้าที่ควบคุมดูแลการปฏิบัติหน้าที่ของทนายความที่ประจำในสำนักงานใหญ่ และสำนักงานสาขาอันเกี่ยวกับงานคดี และบริหารงานภายในสำนักงานทนายจำเลยของรัฐ ซึ่งทางหัวหน้าสำนักงานใหญ่ ต้องจัดทำรายงานต่อกรรมการผู้อำนวยการโครงการให้ความช่วยเหลือต่อสู้คดีอาญา (Commission's CDs Director) และหัวหน้าสำนักงานทนายจำเลยของรัฐอาจต้อง ชี้แจงการทำงานต่อคณะกรรมการ (LSC) ซึ่งเป็นผู้บังคับบัญชาสูงสุด (Professional Head of Service) ที่รับผิดชอบบริหารโครงการให้ความช่วยเหลือต่อสู้คดีอาญาด้วย

หัวหน้าสำนักงานและทนายความที่ปฏิบัติหน้าที่ในสำนักงานทนายจำเลยของรัฐ มีลักษณะเป็นเจ้าพนักงานของรัฐในระบบราชการ ได้รับเงินเดือนประจำจากคณะกรรมการตามสภาวะเศรษฐกิจของแต่ละท้องถิ่น ในปัจจุบันทนายจำเลยของรัฐได้รับเงินเดือนโดยเฉลี่ย (Average Salaries) ตามอัตราดังนี้ คือ หัวหน้าสำนักงาน (Heads of Office) 54,000 ปอนด์ ทนายความที่ปฏิบัติหน้าที่ (Duty Solicitors) 34,000 ปอนด์ ทนายความใหม่ (Newly Qualified Solicitors) 26,000 ปอนด์ และตัวแทนที่ได้รับการแต่งตั้งอย่างเป็นทางการ (Accredited Representatives) 24,000 ปอนด์ นอกจากนี้ฝ่ายบริหารสำนักงานทนายจำเลยของรัฐ ยังได้รับ ค่าตอบแทนเป็นเงินเดือนประจำ ซึ่งระดับผู้จัดการ (Quality Managers) 26,000 ปอนด์ ผู้บริหาร อาวุโส (Senior Administrators) 14,000 ปอนด์ และผู้บริหาร (Administrators) 11,000 ปอนด์

3) ญี่ปุ่น

ญี่ปุ่นในยุคสมัยโชกุน (Shogunate) ภายหลังการสิ้นสุดลงของยุคตระกูล Tokugawa และเริ่มเข้าสู่ยุค Meiji ในปี ค.ศ. 1872 (พ.ศ. 2415) ได้มีความพยายามจะแยกอำนาจบริหารและตุลาการออกจากกันและกำหนดตำแหน่งอัยการและผู้พิพากษาแต่ความพยายามจะแยกอำนาจไม่อาจ บรรลุวัตถุประสงค์ได้เนื่องจากกำหนดให้รัฐมนตรีว่าการกระทรวงยุติธรรมซึ่งเป็นส่วนหนึ่ง ของฝ่ายบริหารทำหน้าที่เป็นหัวหน้าผู้พิพากษามีอำนาจแต่งตั้งถอดถอนผู้พิพากษาและอัยการการแบ่งแยกอำนาจจึงไม่สามารถทำได้ ในปี ค.ศ. 1893 (พ.ศ. 2436) ได้มีการจัดตั้งสมาคมทนายความญี่ปุ่นขึ้นในศาลแขวงมีกฎหมายบัญญัติวิชาชีพทนายความ (Bengoshi) อย่างเป็นทางการในการควบคุมมาตรฐานของทนายความ (Attorney Act) ซึ่งในปี ค.ศ. 1897 ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาของญี่ปุ่นบัญญัติว่า ถ้าจำเลยอายุต่ำกว่า 20 ปี หรือ 70 ปีพอดีหรือมากกว่าจำเลยเป็นหญิงจำเลยหูหนวกหรือเป็นใบ้ จำเลยมีจิตบกพร่องหรืออ่อนแอ ให้ศาลตั้งทนายความให้ ตามบทบัญญัติดังกล่าวได้พัฒนามาเป็นประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา (แก้ไขฉบับที่ 36) ค.ศ. 1948 (พ.ศ. 2549) มีผลบังคับใช้ 8 พฤษภาคม พ.ศ. 2549) มาตรา 37 มาตรา 157 และมาตรา 189 การจัดหาทนายความให้ประชาชนในคดีอาญา (Dendo Shigematsu, 1965, p. 106) ต่อมาหลังจากสงครามญี่ปุ่น-รัสเซีย ค.ศ. 1907 (พ.ศ. 2450) (จุโซ อิอิดะ, 2530, หน้า 56) ประเทศญี่ปุ่นจึงประกาศใช้กฎหมายอาญาฉบับใหม่ที่ร่างขึ้นจากการอาศัยแบบอย่างกฎหมายเยอรมันแทนกฎหมายฝรั่งเศสก่อนสงครามโลกครั้งที่ 2 ในปี ค.ศ. 1945 (พ.ศ. 2488) (อุดม ทุมโฆสิต, 2561, หน้า 4) ประเทศญี่ปุ่นได้รับอิทธิพลทางวัฒนธรรมจากประเทศจีนไม่มีระบบศาลหรือผู้ประกอบวิชาชีพกฎหมายใด ๆ หากมีข้อพิพาทคู่กรณีมักจะพยายามยุติข้อขัดแย้งด้วยตนเอง หากไม่สามารถยุติได้ก็จะนำเรื่องเข้าสู่การพิจารณาของฝ่ายบริหารท้องถิ่นซึ่งเป็นผู้พิพากษาและอัยการที่ได้รับการแต่งตั้งมาประจำในแต่ละท้องที่ทำหน้าที่เป็นผู้ตัดสินในฐานะผู้พิพากษา (Magistrate) โดยไม่อนุญาตให้มีที่ปรึกษากฎหมายหรือทนายความทำหน้าที่แทนคู่กรณี

หลังสงครามโลกสหรัฐอเมริกาได้เข้ามาปกครองประเทศญี่ปุ่นในปี พ.ศ. 2488 และร่างรัฐธรรมนูญ（日本国憲法・憲法改正）(ตรรกวิทย์ มิ่งขวัญ, 2558, หน้า 5) รัฐธรรมนูญแห่งประเทศญี่ปุ่นประกาศใช้วันที่ 3 พฤศจิกายน ค.ศ. 1946 (พ.ศ. 2489) ได้บัญญัติสิทธิและหน้าที่ของประชาชน ดังนี้

1) มาตรา 11 บัญญัติว่า “ประชาชนจะไม่ถูกกีดกันจากการได้รับสิทธิมนุษยชนขั้นพื้นฐานทั้งปวง สิทธิมนุษยชนขั้นพื้นฐานที่รัฐธรรมนูญนี้ให้การรับรองต่อประชาชน เป็นสิทธิถาวรอันจะละเมิดมิได้ ซึ่งให้ไว้แก่ประชาชนในปัจจุบันและในอนาคต”

2) มาตรา 13 บัญญัติว่า “ประชาชนทุกคนย่อมได้รับการเคารพในฐานะปัจเจกบุคคล สิทธิของประชาชนในชีวิต เสรีภาพ และการแสวงหาความผาสุกภายในขอบเขตที่ไม่ขัดต่อประโยชน์

สุขอันร่วมกันของสาธารณะ ต้องได้รับความเคารพสูงสุดในการออกกฎหมายหรือในการอื่นใดที่เกี่ยวกับการปกครองประเทศ”

3) มาตรา 14 บัญญัติว่า “ประชาชนทุกคน มีความเสมอภาคภายใต้กฎหมาย และจะไม่ถูกกีดกันทางความสัมพันธ์ทางการเมือง เศรษฐกิจหรือสังคม ด้วยเชื้อชาติ ความเชื่อทางศาสนา เพศ ฐานะทางสังคมหรือชาติตระกูล”

ภายใต้รัฐธรรมนูญ ฉบับใหม่นี้ได้เปลี่ยนแปลงระบบการปกครองประเทศเป็นระบอบประชาธิปไตย (อุดม ทุมโฆสิต, 2561, หน้า 41)หลักกฎหมายของญี่ปุ่นจึงได้มีการเปลี่ยนแปลงไปเป็นแบบระบบกฎหมาย（法律）แบบแองโกล-อเมริกา Anglo-American ซึ่งได้รับอิทธิพลมาจากกฎหมายของสหรัฐอเมริกาและสหราชอาณาจักร (เขียน ธีระวิทย์, 2551, หน้า 82) และรัฐธรรมนูญได้กำหนดระบบกระบวนการยุติธรรม กำหนดระบบการพิจารณาความอาญา และกำหนดระบบการบริหารประเทศได้นำเอาระบบแบบอเมริกามาใช้อย่างกว้างขวาง โดยกำหนดให้อำนาจทางการเมืองต้องกระทำผ่านรัฐสภา (Diet) ซึ่งเป็นการปกครองที่ยึดหลักนิติธรรม (Rule Of Law) มีการแบ่งแยกอำนาจออกเป็นสามฝ่าย ได้แก่ ฝ่ายนิติบัญญัติ (Legislative) ฝ่ายบริหาร (Administrative Section) ประกอบด้วยสภาผู้แทนราษฎร (The House of Representatives) ที่สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรมาจากการเลือกตั้งมีระยะเวลาการดำรงตำแหน่ง 4 ปีและวุฒิสภา (The House of Councilors) ที่สมาชิกวุฒิสภามาจากการเลือกตั้งมีระยะเวลาการดำรงตำแหน่ง 6 ปี โดยพระจักรพรรดิ (Emperor) ถูกกำหนดสถานะเพียงสัญลักษณ์ (Symbolic role) ไม่มีอำนาจบริหารใด ๆ ดังที่เคยมีในรัฐธรรมนูญเดิม (Meiji Constitution) อีกต่อไป และฝ่ายตุลาการ (Judge) มีการดำเนินคดีอาญาที่เป็นไปตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา ค.ศ. 1948 (พ.ศ. 2491) ซึ่งมีบทบัญญัติว่าด้วยการคุ้มครองสิทธิขั้นพื้นฐานของประชาชน (ศศิวิมล เสมอใจ, 2550, หน้า 56) ประเทศญี่ปุ่นเป็นประเทศที่ใช้ระบบ (Civil Law) การดำเนินกระบวนการยุติธรรมในประเทศญี่ปุ่นได้รับอิทธิพลและเกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างมากจาก อิทธิพลของระบบกฎหมาย Anglo-American โดยศาลได้ถูกแยกเป็นอิสระออกจากฝ่ายบริหาร อย่างไรก็ตามกระบวนการยุติธรรมในประเทศญี่ปุ่นยังไม่เป็นที่ยอมรับจากประชาชน เท่าที่ควรเนื่องจากประชาชนมีความเชื่อมั่นและยึดถือปฏิบัติตามหลักคำสอนของ ขงจื้อ (Confucian philosophy) คือ การรักเกียรติ (Honor) มีศักดิ์ศรี (Dignity) มีความจงรักภักดี(Loyalty) รับผิดชอบ(Responsibility) อดทน (Tolerance) และมุ่งหวังต่อความสำเร็จ (Needs for Achievement) (Akio, 2010, pp. 252-253) ที่ให้สำคัญต่อความรักที่มีต่อเพื่อนมนุษย์ การยุติข้อพิพาทจึงควรทำด้วยการประนีประนอมระหว่างคู่พิพาทมากกว่าการมุ่งร้ายเอาโทษกันอย่างจริงจัง การนำเรื่องเล็ก ๆ น้อย ๆ ขึ้นสู่ศาลจึงนับว่าเป็นเรื่องที่น่ารังเกียจหรือน่าตำหนิ จึงกล่าวได้ว่าการในช่วงเวลาดังกล่าวควบคุมทางสังคมมีประสิทธิภาพในการระงับข้อพิพาทได้ดีกว่าระบบกฎหมายและกระบวนการยุติธรรมทางอาญาตามแนวทางสมัยใหม่ของสังคมตะวันตก

ในปี ค.ศ. 2001 (พ.ศ. 2544) ประเทศญี่ปุ่นได้มีการปฏิรูประบบบริหารราชการแผ่นดิน (อุดม ทุมโฆสิต, 2561, หน้า 71 โดยมีนะโยบายทำส่วนราชการให้เล็กลง (Smaller Government) เหลือเพียง 11 กระทรวง ซึ่งมีกระทรวงยุติธรรม (Ministry of Justice) เป็นองค์กรบริหารควบคุมโครงสร้างการบริหารนโยบายของประเทศญี่ปุ่นในปัจจุบันรับผิดชอบโดยองค์กรหลัก 2 ประเภท คือ “กระทรวงและคณะกรรมการ” เป็นการนำไปสู่การปฏิบัติรับผิดชอบโดย “หน่วยงานอิสระ” ซึ่งเป็นนิติบุคคลอิสระที่ไม่เน้นรูปแบบการทำงานแบบราชการแต่เน้นผลงานประสิทธิภาพ และความคล่องตัวแบบเอกชนผู้มีอาชีพทางกฎหมาย ทนายความ อัยการ หรือ ผู้พิพากษา จะต้องจบปริญญาสาขาใดก็ได้มาก่อนและผ่านการสอบเนติบัณฑิตญี่ปุ่นที่เรียกว่า NiHon Bengoshi Rengokai หรือ Japan Federtion of Bar Association (อุทัย อาทิเวช, 2557, ออนไลน์) ชื่อย่อเรียกองค์กรนี้ว่า (JFBA) มีคณะกรรมาธิการ บริหารการสอบเนติบัณฑิตแห่งชาติ (National Bar Examination Administration Commission) ได้ก่อตั้ง ขึ้นในปี ค.ศ. 1949 (พ.ศ. 2492) แต่ละปีจะมีผู้สมัครเข้าศึกษามีเพียง 3 เปอร์เซ็นต์ ของผู้เข้าสอบผ่าน เมื่อผ่านแล้วจะต้องไปฝึกอบรมอีก 18 เดือน ที่สถาบันวิจัยและฝึกอบรมซึ่งเป็นหน่วยงานในสังกัดของศาลฎีกา (The Legal Research and Training Institute of the Supreme Court) เมื่อสำเร็จการฝึกอบรมแล้วผู้เข้ารับการฝึกอบรมจึงจะสามารถประกอบอาชีพทนายความ อัยการ และผู้ช่วยผู้พิพากษาได้โดยที่อาศัยอาชีพอัยการ ผู้พิพากษาและทนายความมีคุณสมบัติเป็นอย่างเดียวกัน หากอัยการและผู้พิพากษาออกจากตำแหน่งก็สามารถไปประกอบอาชีพทนายความได้ในแต่ละปีจะมีผู้สำเร็จการศึกษาและไปประกอบอาชีพเป็นทนายความโดยประมาณ 800 คน อัยการ 60 - 80 คน ผู้พิพากษา 120 คน (น้ำแท้ มีบุญสล้าง, 2554, หน้า 67-68) ระบบการเรียนการสอนเนติบัณฑิตมีการปรับปรุงใหม่ในปี ค.ศ. 2006 (พ.ศ. 2549) ตามข้อบังคับ (JFBA) มีภาระกิจคุ้มครองสิทธิมนุษยชนขั้นพื้นฐานและมีหน้าที่ให้ความช่วยเหลือทางกฎหมายในคดีอาญาแก่ผู้ต้องสงสัย จำเลย การปล่อยตัวโดยไม่เสียค่าใช้จ่ายจนถึงปัจจุบัน

เมื่อวันที่ 2 มิถุนายน ค.ศ. 2004 (พ.ศ. 2547) ญี่ปุ่นได้มีพระราชบัญญัติการสนับสนุนทางกฎหมายที่ออกบังคับใช้ The Comprehensive Legal Support Act 2004 ได้ให้มีการตั้ง The Japan Legal Support Center : JLSC) เป็นองค์กรเอกชน ภาษาญี่ปุ่นเรียก Houterasu เป็นศูนย์สนับสนุนทางกฎหมายของญี่ปุ่นมีหน้าที่ การบริการด้านข้อมูล (Information Services) การให้คำปรึกษากฎหมายทางแพ่ง (Civil Legal Aid) บริการด้านกฎหมายในพื้นการให้บริการด้านกฎหมายมีน้อย (Measures for Areas With Limited Judicial Service) การให้ความช่วยเหลือเหยื่อ (Victim Support) การว่าจ้างทนายความให้ว่าความในคดีอาญา (Court-Appointed Defense Counsel Service) และสมาคมนักกฎหมายท้องถิ่น (Local Bar Association) ทำหน้าที่ให้บริการด้านกฎหมาย และการจัดหาทนายความที่ศาลตั้งให้ผู้ต้องสงสัยและจำเลยในคดีอาญา (Robert H. McKinney, 2016, p. 3)

การคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพของประเทศญี่ปุ่น

ระบบกฎหมายและกระบวนการยุติธรรมในประเทศญี่ปุ่นจากการที่ได้รับอิทธิพลและการเปลี่ยนแปลงมาจากอิธิพลของระบบกฎหมาย Anglo-American โดยศาลได้ถูกแยกเป็นอิสระออกจากฝ่ายบริหาร นอกจากนี้ยังได้ขยายขอบเขตการคุ้มครองสิทธิมนุษยชนขั้นพื้นฐานรวมทั้งกำหนดหลักเกณฑ์การคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพ ไว้ในรัฐธรรมนูญฉบับใหม่ของประเทศญี่ปุ่น ค.ศ. 1946 (พ.ศ. 2489) (The Constitution of Japan,1946) (สุนีย์ มัลลิกะมาลย์, 2555, หน้า 314) ซึ่งมีผลบังคับใช้ตั้งแต่ปี ค.ศ. 1947 (พ.ศ. 2490) เป็นฉบับที่บังคับใช้ถึงปัจจุบัน รัฐธรรมนูญบัญญัติถึงการได้มาซึ่งสัญชาติญี่ปุ่นจะต้องเป็นไปตามกฎหมายบัญญัติไว้ในมาตรา 10 ประชาชนทุกคนต้องได้รับการยกย่องอย่างเท่าเทียมกัน บทบัญญัติมาตรา 31 ได้รับรองสิทธิเสรีภาพของประชาชนการดำเนินคดีจะต้องกระทำภายใต้บทบัญญัติแห่งกฎหมายเท่านั้น มาตรา 11 ได้บัญญัติรับรองการจำกัดสิทธิมนุษยชนขั้นพื้นฐานของประชาชนจะกระทำมิได้ สิทธิมนุษยชนขั้นพื้นฐานที่รัฐธรรมนูญนี้รับรองไว้ต้องตกแก่ประชาชนทั้งใน รุ่นนี้และรุ่นหน้าชั่วลูกชั่วหลานโดยผู้ใดจะละเมิดมิได้ มาตรา 12 ได้บัญญัติรับรองเสรีภาพและสิทธิที่รัฐธรรมนูญนี้รับรองไว้ให้แก่ประชาชนต้องธำรงคงอยู่ ผ่านความวิริยอุตสาหะของประชาชนที่มีมาอย่างต่อเนื่อง การละเมิดเสรีภาพและสิทธิของประชาชนจะกระทำมิได้และประชาชนต้องมีความรับผิดชอบในการบริหารเสรีภาพและสิทธิเพื่อสวัสดิภาพประชาชน มาตรา 14 (1) ได้บัญญัติรับรองสิทธิบุคคลทุกคนมีความเสมอภาคกันตามกฎหมาย การเลือกปฏิบัติทางการเมือง เศรษฐกิจหรือสังคมเพราะเหตุทางเชื้อชาติ ลัทธิความเชื่อ เพศ สถานภาพทางสังคมหรือเหล่ากำเนิดจะกระทำมิได้ มาตรา 13 ได้บัญญัติรับรองศักศรีความเป็นมนุษย์ของประชาชนทั้งปวงย่อมได้รับการเคารพในการนิติบัญญัติและการบริหารงานอื่น ๆ ของรัฐให้คำนึงถึงสิทธิที่จะดำรงอยู่เสรีภาพและการเข้าถึงความผาสุกของประชาชนเป็นที่ตั้งตราบเท่าที่สิ่งเหล่านี้ไม่กระทบกระเทือนสวัสดิภาพประชาชน (Robert H. McKinney, 2016, p. 4) มาตรา 34 บัญญัติว่า บุคคลจะไม่ถูกจับหรือถูกควบคุมโดยปราศจากเหตุอันควรและทันทีที่ผู้ถูกจับถูกควบคุมตัวจะต้องถูกนำตัวไปปรากฏต่อหน้าศาลเพื่อแสดงเหตุแห่งการจับกุมและควบคุมตัวการจับต้องมีหมายและต้องระบุถึงความผิดอันเป็นสาเหตุของการจับ เว้นแต่จะเป็นกรณีที่ถูกจับกุมเพราะการกระทำความผิดซึ่งหน้าซึ่งบัญญัติไว้ในมาตรา 33 มาตรา 32 ได้บัญญัติรับรองสิทธิของบุคคลที่จะเข้าถึงกระบวนยุติธรรมย่อมไม่ถูกปฏิเสธมาตรา 37 ได้บัญญัติรับรองสิทธิของผู้ถูกในคดีอาญาย่อมมีสิทธิที่จะได้รับการพิจารณาโดยไม่ชักช้าและเปิดเผยจากคณะตุลาการที่เที่ยงธรรม บุคคลดังกล่าวย่อมได้รับโอกาสอย่างเต็มที่ในอันที่จะขอตรวจสอบพยานและย่อมมีสิทธิขอให้ศาลออกหมายเรียกบุคคลใดมาเป็นพยานฝ่ายตนโดยให้ถือเป็นค่าใช้จ่ายสาธารณะ ผู้ถูกกล่าวหาย่อมมีสิทธิทุกเมื่อที่จะได้รับความช่วยเหลือจากทนายความที่มีประสิทธิภาพและหากบุคคลดังกล่าวไม่อาจร้องขอความช่วยเหลือดังกล่าวได้ ให้รัฐมีหน้าที่จัดหาทนายความเช่นว่าให้ (Koshiro, 2001, p. 157) และ (Akio,

2010, p. 257) และ (สุนีย์ มัลลิกะมาลย์, 2555, หน้า 318) กล่าวว่า รัฐธรรมนูญญี่ปุ่น ค.ศ. 1946 (พ.ศ. 2489) (The Constitution of Japan, 1946) ที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการยุติธรรม ประกอบด้วย

1) บุคคลจะไม่ถูกคุมขัง เว้นแต่จะเป็นการถูกลงโทษทางอาญา (มาตรา 18)

2) ไม่มีผู้ใดจะถูกทำลายชีวิต หรือเสรีภาพ หรือได้รับการลงโทษทางอาญาใด ๆ เว้นแต่จะ เกิดขึ้นเนื่องจากผลของการพิจารณาคดีตามกฎหมาย (มาตรา 31)

3) ไม่มีผู้ใดจะถูกปฏิเสธหรือถูกห้ามใช้สิทธิทางศาล (มาตรา 32)

4) การถูกจับกุมจะต้องมีหมายจับระบุชื่อออกโดยศาลผู้มีอำนาจ และระบุถึงความผิดที่ ผู้ถูกจับกุมได้กระทำ (มาตรา 33)

5) การจับกุม หรือ ควบคุมตัวจะต้องมีการแจ้งข้อกล่าวหาก่อนและต้องให้สิทธิในการพบ ปรึกษาทนายความแก่ผู้ถูกจับกุม ในกรณีที่มีการร้องขอเพื่อการจับกุมนั้นไม่มีสาเหตุที่เหมาะสมจะต้องนำคดีนั้นสู่การพิจารณาของศาลโดยทันทีต่อหน้าผู้ถูกจับกุมและทนายความของเขา (มาตรา 34)

6) ทุกคนมีสิทธิที่จะอยู่ในบ้านของตนอย่างปลอดภัย การเข้าไป การตรวจค้น หรือจับกุม ภายในที่อยู่อาศัยจะกระทำมิได้ เว้นแต่จะได้มีหมายระบุถึงสาเหตุและพื้นที่ที่จะเข้าไปตรวจค้นและ ทรัพย์สินที่จะยึดทุกพื้นที่และทรัพย์สินทุกชิ้น (มาตรา 35)

7) ในการพิจารณาคดีอาญา ผู้ต้องหามีสิทธิที่จะได้รับการพิจารณาโดยเร็วและยุติธรรม ผู้ต้องหามีสิทธิตรวจสอบพยานหลักฐานได้ทุกชิ้น มีสิทธิขอเพิ่มเติมพยานหลักฐานโดยค่าใช้จ่าย ต่าง ๆ เป็นของรัฐ ตลอดเวลาของการพิจารณาคดีผู้ต้องหามีสิทธิได้รับการปรึกษาจากทนายความ หากไม่สามารถจ่ายค่าทนายความได้แล้ว รัฐจะต้องจ่ายค่าใช้จ่ายแทน (มาตรา 37)

ในสภาพของความเป็นผู้ต้องหาบางครั้งอาจเกิดความท้อแท้ เบื่อหน่ายหรือได้รับทุกข์ทรมาน ทั้งทางกายและจิตใจ ทำให้อยากจะหลุดพ้นจากสถานการณ์เช่นนั้นด้วยการถูกลงโทษ รัฐธรรมนูญเล็งเห็นถึงปัญหาที่จึงได้บัญญัติว่าจะมีผู้ดสามารถกล่าวโทษปรักปร่าตนเองได้ การรับสารภาพ โดยถูกบังคับ ถูกทรมาน หรือถูกกดขี่ หรือจากการขยายเวลาการคุมขัง ไม่ถือว่าเป็นคำรับสารภาพ ที่รับฟังได้ และจะไม่มีผู้ต้องหาใดถูกลงโทษเพียงเพราะพยานหลักฐานที่ได้จากคำสารภาพของเขา (มาตรา 33)

8) ไม่มีการกระทำผิดอาญาใดในขณะที่กฎหมายในขณะนั้นไม่ได้บัญญัติเป็นความผิดจะไม่มี การถูกลงโทษซ้ำในกรณีที่ผู้กระทำผิดได้เคยถูกลงโทษมาแล้ว (มาตรา 39)

9) มีสิทธิที่จะฟ้องเรียกค่าเสียหายจากรัฐในกรณีที่ถูกคุมขังและปรากฏผลภายหลังว่าไม่ได้กระทำผิด (มาตรา 40)

10) ห้ามเจ้าหน้าที่ของรัฐกระทำการลงโทษด้วยวิธีการทารุณและโหดร้าย (มาตรา 36)

การดำเนินคดีอาญาและการพิจารณาคดีความอาญาญี่ปุ่น

ระบบการพิจารณาความอาญาได้มีการยกเลิกระบบไต่สวนมูลฟ้องและนำกฎหมายที่มีเอกลักษณ์เฉพาะตัวคล้ายคลึงกับสหรัฐอเมริกาในการฟ้องร้องคดีตามรูปแบบการพิจารณาที่มีการฟ้องร้องจากผู้เสียหายในคดีการดำเนินคดีอาญา (ตรรกวิทย์ มิ่งขวัญ, 2558, หน้า 5) ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา ค.ศ. 1948 (พ.ศ. 2491) เรื่องการสอบสวนโดยตำรวจหรือการสอบสวนโดยอัยการตามบทบัญญัติมาตรา 204 และต้องแจ้งรายละเอียดเกี่ยวกับฐานความผิดและแจ้งสิทธิในการมีทนายความ การดำเนินคดีจะต้องกระทำภายใต้บทบัญญัติแห่งกฎหมายโดยบัญญัติว่า ในศาลเริ่มโดยพนักงานอัยการยื่นคำฟ้องตามมาตรา 256 (2)-(4) (Article 256) ต่อศาล (Filing a Charge Sheet) ที่มีอำนาจพิจารณาพิพากษาคดีนั้นซึ่งอาจเป็นศาลในเขตที่ได้มีการกระทำความผิดเกิดขึ้น หรือศาลที่ตั้งอยู่ในเขตที่เป็นภูมิลำเนาของจำเลย หรือศาลที่จำเลยมีที่อยู่ ปัจจุบัน (น้ำแท้ มีบุญสล้าง, 2554, หน้า 80) The Code of Criminal Procedure Article 2 (1) “The Territorial Jurisdiction of the Courts shall be Determined by the Place Where the Crimewas Committed, the Place Where the Domicile or the Residence of the Accused is Located, or the Place Where the Accused is at Present.” ศาลจะเริ่มกระบวนพิจารณาโดยผู้พิพากษาจะไม่ทราบข้อเท็จจริงใดนอกเหนือจากที่ปรากฏในฟ้องเพื่อป้องกันการเกิดความไม่เป็นกลางหรืออคติใด ๆ ต่อคดี ในคดีที่มีอัตราโทษจำคุกเกิน 3 ปีหรือคดีที่มีโทษประหารชีวิตจะต้องดำเนินคดีโดยมีทนายจำเลย (Defense Counsel) ร่วมในการพิจารณาด้วยเสมอโดยรัฐจะต้องมีหน้าที่จัดหาทนายให้ในกรณีที่จำเลย ไม่มีทนายหรือไม่สามารถจ้างทนายได้ กระบวนการดำเนินคดีในศาลอาจจำแนก ๆ ได้เป็น 4 ขั้นตอน คือ การเริ่มกระบวนพิจารณา (Opening Proceeding) การตรวจพยานหลักฐาน (Examination of Evidence) การแถลงปิดคดี (Closing Arguments) และการพิพากษา (Rendition of Judgment)

ในการเริ่มกระบวนพิจารณา (Opening Proveeding) นัดแรก ผู้พิพากษาและ (Saiban-in) ออกนั่งพิจารณาประกอบด้วย ผู้พิพากษา (Saiban-In) เสมียนศาล (Court Clerk) เลขานุการศาล (Court Secretary) พนักงานอัยการ ทนายความหรือที่ปรึกษาจำเลย จำเลย นั้นศาลจะสอบถามชื่อ สกุลของจำเลยเพื่อให้แน่ใจว่า ผู้ที่ปรากฏต่อศาลคือจำเลยในคดี หลังจากนั้นอัยการจะเริ่มอ่านคำฟ้องให้จำเลยฟัง ก่อนที่ จำเลยจะให้การใด ๆ ในคดีจะต้องมีการแจ้งให้จำเลยทราบสิทธิที่จะไม่ให้การ (Rights to Remain Silent) และขั้นตอนต่อไปจะเป็นหน้าที่ของทนายจำเลยในการแถลงเปิดคดี (ชัยนเรศ วงศ์สายันห์, 2556, หน้า 53) กระบวนการสืบพยาน(Examination of Evidence) ขั้นตอนการตรวจพยานหลักฐานเริ่มโดยพนักงานอัยการแถลงยื่นบัญชีระบุพยานที่ประกอบด้วยพยานหลักฐานที่จำเป็นในการใช้พิสูจน์ความผิดของจำเลยเพื่อให้ศาลทำการตรวจพยานหลักฐาน ศาลจะสอบถามและฟังความคิดเห็นของทนายฝ่ายจำเลยก่อนจะพิจารณาว่าพยานหลักฐานใดได้มาโดยชอบด้วยกฎหมาย

หรือเกี่ยวกับประเด็นแห่งคดีหรือไม่ก่อนจะมีคำสั่งรับบัญชีระบุพยานถ้าจำเลยให้การรับสารภาพทนายจำเลยอาจจะอ้างเหตุบรรเทาโทษ (Extenuation) ใด ๆ เพื่อขอให้ศาลลงโทษสถานเบาก็ได้

ในการจดบันทึกการพิจารณาคดีของศาล (Trial Record) หากฝ่ายอัยการหรือฝ่ายทนายจำเลยเห็นว่าการบันทึกใดไม่ถูกต้องย่อมมีสิทธิในการคัดค้านโดยศาลจะต้องจดบันทึก คำคัดค้านดังกล่าวไว้ในบันทึกการพิจารณาคดีของศาลด้วย The Code of Criminal Procedure Article 51 (1) "A public Prosecutor, the Accused or Counsel May Raise an Objection to the Accuracy of the Trial Records. When Such an Objection is Raised, it Shall be so Recorded in the Trial Records" ในการสืบพยานจำเลยจะได้รับการสันนิษฐานว่าไม่ได้กระทำความผิด อัยการในฐานะผู้ดำเนินคดีแทนรัฐมีภาระในการพิสูจน์ความผิดของจำเลยให้ปราศจากข้อสงสัยตามสมควร โดยจะต้องนำสืบให้ครบ องค์ประกอบความผิดทางอาญาในข้อหาที่ฟ้องจำเลย ส่วนจำเลยมีภาระเพียงนำสืบพยานหรือถามค้านพยานโจทก์ให้ศาลเกิดความสงสัยพอสมควรว่าตนไม่ได้กระทำความผิดก็เพียงพอที่ศาลจะยกประโยชน์แห่งความสงสัยและพิพากษายกฟ้องได้ หลังจากการสืบพยานของทั้งฝ่ายอัยการและฝ่ายทนายจำเลยแล้วทั้งสองฝ่ายจะทำการแถลงปิดคดี โดยทั้งอัยการและทนายจำเลยจะแถลงความเห็นในประเด็นข้อเท็จจริงและข้อกฎหมายและคำพิพากษาที่จำเลยสมควรจะได้รับโดยจำเลยจะมีโอกาสเป็นผู้แถลงปิดคดีเป็นคนสุดท้ายถือเป็นอันเสร็จสิ้นกระบวนพิจารณาและศาลจะทำคำพิพากษาต่อไป (สารานุกรมกระบวนการยุติธรรมนานาชาติ สถาบันกฎหมายอาญา สำนักงานอัยการสูงสุด, 2540, หน้า 76)

การเริ่มกระบวนพิจารณาคดี ศาลจะถามชื่อ ที่อยู่ อาชีพของจำเลย อัยการอ่านคำฟ้องต่อหน้าจำเลย จำเลยและทนายยื่นคำให้การ อัยการเปิดเผยพยานหลักฐานที่จะนำเข้าสืบทนายจำเลยแถลงรับหรือไม่รับพยานหลักฐานที่อัยการเปิดเผย ศาลกำหนดประเด็นการสืบของฝ่ายอัยการ อัยการนำพยานเข้าสืบ ทนายจำเลยแถลงเปิดคดี ทนายจำเลยเปิดเผยพยานหลักฐานที่จะนำเข้าสืบ อัยการแถลงรับหรือไม่รับพยานหลักฐานที่ทนายจำเลยเปิดเผย ศาลกำหนดประเด็นการสืบของฝ่ายจำเลย จำเลยนำพยานเข้าสืบ การปิดคดี อัยการจะแถลงปิดคดีพร้อมทั้งข้อเสนอในการลงโทษจำเลย ทนายจำเลยแถลงปิดคดี จำเลยแถลงปิดคดี การพิพากษาศาลจะอ่านคำพิพากษาโดยแสดงการวินิจฉัยพยานหลักฐานที่สนับสนุนข้อเท็จจริง และปรับบทข้อกฎหมายในการพิพากษา และแจ้งสิทธิการอุทธรณ์แก่จำเลย The Constitution of Japan Act 1946: Article 31, (The Panel Code of 1880), (The Code of Criminal Instruction of 1880) (น้ำแท้ มีบุญสล้าง, 2554, หน้า 81-82)

จากสิทธิตามรัฐธรรมนูญ ค.ศ. 1947 (พ.ศ. 2490) และหลักเกณฑ์ที่มีการบัญญัติไว้ในกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา ค.ศ. 1948 (พ.ศ. 2491) (ณัฐกาญจน์ ทองคำ, 2558, หน้า 179) ดังกล่าวจะเห็นได้ว่าลักษณะที่สำคัญของการดำเนินคดีอาญาญี่ปุ่น คือหลักการคุ้มครองผู้ต้องหาและจำเลย (Rights of Accused) อย่างแท้จริง ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา ค.ศ. 1948 (พ.ศ. 2491)

กล่าวในบทเบ็ดเสร็จทั่วไปลักษณะ 4 ว่าด้วยการต่อสู้คดีและการให้ความช่วยเหลือทางด้านกฎหมาย (Defend and Legal Aid) (พิเชษฐ เมาลานนท์, 2527, หน้า 328) โดยมีสำนักงานอัยการสูงสุด (The Supreme Public Prosecutors Office) ทำหน้าที่จัดหาทนายความของรัฐให้ความช่วยเหลือประชาชน (Japan Criminal Procedure, 2008, Online) มี The Civil Legal Aid System and the Japan Legal Aid Association ซึ่งเป็นหน่วยงานที่มีหน้าที่ในการให้คำปรึกษาทางด้านกฎหมาย และในวันที่ 1 กันยายน ค.ศ. 1949 (พ.ศ. 2492) ได้จัดตั้งองค์กร Japan Federation of Bar Associations (日本弁護士連合会：JFBA) เพื่อคุ้มครองสิทธิมนุษยชนขั้นพื้นฐานและการเข้าถึงความยุติธรรมทางสังคม และมีโรงเรียนกฎหมายเนติบัณฑิตแห่งชาติ(Shihon Shiken) มี “นิชิเบนเรน” (Nichibenren) แปลว่า “สหพันธ์เนติบัณฑิตยสมาคมแห่งญี่ปุ่น (Jiro Nomura, 1979, p. 79) เป็นศูนย์รวมนักกฎหมาย (法学者) รวมถึงทนายความ (弁護士) นักมีระบบการจัดหาทนายความของรัฐให้แก่จำเลยในคดีอาญา มี The Civil Legal Aid System and the Japan Legal Aid Association ซึ่งเป็นหน่วยงานที่มีหน้าที่ในการให้คำปรึกษาทางด้านกฎหมาย หรือการปฏิบัติหน้าที่ในฐานะทนายความขอแรงมีผลมาจาก The Comprehensive Legal Support Law (Law No. 74, 2004), 2008, Online) ซึ่งมีผลบังคับใช้ในวันที่ 2 มิถุนายน ค.ศ. 2004 (พ.ศ. 2547) ในปัจจุบันองค์กร The Japan Legal Support Center: JLSC) มีหน้าที่สำคัญในการจัดหาทนายความให้แก่จำเลยในคดีอาญา โดยศาลจะตั้งทนายความให้แก่จำเลยในคดีอาญาจากองค์กรนี้ ซึ่งศาลจะตั้งทนายความให้แก่จำเลยเมื่อจำเลยร้องขอในกรณีที่จำเลยไม่สามารถหรือมีความสามารถหาทนายความให้ตนเองได้เนื่องจากความยากจน ระบบทนายความที่ศาลตั้งให้จำเลยเรียกว่า (State Appointed Lawyer) (อนุพร อรุณรัตน์, 2561, หน้า 66) ศาลจะเป็นผู้ทำหน้าที่คัดเลือกทนายความที่อยู่ในเขตอำนาจศาล เมื่อได้รับการร้องขอจากผู้ต้องหาหรือจำเลย ศาลจะเลือกทนายความเพื่อเป็นที่ปรึกษาให้แก่จำเลยจากบัญชีรายชื่อทนายความที่ลงทะเบียนไว้ โดยจะเข้าทำสัญญาว่าจ้างกับทนายความดังกล่าวและแจ้งราบชื่อทนายความให้ศาลทราบภายใน 24 ชั่วโมงนับจากการร้องขอจากศาล ส่วนค่าธรรมเนียมศาล ค่าทนายความที่ศาลตั้งให้จะได้รับค่าจ้างประมาณ 20,000 เยน ในการปฏิบัติหน้าที่ในแต่ละครั้ง

จากการทบทวนวรรณกรรมต่างประเทศที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัยนี้ ซึ่งผู้วิจัยได้ศึกษารูปแบบและโครงสร้างกฎหมายสหรัฐอเมริกา สหราชอาณาจักรและญี่ปุ่น ซึ่งมีการคุ้มครองสิทธิที่เกี่ยวกับกระบวนการยุติธรรมทางอาญา จากรูปแบบและโครงสร้างกฎหมายทนายความช่วยเหลือกฎหมายทนายความ กฎหมายทนายความจำเลย หรือทนายความสาธารณะ (Public Defender) จากที่กล่าวมาแล้วนั้น เพื่อจะนำรูปแบบและโครงสร้างกฎหมายดังกล่าวไปสู่การวิเคราะห์รูปแบบและโครงสร้างทนายความให้ความช่วยเหลือผู้ต้องหาหรือจำเลยในคดีอาญาของประเทศไทยต่อไป

3. กฎหมายและรูปแบบองค์กรให้ความช่วยเหลือประชาชนทางอาญาของไทย

จากการทบทวนวรรณกรรมรูปแบบกระบวนการยุติธรรมทางอาญาของไทยที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัยมีกฎหมายสำคัญ 2 ฉบับ ได้แก่ ประมวลกฎหมายอาญา ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา ดังนี้

1) ประมวลกฎหมายอาญา

ประมวลกฎหมายอาญาตราขึ้นโดยพระราชบัญญัติให้ใช้ประมวลกฎหมายอาญา พ.ศ. 2499 มีผลใช้บังคับตั้งแต่วันที่ 1 มกราคม พ.ศ. 2500 และได้มีการแก้ไขเพิ่มเติมอยู่หลายฉบับ ซึ่งปัจจุบันประมวลกฎหมายอาญามีการแก้ไขเพิ่มเติมโดยพระราชบัญญัติแก้ไขเพิ่มเติมประมวลกฎหมายอาญา (ฉบับที่ 27) ในปี พ.ศ. 2562 โดยโครงสร้างของประมวลกฎหมายอาญาแบ่งออกเป็น 3 ภาค แต่ละภาคแยกย่อยออกเป็น ลักษณะหมวดและส่วน

2) ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา

ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาตราขึ้นโดยพระราชบัญญัติให้ใช้ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา พุทธศักราช 2477 มีผลใช้บังคับตั้งแต่วันที่ 1 ตุลาคม พุทธศักราช 2478 และได้มีการแก้ไขเพิ่มเติมอยู่หลายฉบับซึ่งพระราชบัญญัติให้ใช้ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา (ฉบับที่ 24) พ.ศ. 2548 ประกาศใช้ด้วยรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 มาตรา 275 บัญญัติให้สำนักงานศาลยุติธรรมเป็นหน่วยงานอิสระขึ้นตรงต่อประธานศาลฎีกา โดยที่พระราชบัญญัติปรับปรุงกระทรวง ทบวง กรม พ.ศ. 2545 ได้กำหนดให้สำนักงานอัยการสูงสุดเป็นส่วนราชการที่อยู่ในบังคับบัญชาของรัฐมนตรีว่าการกระทรวงยุติธรรม และสำนักงานตำรวจแห่งชาติเป็นส่วนราชการที่อยู่ในบังคับบัญชาของนายกรัฐมนตรี ดังนั้น สมควรแก้ไขเพิ่มเติมพระราชบัญญัติให้ใช้ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา พุทธศักราช 2477 โดยกำหนดเพิ่มเติมให้ประธานศาลฎีกาและนายกรัฐมนตรีรักษาการในส่วนที่เกี่ยวกับอำนาจหน้าที่ของตน เพื่อให้สอดคล้องกับสภาวการณ์ดังกล่าวถึงปัจจุบันประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญามีการแก้ไขเพิ่มเติมโดยพระราชบัญญัติแก้ไขเพิ่มเติมประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา (ฉบับที่ 34) ในปี พ.ศ. 2562 ซึ่งโครงสร้างของประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา แบ่งออกเป็น 7 ภาค โดยแต่ละภาคแยกย่อยออกเป็นลักษณะหมวดและส่วน

จากวรรณกรรมที่ได้ทบทวนในประมวลกฎหมายอาญาและประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา ของประเทศไทยทั้ง 2 ฉบับดังกล่าวข้างต้นนี้ การวิจัยได้ใช้เพื่อเป็นข้อมูลเอกสารประกอบการวิเคราะห์ประเด็นต่าง ๆ ของการดำเนินคดีในชั้นสอบสวนและการดำเนินกระบวนพิจารณาคดีในศาลชั้นต้น ที่เกี่ยวกับรูปแบบทนายความช่วยเหลือต่อไป

การดำเนินคดีในชั้นสอบสวน

การสอบสวนถือเป็นสิ่งสำคัญในกระบวนการยุติธรรมทางอาญา สำหรับระบบกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาของไทย (อุทัย อาทิเวช, 2562, หน้า 13) ได้อธิบายเรื่องการดำเนินคดีในชั้นสืบสวน (Investigation) ออกจากการสอบสวน (Inquiry) ซึ่งลักษณะความสัมพันธ์ระหว่างพนักงานสอบสวนกับพนักงานอัยการเป็นความสัมพันธ์ในแนวนอน (Horizontal Relationship) อันเป็นขั้นตอนหนึ่งก่อนการพิจารณาคดี และเป็นการตรวจสอบข้อเท็จจริงในเบื้องต้น สิ่งที่สำคัญที่สุด ก็คือ การรวบรวมพยานหลักฐานทุกชนิด โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อให้ทราบข้อเท็จจริงและพฤติการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น ให้รู้ตัวผู้กระทำความผิดและนำตัวมาดำเนินคดีอาญา อีกทั้งยังเป็นการพิสูจน์ให้เห็นถึงความผิดและนำพยานหลักฐานที่รวบรวมได้เสนอในชั้นศาล ผู้ที่มีอำนาจหน้าที่ในชั้นนี้ ได้แก่ พนักงานฝ่ายปกครองหรือตำรวจ และพนักงานสอบสวน ซึ่งอาจเรียกรวมว่าตำรวจ (คณิต ณ นคร, 2546, หน้า 82) การสืบสวน (Investigation) เป็นกระบวนการแสวงหาข้อเท็จจริงทั้งเพื่อการป้องกันมิให้เกิดอาชญากรรมและการปราบปรามเมื่อเกิดอาชญากรรมการกระทำผิดแล้ว ส่วนการสอบสวนเป็นการแสวงหาข้อเท็จจริงและพยานหลักฐานเมื่อเกิดการกระทำความผิดเพื่อพิสูจน์ความจริงแห่งคดีโดยพนักงานสอบสวนท้าหน้าที่เป็นผู้ช่วยและอำนวยความสะดวกแก่พนักงานอัยการในการแสวงหาพยานหลักฐานเพื่อให้พนักงานอัยการในฐานะผู้แทนรัฐได้พยานหลักฐานที่ถูกต้องครบถ้วนนำไปใช้ในการพิจารณาสั่งคดีและไปสู่การพิจารณาคดีในชั้นศาลเพื่อพิสูจน์การกระทำความผิดของจำเลยให้ปราศจากข้อสงสัยและเพื่อได้มาซึ่งคำพิพากษาลงโทษ การสืบสวนสอบสวนเป็นกระบวนการชั้นต้นในการใช้อำนาจรัฐที่กระทบต่อสิทธิเสรีภาพ ร่างกาย ชีวิตและทรัพย์สินของประชาชนในปรัชญาและหลักการพื้นฐานแห่งกฎหมายสารบัญญัติทางอาญาและกฎหมายวิธีสบัญญัติซึ่ง (น้ำแท้ มีบุญสล้าง, 2562, หน้า 3) ได้อธิบายว่า

กฎหมายสารบัญญัติทางอาญา เป็นการตรากฎหมายเพื่อกำหนดให้การกระทำใดเป็นความผิดและมีโทษในทางอาญา (Criminalization) เช่น กัญชา การพนัน การค้าประเวณีมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องมีความสอดคล้องกับศีลธรรม ขนบธรรมเนียม ประเพณีและวัฒนธรรม ประวัติศาสตร์ความเป็นมาและการปกครองของแต่ละท้องถิ่นที่มีการตราและบังคับใช้กฎหมายนั้น

กฎหมายวิธีสบัญญัติ เป็นวิธีปฏิบัติในการบังคับใช้กฎหมาย เช่น การจับ การแจ้งข้อหา การค้น การขัง การดำเนินคดี การสืบพยาน การพิจารณาพิพากษาซึ่งอาจละเมิดและกระทบต่อสิทธิ เสรีภาพ ชีวิต ร่างกาย ทรัพย์สินและความเป็นอยู่ของประชาชนจึงต้องมีวิธีปฏิบัติที่มีมาตรฐานการควบคุมตรวจสอบในระดับที่สอดคล้องกับมาตรฐานและหลักการสากลที่ได้รับการยอมรับจากนานาอารยประเทศ เช่น ปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน (Universal Declaration of

Human Rights หรือ UDHR) และกติการะหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิพลเมืองและสิทธิทางการเมือง (International Covenant on Civil and Political Rights หรือ ICCPR)

สำหรับกรณีศึกษาด้านการตรวจสอบความจริงในชั้นเจ้าพนักงานนั้น การสอบสวนและการสั่งคดีของพนักงานอัยการซึ่งต้องมี “ความเป็นภาวะวิสัย” (Objectivity) (คณิต ณ นคร, 2561, หน้า 498) การดำเนินคดีชั้นสอบสวน ความหมายของการสอบสวน คือ พนักงานสอบสวนที่มีอำนาจหน้าที่ อำนาจหน้าที่ในการสอบสวนความผิดที่ได้กระทำนอกราชอาณาจักร อำนาจสอบสวนเป็นอำนาจเดียว การเริ่มสอบสวน พยานหลักฐานที่ต้องรวบรวม การสอบสวนผู้เสียหายและพยาน การสอบสวนผู้ต้องหา การสอบสวนที่เจ้าพนักงานอื่นทำแทน และการสอบสวนที่ความตายเป็นผลเนื่องจากกระทำผิด

อำนาจการสอบสวนเป็นอำนาจที่สำคัญมากในกระบวนการยุติธรรมทางอาญา (อุทัย อาทิเวช, 2562, หน้า 28) เพราะเป็นต้นธารของกระบวนการยุติธรรมทางอาญา ดังนั้น ความหมายของ “การสอบสวน” ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา (The Code of Criminal Procedure Code) มาตรา 2 (11) ให้นิยามคำว่า “การสอบสวน” หมายความถึงการรวบรวมพยานหลักฐานและการดำเนินการ ทั้งหลายอื่นตามบทบัญญัติแห่งประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา ซึ่งพนักงาน สอบสวนได้ทำไปเกี่ยวกับความผิดที่กล่าวหา เพื่อที่จะทราบข้อเท็จจริงหรือพิสูจน์ความผิด และเพื่อจะเอาตัวผู้กระทำผิดมาฟ้องลงโทษ ดังนั้นจะเห็นได้ว่าการสอบสวนครอบคลุมเนื้อหา 2 ประการ กล่าวคือการรวบรวมพยานหลักฐาน และการใช้มาตรการบังคับเพื่อที่จะทราบข้อเท็จจริง (Facts)หรือเพื่อพิสูจน์ความผิด(Guilt) และเพื่อที่จะเอาตัวผู้กระทำความผิดมาฟ้องลงโทษ (To Have The Offender Prosecuted In Court)

การรวบรวมพยานหลักฐานและการใช้มาตรการบังคับ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 131 ตามพระราชบัญญัติแก้ไขเพิ่มเติมประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา (ฉบับที่ 22) พ.ศ. 2547 บัญญัติว่า “ให้พนักงานสอบสวนรวบรวมหลักฐานทุกชนิดเท่าทีจะสามารถทำได้ เพื่อประสงค์จะทราบข้อเท็จจริงและพฤติการณ์ต่าง ๆ อันเกี่ยวกับความผิดที่ถูกกล่าวหาเพื่อจะรู้ตัวผู้กระทำผิดและพิสูจน์ให้เห็นความผิดหรือความบริสุทธิ์ของผู้ต้องหา”

นอกจากนี้ มาตรา 138 บัญญัติต่อไปอีกว่า “พนักงานสอบสวนมีอำนาจสอบสวนเองหรือส่งประเด็นไปสอบสวนเพื่อทราบความเป็นมาแห่งชีวิตและความประพฤติอันเป็นอาจิณของผู้ต้องหาแต่ต้อง แจ้งให้ผู้ต้องหาทราบข้อความทุกข้อที่ได้มา” คำว่า “พยานหลักฐานทุกชนิดก็เพื่อประสงค์จะทราบข้อเท็จจริง เกี่ยวกับความผิด ที่ถูกกล่าวหา” ตามบทบัญญัติมาตรา 131 นั้น แสดงอยู่ในตัวแล้วว่า การสอบสวน ต้องรวบรวมพยานหลักฐานที่ยันผู้ต้องหาและพยานหลักฐานที่เป็นประโยชน์ต่อผู้ต้องหา กล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือการสอบสวนเป็นการหาความจริงแท้ของเรื่องที่

กล่าวหา การค้นก็เป็นเครื่องมือเพื่อให้ได้มาซึ่งความจริงของเรื่องเช่นเดียวกัน มาตรา 98 จึง บัญญัติว่า “ในกรณีที่ค้นหาสิ่งของโดยไม่จำกัดสิ่ง เจ้าพนักงานผู้ค้นมีอำนาจยึดสิ่งของใด ๆ ซึ่งน่าจะใช้เป็นพยานหลักฐานเพื่อเป็นประโยชน์หรือยันผู้ต้องหา”บทบัญญัติดังกล่าวนี้ก็แสดงอยู่ในตัวแล้วว่าพยานหลักฐานที่จะใช้ในการดำเนินคดีต้องกระทำอย่างรอบด้าน คือ ทั้งพยานหลักฐานที่เป็นประโยชน์หรือยันผู้ต้องหา ทั้งนี้ก็เพื่อจะทราบ ความจริงแท้ของเรื่องที่กล่าวหาดังกล่าวมาแล้ว

การรวบรวมพยานหลักฐานในการสอบสวนต้องมีการสอบสวนและการใช้มาตรการบังคับ “เรื่องที่กล่าวหา” อย่างมีความเป็นภาวะวิสัยอย่างแท้จริงและคำ “พฤติการณ์ต่าง ๆ อันเกี่ยวกับความผิดที่ถูกกล่าวหา” ในบทบัญญัติมาตรา 131 และคำว่า “ความเป็นมาแห่งชีวิตและความประพฤติอันเป็นอาจิณของผู้ต้องหา” ดังนี้ แสดงว่าข้อเท็จจริงเกี่ยวกับ “ตัวผู้ถูกกล่าวหา” ก็ต้องกระทำอย่างเสร็จสิ้นกระแสความด้วย

ในการรวบรวมพยานหลักฐานในการสอบสวนและการใช้มาตรการบังคับ นั้นต้องมีความเป็นภาวะวิสัยอย่างแท้จริงเกี่ยวกับข้อเท็จจริงในส่วนที่เกี่ยวกับ “ตัวผู้ถูกกล่าวหา” ด้วย ดังนั้นพนักงานสอบสวนต้องรวบรวมพยานหลักฐานทุกชนิดเท่าที่สามารถจะทำได้เพื่อประสงค์จะทราบข้อเท็จจริง กล่าวคือ ต้องรวบรวมทั้งพยานหลักฐานทั้งที่เป็นผลร้ายและพยานหลักฐานที่เป็นผลดีต่อผู้ถูกกล่าวหา ตลอดจนพยานหลักฐานที่แสดงถึงพฤติการณ์ต่าง ๆ อันเกี่ยวกับความผิดที่กล่าวหาตลอดทั้งความเป็นมาแห่งชีวิตและความประพฤติอันเป็นอาจิณของผู้ถูกกล่าวหา (คณิต ณ นคร, 2561, หน้า 509) เจ้าพนักงานต้องเริ่มสอบสวนคดีเมื่อทราบถึงเรื่องการกระทำความผิด ซึ่งการทราบนี้อาจทราบจากการร้องทุกข์ การกล่าวโทษ หรือจากวิธีอื่นใดก็ได้ มาตรา 130 บัญญัติว่าให้เริ่มการสอบสวนโดยมิชักช้า จะทำการในที่ใดเวลาใดแล้วแต่จะเห็นสมควร โดยผู้ต้องหาไม่จำต้องอยู่ด้วย” เมื่อทราบเรื่องการกระทำความผิดแล้ว เจ้าพนักงานต้องเริ่มการสอบสวนโดยไม่ชักช้าในชั้นสอบสวนสิทธิที่จะอยู่ร่วมด้วยในการดำเนินคดีของผู้ต้องหาไม่ได้รับการรับรองเต็มที่ กล่าวคือการสอบสวนไม่จำต้องกระทำต่อหน้าผู้ต้องหา ซึ่งต่างกับการพิจารณาที่ต้องกระทำต่อหน้าจำเลย กฎหมายได้ให้อำนาจเกี่ยวกับการรวบรวมพยานหลักฐานแก่ตำรวจหรือพนักงานสอบสวนไว้ค่อนข้างกว้าง เช่น การตรวจผู้เสียหายหรือตรวจค้นตัวผู้ต้องหา หรือตรวจสิ่งของในอันที่จะใช้เป็นพยานหลักฐานตลอดจนหมายเรียกบุคคลที่มีความเกี่ยวข้องมาเพื่อทำการสอบปากคำ ซึ่งพยานตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 266 ได้แก่ พยานบุคคล พยานวัตถุ และพยานเอกสาร การที่กฎหมายได้ให้อำนาจในเรื่องการรวบรวมพยานหลักฐานแก่พนักงานสอบสวนในการแสวงหาพยานหลักฐานทุกชนิดที่เกี่ยวข้องกับคดี อาจทำให้ต้องมีการกระทบถึงสิทธิและเสรีภาพของบุคคลที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการสอบสวนของพนักงานสอบสวน ในทางปฏิบัติของพนักงานสอบสวนมักจะทำการรวบรวมพยานหลักฐาน

จากที่ได้กล่าวมาแล้วข้างต้นจากการจับกุมและการสอบสวนผู้ต้องหานั้น สิทธิของผู้ต้องหาที่เกี่ยวข้องกับทนายความตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา ที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัย มีดังนี้

ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 7/1 บัญญัติว่า ผู้ถูกจับหรือผู้ต้องหาซึ่งถูกควบคุมหรือขังมีสิทธิแจ้งหรือขอให้เจ้าพนักงานแจ้งให้ญาติหรือผู้ซึ่งผู้ถูกจับหรือผู้ต้องหาไว้วางใจทราบถึงการถูกจับกุมและสถานที่ที่ถูกควบคุมในโอกาสแรกและให้ผู้ถูกจับหรือผู้ต้องหามีสิทธิพบและปรึกษาผู้ซึ่งจะเป็นทนายความเป็นการเฉพาะตัว ให้ทนายความหรือผู้ซึ่งตนไว้วางใจเข้าฟังการสอบปากคำตนได้ในชั้นสอบสวน ให้พนักงานฝ่ายปกครองหรือตำรวจซึ่งรับมอบตัวผู้ถูกจับหรือผู้ต้องหามีหน้าที่แจ้งให้ผู้ถูกจับหรือผู้ต้องหานั้นทราบในโอกาสแรกถึงสิทธิ

ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 8 บัญญัติว่า นับแต่เวลาที่ยื่นฟ้องแล้ว จำเลยมีสิทธิได้รับการพิจารณาคดีด้วยความรวดเร็ว ต่อเนื่อง และเป็นธรรม แต่งทนายความแก้ต่างในชั้นไต่สวนมูลฟ้อง หรือพิจารณาในศาลชั้นต้นตลอดจนชั้นศาลอุทธรณ์และศาลฎีกา ปรึกษาทนายความหรือผู้ซึ่งจะเป็นทนายความเป็นการเฉพาะตัว ตรวจดูสิ่งที่ยื่นเป็นพยานหลักฐาน และคัดสำเนาหรือถ่ายรูปสิ่งนั้น ๆ ตรวจดูสำนวนการไต่สวนมูลฟ้องหรือพิจารณาของศาล และคัดสำเนาหรือขอรับสำเนาที่รับรองว่าถูกต้องโดยเสียค่าธรรมเนียม เว้นแต่ศาลจะมีคำสั่งให้ยกเว้นค่าธรรมเนียมนั้น ตรวจหรือคัดสำเนาคำให้การของตนในชั้นสอบสวนหรือเอกสารประกอบคำให้การของตน และถ้าจำเลยมีทนายความ ทนายความนั้นย่อมมีสิทธิเช่นเดียวกับจำเลยดังกล่าวมาแล้วด้วย เมื่อพนักงานอัยการได้ยื่นฟ้องคดีต่อศาลแล้ว ให้ผู้เสียหายมีสิทธิดังกล่าวด้วย

ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 83 บัญญัติว่า ในการจับนั้นเจ้าพนักงานหรือราษฎรซึ่งทำการจับต้องแจ้งแก่ผู้ที่จะถูกจับนั้นว่าเขาต้องถูกจับ แล้วสั่งให้ผู้ถูกจับไปยังที่ทำการของพนักงานสอบสวนแห่งท้องที่ที่ถูกจับพร้อมด้วยผู้จับ เว้นแต่สามารถนำไปที่ทำการของพนักงานสอบสวนผู้รับผิดชอบได้ในขณะนั้น ให้นำไปที่ทำการของพนักงานสอบสวนผู้รับผิดชอบดังกล่าว แต่ถ้าจำเป็นก็ให้จับตัวไป

ในกรณีที่เจ้าพนักงานเป็นผู้จับ ต้องแจ้งข้อกล่าวหาให้ผู้ถูกจับทราบ หากมีหมายจับให้แสดงต่อผู้ถูกจับ พร้อมทั้งแจ้งด้วยว่า ผู้ถูกจับมีสิทธิที่จะไม่ให้การหรือให้การก็ได้และถ้อยคำของผู้ถูกจับนั้นอาจใช้เป็นพยานหลักฐานในการพิจารณาคดีได้และผู้ถูกจับมีสิทธิที่จะพบและปรึกษาทนายความ หรือผู้ซึ่งจะเป็นทนายความ ถ้าผู้ถูกจับประสงค์จะแจ้งให้ญาติหรือผู้ซึ่งตนไว้วางใจทราบถึงการจับกุมที่สามารถดำเนินการได้

ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 87 บัญญัติว่า ห้ามมิให้ควบคุมผู้ถูกจับไว้เกินกว่าจำเป็นตามพฤติการณ์แห่งคดี

ในกรณีความผิดลหุโทษ จะควบคุมผู้ถูกจับไว้ได้เท่าเวลาที่จะถามคำให้การ และที่จะรู้ตัวว่าเป็นใครและที่อยู่ของเขาอยู่ที่ไหนเท่านั้น

ในกรณีที่ผู้ถูกจับไม่ได้รับการปล่อยชั่วคราว และมีเหตุจำเป็นเพื่อทำการสอบสวนหรือการฟ้องคดี ให้นำตัวผู้ถูกจับไปศาลภายในสี่สิบแปดชั่วโมงนับแต่เวลาที่ผู้ถูกจับถูกนำตัวไปถึงที่ทำการของพนักงานสอบสวนตามมาตรา 83 เว้นแต่มีเหตุสุดวิสัยหรือมีเหตุจำเป็นอย่างอื่นอันมิอาจก้าวล่วงเสียได้ โดยให้พนักงานสอบสวนหรือพนักงานอัยการยื่นคำร้องต่อศาลขอหมายขังผู้ต้องหานั้นไว้ ให้ศาลสอบถามผู้ต้องหาว่าจะมีข้อคัดค้านประการใดหรือไม่ และศาลอาจเรียกพนักงานสอบสวนหรือพนักงานอัยการมาชี้แจงเหตุจำเป็น หรืออาจเรียกพยานหลักฐานมาเพื่อประกอบการพิจารณาก็ได้

ในกรณีความผิดอาญาที่ได้กระทำลงมีอัตราโทษจำคุกอย่างสูงไม่เกินหกเดือน หรือปรับไม่เกินห้าร้อยบาท หรือทั้งจำทั้งปรับ ศาลมีอำนาจสั่งขังได้ครั้งเดียว มีกำหนดไม่เกินเจ็ดวัน

ในกรณีความผิดอาญาที่มีอัตราโทษจำคุกอย่างสูงเกินกว่าหกเดือนแต่ไม่ถึงสิบปี หรือปรับเกินกว่าห้าร้อยบาท หรือทั้งจำทั้งปรับ ศาลมีอำนาจสั่งขังหลายครั้งติด ๆ กันได้แต่ครั้งหนึ่งต้องไม่เกินสิบสองวัน และรวมกันทั้งหมดต้องไม่เกินสี่สิบแปดวัน

ในกรณีความผิดอาญาที่มีอัตราโทษจำคุกอย่างสูงตั้งแต่สิบปีขึ้นไปจะมีโทษปรับด้วยหรือไม่ก็ตาม ศาลมีอำนาจสั่งขังหลายครั้งติด ๆ กันได้แต่ครั้งหนึ่งต้องไม่เกินสิบสองวันและรวมกันทั้งหมดต้องไม่เกินแปดสิบสี่วัน

ในกรณีตามวรรคหกเมื่อศาลสั่งขังครบสี่สิบแปดวันแล้ว หากพนักงานอัยการหรือพนักงานสอบสวนยื่นคำร้องต่อศาลเพื่อขอขังต่อไปอีกโดยอ้างเหตุจำเป็น ศาลจะสั่งขังต่อไปได้ก็ต่อเมื่อพนักงานอัยการหรือพนักงานสอบสวนได้แสดงถึงเหตุจำเป็น และนำพยานหลักฐานมาให้ศาลไต่สวนจนเป็นที่พอใจแก่ศาล

ในการไต่สวนตามวรรคสามและวรรคเจ็ด ผู้ต้องหามีสิทธิแต่งทนายความเพื่อแถลงข้อคัดค้านและซักถามพยาน ถ้าผู้ต้องหาไม่มีทนายความเนื่องจากยังไม่ได้มีการปฏิบัติตามมาตรา 134/1 และผู้ต้องหาร้องขอ ให้ศาลตั้งทนายความให้ โดยทนายความนั้นมีสิทธิได้รับเงินรางวัลและค่าใช้จ่ายตามที่กำหนดไว้ในมาตรา 134/1 วรรคสาม โดยอนุโลม

ถ้าพนักงานสอบสวนต้องไปทำการสอบสวนในท้องที่อื่นนอกเขตของศาลซึ่งได้สั่งขังผู้ต้องหาไว้ พนักงานสอบสวนจะยื่นคำร้องขอให้โอนการขังไปยังศาลในท้องที่ที่จะต้องไปทำการสอบสวนนั้นก็ได้ เมื่อศาลที่สั่งขังไว้เห็นเป็นการสมควรก็ให้สั่งโอนไป

ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 134/1 บัญญัติว่า ในคดีที่มีอัตราโทษประหารชีวิต หรือในคดีที่ผู้ต้องหามีอายุไม่เกินสิบแปดปีในวันที่พนักงานสอบสวนแจ้งข้อหา

ก่อนเริ่มถามคำให้การให้พนักงานสอบสวนถามผู้ต้องหาว่ามีทนายความหรือไม่ ถ้าไม่มีให้รัฐจัดหาทนายความให้

ในคดีที่มีอัตราโทษจำคุก ก่อนเริ่มถามคำให้การให้พนักงานสอบสวนถามผู้ต้องหาว่ามีทนายความหรือไม่ ถ้าไม่มีและผู้ต้องหาต้องการทนายความ ให้รัฐจัดหาทนายความให้

การจัดหาทนายความตามวรรคหนึ่งหรือวรรคสอง ให้พนักงานสอบสวนปฏิบัติตามหลักเกณฑ์ วิธีการ และเงื่อนไขที่กำหนดในกฎกระทรวง และให้ทนายความที่รัฐจัดหาให้ได้รับเงินรางวัลและค่าใช้จ่ายตามระเบียบที่กระทรวงยุติธรรมกำหนดโดยได้รับความเห็นชอบจากกระทรวงการคลัง

เมื่อได้จัดหาทนายความให้แก่ผู้ต้องหาตามวรรคหนึ่ง วรรคสอง หรือวรรคสามแล้ว ในกรณีจำเป็นเร่งด่วน หากทนายความไม่อาจมาพบผู้ต้องหาได้ โดยไม่แจ้งเหตุขัดข้องให้พนักงานสอบสวนทราบหรือแจ้งแต่ไม่มาพบผู้ต้องหาภายในเวลาอันสมควร ให้พนักงานสอบสวนทำการสอบสวนผู้ต้องหาไปได้โดยไม่ต้องรอทนายความ แต่พนักงานสอบสวนต้องบันทึกเหตุนั้นไว้ในสำนวนการสอบสวนด้วย

ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 134/4 บัญญัติว่า ในการถามคำให้การผู้ต้องหา ให้พนักงานสอบสวนแจ้งให้ผู้ต้องหาทราบก่อนว่า

(1) ผู้ต้องหามีสิทธิที่จะให้การหรือไม่ก็ได้ ถ้าผู้ต้องหาให้การ ถ้อยคำที่ผู้ต้องหาให้การนั้นอาจใช้เป็นพยานหลักฐานในการพิจารณาคดีได้

(2) ผู้ต้องหามีสิทธิให้ทนายความหรือผู้ซึ่งตนไว้วางใจเข้าฟังการสอบปากคำตนได้

เมื่อผู้ต้องหาเต็มใจให้การอย่างใดก็ให้จดคำให้การไว้ ถ้าผู้ต้องหาไม่เต็มใจให้การเลยก็ให้บันทึกไว้

ถ้อยคำใด ๆ ที่ผู้ต้องหาให้ไว้ต่อพนักงานสอบสวนก่อนมีการแจ้งสิทธิตามวรรคหนึ่งหรือก่อนที่จะดำเนินการตามมาตรา 134/1 มาตรา 134/2 และมาตรา 134/3 จะรับฟังเป็นพยานหลักฐานในการพิสูจน์ความผิดของผู้นั้นไม่ได้

เนื่องจากกฎหมายได้ให้อำนาจในการใช้ดุลพินิจ (Discretion) ในเรื่องดังกล่าวแก่พนักงานสอบสวนไปในค่อนข้างที่จะกว้างขวางมาก (วิลาสินี รอตฤดี, 2548, หน้า 14) ด้วยเหตุที่พนักงานสอบสวนมีอำนาจในการใช้ดุลพินิจได้อย่างกว้างขวางนี้ จำเป็นที่จะต้องมีการควบคุมตรวจสอบ และมีการถ่วงดุลอำนาจ หรือคานดุลย์อำนาจ (Check and Balance) (ชาญชัย แสวงศักดิ์, 2561, หน้า 27) กล่าวว่า ปัจจุบัน เรียกกันว่า “หลักแบ่งแยกองค์กรผู้ใช้อำนาจอธิปไตย” จากหน่วยงานหรือองค์กรต่าง ๆ เพื่อคุ้มครองสิทธิของผู้ต้องหาในระหว่างการสอบสวน ซึ่งการวิจัยนี้ผู้วิจัยศึกษา

ความหมาย “ทนายความ” (คณิต ณ นคร, 2561, หน้า 186) เป็นองค์กรที่มีความสำคัญมากองค์กรหนึ่งในการดำเนินคดีอาญา เป็นหลักประกันเพิ่มเติมว่า ผู้ถูกกล่าวหามีสิทธิที่จะต่อสู้คดีได้อย่างเต็มที่ตาม “หลักอาวุธเท่าเทียม” (Waffengleicheit/Equality of Arms) กล่าวคือ เมื่อฝ่ายรัฐมีเจ้าพนักงานซึ่งเป็นผู้รู้ทางกฎหมาย ฝ่ายผู้ถูกกล่าวหาก็ชอบที่จะมีทนายความและ (สุนีย์ มัลลิกะมาลย์, 2519, หน้า 95) กล่าวว่า กฎหมายให้อำนาจหน้าที่แก่พนักงานสอบสวนที่จะใช้ในการปฏิบัติหน้าที่ การใช้เครื่องมือเหล่านี้พนักงานสอบสวนอาจใช้ไปในทางมิชอบอันอาจเป็นผลให้ผู้ต้องหาไม่ได้รับความยุติธรรมเท่าที่ควร

การดำเนินกระบวนพิจารณาคดีในศาล

“กระบวนพิจารณา” (Proze Shandlung/Procedural Act) หลักในศาลชั้นต้นเริ่มเมื่อศาลได้มีคำสั่งประทับฟ้องแล้ว ไม่ว่าจะสั่งประทับฟ้องเลยในกรณีที่พนักงานอัยการเป็นผู้ฟ้องหรือ สั่งประทับฟ้องหลังจากที่ได้มีการไต่สวนมูลฟ้องแล้วทั้งกรณีที่พนักงานอัยการเป็นผู้ฟ้องหรือ ผู้เสียหายเป็นผู้ฟ้อง ดังจะเห็นได้จากมาตรา 172 วรรคสอง ซึ่งบัญญัติว่า“เมื่อโจทก์หรือทนายโจทก์และจำเลยมาอยู่ต่อหน้าศาลแล้ว และศาลเชื่อว่าเป็น จำเลยจริง ให้อ่านและอธิบายฟ้องให้จำเลยฟังและถามว่าได้กระทำผิดจริงหรือไม่จะให้การต่อสู้อย่างไรบ้างคำให้การจำเลยให้จดไว้ถ้าจำเลยไม่ยอมให้การก็ให้ศาลจดรายงานไว้และดำเนินการพิจารณาต่อไป” แม้ในชั้นไต่สวนมูลฟ้องกรณีพนักงานอัยการเป็นโจทก์จะได้มีการอ่านและอธิบายฟ้องให้จำเลยฟังมาแล้วครั้งหนึ่งแต่ในชั้นพิจารณากฎหมายก็บังคับให้ต้องกระทำซ้ำอีก ข้อนี้แสดงให้เห็นถึงความสำคัญของ“หลักฟังความทุกฝ่าย” (Grundsatz “Audiatur et Altera Pars”/Principle of “Audi Alteram Partem”) ได้เป็นอย่างดี (คณิต ณ นคร, 2561, หน้า 613)

เมื่อกล่าวถึงสิทธิของผู้ถูกกล่าวหาหรือจำเลยในกระบวนพิจารณาคดีของศาลตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา ที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัย ประกอบด้วย

ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 165/1 บัญญัติว่า ในคดีซึ่งพนักงานอัยการเป็นโจทก์ ในวันไต่สวนมูลฟ้อง ให้จำเลยมาหรือคุมตัวมาศาล ให้ศาลส่งสำเนาฟ้องแก่จำเลยรายตัวไป เมื่อศาลเชื่อว่าเป็นจำเลยจริงแล้ว ให้อ่านและอธิบายฟ้องให้ฟัง และถามว่าได้กระทำผิดจริงหรือไม่ จะให้การต่อสู้อย่างไรบ้าง คำให้การของจำเลยให้จดไว้ ถ้าจำเลยไม่ยอมให้การก็ให้ศาลจดรายงานไว้ และดำเนินการต่อไป

จำเลยไม่มีอำนาจนำพยานมาสืบในชั้นไต่สวนมูลฟ้อง แต่ทั้งนี้ไม่เป็นการตัดสิทธิในการที่จำเลยจะมีทนายมาช่วยเหลือ

ในคดีราษฎรเป็นโจทก์ ศาลมีอำนาจไต่สวนมูลฟ้องลับหลังจำเลย ให้ศาลส่งสำเนาฟ้องแก่จำเลยรายตัวไป กับแจ้งวันนัดไต่สวนให้จำเลยทราบ จำเลยจะมาฟังการไต่สวนมูลฟ้อง โดย

ตั้งทนายให้ซักค้านพยานโจทก์ด้วยหรือไม่ก็ได้ หรือจำเลยจะไม่มา แต่ตั้งทนายมาซักค้านพยานโจทก์ก็ได้ ห้ามมิให้ศาลถามคำให้การจำเลย และก่อนที่ศาลประทับฟ้องมิให้ถือว่าจำเลยอยู่ในฐานะเช่นนั้น

ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 173 บัญญัติว่า ในคดีที่มีอัตราโทษประหารชีวิต หรือในคดีที่จำเลยมีอายุไม่เกินสิบแปดปีในวันที่ถูกฟ้องต่อศาล ก่อนเริ่มพิจารณาให้ศาลถามจำเลยว่ามีทนายความหรือไม่ ถ้าไม่มีก็ให้ศาลตั้งทนายความให้

ในคดีที่มีอัตราโทษจำคุก ก่อนเริ่มพิจารณาให้ศาลถามจำเลยว่ามีทนายความหรือไม่ ถ้าไม่มีและจำเลยต้องการทนายความ ก็ให้ศาลตั้งทนายความให้

ให้ศาลจ่ายเงินรางวัลและค่าใช้จ่ายแก่ทนายความที่ศาลตั้งตามมาตรานี้ โดยคำนึงถึงสภาพแห่งคดีและสภาวะทางเศรษฐกิจ ทั้งนี้ ตามระเบียบที่คณะกรรมการบริหารศาลยุติธรรมกำหนดโดยความเห็นชอบจากกระทรวงการคลัง

จากที่กล่าวมานั้นการดำเนินคดีของผู้ต้องหาในชั้นสอบสวนและการดำเนินกระบวนพิจารณาคดีของผู้ถูกกล่าวหาและจำเลยในศาลชั้นต้น แนวคิดการให้ความคุ้มครองสิทธิเริ่มในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2492 มาตรา 32 วรรค 2 รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2511 มาตรา 20 และรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2517 มาตรา 33 วรรค 2 บัญญัติว่า “ผู้ต้องหามีสิทธิที่จะพบและปรึกษาทนายความเป็นการเฉพาะตัวได้” และมาตรา 34 วรรค 2 บัญญัติว่า “ในกรณีผู้ต้องหาหรือจำเลยเป็นผู้ยากไร้ไม่มีทุนทรัพย์พอที่จะจัดหาทนายความสำหรับตนเองได้บุคคลดังกล่าวย่อมมีสิทธิที่จะได้รับการช่วยเหลือจากรัฐตามที่กฎหมายบัญญัติ” (สุนีย์ มัลลิกะมาลย์, 2519, หน้า 153) และระเบียบกรมตำรวจว่าด้วยสิทธิของผู้ถูกคุมขังในการขอพบและปรึกษาทนายความ เมื่อวันที่ 22 เมษายน พ.ศ. 2512 รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 ได้มีบทบัญญัติ เกี่ยวกับการคุ้มครองสิทธิของผู้ต้องหาและจำเลยอย่างมากทีเดียวและรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 ได้ขยายความต่อไปอีก กล่าวคือ รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 มาตรา 241 วรรคหนึ่ง บัญญัติว่า “ในคดีอาญา ผู้ต้องหาหรือจำเลยย่อมมีสิทธิได้รับการสอบสวนหรือการพิจารณา ด้วยความรวดเร็ว ต่อเนื่อง และเป็นธรรม” และรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 มาตรา 40 (7) บัญญัติว่า “ในคดีอาญาผู้ต้องหาหรือจำเลยมีสิทธิได้รับการสอบสวนหรือการพิจารณาคดีที่ถูกต้อง รวดเร็ว และเป็นธรรม โอกาสในการต่อสู้คดีอย่างเพียงพอ การตรวจสอบ หรือได้รับทราบพยานหลักฐานตามสมควร การได้รับความช่วยเหลือในทางคดีจาก ทนายความ และการได้รับการปล่อยตัวชั่วคราว”

ความหมายของคำว่า “สิทธิ” (หยุด แสงอุทัย แก้ไขปรับปรุงโดย สมยศ เชื้อไทย, 2560, หน้า 175) อธิบายว่า สิทธิหมายถึง อำนาจที่กฎหมายให้แก่บุคคลในอันที่จะมีเจตจำนง (Willensmacht) และ สิทธิคือประโยชน์ที่กฎหมายคุ้มครองให้ “สิทธิ” หยุด แสงอุทัย ให้ความหมายว่า ประโยชน์ที่กฎหมายรับรองและคุ้มครองให้ เนื่องจาก “สิทธิ” เป็น “อำนาจ” ที่กฎหมายให้แก่บุคคลที่มีเจตจำนง หรือ “ประโยชน์” ที่กฎหมายรับรองและคุ้มครอง เมื่อบุคคลหนึ่งมี “อำนาจ” บุคคลอีกคนหนึ่งหรืออีกหลายคนย่อมมี “หน้าที่” ที่จะปฏิบัติให้เป็นไปตามอำนาจของเขา หรือถ้าพิจารณาในแง่ “ประโยชน์” เมื่อบุคคลหนึ่งมีประโยชน์ที่กฎหมายรับรองและคุ้มครองให้แล้ว บุคคลอีกคนหนึ่งหรืออีกหลายคนก็มี “หน้าที่” ที่จะปฏิบัติให้เป็นไปตามประโยชน์นั้น ๆ เมื่อกล่าวถึงสิทธิของผู้ถูกกล่าวหา (คณิต ณ นคร, 2561, หน้า 166) หมายถึง ผู้ต้องหา จำเลย และผู้ที่ถูกผู้เสียหายฟ้องแต่ก่อนศาลประทับฟ้อง โดยสิทธิของผู้ต้องหาตามที่บัญญัติไว้ในประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 2 (11) ในปัจจุบันรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 และประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา ได้มีบทบัญญัติเกี่ยวกับการคุ้มครองสิทธิของผู้ต้องหาและจำเลย (อุทัย อาทิเวช, 2562, หน้า 257) ตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย และสิทธิของจำเลยในคดีอาญาตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา ประกอบด้วยดังนี้

สิทธิของจำเลยในคดีอาญาตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มีดังนี้

จำเลยในคดีอาญามีสิทธิที่จะได้รับการพิจารณาคดีด้วยความรวดเร็ว ต่อเนื่องเป็นธรรม แต่งทนายแก้ต่างในชั้นไต่สวนมูลฟ้องหรือพิจารณาในศาลชั้นต้น ศาลอุทธรณ์ ศาลฎีกา ปรึกษาทนายความหรือผู้ที่จะเป็นทนายความเป็นการเฉพาะตัวตรวจดูสิ่งที่ยื่นเป็นพยานหลักฐาน และคัดสำเนา ถ่ายรูปสิ่งนั้น ตรวจดูสำนวนการไต่สวนมูลฟ้องหรือพิจารณาและคัดสำเนาหรือขอรับสำเนาที่รับรองว่าถูกต้องโดยเสียค่าธรรมเนียม ตรวจหรือคัดสำเนาคำให้การของตนในชั้นสอบสวนหรือเอกสารประกอบคำให้การของตน และทนายความของจำเลยมีสิทธิตามมาตรา 8 (ธีสุทธิ์ พันธิ์ฤทธิ์, 2555, หน้า 323) จำเลยมีสิทธิที่จะขอโอนคดีหรือคัดค้านการขอโอนคดีของโจทก์ตามมาตรา 23 จำเลยมีสิทธิที่จะรับเกียจผู้พิพากษาตามมาตรา 27 จำเลยสิทธิที่จะไม่ถูกดำเนินคดีซ้ำมาตรา 36 (4) จำเลยสิทธิที่จะไม่ยอมไปพบเจ้าพนักงานหรือศาล ถ้าไม่มีหมายเรียกตามมาตรา 52 จำเลยมีสิทธิที่จะคัดค้านการถอนฟ้องของโจทก์ตามมาตรา 35

จากที่กล่าวมานั้นจำเลยยังมีสิทธิที่จะได้รับการพิจารณาของศาลโดยเปิดเผยและต่อหน้าจำเลยตามมาตรา 172 วรรคแรก เว้นแต่จะพิจารณาลับหลังจำเลยตามมาตรา 172 ทวิ จำเลยมีสิทธิที่จะได้รับทราบคำฟ้องและคำอธิบายจากศาลตามมาตรา 172 วรรคสองและมาตรา 173 จำเลยมีสิทธิที่จะแถลงเปิดคดีเมื่อสืบพยานโจทก์แล้ว นำพยานหลักฐานมาสืบตามมาตรา 174 วรรคสองวรรคสาม จำเลยมีสิทธิที่จะอยู่ในห้องพิจารณา แม้ศาลจะพิจารณาเป็นการลับตามมาตรา 178 (2)

และมีสิทธิอยู่ในห้องพิจารณาฟังพยานอื่นเบิกความโดยศาลไม่มีอำนาจสั่งให้ออกไปอยู่นอกห้องพิจารณาตามมาตรา 236 จำเลยมีสิทธิที่จะอุทธรณ์ ฎีกา คัดค้านคำพิพากษาหรือคำสั่งตามมาตรา 230 จำเลยมีสิทธิที่จะขอไปฟังการเดินเผชิญสืบพยานหรือส่งประเด็นไปศาลอื่นตามมาตรา 230 จำเลยมีสิทธิที่จะอ้างตนเองเป็นพยานได้ตามมาตรา 233 สิทธิที่จะไม่ยอมให้โจทก์อ้างจำเลยเป็นพยานตามมาตรา 232 จำเลยมีสิทธิที่จะได้รับฟ้องการอ่านคำเบิกความพยานของศาลไม่ว่าในชั้นไต่สวนมูลฟ้องหรือพิจารณาตามมาตรา 237 จำเลยมีสิทธิที่จะอ่านหรือตรวจดู หรือขอสำเนาซึ่งพยานเอกสารหรือตรวจดูพยานวัตถุตามมาตรา 240 และมาตรา 242 จำเลยมีสิทธิที่จะได้รับการพิจารณากลั่นกรองจากศาลอุทธรณ์กรณีที่จำเลยไม่ติดใจอุทธรณ์คำพิพากษาของศาลชั้นต้นพิพากษาลงโทษประหารชีวิตหรือจำคุกตลอดชีวิตตามมาตรา 245 วรรคสอง จำเลยมีสิทธิที่จะได้รับการทุเลาการบังคับโทษจำคุกโทษประหารชีวิตตามมาตรา 246 มาตรา 247 และมาตรา 248 จำเลยมีสิทธิที่จะทูลเกล้าขอรับพระราชทานอภัยโทษตามมาตรา 259 ถึงมาตรา 267 ซึ่งเป็นสิทธิของผู้ต้องหาและสิทธิของจำเลย

จากที่ได้กล่าวเรื่องสิทธิของผู้ต้องหาและสิทธิของจำเลยมาแล้วข้างต้น เป็นสิทธิในการเข้าถึงกระบวนการยุติธรรมอย่างหนึ่งเป็นสิทธิมนุษยชนขั้นพื้นฐานของมนุษย์ เมื่อกฎหมายบัญญัติว่าประชาชนทุกคนมีสิทธิในกระบวนการยุติธรรมแล้วนั้น ประชาชนทุกคนมีโอกาสที่จะได้เข้าถึงกระบวนการยุติธรรมอย่างแท้จริงในรูปแบบองค์กรให้ความช่วยเหลือประชาชนทางอาญาและรูปแบบทนายความช่วยเหลือ โดยเฉพาะประชาชนผู้ยากไร้หรือด้อยโอกาสจากการปฏิบัติที่ยุติธรรมในกระบวนการ (Due Process) และความยุติธรรมในเนื้อหา (Substantive Justice) เมื่อศาลมีคำตัดสินอย่างเท่าเทียมกัน

รูปแบบองค์กรรัฐให้ความช่วยเหลือประชาชนทางอาญานั้น ประเทศไทยเป็นสมาชิกสหประชาชาติ เมื่อวันที่ 16 ธันวาคม พ.ศ. 2489 ลำดับที่ 55 ได้ตั้งหน่วยงานรับผิดชอบดูแลที่ชื่อ "สภาเศรษฐกิจแห่งชาติ" ขึ้น เมื่อวันที่ 15 กุมภาพันธ์ 2493 เป็นหน่วยงานกลางเพื่อทำหน้าที่วางแผนพัฒนาประเทศในปี 2502 จึงได้มีการปรับโครงสร้างการทำงานและเปลี่ยนชื่อเป็นสำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจแห่งชาติ และในปี 2515 มีการนำกระบวนการวางแผนพัฒนาสังคมเข้ามาใช้ควบคู่กับการวางแผนพัฒนาเศรษฐกิจและเปลี่ยนชื่อใหม่เป็นสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ถึงปัจจุบันนี้โดยอยู่ภายใต้สังกัดสำนักนายกรัฐมนตรี

รูปแบบองค์กรให้ความช่วยเหลือผู้ต้องหาในชั้นสอบสวนตามพระราชบัญญัติทนายความ พ.ศ. 2528 ประกอบด้วยสภาทนายความในพระบรมราชูปถัมภ์ และตามพระราชบัญญัติระเบียบบริหารราชการแผ่นดิน (ฉบับที่ 5) พ.ศ. 2545 ประกอบด้วย กระทรวงยุติธรรมที่บัญญัติไว้ในมาตรา 32 ซึ่งมีโครงสร้างหน่วยงานให้ความช่วยเหลือประกอบด้วยสำนักปลัดกระทรวงยุติธรรมที่บัญญัติไว้ในมาตรา 33 (2) มีกรมคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพ ที่บัญญัติไว้ในมาตรา 33 (4)

รูปแบบองค์กรให้ความช่วยเหลือจำเลยในชั้นศาลตามพระราชบัญญัติระเบียบบริหารราชการศาลยุติธรรม พ.ศ. 2543 มีคณะกรรมการบริหารศาลยุติธรรมกำหนดที่บัญญัติไว้ในข้อ 4 ให้มีสำนักงานศาลยุติธรรม ซึ่งมีองค์กรของสภาทนายความในพระบรมราชูปถัมภ์ กระทรวงยุติธรรม และสำนักงานศาลยุติธรรม โดยมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

3.1 รูปแบบองค์กรให้ความช่วยเหลือผู้ต้องหาในชั้นสอบสวน

ระบบการช่วยเหลือประชาชนทางกฎหมายของประเทศไทยเริ่มตั้งแต่ชั้นสอบสวนโดยมีองค์กรให้คำปรึกษา แนะนำปัญหาด้านกฎหมายและคดีความ ดังต่อไปนี้

1) ทนายความและสภาทนายความในพระบรมราชูปถัมภ์

คำว่า “วิชาชีพ” ศาสตราจารย์ ดร. ปรีดี เกษมทรัพย์ ได้กล่าวว่ามาจากคำว่า (Profession) ซึ่งเป็นการทำงานที่มีความเสียสละและอุทิศตนในการทำงาน (ปรีดี เกษมทรัพย์, 2540, หน้า 115) และศาสตราจารย์ จิตติ ติงศภัทิย์ ได้กล่าวว่า คำว่า “วิชาชีพ” คือ ผู้ที่ใช้ความรู้ความเชี่ยวชาญมาใช้ในกำปฏิบัติงานรวมถึงทนายความด้วย (จิตติ ติงศภัทิย์, 2558, หน้า 23) ผู้ที่มีวิชาชีพทนายความจะต้องเป็นผู้ที่มีความรู้ความเชียวชาญในการปฏิบัติหน้าที่ให้กับสังคม

คำว่า “ทนายความ” ผู้มีวิชาชีพทางกฎหมายที่ทำหน้าที่ว่าต่างแก้ต่างในกระบวนการยุติธรรมทางอาญา ทนายความจึงเป็นผู้มีวิชาชีพในการใช้กฎหมาย และได้มีการริเริ่มก่อตั้ง “สมาคมทนายความ” ขึ้นเมื่อวันที่ 20 กุมภาพันธ์ 2500 เพื่อให้สถาบันอิสระทำหน้าที่เป็นตัวแทนของทนายความทั่วประเทศ ต่อมาในปีพ.ศ. 2523 ได้มีการเสนอร่างพระราชบัญญัติทนายความ และประกาศใช้ในวันที่ 19 ธันวาคม พ.ศ. 2528 ซึ่งเรียกว่า “พระราชบัญญัติทนายความ พ.ศ. 2528” ที่มีผลบังคับใช้มาจนถึงปัจจุบัน พระราชบัญญัติทนายความ พ.ศ. 2528 และเปลี่ยนมาเป็นอำนาจของสภาทนายความ ตามที่บัญญัติไว้ในมาตรา 51 โดยมีการตราข้อบังคับว่าด้วยมรรยาททนายความ ที่บังคับใช้มาจนถึงปัจจุบัน คือ “ข้อบังคับสภาทนายความว่าด้วยมรรยาททนายความ พ.ศ. 2529” นอกจากพระราชบัญญัติทนายความ และข้อบังคับสภาทนายความว่าด้วยมรรยาททนายความแล้ว การประกอบวิชาชีพทนายความยังต้องถูกควบคุมด้วยจริยธรรมของวิชาชีพ ที่เรียกว่า“จริยธรรมของทนายความ” อันเป็นหลักปฏิบัติของทนายความเพื่อการเป็นทนายความที่ดี อันถือว่าเป็นหลักปฏิบัติที่มีมาตรฐานสูงกว่ามรรยาททนายความ และกฎหมายการให้ความช่วยเหลือประชาชนของสภาทนายความ ที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัยประกอบด้วย

(1) กฎกระทรวง (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2528 ออกตามความในพระราชบัญญัติทนายความ พ.ศ. 2528

(2) ข้อบังคับสภาทนายความว่าด้วยการช่วยเหลือประชาชนทางกฎหมาย พ.ศ. 2529

(3) ข้อบังคับสภาทนายความว่าด้วยสวัสดิการทนายความ พ.ศ. 2529

(4) ข้อบังคับสภาทนายความว่าด้วยการพนักงานสภาทนายความ พ.ศ. 2530

(5) คำสั่งคณะกรรมการช่วยเหลือประชาชนทางกฎหมายที่ 1/2535 ว่าด้วยระเบียบการปฏิบัติของทนายความอาสาสมัคร สำนักงานคณะกรรมการช่วยเหลือประชาชนทางกฎหมาย พ.ศ. 2535

(6) ระเบียบคณะกรรมการช่วยเหลือประชาชนทางกฎหมาย สภาทนายความว่าด้วยการเบิกจ่ายค่าตอบแทน ทนายความอาสาสมัคร, กรรมการภาค, คณะอนุกรรมการคณะทำงาน, เจ้าหน้าที่และผู้ที่ได้รับแต่งตั้งหรือมอบหมายให้ปฏิบัติหน้าที่ให้ความช่วยเหลือประชาชนทางกฎหมาย พ.ศ. 2542

(7) คำสั่งสภาทนายความ ที่ 103/2543 เรื่อง ระเบียบสำนักงานสิทธิมนุษยชนว่าด้วยการดำเนินงานตามโครงการทนายความอาสาให้คำปรึกษาและเข้าฟังการถาม คำให้การผู้ต้องหา (ผู้ต้องหาที่มีอายุไม่เกินสิบแปดปีในวันที่พนักงานสอบสวนแจ้งข้อหา) พ.ศ. 2543

(8) คำสั่งสภาทนายความ ที่ 9/2548 เรื่อง ให้คณะกรรมการช่วยเหลือประชาชนทางกฎหมายส่วนกลาง กรรมการภาคและคณะกรรมการประจำภาคทุกภาค ประธานสภาทนายความ และคณะกรรมการประจำสภาทนายความทุกจังหวัด จัดทนายความเข้าฟังการสอบสวนผู้ต้องหาของพนักงานสอบสวน ตามพระราชบัญญัติแก้ไขเพิ่มเติมประมวลกฎหมาย วิธีพิจารณาความอาญา (ฉบับที่ 22) พ.ศ. 2547

(9) ระเบียบปฏิบัติโครงการทนายความอาสาประจำส่วนราชการ พ.ศ. 2556 (ยกเลิกระเบียบ ปี พ.ศ. 2554)

(10) ระเบียบว่าด้วยคณะกรรมการช่วยเหลือประชาชนทางกฎหมายว่าด้วยการปฏิบัติงานของทนายความอาสาให้คำปรึกษาและเข้าฟังการสอบปากคำผู้ต้องหาในคดีอาญา พ.ศ. 2555

(11) ระเบียบสภาทนายความ ว่าด้วยการเบิกจ่ายค่าตอบแทนทนายความอาสาคณะกรรมการผู้ได้รับแต่งตั้ง หรือรับมอบหมายให้ปฏิบัติหน้าที่ให้ความช่วยเหลือประชาชนทางกฎหมาย เฉพาะในพื้นที่ 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ของศูนย์นิติธรรมสมานฉันท์ 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ พ.ศ. 2554

(12) คำสั่งสภาทนายความที่ 109/2546 เรื่อง ระเบียบว่าด้วยการเบิกจ่ายค่าตอบแทนสำนักงานคดีปกครอง พ.ศ. 2546

ตามบทบัญญัติแห่งพระราชบัญญัติทนายความ พ.ศ. 2528 ให้ความหมาย คำว่า “ทนายความ" หมายความว่า ผู้ที่สภาทนายความได้รับจดทะเบียนและออกใบอนุญาตให้เป็นทนายความ ตามบทบัญญัติ มาตรา 4 และบทบัญญัติมาตรา 6 แห่งพระราชบัญญัตินี้ บัญญัติว่าให้มีสภาขึ้นสภาหนึ่งเรียกว่า “สภาทนายความ” นับตั้งแต่นั้นมา “สภาทนายความ” จึงเป็นสถาบันนิติบุคคล

ของผู้ประกอบ วิชาชีพทนายความที่สามารถปกครองตนเองเป็นของทนายความเพื่อทนายความและโดยทนายความ มาจากหลักการปกครองพื้นฐานใน ระบอบประชาธิปไตย เมื่อวันที่ 15 กรกฎาคม พ.ศ. 2553 พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช พระมหากษัตริย์ไทย รัชกาลที่ 9 ได้ทรงโปรดเกล้าให้สภาทนายความอยู่ในพระบรมราชูประถัมภ์ และสภาทนายความอยู่ในพระบรมราชูประถัมภ์ ได้เปลี่ยนแปลงอำนาจในการจดทะเบียนและควบคุมมรรยาททนายความจากเดิมซึ่งเป็นอำนาจของเนตบิณัฑติยสภา ตามบทบัญญัติ มาตรา 27 ให้คณะกรรมการมีอำนาจหน้าที่ดังต่อไปนี้

(1) บริหารกิจการของสภาทนายความตามวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ในมาตรา 7

(2) แต่งตั้งคณะอนุกรรมการ เพื่อทำกิจการหรือพิจารรณาเรื่องต่าง ๆ อันอยู่ในเขตอำนาจแห่งวัตถุประสงค์ของสภาทนายความ เว้นแต่กิจการซึ่งมีลักษณะหรือสภาพที่ไม่อาจมอบหมายให้กระทำการแทนได้

(3) ออกข้อบังคับสภาทนายความเกี่ยวกับเรื่องต่าง ๆ ตามที่กำหนดไว้ในพระราชบัญญัตินี้และข้อบังคับว่าด้วย การเป็นสมาชิกและการขาดจากสมาชิกของสภาทนายความ การเรียกเก็บและชำระค่าบำรุงและค่าธรรมเนียมต่าง ๆ การแจ้งย้ายสำนักงานของทนายความ การประชุมคณะกรรมการและคณะอนุกรรมการ เรื่องอื่น ๆ อันอยู่ในขอบเขตแห่งวัตถุประสงค์ของสภาทนายความ หรืออยู่ในอำนาจหน้าที่ของสภาทนายความตามกฎหมายอื่นรวมทั้งการแต่งตั้งการบังคับบัญชาการรักษาวินัย และการออกจากตำแหน่งของพนักงานสภาทนายความ

สภาทนายความเป็นผู้มีอำนาจจดทะเบียนออกใบอนุญาตว่าความและควบคุมมรรยาททนายความ ไว้ในมาตรา 35 บัญญัติว่า ผู้ขอจดทะเบียนและรับใบอนุญาตต้องมีคุณสมบัติดังต่อไปนี้

(1) มีสัญชาติไทย

(2) อายุไม่ต่ำกว่ายี่สิบปีบริบูรณ์ในวันยื่นคำขอจดทะเบียนและรับใบอนุญาต

(3) สำเร็จการศึกษาระดับปริญญาตรีหรืออนุปริญญาทางนิติศาสตร์หรือประกาศนียบัตรในวิชานิติศาสตร์ ซึ่งเทียบได้ไม่ต่ำกว่าปริญญาตรีหรืออนุปริญญาจากสถาบันการศึกษาซึ่งสภาทนายความเห็นว่าสถาบันการศึกษานั้นมีมาตรฐานการศึกษาที่ผู้ได้รับปริญญาตรีหรืออนุปริญญาหรือประกาศนียบัตรควรเป็นทนายความได้และเป็นสมาชิกแห่งเนติบัณฑิตยสภา

(4) ไม่เป็นผู้มีความประพฤติเสื่อมเสียหรือบกพร่องในศีลธรรมอันดีและไม่เป็นผู้ได้กระทำการใดซึ่งแสดงให้เห็นว่าไม่น่าไว้วางใจในความซื่อสัตย์สุจริต

(5) ไม่อยู่ในระหว่างต้องโทษจำคุกโดยคำพิพากษาถึงที่สุดให้จำคุก

(6) ไม่เคยต้องโทษจำคุกโดยคำพิพากษาถึงที่สุดให้จำคุกในคดีที่คณะกรรมการเห็นว่าจะนำมาซึ่งความเสื่อมเสียเกียรติศักดิ์แห่งวิชาชีพ

(7) ไม่เป็นบุคคลผู้ต้องคำพิพากษาถึงที่สุดให้ล้มละลาย

(8) ไม่เป็นโรคติดต่อซึ่งเป็นที่รังเกียจแก่สังคม

(9) ไม่เป็นผู้มีกายพิการหรือจิตบกพร่องอันเป็นเหตุให้เป็นผู้หย่อนสมรรถภาพในการประกอบอาชีพทนายความ

(10) ไม่เป็นข้าราชการหรือพนักงานส่วนท้องถิ่นซึ่งมีเงินเดือนและตำแหน่งประจำ เว้นแต่ข้าราชการการเมือง

(11) ไม่เป็นผู้ต้องห้ามมิให้ยื่นคำขอจดทะเบียนและรับใบอนุญาตตาม มาตรา 71

กฎกระทรวงฉบับที่ 2 (พ.ศ. 2528) ออกตามความในพระราชบัญญัติทนายความ พ.ศ. 2528

อาศัยอำนาจตามความในมาตรา 5 และมาตรา 34 แห่งพระราชบัญญัติทนายความ พ.ศ. 2528 รัฐมนตรีว่าการกระทรวงยุติธรรมออกกฎกระทรวงไว้ในกฎกระทรวง ให้“เลขาธิการ” หมายความว่า เลขาธิการสภาทนายความ ให้“นายทะเบียน” หมายความว่า นายทะเบียนสภาทนายความ และ “กรรมการสภาทนายความประจำภาค” หมายความว่า กรรมการสภาทนายความซึ่งมีสำนักงานประจำอยู่ตามภาคต่าง ๆ ตามพระราชกฤษฎีกาตั้งอธิบดีผู้พิพากษาภาค

สำนักงานช่วยเหลือประชาชนทางกฎหมาย สภาทนายความ

ตามพระราชบัญญัติสภาทนายความ พ.ศ. 2528 วัตถุประสงค์ และการช่วยเหลือประชาชนทางกฎหมาย เพื่อส่งเสริมการศึกษาและการประกอบวิชาชีพทนายความควบคุมมรรยาทของทนายความส่งเสริมความสามัคคีและผดุงเกียรติของสมาชิกสภาทนายความส่งเสริมและจัดสวัสดิการให้แก่สมาชิกสภาทนายความส่งเสริม ช่วยเหลือ แนะนำ เผยแพร่ และให้การศึกษาแก่ประชาชนในเรื่องที่เกี่ยวกับกฎหมาย ตามบทบัญญัติมาตรา 8 และมีคณะกรรมการช่วยเหลือประชาชนทางกฎหมาย ตามบทบัญญัติมาตรา 74 คณะกรรมการช่วยเหลือประชาชนทางกฎหมายมีอำนาจหน้าที่ให้การช่วยเหลือประชาชนทางกฎหมายตามมาตรา 79 ได้แก่ การให้คำปรึกษา หรือแนะนำเกี่ยวกับกฎหมาย การร่างนิติกรรมสัญญา การจัดหาทนายความว่าต่างแก้ต่าง คณะกรรมการช่วยเหลือประชาชนทางกฎหมายจะจัดให้มีทนายความประจำคณะกรรมการช่วยเหลือประชาชนทางกฎหมายเพื่อทำหน้าที่ให้ความช่วยเหลือดังกล่าวด้วยก็ได้ โดยให้ได้รับค่าตอบแทนตามที่กำหนดในข้อบังคับ บทบัญญัติ มาตรา 77 ให้มีกองทุนช่วยเหลือประชาชนทางกฎหมาย ประกอบด้วย เงินที่สภาทนายความจัดสรรให้เป็นประจำปีเป็นจำนวนไม่น้อยว่าร้อยละสิบสองของเงินรายได้ของสภาทนายความตามมาตรา 9 (1) ของปีที่ล่วงมาเงินอุดหนุนจากรัฐบาล

คณะกรรมการช่วยเหลือประชาชนทางกฎหมาย จะจัดให้มีทนายความประจำคณะกรรมการช่วยเหลือประชาชนทางกฎหมายเพื่อทำหน้าที่ให้ความช่วยเหลือดังกล่าวก็ได้ โดยให้ได้รับค่าตอบแทนตามที่กำหนดในข้อบังคับ

ตามบทบัญญัติ มาตรา 81 กำหนดให้การประชุมของคณะกรรมการช่วยเหลือประชาชนทางกฎหมาย การรับเงิน การจ่ายเงิน และการเก็บรักษาเงินกองทุนช่วยเหลือประชาชนทางกฎหมาย การดำเนินการช่วยเหลือประชาชนทางกฎหมายให้เป็นไปตามหลักเกณฑ์และวิธีการที่กำหนดในข้อบังคับสภาทนายความได้จัดให้มีการช่วยเหลือประชาชน จึงได้จัดตั้งสำนักงานช่วยเหลือประชาชนทางกฎหมาย เมื่อวันที่ 12 ตุลาคม พ.ศ. 2559 แก่ประชาชนผู้ยากไร้และไม่ได้รับความเป็นธรรมตามคุณสมบัติตามหลักเกณฑ์ที่กำหนดไว้ในพระราชบัญญัติทนายความ พ.ศ. 2528 มาตรา 78 ซึ่งมีระเบียบค่าใช้จ่ายในการให้ความช่วยเหลือประชาชนทางกฎหมาย แยกออกเป็น

1) ค่าใช้จ่ายเกี่ยวกับค่าฤชาธรรมเนียมศาล ซึ่งผู้ได้รับความช่วยเหลือต้องจ่ายเองทั้งสิ้นในการช่วยเหลือทางกฎหมาย ถ้าถึงชั้นดำเนินคดีในศาลจะต้องเสียค่าธรรมเนียมตามที่ศาลกำหนด เช่น ค่าขึ้นศาล ค่าคำร้อง ค่าใบแต่งทนายความ และอื่น ๆ ซึ่งในทางปฏิบัติทนายความอาสาผู้รับผิดชอบจะแจ้งให้ผู้ร้องขอเป็นผู้จ่ายเงินดังกล่าวในศาลเอง

2) ค่าทนายความหรือ ค่าใช้จ่ายใด ๆ ของทนายความสภาทนายความเป็นผู้เสียค่าใช้จ่ายเองทั้งสิ้น ทั้งนี้เป็นไปตามข้อบังคับสภาทนายความ ว่าด้วยการช่วยเหลือประชาชนทางกฎหมาย พ.ศ. 2529 ข้อ 16 ซึ่งกำหนดว่า “ประชาชนผู้ได้รับความช่วยเหลือไม่ต้องเสียค่าทนายความหรือค่าใช้จ่ายใด ๆ ให้แก่ทนายความผู้ดำเนินการทั้งสิ้น”

ประชาชนผู้ยากไร้และไม่ได้รับความเป็นธรรม ได้รับความเดือดร้อนหรือมีปัญหาทางกฎหมาย หากต้องการรับความช่วยเหลือจากสำนักงานคณะกรรมการช่วยเหลือประชาชนทางกฎหมาย สภาทนายความ สามารถติดต่อร้องขอรับความช่วยเหลือทางกฎหมายได้จากสภาทนายความส่วนกลาง

ข้อบังคับสภาทนายความว่าด้วยการช่วยเหลือประชาชนทางกฎหมาย พ.ศ. 2529

อาศัยอำนาจตามบทบัญญัติมาตรา 27 (3) มาตรา 81 และด้วยความเห็นชอบของสภานายกพิเศษแห่งสภาทนายความ ตามมาตรา 28 แห่งพระราชบัญญัติทนายความ พ.ศ. 2528 คณะกรรมการสภาทนายความออกข้อบังคับว่าด้วยการช่วยเหลือประชาชนทางกฎหมาย ไว้ดังต่อไปนี้

ข้อ 1. ข้อบังคับนี้เรียกว่า “ข้อบังคับสภาทนายความว่าด้วยการช่วยเหลือประชาชนทางกฎหมาย”

ข้อ 3. ให้คณะกรรมการช่วยเหลือประชาชนทางกฎหมาจัดทำงบประมาณรายจ่ายเสนอต่อคณะกรรมการสภาทนายความก่อนสิ้นปีงบประมาณของทุกปี เพื่อการจัดสรรเงินรายได้ของสภาทนายความตามมาตรา 9 (1) แห่งพระราชบัญญัติทนายความ พ.ศ. 2528 เป็นกองทุนช่วยเหลือประชาชนทางกฎหมาย

ข้อ 4. ให้คณะกรรมการช่วยเหลือประชาชนทางกฎหมายเก็บรักษาเงินที่สภาทนายความจัดสรรให้เงินอุดหนุนจากรัฐบาล ทรัพย์สิน ที่มีผู้บริจาคให้ และดอกผลต่าง ๆ ไว้ โดยจัดทำบัญชีให้ถูกต้อง

ข้อ 5. ให้ประธานกรรมการ รองประธานกรรมการ เลขานุการและผู้ช่วยเลขานุการของคณะกรรมการช่วยเหลือประชาชนทางกฎหมาย จำนวน 2 ใน 4 คน มีอำนาจร่วมกันสั่งจ่ายเงินกองทุนการจ่ายเงินกองทุนทุกครั้งให้เป็นไปตามหลักเกณฑ์และระเบียบที่คณะกรรมการช่วยเหลือประชาชนทางกฎหมายกำหนด จะต้องมีหลักฐานการอนุมัติใบสำคัญจ่าย และจัดทำบัญชีรายจ่ายไว้ให้ถูกต้องเพื่อให้ผู้สอบบัญชีสภาทนายความตรวจสอบได้ตามกฎหมาย ทั้งนี้ ให้นำข้อบังคับสภาทนายความว่าด้วยการเก็บรักษาเงินและการเบิกจ่ายเงิน พ.ศ. 2529 มาใช้บังคับด้วยโดยอนุโลม

ข้อ 6. ให้คณะกรรมการช่วยเหลือประชาชนทางกฎหมายจัดทำงบดุลและรายรับรายจ่ายของการช่วยเหลือประชาชนทางกฎหมายในรอบปีที่ผ่านมา ซึ่งมีคำรับรองของผู้สอบบัญชีสภาทนายความ และจัดทำรายงานผลงานและอุปสรรคข้อขัดข้องของการช่วยเหลือประชาชนทางกฎหมายในรอบปีที่ผ่านมาให้เสร็จสิ้นภายในเดือนกุมภาพันธ์ของปีถัดไปเพื่อแจ้งให้คณะกรรมการสภาทนายความและที่ประชุมใหญ่สามัญประจำปีของสภาทนายความทราบเป็นประจำทุกปี

ข้อ 7. ให้คณะกรรมการการช่วยเหลือประชาชนทางกฎหมายมีอำนาจออกระเบียบเกี่ยวกับหลักเกณฑ์และวิธีการให้ความช่วยเหลือประชาชนทางกฎหมายให้เป็นไปโดยถูกต้องตามข้องบังคับนี้

การดำเนินการช่วยเหลือประชาชนทางกฎหมายของสภาทนายความ มีสำนักงานคณะกรรมการช่วยเหลือประชาชนทางกฎหมาย ตามข้อบังคับสภาทนายความว่าด้วยการช่วยเหลือประชาชนทางกฎหมาย พ.ศ. 2529 ดังต่อไปนี้

ข้อ 8. ให้คณะกรรมการช่วยเหลือประชาชนทางกฎหมายตั้งสำนักงานคณะกรรมการช่วยเหลือประชาชนทางกฎหมายขึ้น เพื่อทำหน้าที่เป็นหน่วยงานกลางเกี่ยวกับการให้ความช่วยเหลือประชาชนทางกฎหมายทั่วราชอาณาจักร โดยจัดให้มีทนายความและเจ้าหน้าที่เพื่อปฏิบัติหน้าที่ประจำสำนักงานโดยให้ได้รับค่าตอบแทนตามที่เห็นสมควร ให้คณะกรรมการช่วยเหลือประชาชนทางกฎหมาย มีอำนาจแต่งตั้งอนุกรรมการเพื่อทำกิจการหรือพิจารณาเรื่องต่าง ๆ อันอยู่ในขอบเขตแห่งวัตถุประสงค์ของคณะกรรมการช่วยเหลือประชาชนทางกฎหมาย

ข้อ 9. ให้สำนักงานคณะกรรมการช่วยเหลือประชาชนทางกฎหมาย มีหน้าที่จัดทำและบริหารโครงการที่เกี่ยวกับการช่วยเหลือประชาชนทางกฎหมาย ติดต่อประสานงานกับคณะกรรมการช่วยเหลือประชาชนทางกฎหมายส่วนภูมิภาค จัดทำงบดุลและรายรับรายจ่ายของการ

ช่วยเหลือประชาชานทางกฎหมาย ดำเนินการให้เป็นไปตามหลักเกณฑ์และระเบียบต่าง ๆ ที่คณะกรรมการช่วยเหลือประชาชนทางกฎหมายในเขตกรุงเทพมหานครด้วย ทั้งนี้ ให้อยู่ในความควบคุมของคณะกรรมการช่วยเหลือประชาชนทางกฎหมาย

สภาทนายความมีคณะกรรมการช่วยเหลือประชาชนทางกฎหมายส่วนภูมิภาค ดังนี้

ข้อ 10. ให้คณะอนุกรรมการสภาทนายความประจำจังหวัดและประจำศาลจังหวัดทุกแห่งจัดตั้งคณะกรรมการช่วยเหลือประชาชนทางกฎหมายขึ้นในเขตของตน ประกอบด้วยทนายความไม่น้อยกว่า 3 คน เป็นคณะกรรมการ เพื่อดำเนินการช่วยเหลือประชาชนทางกฎหมายในเขตจังหวัดหรือเขตศาลจังหวัดนั้น ๆ คณะกรรมการช่วยเหลือประชาชนทางกฎหมายประจำจังหวัดและประจำศาลจังหวัดมีวาระการดำรงตำแหน่งเท่ากับวาระของคณะอนุกรรมการสภาทนายความประจำจังหวัดและประจำศาลตามแต่กรณี

ข้อ 11. ให้กรรมการสภาทนายความที่มีสำนักงานประจำอยู่ตามภาคต่าง ๆ ตามพระราชกฤษฎีกาตั้งอธิบดีผู้พิพากษาภาคทั้ง 9 ภาค มีอำนาจให้คำปรึกษา แนะนำ และดูแลให้คณะกรรมการช่วยเหลือประชาชนทางกฎหมายประจำจังหวัดและประจำศาลจังหวัด ดำเนินการเกี่ยวกับการช่วยเหลือประชาชนทางกฎหมายให้เป็นไปตามระเบียบและหลักเกณฑ์ต่าง ๆ ที่กำหนดไว้ในข้อบังคับนี้

ข้อ 12. ให้คณะกรรมการช่วยเหลือประชาชนทางกฎหมายประจำจังหวัดและประจำศาลจังหวัดจัดทำโครงการและงบประมาณค่าใช้จ่ายประจำปีเสนอผ่านกรรมการสภาทนายความที่มีสำนักงานประจำอยู่ตามภาคนั้น ๆ ก่อนสิ้นปีงบประมาณทุกปี เพื่อส่งให้คณะกรรมการช่วยเหลือประชาชนทางกฎหมายส่วนกลางพิจารณาจัดสรรงบประมาณให้ต่อไป ให้คณะกรรมการช่วยเหลือประชาชนทางกฎหมายส่วนกลางจัดสรรเงินกองทุนช่วยเหลือประชาชนทางกฎหมายให้แก่คณะกรรมการช่วยเหลือประชาชนทางกฎหมายประจำจังหวัดและประจำศาลจังหวัดเพื่อให้ใช้จ่ายในการช่วยเหลือประชาชนทางกฎหมายให้เหมาะสม และสอดคล้องกับปริมาณและสภาพปัญหาข้อ

ข้อ 13. ให้คณะกรรมการช่วยเหลือประชาชนทางกฎหมายประจำจังหวัดและประจำศาลจังหวัดทุกแห่งจัดทำงบดุลและบัญชีรายรับรายจ่ายตลอดจนสถิติคดีที่ได้ดำเนินการไปแล้วในรอบปีที่ผ่านมาเสนอต่อกรรมการสภาทนายความที่มีสำนักงานอยู่ในภาคนั้น ๆ เพื่อรายงานต่อคณะกรรมการช่วยเหลือประชาชนทางกฎหมายส่วนกลางภายในเดือนมกราคมของปีถัดไปเป็นประจำทุกปีวิธีดำเนินการคณะกรรมการช่วยเหลือประชาชนทางกฎหมายทั้งส่วนกลางและส่วนภูมิภาคของสภาทนายความมีวิธีดำเนินการดังนี้

ข้อ 14. ให้คณะกรรมการช่วยเหลือประชาชนทางกฎหมายทั้งส่วนกลางและส่วนภูมิภาคจัดให้มีทนายความอาสาสมัคร เพื่อทำหน้าที่ให้ความช่วยเหลือประชาชนทางกฎหมายตามที่

ได้รับการร้องขอหรือตามที่คณะกรรมการช่วยเหลือประชาชนทางกฎหมายมอบหมาย ค่าตอบแทนสำหรับทนายความที่ทำหน้าที่ให้ความช่วยเหลือประชาชนทางกฎหมายให้เป็นไปตามหลักเกณฑ์ที่คณะกรรมการช่วยเหลือประชาชนทางกฎหมายกำหนดไว้ในระเบียบว่าด้วยการเบิกจ่ายเงินค่าตอบแทน

ข้อ 15. ประชาชนผู้ประสงค์จะขอความช่วยเหลือทางกฎหมายจากสภาทนายความจะต้องมาติดต่อด้วยตนเองหรือยื่นคำร้องเป็นหนังสือแสดงความจำนงที่จะให้สภาทนายความช่วยเหลือตามหลักเกณฑ์ที่คณะกรรมการช่วยเหลือประชาชนทางกฎหมายกำหนดกรณีที่ผู้ประสงค์จะขอความช่วยเหลือไม่สามารถจะมาติดต่อด้วยตนเองได้ เช่น เจ็บป่วย หรือถูก คุมขัง ให้บิดา มารดา ภรรยา บุตร หรือญาติพี่น้อย มาติดต่อแทนเพื่อสามารถสอบข้อเท็จจริงเบื้องต้นได้

ข้อ 16. ประชาชนผู้ได้รับความช่วยเหลือไม่ต้องเสียค่าทนายความหรือค่าใช้จ่ายใด ๆ ให้แก่ทนายความผู้ดำเนินการทั้งสิ้น

ข้อ 17. คณะกรรมการช่วยเหลือประชาชนทางกฎหมายจะจัดให้มีทนายความอาสาสมัครไปประจำอยู่ตามสถานีตำรวจต่าง ๆ เพื่อให้คำปรึกษาหรือแนะนำเกี่ยวกับกฎหมายแก่ประชาชนที่มาติดต่อกับเจ้าหน้าที่ตำรวจด้วยก็ได้ โดยให้ทนายความอาสาสมัครได้รับค่าตอบแทนตามระเบียบที่คณะกรรมการช่วยเหลือประชาชนตามกฎหมายกำหนด

ข้อ 18. คณะกรรมการช่วยเหลือประชาชนทางกฎหมายทั้งส่วนกลางและส่วนภูมิภาคจะดำเนินการให้การศึกษาแก่ประชาชนในเรื่องที่เกี่ยวกับกฎหมาย เพื่อส่งเสริมให้ประชาชนมีความรู้ความเข้าใจกฎหมายเบื้องต้นและกฎหมายอื่น ๆ เท่าที่เห็นเป็นการสมควรได้

ข้อ 19. ให้คณะกรรมการช่วยเหลือประชาชนทางกฎหมายประชุมกันอย่างน้อยเดือนละหนึ่งครั้งในการประชุมจะต้องมีกรรมการมาประชุมไม่น้อยกว่ากึ่งหนึ่งจึงจะเป็นองค์ประชุมให้ประธานกรรมการเป็นประธานในที่ประชุม ถ้าประธานกรรมการไม่อยู่หรือไม่อาจปฏิบัติหน้าที่ได้ ให้รองประธานกรรมการเป็นประธานในที่ประชุม ถ้าประธานกรรมการและรองประธานกรรมการไม่อยู่หรือไม่อาจปฏิบัติหน้าที่ได้ ให้กรรมการที่มาประชุมเลือกกรรมการคนหนึ่ง เป็นประธานที่ประชุมเฉพาะการประชุมคราวนั้น

ข้อ 20. ให้เลขานุการหรือผู้ช่วยเลขานุการคณะกรรมการจัดทำบันทึกรายงานการประชุมและเก็บรักษาไว้เป็นหลักฐาน

คำสั่งคณะกรรมการช่วยเหลือประชาชนทางกฎหมายที่ 1/2535 ว่าด้วยระเบียบการปฏิบัติของทนายความอาสาสมัคร สำนักงานคณะกรรมการช่วยเหลือประชาชนทางกฎหมายพ.ศ. 2535

อาศัยอำนาจตามความในข้อ 7 ข้อบังคับสภาทนายความ ว่าด้วยการช่วยเหลือประชาชนทางกฎหมาย พ.ศ. 2529 คณะกรรมการช่วยเหลือประชาชนทางกฎหมาย สภาทนายความ จึงได้ออก

ระเบียบว่าด้วยการปฏิบัติหน้าที่ ของทนายความอาสาสมัคร ประจำสำนักงานคณะกรรมการช่วยเหลือประชาชนทางกฎหมาย ไว้ดังต่อไปนี้

1. ให้จัดทนายความอาสาสมัครนั่งเวรบริการให้คำปรึกษาแนะนำทางกฎหมายโดยให้ได้รับค่าตอบแทนตามที่คณะกรรมการช่วยเหลือกำหนดไว้

2. ให้จัดทนายความอาสาสมัครว่าความแก้ต่างในคดีช่วยเหลือที่คณะกรรมการช่วยเหลือประชาชน ทางกฎหมายได้พิจารณาและมีคำสั่งให้ดำเนินการช่วยเหลือตามรูปคดี

3. ให้ทนายความอาสาสมัครที่รับผิดชอบคดีรายงานการปฏิบัติงานรายงานคดีทุกครั้งที่ไปปฏิบัติ หน้าที่ภายใน 3 วัน นับแต่วันที่ปฏิบัติหน้าที่

4. การเบิกจ่ายค่าพาหนะ ค่าตอบแทน ในการปฏิบัติหน้าที่ของทนายความอาสาสมัครให้เป็นไปตาม ข้อบังคับ และระเบียบที่คณะกรรมการช่วยเหลือประชาชนทางกฎหมายกำหนดไว้

5. ให้ส่งมอบสำเนาสำนวนคดีทั้งหมดที่ทนายความอาสาสมัครแต่ละคนรับผิดชอบคืนแก่สำนักงาน คณะกรรมการช่วยเหลือประชาชนทางกฎหมาย เมื่อดำเนินคดีเสร็จสิ้นแล้ว

6. ให้ติดบัตรประจำตัวทนายความอาสาสมัครที่กระเป๋าเสื้อหรือบริเวณหน้าอกในตำแหน่งที่เห็นบัตร ได้ชัดเจนในขณะที่ปฏิบัติหน้าที่ให้คำปรึกษาแนะนำทางกฎหมายหรือสถานที่อื่น เมื่อปฏิบัติหน้าที่ใน กรณีมีกิจกรรมพิเศษของสภาทนายความ กรณีบัตรชำรุดหรือสูญหายหรือหมดอายุต้องรายงานให้ทราบเพื่อขอออกบัตร ใหม่และต้องคืนบัตรเดิมที่หมดอายุหรือสิ้นสภาพการเป็นทนายอาสาสมัคร

7. ผู้ที่ประสงค์จะเป็นทนายความอาสาสมัครให้ยื่นใบสมัคร ณ สำนักงานคณะกรรมการช่วยเหลือ ได้อย่างน้อยสัปดาห์ละ 1-2 วัน

8. การพิจารณารับสมัครทนายความอาสาสมัครและการให้พ้นจากตำแหน่งเป็นดุลยพินิจของกรรมการช่วยเหลือประชาชนทางกฎหมาย หากพิจารณารับขึ้นทะเบียนไว้ให้อยู่ในตำแหน่งคราวละ 1 ปี นับแต่วันที่ กรรมการช่วยเหลือประชาชนทางกฎหมาย หากพิจารณได้รับขึ้นทะเบียน

9. การปฏิบัติหน้าที่ให้ความช่วยเหลือทางกฎหมาย จะต้องปฏิบัติโดยเคร่งครัดตามระเบียบของสำนักงานที่กำหนดไว้ในกรณีที่มีปัญหาข้อขัดข้องให้หารือเจ้าหน้าที่หรือหัวหน้าสำนักงานเพื่อเสนอคณะกรรมการพิจารณาต่อไป

10. ห้ามมิให้ทนายความอาสาสมัครผู้ใดรับเป็นทนายส่วนตัว หรือแนะนำให้ไปว่าจ้างทนายความผู้ หนึ่งผู้ใดโดยเฉพาะเมื่อคณะกรรมการช่วยเหลือประชาชนทางกฎหมายได้พิจารณาและมีคำสั่งไม่ให้ความช่วยเหลือทาง กฎหมาย เนื่องจากไม่อยู่ในหลักเกณฑ์

11. ห้ามมิให้ทนายความอาสาสมัครใช้สถานที่ของสภาทนายความเป็นที่ติดต่อกับลูกความส่วนตัว ของทนายความอาสาสมัครและห้ามมิให้ใช้ชื่อสำนักงานในแบบฟอร์มหนังสือต่างๆ ที่ใช้ติดต่อกับบุคคลภายนอกที่ มิใช่เรื่องเกี่ยวกับการให้ความช่วยเหลือทางกฎหมายโดยเฉพาะ

12. ห้ามมิให้ทนายความอาสาสมัครที่ปฏิบัติหน้าที่ช่วยเหลือทางกฎหมายเรียกร้องค่าทนายความหรือ ค่าใช้จ่ายจากผู้ร้องเพื่อเป็นค่าตอบแทนใด ๆ แก่ตนเองทั้งสิ้น

13. กรณีที่ทนายความอาสาสมัครผู้ใดไม่ประสงค์ที่จะเป็นทนายความอาสาสมัครอีกต่อไป หรือไม่ สามารถปฏิบัติหน้าที่ได้ หากไม่แจ้งเหตุขัดข้องหรือมีหนังสือลาออกให้เจ้าหน้าที่รายงานพฤติกรรมเพื่อให้ คณะกรรมการช่วยเหลือประชาชนทางกฎหมายพิจารณาสั่งการและให้คืนสำนวนคดีที่รับผิดชอบก่อนกำหนดระยะเวลา ที่ต้องดำเนินการตามกฎหมาย หากฝ่าฝืนและไม่ปฏิบัติตามก็ให้ดำเนินการด้านวินัยหรือมรรยาททนายความกับ ทนายความอาสาสมัครคนนั้นต่อไx

14. การใช้วัสดุอุปกรณ์ เช่น แบบพิมพ์ศาลหรือวัสดุอุปกรณ์อื่น ๆ จะต้องใช้อย่างประหยัดและใช้เฉพาะในงานเกี่ยวกับการให้ความช่วยเหลือประชาชนทางกฎหมายเท่านั้นการถ่ายสำเนาเอกสารเกี่ยวกับคดี ให้มอบให้เจ้าหน้าที่หรือเขียนรายการแบบฟอร์มที่สภาทนายความกำหนดให้เพื่อขอถ่ายสำเนาต่อไปการใช้โทรศัพท์ให้ใช้เฉพาะเกี่ยวกับงานคดีช่วยเหลือประชาชนทางกฎหมายเท่านั้น การติดต่อ โทรศัพท์ทางไกลจะต้องแจ้งให้เจ้าหน้าที่ทราบทุกครั้งที่จะติดต่อเกี่ยวกับคดีนั้น ๆ และให้ถือปฏิบัติโดยเคร่งครัด

15. การปฏิบัติหน้าที่ของทนายความอาสาสมัครในกิจกรรมที่เกี่ยวกับงานของสำนักงาน คณะกรรมการช่วยเหลือประชาชนทางกฎหมายให้อยู่ภายใต้การควบคุมดูแลของหัวหน้าสำนักงานคณะกรรมการ ช่วยเหลือประชาชนทางกฎหมาย

16. ทนายความอาสาสมัครทุกคนจะต้องปฏิบัติตามกฎหมาย ระเบียบ ข้อบังคับ คำสั่ง ของ คณะกรรมการช่วยเหลือประชาชนทางกฎหมายและคณะกรรมการสภาทนายความโดยเคร่งครัด หากผู้ใดฝ่าฝืนให้ คณะกรรมการช่วยเหลือประชาชนทางกฎหมายพิจารณาลงโทษโดยการคัดชื่อออกจากการเป็นทนายอาสาสมัครต่อไป

ระเบียบคณะกรรมการช่วยเหลือประชาชนทางกฎหมาย สภาทนายความ ว่าด้วยการเบิกจ่ายค่าตอบแทน ทนายความอาสาสมัคร กรรมการภาค คณะอนุกรรมการ คณะทำงาน, เจ้าหน้าที่และผู้ที่ได้รับแต่งตั้งหรือมอบหมายให้ปฏิบัติหน้าที่ให้ความช่วยเหลือประชาชนทางกฎหมาย พ.ศ. 2542

อาศัยอำนาจตามความในมาตรา 76 แห่งพระราชบัญญัติทนายความ พ.ศ. 2528 และสภาทนายความว่าด้วยการช่วยเหลือประชาชนทางกฎหมาย พ.ศ. 2529 ข้อ 7 ที่ประชุมคณะกรรมการช่วยเหลือประชาชนทางกฎหมาย สภาทนายความ ได้มีมติในการประชุมครั้งที่ 11/2542 เมื่อวันที่ 17 พฤศจิกายน พ.ศ. 2542 ให้อได้รับแต่งตั้งหรือมอบหมายให้ปฏิบัติหน้าที่ให้ความช่วยเหลือประชาชนทางกฎหมาย สภาทนายความ พ.ศ. 2542 ข้อ 2. ในระเบียบนี้ ให้ความหมายว่า

(1) “ประธานกรรมการ” หมายความว่า นายกสภาทนายความ

(2) “รองประธานกรรมการ” หมายความว่า อุปนายกสภาทนายความ

(3) “เลขานุการ” หมายความว่า เลขาธิการสภาทนายความ

(4) “ผู้ช่วยเลขานุการ” หมายความว่า กรรมการฝ่ายช่วยเหลือประชาชนทางกฎหมาย

(5) “คณะกรรมการ” หมายความว่า คณะกรรมการช่วยเหลือประชาชนทางกฎหมาย

(6) “ทนายความอาสาสมัคร” หมายความว่า ทนายความอาสาฝ่ายคดี ทนายความอาสาประจำ ส่วนราชการ, ทนายความอาสา สิทธิมนุษยชน และทนายความ อาสาพิทักษ์สิ่งแวดล้อม

(7) “กรรมการภาค” หมายความว่า กรรมการบริหารสภาทนายความประจำภาค

(8) “คณะอนุกรรมการ” หมายความว่า คณะอนุกรรมการที่สภาทนายความหรือคณะกรรมการช่วยเหลือ ประชาชนทางกฎหมายเป็นผู้แต่งตั้ง

(9) “คณะทำงาน” หมายความว่า คณะทำงานที่สภาทนายความ หรือคณะกรรมการช่วยเหลือ ประชาชนทางกฎหมายเป็นผู้แต่งตั้ง

(10) “เจ้าหน้าที่” หมายความว่า พนักงานสภาทนายความ

(11) “ผู้ที่ได้รับแต่งตั้ง” หมายความว่า ผู้ที่ได้รับแต่งตั้ง หรือ หรือมอบหมายมอบหมายจากสภาทนายความ หรือคณะกรรมการช่วยเหลือ ประชาชนทางกฎหมายให้เป็นผู้ปฏิบัติหน้าที่ให้ความ ช่วยเหลือประชาชนทางกฎหมาย

สำหรับการเบิกจ่ายค่าตอบแทนของทนายความอาสาสมัครส่วนกลางมีรายละเอียดดังนี้

ข้อ 6. การเบิกจ่ายค่าตอบแทน ประเภทเบี้ยเลี้ยง ค่าพาหนะ ค่าน้ำมันรถ ค่าที่พัก ค่าอาหาร และค่าใช้จ่ายอื่น ๆ ที่จำเป็น

6.1 การไปว่าความที่ศาลต่าง ๆ ในส่วนกลาง และศาลในเขตปริมณฑล ให้เบิกจ่ายค่าเบี้ยเลี้ยง และค่าพาหนะเป็นการเหมาจ่าย สำหรับการปฏิบัติหน้าที่ในแต่ละครั้งดังนี้

6.1.1 ศาลอาญากรุงเทพใต้ ศาลแรงงานกลาง ศาลแขวงปทุมวัน ศาลแขวงดุสิต ศาลเยาวชนและครอบครัวกลาง ครั้งละ 500 บาท

6.1.2 ศาลแพ่งกรุงเทพใต้ ศาลแพ่ง ศาลอาญา ศาลแขวงพระนครเหนือ ศาลแขวงพระนครใต้ ศาลแพ่งธนบุรี ศาลอาญาธนบุรี ศาลแขวงธนบุรี ศาลแขวงตลิ่งชัน ศาลแขวงบางพระโขนง ศาลภาษีอากรกลาง ศาลล้มละลายกลาง ศาลทรัพย์สินทางปัญญาและการค้าระหว่างประเทศ ครั้งละ 500 บาท

6.1.3 ศาลจังหวัดมีนบุรี ศาลจังหวัดนนทบุรี ศาลจังหวัดสมุทรปราการ ศาลจังหวัดปทุมธานี ครั้งละ 700 บาท

6.1.4 ศาลจังหวัดธัญบุรี ศาลจังหวัดสมุทรสาคร ศาลจังหวัดนครปฐม รวมทั้งศาลในส่วนภูมิภาค ครั้งละ 800 บาท

6.2 การปฏิบัติหน้าที่อื่นนอกจากการว่าความในศาลและการติดต่อหน่วยงานราชการ หรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในกรุงเทพมหานคร และต่างจังหวัดให้เบิกจ่ายค่าเบี้ยเลี้ยง ค่าพาหนะ เป็นการ เหมาจ่ายสำหรับการปฏิบัติหน้าที่ในแต่ละครั้งดังนี้

6.2.1 ในพื้นที่กรุงเทพมหานครเขตพระนคร เขตดุสิต เขตป้อมปราบศัตรูพ่าย เขตสัมพันธ์วงศ์ และเขตราชเทวี ครั้งละ 250 บาท

6.2.2 ในพื้นที่กรุงเทพมหานครเขตพญาไท เขตบางซื่อ เขตจตุจักร เขตลาดพร้าวเขตบางรัก เขตสาธร เขตบางคอแหลม เขตคลองเตย เขตยานนาวา เขตห้วยขวาง และเขตดินแดง ครั้งละ 350 บาท

6.2.3 ในพื้นที่กรุงเทพมหานครเขตดอนเมือง เขตบึงกุ่ม เขตประเวศ เขตสวนหลวง เขตมีนบุรี เขตบางเขน เขตพระโขนง เขตบางกะปิ เขตหนองจอก เขตลาดกระบัง ครั้งละ 450 บาท

6.2.4 ในพื้นที่ธนบุรีทั้งหมด ครั้งละ 450 บาท

6.2.5 ต่างจังหวัด ครั้งละ 500 บาท

กรณีจำเป็นต้องไปปฏิบัติหน้าที่นอกท้องที่ตามที่ระบุไว้ข้างต้น หรือต้อง เดินทางไปว่าความในศาลนอกเหนือจากระบุไว้ข้างต้น ให้เบิกจ่ายค่าพาหนะ ค่าเบี้ยเลี้ยง ค่าน้ำมัน ค่าที่พัก หรือค่าใช้จ่ายอื่น ๆ ตามแต่กรณีในข้อต่อไป

6.3 การเบิกจ่ายค่าเบี้ยเลี้ยง ค่าน้ำมัน ค่าพาหนะ ค่าที่พัก ค่าอาหาร และ ค่าใช้จ่ายอื่น ๆ ที่จำเป็นสำหรับทนายความอาสาสมัครส่วนกลาง และผู้ปฏิบัติหน้าที่ให้ความช่วยเหลือประชาชน ทางกฎหมาย

6.3.1 ทนายความอาสาสมัครส่วนกลางและผู้ปฏิบัติหน้าที่ให้ความ ช่วยเหลือประชาชนทางกฎหมาย ที่ต้องเดินทางไปปฏิบัติหน้าที่ในต่างจังหวัด และได้นำยานพาหนะไปด้วยตนเอง ให้มีสิทธิเบิกจ่ายค่าน้ำมันรถตามระยะทางไปกลับในอัตรากิโลเมตรละ 1.50 บาท (ต่อ 1 เที่ยว) ยกเว้น จังหวัดต่อไปนี้ไม่อาจเบิกจ่ายค่าน้ำมันรถได้ คือ จังหวัดสมุทรปราการ ปทุมธานี นครปฐม นนทบุรี สมุทรสาคร

6.3.2 ทนายความอาสาสมัคร และผู้ปฏิบัติหน้าที่ให้ความช่วยเหลือ ประชาชนทางกฎหมาย ที่ได้รับมอบหมายให้ดำเนินคดีช่วยเหลือ ไม่สามารถเบิกจ่ายค่าใช้จ่ายในการดำเนินคดี อาทิเช่น ค่าคำร้อง ค่าคำขอ ค่าใบแต่งทนายความ ค่านำหมาย ค่าถ่ายเอกสาร ค่าอ้างพยานเอกสา ค่าป่วยการพยานบุคคล ค่าประกาศหนังสือพิมพ์ เป็นต้น เว้นแต่คณะกรรมการช่วยเหลือประชาชนทา กฎหมายพิจารณาอนุมัติตามที่เห็นสมควร

6.3.3 ทนายความอาสาสมัครส่วนกลาง หรือผู้ปฏิบัติหน้าที่ให้ความ ช่วยเหลือประชาชนทางกฎหมาย ที่เดินทางไปปฏิบัติหน้าที่ในต่างจังหวัด และต้องพักแรมให้เบิกจ่ายได้ตามหลักฐานเท่าที่จำเป็นตามสมควรที่จ่ายจริง

6.3.4 กรณีที่ทนายความอาสาสมัครส่วนกลาง และผู้ปฏิบัติหน้าที่ให้ความช่วยเหลือประชาชนทางกฎหมาย เดินทางไปปฏิบัติหน้าที่ในจังหวัดที่มีระยะทางเกินกว่า 100 กิโลเมตรขึ้นไป ให้เบิกจ่ายค่าอาหารได้วันละ 300 บาท และเบิกค่าพาหนะภายในจังหวัดที่ไปปฏิบัติหน้าที่ได้ตามที่จ่ายจริงแต่ ไม่เกินวันละ 200 บาท ยกเว้นจังหวัดต่อไปนี้ที่ทนายความอาสาสมัครส่วนกลางและผู้ปฏิบัติหน้าที่ให้ความ ช่วยเหลือประชาชนทางกฎหมายไม่อาจเบิกจ่ายค่าอาหารได้ คือ จังหวัดสมุทรปราการ สมุทรสาคร สมุทรสงคราม นครปฐม นครนายก พระนครศรีอยุธยา อ่างทอง สุพรรณบุรี สระบุรี ราชบุรี และ ปทุมธานี การคำนวณระยะเวลา ให้เริ่มนับตั้งแต่เวลาเดินทางออกจาก กรุงเทพมหานคร เศษของชั่วโมงที่เกินกว่าทุก ๆ 24 ชั่วโมง ให้ปัดเป็นอีก 1 วัน

ข้อ 7. กิจการใดเกี่ยวกับงานช่วยเหลือประชาชนทางกฎหมาย ที่สภาทนายความ หรือคณะกรรมการช่วยเหลือประชาชนทางกฎหมาย ต้องการทราบข้อเท็จจริงในเรื่องราวสำคัญ หรือ

การให้ความ ช่วยเหลือในคดีสำคัญต่าง ๆ เป็นต้น สภาทนายความ โดยนายกสภาทนายความมีอำนาจแต่งตั้ง คณะอนุกรรมการหรือคณะทำงาน หรือแต่งตั้ง หรือมอบหมายให้ดำเนินการโดยบุคคลใดบุคคลหนึ่ง หรือ สั่งการให้พนักงานสภาทนายความ หรือบุคคลที่ได้รับแต่งตั้งหรือมอบหมายปฏิบัติหน้าที่อย่างทนายความ อาสาสมัครดำเนินกิจการงานตามที่ได้รับมอบหมายให้สำเร็จลุล่วง และให้มีสิทธิเบิกจ่ายค่าตอบแทนต่าง ๆ ใน การปฏิบัติหน้าที่ตามระเบียบ

ข้อ 8. การกำหนดค่าวิชาชีพของทนายความอาสาสมัคร หรือคณะอนุกรรมการ หรือคณะทำงาน หรือผู้ปฏิบัติหน้าที่ให้ความช่วยเหลือประชาชนทางกฎหมาย

8.1 ให้กำหนดค่าวิชาชีพในศาลชั้นต้นให้แก่ทนายความอาสาสมัคร หรือคณะอนุกรรมการ หรือคณะทำงาน หรือผู้ปฏิบัติหน้าที่ให้ความช่วยเหลือประชาชนทางกฎหมายต่อคน คดีละ 5,000 บาท ส่วนจะเบิกจ่ายให้เป็นเงินคดีละเท่าใดนั้น ให้อยู่ในดุลยพินิจของประธานกรรมการ ช่วยเหลือประชาชนทางกฎหมาย นายกสภาทนายความ หรือรองประธานกรรมการช่วยเหลือประชาชน กฎหมาย อุปนายกฝ่ายนโยบายและแผนงาน หรือคณะกรรมการช่วยเหลือประชาชนทางกฎหมายและ กรณีในการพิจารณากำหนดค่าวิชาชีพให้ดูผลความสำเร็จของงานในหน้าที่ที่ได้รับมอบหมายมีเพียงใด การพิจารณาจ่ายค่าวิชาชีพชั้นอุทธรณ์ หรือฎีกา หรือคดีเสร็จเด็ดขาดในชั้นศาลใด ให้ประธานกรรมการช่วยเหลือประชาชนทางกฎหมาย นายกสภาทนายความหรือรองประธานกรรมการ การ ช่วยเหลือประชาชนทางกฎหมาย อุปนายกฝ่ายนโยบายและแผนงานหรือคณะกรรมการช่วยเหลือประชาชน ทางกฎหมาย พิจารณาจ่ายให้ตามที่เห็นสมควร คดีละหรือเรื่องละไม่เกิน 3,000 บาท โดยพิจารณาถึง ความยากง่าย และตามรูปคดีในสำนวนความนั้นเป็นสำคัญ สำหรับส่วนภูมิภาคให้ประธานทนายความจังหวัดแต่ละจังหวัดเป็นผู้พิจารณาเสนอ ผ่านกรรมการบริหารสภาทนายความประจำภาค เพื่อเสนอมายังคณะกรรมการช่วยเหลือประชาชนทางกฎหมาย พิจารณาเห็นชอบอนุมัติอีกครั้งหนึ่ง เมื่อคณะกรรมการพิจารณาแล้วอนุมัติเงินให้เท่าใดให้ส่งเงินจำนวนนั้น ไปยังกรรมการบริหารสภาทนายความประจำภาค เพื่อส่งต่อให้ประธานทนายความจังหวัดดำเนินการต่อไป

8.2 การเบิกจ่ายค่าวิชาชีพตาม ข้อ 8.1 ทนายความอาสาสมัคร หรือ คณะอนุกรรมการหรือคณะทำงาน หรือผู้ปฏิบัติหน้าที่ให้ความช่วยเหลือประชาชนทางกฎหมาย มีสิทธิขอ เบิกเงินครั้งแรกได้จำนวนไม่ต่ำกว่า 1,000 บาท ภายหลังที่ได้เข้าไปดำเนินกระบวนพิจารณาคดีแล้ว กรณีคดีเสร็จเด็ดขาดในศาลชั้นต้น ทนายความอาสาสมัครมีหน้าที่ส่งมอบสำนวน ความพร้อมเสนอต่อคณะกรรมการช่วยเหลือประชาชนทางกฎหมายให้พิจารณาจ่ายค่าวิชาชีพเสร็จการพิจารณาคดี แต่ถ้าคดีมีอุทธรณ์หรือฎีกา ภายหลังที่ทนายความอาสาสมัคร หรือคณะอนุกรรมการ หรือคณะทำงานหรือผู้ปฏิบัติหน้าที่ให้ความช่วยเหลือประชาชนทางกฎหมาย ได้ดำเนินการยื่นอุทธรณ์ หรือแก้

อุทธรณ์ ยื่นฎีกา หรือแก้ฎีกาแล้ว มีสิทธิเสนอคำคู่ความที่ดำเนินการไปนั้น ให้คณะกรรมการพิจารณาจ่ายค่าวิชาชีพชั้น อุทธรณ์หรือฎีกาได้

ข้อ 9. การปฏิบัติหน้าที่นอกจากตาม ข้อ 6 ข้อ 7 ข้อ 8 แล้วหากการปฏิบัติหน้าที่ให้ความเป็นมา คำปรึกษาแนะนำทางกฎหมายตามที่ได้รับมอบหมายจากคณะกรรมการช่วยเหลือประชาชนทางกฎหมาย ณ สำนักงานคณะกรรมการช่วยเหลือประชาชนทางกฎหมาย สภาทนายความหรือตามที่ได้รับมอบหมายให้ เบิกจ่ายค่าเบี้ยเลี้ยงวันละ 500 บาท

สำหรับค่าตอบแทนของทนายความอาสาสมัครส่วนภูมิภาค

ข้อ 10. การไปว่าความในศาลภายในเขตศาลจังหวัดให้เบิกจ่ายค่าเบี้ยเลี้ยงได้วันละ 500 บาท

ข้อ 11. การไปว่าความในเขตศาลต่างท้องที่ ให้เบิกจ่ายค่าเบี้ยเลี้ยงได้วันละ 700 บาท การปฏิบัติหน้าที่อื่นนอกจากการว่าความในศาลภายในเขตศาลจังหวัด หรือเขตจังหวัดให้เบิกจ่ายค่าเบี้ยเลี้ยงได้ วันละ 300 บาท

ข้อ 12. ค่าที่พักและค่าใช้จ่ายอื่น ๆ ที่จำเป็นในการปฏิบัติหน้าที่ว่าความในศาลต่างท้องที่หรือคดีประเด็นศาลจังหวัดอื่นนอกท้องที่ โดยนำยานพาหนะไปด้วยตนเอง มีสิทธิเบิกจ่ายค่าน้ำมันรถได้ตาม ระยะทางไปและกลับ ในอัตรากิโลเมตรละ 1.50 บาท (ต่อ 1 เที่ยว) กรณีไม่ได้นำยานพาหนะไปเอง มีสิทธิเบิกจ่ายค่าพาหนะในการเดินทางไปปฏิบัติ หน้าที่ในแต่ละครั้ง นอกเหนือค่าเบี้ยเลี้ยงตามที่จ่ายจริง แต่ไม่เกินอัตราค่าโดยสารประจำทางปรับอากาศนอน ชั้น 2 และมีสิทธิเบิกจ่ายค่าพาหนะภายในจังหวัดเป็นการเหมาจ่ายได้วันละ 200 บาทค่าที่พักให้เบิกจ่ายได้ตามหลักฐาน และเท่าที่จำเป็นตามสมควรที่จ่ายจริงโดยความ เห็นชอบของคณะกรรมการช่วยเหลือประชาชนทางกฎหมาย สภาทนายความ พิจารณาอนุมัติและมีสิทธิเบิกจ่าย ค่าอาหารได้ในอัตราเหมาจ่ายวันละ 300 บาท ต่อการปฏิบัติหน้าที่ในแต่ละครั้ง

สำหรับค่าตอบแทนการเข้าร่วมฟังการสอบสวน

ข้อ 13. กรณีทนายความอาสาสมัคร ปฏิบัติหน้าที่เข้าฟังการสอบสวนตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 มาตรา 241 เวลาทำการปกติให้เบิกจ่ายค่าเบี้ยเลี้ยงวันละ 600 บาท นอกเวลาทำการวันละ 800 บาท

ในส่วนค่าเบี้ยเลี้ยงในการประชุมคณะกรรมการช่วยเหลือประชาชนทางกฎหมาย คณะอนุกรรมการ หรือ คณะทำงาน

ข้อ 14. เมื่อต้องการทราบข้อเท็จจริงในเรื่องราวสำคัญ หรือต้องการให้ความช่วยเหลือประชาชนทางกฎหมาย คณะกรรมการสภาทนายความ หรือ คณะกรรมการช่วยเหลือประชาชนทาง

กฎหมาย อาจจัดให้มีการประชุม คณะอนุกรรมการ คณะทำงาน ที่ได้แต่งตั้งหรือมอบหมายให้ปฏิบัติหน้าที่โดยมีสิทธิ เบิกจ่ายค่าเบี้ยเลี้ยงในการประชุมได้ในอัตราคนละ 500 บาท ต่อ 1 ครั้ง

คำสั่งสภาทนายความ ที่ 103/2543 เรื่อง ระเบียบสำนักงานสิทธิมนุษยชนว่าด้วยการดำเนินงานตามโครงการทนายความอาสาให้คำปรึกษาและเข้าฟังการถาม คำให้การผู้ต้องหา (ผู้ต้องหาที่มีอายุไม่เกินสิบแปดปีในวันที่พนักงานสอบสวนแจ้งข้อหา) พ.ศ. 2543

อาศัยอำนาจตามข้อบังคับสภาทนายความว่าด้วยการแบ่งส่วนงานสภาทนายความและอำนาจ หน้าที่ของกรรมการสภาทนายความ พ.ศ. 2531 และข้อบังคับสภาทนายความว่าด้วยการแบ่งส่วนงานสภาทนายความและอำนาจหน้าที่ของกรรมการสภาทนายความ (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2541 ข้อ 3 และ ข้อ 7 นายกสภาทนายความโดยความเห็นชอบของคณะกรรมการสภาทนายความออกระเบียบสำนักงานสิทธิมนุษยชนว่าด้วยการ ดำเนินงานตามโครงการทนายความอาสาให้คำปรึกษาและเข้าฟังการถามคำให้การผู้ต้องหา (ผู้ต้องหาที่มีอายุไม่เกิน สิบแปดปีในวันที่พนักงานสอบสวนแจ้งข้อหา) พ.ศ. 2543 ไว้ดังต่อไปนี้

ข้อ 1. ระเบียบนี้ เรียกว่า “ระเบียบว่าด้วยการดำเนินงานตามโครงการทนายความอาสาให้คำปรึกษาและเข้าฟังการถามคำให้การผู้ต้องหา (ผู้ต้องหาที่มีอายุไม่เกินสิบแปดปีในวันที่พนักงานสอบสวนแจ้งข้อหา)

ข้อ 3. ในระเบียบนี้นายก หมายความว่า นายกสภาทนายความ อุปนายก หมายความว่า อุปนายกฝ่ายนโยบายและแผนงาน สภาทนายความว่า คณะกรรมการสิทธิมนุษยชน สภาทนายความ ทนายความอาสา หมายความว่า ทนายความอาสาให้คำปรึกษาและเข้าฟังการ ถามคำให้การผู้ต้องหาที่มีอายุไม่เกินสิบแปดปีในวันที่พนักงานสอบสวนแจ้งข้อหา กรรมการบริหารภาค หมายความว่า กรรมการบริการสภาทนายความประจำภาค ประธานทนายความจังหวัด หมายความว่า ประธานทนายความประจำจังหวัด คณะอนุกรรมการ หมายความว่า คณะอนุกรรมการโครงการทนายความอาสา คณะอนุกรรมการ ให้คำปรึกษาและฟังการถามคำให้การผู้ต้องหา สำนักงานสิทธิมนุษยชน หมายความว่า สำนักงานสิทธิมนุษยชน สภาทนายความ การเข้าฟังการถามคำให้การ หมายความว่า การให้คำปรึกษาและเข้าฟังการถามคำให้การผู้ต้องหาที่มีอายุ ไม่เกินสิบแปดปีในวันที่พนักงานสอบสวนแจ้งข้อหา โครงการ หมายความว่า โครงการทนายความอาสาให้คำปรึกษาและเข้าฟังการถามคำให้การผู้ต้องหา (ผู้ต้องหาที่มีอายุไม่เกินสิบแปดปีในวันที่พนักงาสอบสวนแจ้งข้อหา) การเบิกจ่ายเงินรางวัลและค่าใช้จ่ายของทนายความอาสากรุงเทพมหานคร มีดังนี้

ข้อ 4. การเบิกจ่ายเงินรางวัล การให้คำปรึกษาในส่วนกลางและเข้าร่วมฟังการถามคำให้การผู้ต้องหาที่มีอายุ ไม่เกินสิบแปดปี ให้เบิกจ่ายเงินรางวัลในอัตราครั้งละ 500 บาท เมื่อมีการปฏิบัติหน้าที่แต่ละครั้ง

ข้อ 5. วิธีการเบิกจ่ายเงิน ให้ทนายความอาสาทำรายงานการปฏิบัติหน้าที่ (แบบ สมท.2/1) ที่ลงลายมือชื่อ ของบุคคลที่เกี่ยวข้องครบถ้วน พร้อมแนบแบบขอเบิกเงินรางวัลและค่าใช้จ่าย (แบบ สมท.4) หรือหลักฐานเอกสาร อื่น มายังสำนักงานสิทธิมนุษยชนเพื่อตรวจสอบความถูกต้อง และเสนออุปนายก หรือ เหรัญญิก เป็น ผู้อนุมัติ เมื่ออุปนายกหรือเหรัญญิกอนุมัติแล้ว ให้ทนายความอาสารับเงินดังกล่าวได้ที่ฝ่าย บัญชีและการเงินทุกวันอังคารและวันศุกร์ ณ ที่ทำการสภาทนายความ การเบิกจ่ายเงินรางวัลและค่าใช้จ่ายของทนายความอาสาส่วนภูมิภาค ดังนี้

ข้อ 6. การเบิกจ่ายเงินรางวัล ค่าพาหนะ และค่าที่พัก

6.1 เงินรางวัลในกรณีที่ทนายความอาสาเข้าเวรและได้ให้คำปรึกษาและเข้าฟังการถามคำให้การผู้ต้องหาที่มีอายุไม่เกินสิบแปดปี ในส่วนภูมิภาคให้เบิกจ่ายเงินรางวัลในอัตราครั้งละ 500 บาท เมื่อมีการ ปฏิบัติหน้าที่แต่ละครั้ง

6.2 ค่าพาหนะเฉพาะทนายความอาสาที่มีเหตุจำเป็นต้องเดินทางไปให้คำปรึกษาและเข้าฟัง การถามคำให้การผู้ต้องหาที่มีอายุไม่เกินสิบแปดปี ต่างอำเภอจากสำนักงาน ทนายความของตน ที่ได้จดแจ้งต่อสภาทนายความสามารถเบิกค่าพาหนะเป็นการเหมาจ่ายได้ การเบิกค่าพาหนะเป็นการเหมาจ่ายให้เบิกได้ตามระยะทางไปและกลับ ในอัตรากิโลเมตรละ 1.50 บาท (ต่อ 1 เที่ยว) การเบิกค่าพาหนะอื่น อาทิเช่น ทางเรือ ให้ทนายความอาสาเบิกค่าพาหนะดังกล่าวได้ตามที่จ่ายจริง

6.3 ค่าที่พักเฉพาะทนายความอาสาที่มีเหตุจำเป็นต้องเดินทางไปให้คำปรึกษาและเข้าฟังการถามคำ ให้การผู้ต้องหาที่มีอายุไม่เกินสิบแปดปี ต่างอำเภอจากสำนักงานทนายความของตนที่ได้จดแจ้งต่อสภาทนายความ และมีความจำเป็นต้องหาที่พักเนื่องจากระยะทาง ให้ทนายความอาสาเบิกค่าที่พักได้ตามหลักฐานที่จ่ายจริงและตามสมควรแก่เหตุ

ข้อ 7. วิธีการเบิกจ่าย ให้ทนายความอาสาทำรายงานการปฏิบัติหน้าที่ (แบบ สมท.2/1) ที่ลงลายมือชื่อ ของบุคคลที่เกี่ยวข้องครบถ้วน พร้อมแนบแบบขอเบิกเงินรางวัลและค่าใช้จ่าย (แบบ สมท.3) พร้อมหลักฐาน ค่าพาหนะและค่าที่พัก (ถ้ามี) ไปยังประธานทนายความจังหวัดเพื่อตรวจสอบภายในวันที่ 15 ของเดือน เมื่อประธานทนายความจังหวัดตรวจสอบแล้ว ให้จัดส่งเอกสารดังกล่าวไปยังกรรมการบริหารภาคตรวจสอบ ภายใน วันที่ 20 ของเดือน เมื่อกรรมการบริหารภาคตรวจสอบเอกสารแล้วเห็นว่าครบถ้วนถูกต้อง ให้เสนอ ความเห็นในแบบ สมท.3 และรวบรวมเอกสารทั้งหมดส่งสำนักงานสิทธิมนุษยชน ภายในวันที่ 25 ของเดือน เพื่อ เสนออุปนายก หรือเหรัญญิก เป็นผู้อนุมัติต่อไป ให้ทนายความอาสาเปิดบัญชีเงินฝากสะสมทรัพย์พร้อมแจ้งให้สำนักงานสิทธิมนุษยชนทราบ เมื่ออุปนายกหรือเหรัญญิกอนุมัติแล้วให้สำนักงานสิทธิมนุษยชนโอนเงินรางวัลและค่าใช้จ่ายที่อนุมัติให้ทนายความอาสาตามบัญชีธนาคารที่แจ้งไว้ พร้อมทั้งแจ้งให้กรรมการบริหารภาคและประธานทนายความจังหวัดทราบ

ข้อ 8. ค่าใช้จ่ายในการบริหารโครงการเมื่อประธานทนายความจังหวัดร้องขอคณะกรรมการอาจพิจารณาจัดสรรเงิน ให้แก่ประธานทนายความจังหวัดต่าง ๆ เพื่อใช้เป็นค่าใช้จ่ายในการบริหารโครงการได้ตามความจำเป็นและสมควร โดยจังหวัดหนึ่ง ๆ จะไม่เกิน 5,000 บาทต่อเดือน และประธานทนายความจังหวัดจะต้องจัดทำงบประมาณเสนอต่อคณะกรรมการเพื่อพิจารณาและเสนอให้อุปนายกหรือผู้ที่นายกมอบหมายอนุมัติต่อไป ให้คณะกรรมการมีอำนาจที่จะเสนอให้อุปนายกหรือผู้ที่นายกมอบหมาย ปรับเพิ่ม หรือลดงบประมาณค่าใช้จ่ายในการบริหารโครงการซึ่งได้อนุมัติไปแล้ว เมื่อได้คำนึงถึงความจำเป็น ความเหมาะสม ด้านปริมาณงานและประสิทธิภาพในการดำเนินงานของประธานทนายความจังหวัดแต่ละจังหวัด

คำสั่งสภาทนายความ ที่ 9/2548 เรื่อง ให้คณะกรรมการช่วยเหลือประชาชนทางกฎหมายส่วนกลาง กรรมการภาคและคณะกรรมการประจำภาคทุกภาค ประธานสภาทนายความและคณะกรรมการประจำสภาทนายความทุกจังหวัด จัดทนายความเข้าฟังการสอบสวน ผู้ต้องหาของพนักงานสอบสวน ตามพระราชบัญญัติแก้ไขเพิ่มเติมประมวลกฎหมาย วิธีพิจารณาความอาญา (ฉบับที่ 22) พ.ศ. 2547

โดยที่พระราชบัญญัติเพิ่มเติมประมวลกฎารมายวิธีพิจารณาความอาญา (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2547 ได้ ประกาศในราชกิจจานุเบกษา ฉบับที่ 121 ตอนพิเศษ 191 ลงวันที่ 23 ธันวาคม 2547 แล้ว ในระหว่างที่นายกสภาทนายความและกณะกรรมการกำลังพิจารณากำหนดระเบียบในการให้ความช่วยเหลือทางกฎหมายดังกล่าว เพื่อประสานงานกับทางสำนักงานตำรวจแห่งชาติเพื่อให้ดำเนินการบังคับใช้กฎหมายฉบับนี้เป็นไปโดย สะดวก โปร่งใส และรวดเร็ว อาศัยอำนาจตามความในข้อ 5 แห่งข้อบังคับว่าด้วยการแบ่งส่วนงานของสภาทนายความและอำนาจหน้าที่ของกรรมการสภาทนายความ พ.ศ. 2547 นายกสภาทนายความมีคำสั่งให้ คณะกรรมการช่วยเหลือประชาชนทางกฎหมายส่วนกลาง กรรมการภาคและคณะกรรมการประจำภาคทุกภาค ประธานสภาทนายความและคณะกรรมการประจำสภาทนายความทุกจังหวัด ถือปฏิบัติตามคำสั่งเป็นการชั่วคราว ดังนี้

1. ให้คณะกรรมการช่วยเหลือประชาชนทางกฎหมายส่วนกลาง กรรมการภาคและคณะกรรมการประจำภาคทุกภาค ประธานสภาทนายความและคณะกรรมการประจำสภาทนายความทุกจังหวัดหรือผู้ที่ได้รับมอบหมายให้ปฏิบัติหน้าที่แทน ให้ความช่วยเหลือแก่ผู้ถูกจับกุมหรือผู้ต้องหาที่ประสงค์จะให้จัดทนายความเข้าฟังการสอบสวนผู้ต้องหาของพนักงานสอบสวนในคดีอาญาทั่วประเทศ

2.ให้จัดทนายความประจำในส่วนกลางและในส่วนงานของแต่ละจังหวัดเข้าเวรเป็นประจำทุกวัน โดยให้ติดต่อประสานงานกันทางโทรศัพท์หรือสื่อสารอื่นตามที่เห็นว่าเหมาะสม ทั้งนี้ โดยผ่านการประสานงานของ คณะกรรมการช่วยเหลือประชาชนทางกฎหมายส่วนกลาง

กรรมการกาคและคณะกรรมการประจำภาค ทุกภาค ประธานสภาทนายความและคณะกรรมการประจำสภาทนายความทุกจังหวัด หรือผู้ที่ได้รับ มอบหมายให้ปฏิบัติหน้าที่แทน ทำหน้าที่เป็นศูนย์กลางในการปฏิบัติหน้าที่ประสานงานกับทนายความที่ ประสงค์จะปฏิบัติหน้าที่ดังกล่าวตามข้อ 1 ตามเขตความรับผิดชอบทั้งส่วนกลางและส่วนภูมิภาค กับพนักงานสอบสวนประจำเขตท้องที่ทั่วประเทศ โดยให้อนุโลมปฏิบัติงานตามอำนาจหน้าที่ คำสั่งและข้อบังคับว่าด้วยการแบ่งส่วนงานของสภาทนายความและอำนาจหน้าที่ของกรรมการสภาทนายความ พ.ศ. 2547 ที่ได้ออกประกาศและใช้บังคับอยู่จนถึงปัจจุบัน

3. ให้นำวิธีการการเบิกจ่ายเบี้ยเลี่ยงสำหรับการปฏิบัติหน้าที่ของทนายความตามคำสั่งสภาทนายความ ฉบับที่ 103/2543 เรื่องระเบียบสำนักงานสิทธิมนุษยชน ว่าด้วยการดำเนินงานตามโครงการทนายความอาสาให้คำ ปรึกษาและเข้าฟังการอำนคำให้การของเจ้าพนักงานสอบสวน (ผู้ต้องหาที่มีอายุไม่เกิน 18 ปี ในวันที่ พนักงานสอบสวนแจ้งข้อหา) พ.ศ. 2543 มาใช้โดยอนุโลม

4. ให้รายงานการปฏิบัติงานในการช่วยเหลือประชาชนให้คณะกรรมการช่วยเหลือประชาชนทางกฎหมาย สภาทนายความทราบตามแบบเดียวกับที่ใช้ถือปฏิบัติในการรายงานตามคำสั่งสภาทนายความ ฉบับที่ 10/2543

5. ให้ถือปฏิบัติตามคำสั่งจนกว่าจะมีการยกเลิก เปลี่ยนแปลง หรือแก้ไขเป็นอย่างอื่น

ระเบียบปฏิบัติโครงการทนายความอาสาประจำส่วนราชการ พ.ศ. 2556 (ยกเลิกระเบียบ ปี พ.ศ. 2554)

อาศัยอำนาจตามความในมาตรา 76 แห่งพระราชบัญญัติทนายความ พ.ศ. 2528 และข้อบังคับ สภาทนายความว่าด้วยการช่วยเหลือประชาชนทางกฎหมาย พ.ศ. 2529 ข้อ 7 ที่ประชุมคณะกรรมการช่วยเหลือ ประชาชนทางกฎหมาย ได้มีมติในการประชุมครั้งที่ 10/2556 เมื่อวันที่ 25 ตุลาคม 2556 ให้ออกระเบียบการ ปฏิบัติของทนายความอาสาประจำส่วนราชการ หน่วยงานของรัฐและองค์กรเอกชนที่มีวัตถุประสงค์ช่วยเหลือ ประชาชน โดยไม่เสียค่าใช้จ่าย

ข้อ 1. ระเบียบนี้ เรียกว่า ระเบียบคณะกรรมการช่วยเหลือประชาชนทางกฎหมายว่าด้วยการปฏิบัติของ ทนายความอาสาประจำส่วนราชการ พ.ศ. 2554

ข้อ 3. ให้ยกเลิกระเบียบปฏิบัติโครงการทนายความอาสาประจำส่วนราชการ พ.ศ. 2554 ฉบับลงวันที่ 22 กันยายน 2554 และให้ใช้ระเบียบนี้แทน

ข้อ 4. บทนิยาม คำว่า คณะกรรมการโครงการ หมายถึง คณะกรรมการโครงการทนายความอาสาประจำส่วนราชการ หน่วยงานของรัฐ และองค์กรเอกชนที่มีวัตถุประสงค์ช่วยเหลือประชาชนโดยไม่เสียค่าใช้จ่าย ประธาน หมายถึง ประธานกรรมการโครงการทนายความอาสาตามระเบียบฉบับนี้ ทนายความอาสา หมายถึง ทนายความอาสาตามระเบียบฉบับนี้ โครงการ หมายถึง

โครงการทนายความอาสาตามระเบียบฉบับนี้ แบบพิมพ์เอกสารท้ายระเบียบนี้ ประกอบด้วย (ทอส.1) คือใบนำส่งใบเบิกค่าตอบแทน (ทอส.2) คือแบบสรุปรายงานการปฏิบัติงาน (ทอส.3) คือใบเบิกค่าตอบแทนทนายความอาสาประจำส่วนราชการ (ทอส.4) คือแบบให้คำปรึกษาประจำวัน (ทอส.5) คือแบบบันทึกลงเวลาปฏิบัติงานของทนายความอาสา (ทอส.6) คือแบบกำหนดให้ทนายความอาสาปฏิบัติหน้าที่ (ทอส.7) คือแบบสถิติคดีที่ทนายความอาสาให้คำปรึกษา (ทอส.8) คือแบบรายงานประเมินผลของอนุกรรมการติดตามตรวจสอบและดูแลการปฏิบัติหน้าที่ของทนายความอาสาและหน้าที่ของทนายความอาสา ดังนี้

ข้อ 5. โครงการทนายความอาสาประจำส่วนราชการ หน่วยงานของรัฐ และองค์กรเอกชนที่มี วัตถุประสงค์ช่วยเหลือประชาชนมีวัตถุประสงค์ให้ทนายความปฏิบัติหน้าที่เป็นที่ปรึกษากฎหมาย ให้คำแนะนำ เกี่ยวกับกฎหมายแก่ประชาชน โดยไม่เสียค่าใช้จ่าย

ข้อ 6. คุณสมบัติของทนายความอาสา เป็นทนายความมาแล้วไม่น้อยกว่า 2 ปี เป็นผู้มีมนุษย์สัมพันธ์และมีบุคลิกภาพดี เป็นผู้เสียสละเพื่อประโยชน์ของสภาทนายความ และเพื่อประโยชน์ของประชาชนโดยรวม ไม่อยู่ระหว่างถูกกล่าวหาและรับเป็นคดีมรรยาททนายความ ไม่เคยถูกสภาทนายความมีคำสั่งลงโทษตามพระราชบัญญัติทนายความ พ.ศ. 2528 มาตรา 52 (1), (2), (3) ได้รับการอบรมและขึ้นทะเบียนให้เป็นทนายความอาสาตามหลักเกณฑ์วิธีการและเงื่อนไขที่คณะกรรมการโครงการกำหนด

ข้อ 7. ห้ามทนายความอาสาเป็นทนายความอาสาให้คำปรึกษาหรือแนะนำเกี่ยวกับกฎหมายของ หน่วยงานอื่น เว้นแต่จะได้รับอนุญาตจากคณะกรรมการโครงการห้ามทนายความอาสารับว่าความ หรือแนะนำให้ผู้อื่นรับว่าความในคดีที่ตนให้คำปรึกษาหรือแนะนำ และมีหน้าที่และความรับผิดชอบ ดังนี้

ข้อ 8. หน้าที่ของทนายความอาสาต่อประชาชน ให้การต้อนรับผู้มาติดต่อด้วยอัธยาศัยอันดี ให้คำปรึกษาหรือแนะนำเกี่ยวกับกฎหมาย ให้คำแนะนำในการติดต่อส่วนราชการหรือสภาทนายความ

ข้อ 9. หน้าที่ของทนายความอาสาต่อสภาทนายความ ติดต่อและเสริมสร้างความสัมพันธ์กับสภาทนายความ เข้าร่วมประชุม ส่งเสริม และเข้าร่วมกิจกรรมในโครงการต่าง ๆ ของสภาทนายความปฏิบัติตามคำสั่งและระเบียบปฏิบัติของโครงการและสภาทนายความอย่างเคร่งครัด

ข้อ 10. หน้าที่ของทนายความอาสาต่อตนเอง แต่งกายสุภาพเรียบร้อยแบบชุดสากลนิยมหรือชุดไทยพระราชทานและติดบัตรประจำตัวทนายความอาสาขณะปฏิบัติหน้าที่ มีความประพฤติเรียบร้อยและใช้วาจาสุภาพต่อผู้มาขอรับคำปรึกษาหรือแนะนำ มีความซื่อสัตย์สุจริตและ

เป็นผู้ตรงต่อเวลา มีความตั้งใจและศรัทธาในการปฏิบัติงานตามหน้าที่มีน้ำใจและให้ความช่วยเหลือต่อเพื่อนร่วมงานและต่อบุคคลทั่วไป การปฏิบัติหน้าที่และการทำรายงาน ดังนี้

ข้อ 11. การปฏิบัติงานของทนายความอาสา ปฏิบัติงาน ณ สถานที่ที่โครงการจัดไว้ตามวันและเวลาราชการ ลงเวลากาเริ่มปฏิบัติงานและเลิกการปฏิบัติงานตาม (ทอส. 5) ให้บันทึกการให้คำปรึกษาประจำวันตาม (ทอส.4) ทุกราย ทนายความอาสาจะมอบหมายให้ผู้อื่นทำหน้าที่แทนไม่ได้ ทนายความอาสาที่ไม่สามารถปฏิบัติหน้าที่ตามวันและเวลาที่กำหนดให้แจ้งต่อประธานหรือประธานสภาทนายความจังหวัด หรือผู้ที่ได้รับมอบหมายทราบล่วงหน้าไม่น้อยกว่า 2 วันทำการ เว้นแต่มีเหตุฉุกเฉิน รายงานในการปฏิบัติหน้าที่ที่ได้รับมอบหมายพร้อมเหตุขัดข้องหรือปัญหาที่เกิดขึ้น ทนายความอาสาต้องทำใบเบิกค่าตอบแทนตาม (ทอส.3) พร้อมต้นฉบับให้คำปรึกษาตาม (ทอส.4) บันทึกการปฏิบัติหน้าที่ตาม (ทอส.5) ส่วนภูมิภาคให้ยื่นต่อประธานสภาทนายความจังหวัดหรือผู้ที่ได้รับมอบหมายกรุงเทพมหานครให้ ยื่นต่อประธานหรือผู้ที่ได้รับมอบหมาย

ข้อ 12. ประธานหรือประธานสภาทนายความจังหวัดหรือผู้ที่ได้รับมอบหมายเป็นผู้มีอำนาจควบคุมดูแล การปฏิบัติงานของทนายความอาสาและกำหนดให้ทนายความอาสาไปปฏิบัติหน้าที่ให้คำปรึกษา หรือแนะนำเกี่ยวกับกฎหมาย ณ สถานที่ส่วนราชการ

ข้อ 13. ทนายความอาสาจะได้รับค่าตอบแทนตามระเบียบคณะกรรมการช่วยเหลือประชาชนทาง กฎหมาย สภาทนายความว่าด้วยการเบิกจ่ายค่าตอบแทนทนายความอาสาสมัครกรรมการภาคคณะอนุกรรมการ คณะทำงาน เจ้าหน้าที่และผู้ที่ได้รับแต่งตั้งหรือมอบหมายให้ปฏิบัติหน้าที่ให้ความช่วยเหลือประชาชนทางกฎหมาย

ข้อ 14. การเบิก-จ่ายค่าตอบแทนให้ถือปฏิบัติ ดังนี้

14.1 ให้ทนายความอาสาในเขตกรุงเทพมหานครจัดส่งเอกสารและรายงาน เพื่อขอเบิก ค่าตอบแทนภายในวันที่ 10 ของเดือนถัดไปหรือตามที่ประธานกำหนดต่อเจ้าหน้าที่โครงการและเมื่อเจ้าหน้าที่โครงการได้รับเอกสารและตรวจสอบแล้วเห็นว่าถูกต้องให้เสนอต่อประธานหรือผู้ที่ได้รับมอบหมายเพื่อพิจารณา

14.2 ทนายความอาสาในส่วนภูมิภาคให้ดำเนินการตามข้อ 11.7 โดยให้ส่งเอกสารไปยังประธานสภาทนายความจังหวัดภายในวันที่ 5 ของเดือนถัดไปเพื่อตรวจสอบความถูกต้องและให้ประธานสภา ทนายความจังหวัดจัดส่งเอกสารไปยังกรรมการบริหารสภาทนายความภาคภายในวันที่ 10 ของเดือน ในส่วนของกรรมการบริหารภาคจะตรวจสอบเห็นว่าครบถ้วนถูกต้องแล้วให้ลงนามในตามแบบ ทอส.1 จัดส่งให้เจ้าหน้าที่โครงการภายในวันที่ 15 ของเดือนเดียวกันและเมื่อเจ้าหน้าที่โครงการได้รับเอกสารและตรวจสอบเห็นว่าถูกต้อง ให้เสนอต่อประธานหรือผู้ที่ได้รับมอบหมายเพื่อพิจารณา

14.3 ให้เจ้าหน้าที่โครงการตรวจสอบเอกสารข้อ 14.1 และ 14.2 เสนอต่อประธานเพื่ออนุมัติ ค่าตอบแทนภายใน 15 วันนับแต่วันที่ได้รับเอกสารเมื่อประธานอนุมัติแล้วให้เจ้าหน้าที่โครงการส่งเอกสารการ เบิกค่าตอบแทนไปยังเจ้าหน้าที่การเงินสภาทนายความทำการจ่ายเงินค่าตอบแทนให้แก่ทนายความอาสาโดยโอนเงินเข้าบัญชีเงินฝากธนาคารตามที่ประธานสภาทนายความจังหวัดหรือทนายความอาสาแจ้งไว้ต่อเจ้าหน้าที่ โครงการ และเมื่อโอนเงินแล้วให้ส่งสำเนาหลักฐานการโอนเงินค่าตอบแทนแก่ประธานสภาทนายความจังหวัด หรือทนายความอาสาทราบต่อไป

14.4 กรณีทนายความอาสายื่นเอกสารตามข้อ 14.1 ถึง 14.3 เกินกำหนดเวลา 3 เดือนนับแต่ วันที่ปฏิบัติหน้าที่ให้ถือว่าไม่ประสงค์จะใช้สิทธิในการเบิกค่าตอบแทนเว้นแต่มีเหตุอันสมควรและคณะกรรมการสภาทนายความพิจารณาอนุมัติให้จ่ายค่าตอบแทนได้ โดยมีการประเมินผล ซึ่งรายละเอียดดังนี้

ข้อ 15. ให้มีคณะอนุกรรมการติดตามตรวจสอบและดูแลการปฏิบัติหน้าที่ของทนายความอาสาโดยกำหนดแผนงานและออกตรวจเยี่ยมทนายความอาสาประเมินผลและทำรายงานข้อเสนอแนะเพื่อแก้ไขปัญหาต่อคณะกรรมการโครงการ (ทอส. 8)

ข้อ 16. ให้เจ้าหน้าที่โครงการทำสถิติเกี่ยวกับทนายความอาสาและจำนวนคดีที่ทนายความอาสาให้ คำปรึกษาหรือแนะนำเกี่ยวกับกฎหมายแก่ประชาชนของแต่ละเดือนตามแบบ ทอส. 7 เพื่อเสนอที่ประชุม คณะกรรมการโครงการพิจารณา

ข้อ 17. หากทนายความอาสาให้ข้อมูลอันเป็นเท็จหรือประพฤติผิดตามระเบียบปฏิบัติหรือเมื่อจะ ร้องเรียนหรือความปรากฏต่อประธาน ให้ประธานหรือผู้ที่ได้รับมอบหมายแต่งตั้งคณะอนุกรรมการไม่น้อยกว่า คน ทำการแสวงหาข้อเท็จจริงและให้ความเห็นต่อคณะกรรมการโครงการเพื่อพิจารณาดำเนินการดังนี้ ยุติเรื่อง ว่ากล่าวตักเตือน ภาคทัณฑ์ โดยมีกำหนดไม่เกิน 3 ปี ห้ามปฏิบัติหน้าที่ทนายความอาสามีกำหนดไม่เกิน 2 ปี ลบชื่อออกจากการเป็นทนายความอาสา กรณีเห็นว่าเป็นความผิดตามข้อบังคับสภาทนายความว่าด้วยมรรยาททนายความ พ.ศ. 2529 ให้ส่งเรื่องต่อประธานกรรมการมรรยาททนายความพิจารณาต่อไป

ข้อ 18. แบบพิมพ์ของโครงการให้ใช้ตามแบบ ทอส.1 ถึง ทอส.8 หรือตามที่คณะกรรมการโครงการ กำหนด

ข้อ 19. ให้ทนายความอาสาตามระเบียบปฏิบัติโครงการทนายความอาสาประจำส่วนราชการ พ.ศ. 2551 เป็นทนายความอาสาต่อไป จนกว่าจะได้รับการอบรมและขึ้นทะเบียนให้เป็นทนายความอาสาตามระเบียบ

ข้อ 20. การใด ๆ ที่ประธานหรือคณะกรรมการโครงการหรือทนายความอาสา ตามระเบียบปฏิบัติ ทนายความอาสาประจำส่วนราชการ พ.ศ. 2554 ได้ดำเนินการก่อนประกาศใช้ระเบียบนี้ให้ดำเนินการต่อไปจน แล้วเสร็จ

ระเบียบว่าด้วยคณะกรรมการช่วยเหลือประชาชนทางกฎหมายว่าด้วยการปฏิบัติงานของทนายความอาสาให้คำปรึกษาและเข้าฟังการสอบปากคำผู้ต้องหาในคดีอาญา พ.ศ. 2555

อาศัยอำนาจตามความในมาตรา 76 แห่งพระราชบัญญัติทนายความ พุทธศักราช 2528 และ ข้อบังคับสภาทนายความว่าด้วยช่วยเหลือประชาชนทางกฎหมาย พุทธศักราช 2529 ข้อ 7 คณะกรรมการ ช่วยเหลือประชาชนได้มีมติในการประชุมครั้งที่ 1/2555 เมื่อวันพฤหัสบดีที่ 19 มกราคม พ.ศ. 2555 ให้ ออกระเบียบว่าด้วยการปฏิบัติงานของทนายความอาสาเข้าฟังการสอบปากคำผู้ต้องหาในคดีอาญาไว้ ดังต่อไปนี้

ข้อ 1. ระเบียบนี้เรียกว่า “ ระเบียบคณะกรรมการช่วยเหลือประชาชนทางกฎหมายว่าด้วยการปฏิบัติงานของทนายความอาสาให้คำปรึกษาและเข้าฟังการสอบปากคำผู้ต้องหาในคดีอาญา พ.ศ. 2555

ข้อ 3. บทนิยาม นายก หมายความว่า นายกสภาทนายความ อุปนายก หมายความว่า อุปนายกฝ่ายปฏิบัติการ เหรัญญิก หมายความว่า เหรัญญิกสภาทนายความ โครงการ หมายความว่า โครงการทนายความอาสาให้คำปรึกษาและเข้าฟังการสอบปากคำผู้ต้องหาในคดีอาญา ประธานกรรมการ หมายความว่าประธานคณะกรรมการโครงการ ทนายความ อาสาให้คำปรึกษาและเข้าฟังการสอบปากคำผู้ต้องหาในคดีอาญา คณะกรรมการโครงการ หมายความว่า คณะกรรมการโครงการทนายความอาสาให้คำปรึกษาและเข้าฟังการสอบปากคำผู้ต้องหาในคดีอาญา กรรมการบริหารภาค หมายความว่า กรรมการบริหารสภาทนายความ ประจำภาค ประธานสภาทนายความ หมายความว่า ประธานสภาทนายความจังหวัด ทนายความอาสา หมายความว่า ทนายความอาสาให้คำปรึกษาและเข้าฟังการสอบปากคำผู้ต้องหาในคดีอาญา เจ้าหน้าที่ หมายความว่า พนักงานสภาทนายความ ผู้ที่ได้รับแต่งตั้งหรือมอบหมายหมายความว่าผู้ที่ได้รับแต่งตั้งหรือมอบหมาย ให้ปฏิบัติหน้าที่ให้ความช่วยเหลือประชาชนทางกฎหมาย หน่วยงานทางปกครอง หมายความว่า กระทรวง ทบวง กรม ส่วนราชการที่เรียกชื่ออย่างอื่นและมีฐานะเป็นกรมราชการส่วนภูมิภาค ราชการส่วนท้องถิ่น รัฐวิสาหกิจที่ตั้งขึ้นโดย พระราชบัญญัติ หรือ พระราชกฤษฎีกา หรือหน่วยงานอื่นของรัฐและให้หมายความรวมถึงหน่วยงานที่ได้รับ มอบหมายให้ใช้อำนาจทางปกครองหรือให้ดำเนินกิจการทางปกครอง ซึ่งแบบพิมพ์ท้ายระเบียบนี้ ประกอบด้วย (สส.1) หมายความว่าแบบขอเบิกค่าตอบแทนของทนายความอาสา (สส.2) หมายความว่า รายงานการ

ปฏิบัติหน้าที่ของทนายความอาสา และ (สส.3) หมายความว่า คำขอทนายความอาสาของผู้ต้องหาและทนายความอาสาและหน้าที่ของทนายความอาสา มีดังนี้

ข้อ 4. คุณสมบัติของทนายความอาสา มีดังต่อไปนี้ มีใบอนุญาตให้เป็นทนายความไม่น้อยกว่า 5 ปี นับแต่วันที่สภาทนายความได้รับ จดทะเบียนและออกใบอนุญาตให้เป็นทนายความหรือผ่านการฝึกอบรมตามที่คณะกรรมการโครงการกำหนด เป็นผู้มีบุคลิกภาพและมนุษยสัมพันธ์ดี มีความเหมาะสมในการปฏิบัติหน้าที่ของ ทนายความอาสา เป็นผู้มีจิตอาสามีความเสียสละเพื่อประโยชน์ของประชาชนเป็นสำคัญ ไม่อยู่ในระหว่างการถูกกล่าวหาและสอบสวนในคดีมรรยาททนายความ ไม่เคยถูกสภาทนายความมีคำสั่งลงโทษตาม พระราชบัญญัติทนายความ พ.ศ. 2528 มาตรา 52 ได้รับการขึ้นทะเบียนให้เป็นทนายความอาสา

ข้อ 5. ห้ามทนายความอาสาเป็นทนายความอาสาของหน่วยงานทางปกครองหรือหน่วยงานอื่น เว้นแต่คณะกรรมการโครงการพิจารณาอนุญาต

ข้อ 6. เมื่อปรากฏต่อคณะกรรมการโครงการว่าทนายความอาสาผู้ใดขาดคุณสมบัติตามข้อ 4 ไม่ ว่าจะขาดคุณสมบัติก่อนหรือหลังให้ทนายความอาสาผู้นั้นพ้นจากการเป็นทนายความอาสาและให้ คณะกรรมการโครงการจำหน่ายชื่อออกจากทะเบียนทนายความอาสา

ข้อ 7. หน้าที่ของทนายความอาสาต่อประชาชน แจ้งชื่อ ที่อยู่หรือสำนักงานแก่พนักงานสอบสวนและผู้ต้องหาทราบเพื่อ ปฏิบัติหน้าที่ทนายความอาสา ให้ผู้ต้องหาและพนักงานสอบสวนแจ้งความประสงค์ขอทนายความอาสา (สส.2) และ (สส.3) เข้าร่วมฟังการสอบปากคำผู้ต้องหาในคดีอาญาในชั้นสอบสวนและให้คำปรึกษา ทางกฎหมายรวมถึงสิทธิของผู้ต้องหาตามกฎหมาย ไม่รับว่าความหรือแนะนำให้บุคคลอื่นรับว่าความในคดีที่ตนให้คำปรึกษา แนะนำ หรือเข้าฟังการสอบปากคำผู้ต้องหาในคดีอาญาในชั้นสอบสวน เว้นแต่เป็นการให้ความช่วยเหลือทางกฎหมาย ตามที่คณะกรรมการช่วยเหลือประชาชนทางกฎหมายมอบหมายหรือแต่งตั้ง

ข้อ 8. หน้าที่ของทนายความอาสาต่อสภาทนายความ มีหน้าที่ดังต่อไปนี้ ส่งเสริมให้ความร่วมมือและสนับสนุนงานและกิจกรรมของสภาทนายความ และปฏิบัติตามคำสั่งและระเบียบของคณะกรรมการโครงการและ คณะกรรมการ ช่วยเหลือประชาชนทางกฎหมายโดยเคร่งครัด

ข้อ 9. หน้าที่ของทนายความอาสาต่อตนเอง ดังนี้ แต่งกายสุภาพเรียบร้อยและติดบัตรประจำตัวทนายความอาสาในขณะปฏิบัติ หน้าที่และในการติดต่องานกับหน่วยงานทางปกครองหน่วยงานราชการหรือหน่วยงานอื่น มีความประพฤติเรียบร้อยและใช้วาจาที่สุภาพกับประชาชนและเจ้าหน้าที่ร่วม ปฏิบัติงาน มีความซื่อสัตย์ สุจริต และเป็นผู้ตรงต่อเวลา มีความตั้งใจ มีความรับผิดชอบต่อหน้าที่ มีจิตอาสาและศรัทธาในการปฏิบัติงาน และมีน้ำใจ มีความเอื้อเฟื้อ และให้ความช่วยเหลือเพื่อนร่วมงาน องค์กร สภา ทนายความ และบุคคลโดยทั่วไป

ข้อ 10. การปฏิบัติงานของทนายความอาสาส่วนกรุงเทพมหานคร จากการทบทวนวรรณกรรมมีรายละเอียดดังต่อไปนี้ ให้ทนายความอาสาปฏิบัติงาน ณ สถานที่ วัน เวลา ตามที่ได้รับมอบหมายจาก คณะกรรมการโครงการ ให้ปฏิบัติตามข้อ 7 และทนายความอาสาที่ไม่สามารถปฏิบัติหน้าที่ ณ สถานที่ วัน เวลา ตามที่รับ มอบหมายให้แจ้งต่อประธานกรรมการหรือเจ้าหน้าที่ทราบล่วงหน้าไม่น้อยกว่า 1 วันทำการ เว้นแต่มีเหตุอัน จำเป็นที่ไม่อาจก้าวล่วงได้และต้องแจ้งทนายความอาสาอื่นที่พร้อมปฏิบัติหน้าที่แทนได้

ข้อ 11. การปฏิบัติงานของทนายความอาสาส่วนภูมิภาค จากการทบทวนวรรณกรรมมีรายละเอียดดังต่อไปนี้ ทนายความอาสาส่วนภูมิภาคต้องปฏิบัติหน้าที่ตาม วัน เวลา ณ สถานที่ตามที่ได้รับมอบหมายจากประธานสภาทนายความจังหวัด การปฏิบัติหน้าที่ของทนายความอาสาให้นำความตามข้อ 7 และข้อ 10 มาใช้ บังคับโดยอนุโลม

ข้อ 12. ทนายความอาสาผู้ปฏิบัติงานได้รับค่าตอบแทน ตามระเบียบคณะกรรมการช่วยเหลือ ประชาชนทางกฎหมาย หรือสภาทนายความกำหนด

ข้อ 13. การเบิกจ่ายค่าตอบแทนให้ถือปฏิบัติดังนี้

13.1 ให้ทนายความอาสายื่นขอเบิกค่าตอบแทนตามแบบ สส.1 ถึง แบบ สส.3 ปรากฏตามรายละเอียดดังนี้ ในเขตกรุงเทพมหานครยื่นเอกสารต่อโครงการภายในวันที่ 10 ของเดือนถัดไปเมื่อโครงการได้รับเอกสารและตรวจสอบแล้วเห็นว่าถูกต้องให้เสนอต่อ ประธานกรรมการ และอุปนายกเพื่อพิจารณาเบิกจ่ายต่อไป และในส่วนภูมิภาคให้ยื่นเอกสารต่อประธานสภาทนายความภายในวันที่ 5 ของเดือนถัดไปเพื่อพิจารณาให้ประธานสภาทนายความยื่นเอกสารไม่ยังกรรมการบริหารภาคภายในวันที่ 90 ของเดือนเดียวกันเพื่อพิจารณาแล้วเห็นว่าถูกต้องให้กรรมการบริหารภาคลงนามในแบบ สส.3 จัดส่งให้ โครงการภายในวันที่ 15 ของเดือนเดียวกันและเมื่อโครงการได้รับเอกสารและตรวจสอบแล้วเห็นว่าถูกต้องให้เสนอต่อประธานกรรมการและอุปนายกเพื่อพิจารณาเบิกจ่ายต่อไป

13.2 ในการดำเนินการเบิกจ่ายไปยังสำนักงานการเงินและบัญชีของสภาทนายความทำการเบิกจ่ายค่าตอบแทนให้ทนายความ อาสาโดยโอนเงินเข้าบัญชีเงินฝากธนาคารพาณิชย์ ตามที่ประธานสภาทนายความ หรือทนายความอาสา ผู้ปฏิบัติงานได้แจ้งไว้ต่อโครงการแล้วแต่กรณี และเมื่อโครงการได้ดำเนินการโอนเงินเป็นที่เรียบร้อยแล้ว ให้ แจ้งส่งสำเนาหลักฐานการโอนเงินค่าตอบแทนให้ประธานสภาทนายความหรือทนายความอาสาทราบต่อไป

13.3 กรณีทนายความอาสายื่นเอกสารกำหนดเวลา 3 เดือนนับแต่วันปฏิบัติหน้าที่ให้ถือว่าทนายความอาสาไม่ประสงค์ใช้สิทธิในการขอเบิก ค่าตอบแทน เว้นแต่มีเหตุอันสมควรและ

คณะกรรมการโครงการพิจารณาให้จ่ายค่าตอบแทนโดยความ เห็นชอบของคณะกรรมการสภาทนายความ

ข้อ 14. ให้อุปนายก ประธานกรรมการ ประธานสภาทนายความ จัดทนายความอาสาไปปฏิบัติ หน้าที่ให้คำปรึกษาเข้าฟังการสอบปากคำผู้ต้องหาในคดีอาญา ตามที่พนักงานสอบสวนหรือเจ้าพนักงานซึ่ง กฎหมายให้มีอำนาจและหน้าที่ทำการสอบสวนร้องขอโดยเรียงลำดับตามบัญชีรายชื่อ เว้นแต่ผู้ต้องหามีเหตุ สมควรที่จะปฏิเสธไม่รับทนายความอาสาที่จัดให้ หรือไม่มีทนายความอาสาเพียงพอที่จัดหาได้ หรือ ทนายความอาสาไม่ประสงค์ที่จะปฏิบัติหน้าที่ หรือมีเหตุจำเป็นอื่นให้จัดทนายความอาสาไปปฏิบัติหน้าที่ตาม ความเหมาะสม

ข้อ 15. ให้อุปนายก ประธานกรรมการ ประธานสภาทนายความ เป็นผู้มีอำนาจหน้าที่ในการ ควบคุมกำกับดูแลการปฏิบัติงานของทนายความอาสาในการปฏิบัติหน้าที่ให้คำปรึกษาแนะนำหรือเข้าฟังการ สอบปากคำผู้ต้องหาในคดีอาญาในชั้นสอบสวน

ข้อ 16. ให้โครงการจัดทำและรวบรวมทะเบียนบัญชีรายชื่อทนายความอาสาปฏิบัติหน้าที่ในส่วนกลางกรุงเทพมหานคร และส่วนภูมิภาคในแต่ละจังหวัดส่งให้สำนักงานตำรวจแห่งชาติเพื่อจัดส่งรายชื่อให้พนักงานสอบสวนในสังกัดต่อไป ให้โครงการปรับปรุงบัญชีรายชื่อทุกปีส่งให้สำนักงานตำรวจแห่งชาติเพื่อดำเนินการให้โครงการส่งบัญชีรายชื่อให้แก่คณะกรรมการบริหารภาค ประธานสภาทนายความจังหวัด เพื่อดำเนินการตามระเบียบนี้ ให้ประธานสภาทนายความรวบรวมและปรับปรุงบัญชีรายชื่อทนายความอาสาส่งให้กับโครงการทุก 1 ปี หากไม่ส่งบัญชีรายชื่อให้ใช้บัญชีเดิมจนครบรอบ 1 ปี กำหนดระยะเวลาดังกล่าวคณะกรรมการโครงการอาจเปลี่ยนแปลงได้ตามความเหมาะสม

ข้อ 17. คณะกรรมการโครงการมีอำนาจออกคำสั่งใด เพื่อปฏิบัติตามระเบียบนี้ และให้มีอำนาจ แต่งตั้งคณะอนุกรรมการหรือคณะทำงานเพื่อปฏิบัติงานของทนายความอาสาโดยความเห็นชอบของคณะกรรมการช่วยเหลือประชาชนทางกฎหมาย

ข้อ 18. กรณีมีปัญหาในการปฏิบัติงานตามระเบียบนี้ ให้คณะกรรมการโครงการเป็นผู้วินิจฉัยชี้ขาดคำวินิจฉัยชี้ขาดเป็นที่สุด และการขึ้นทะเบียน มีรายละอียดดังนี้

ข้อ 19. ทนายความที่มีคุณสมบัติตามข้อ 4 จะได้รับการขึ้นทะเบียนให้เป็นทนายความอาสาตาม ระเบียบนี้

ข้อ 20. ทะเบียนทนายความอาสาแบ่งเป็นทะเบียนทนายความอาสาส่วนกลาง (กรุงเทพมหานคร) และส่วนภูมิภาคโดยให้มีการกำหนดรหัสประจำส่วนกลาง ภาค และจังหวัด

ข้อ 21. ทะเบียนทนายความอาสาต้องมีรายการดังนี้ ชื่อทนายความอาสาและเลขที่ใบอนุญาตเป็นทนายความ เลขรหัสประจำส่วนกลาง ภาค และจังหวัด ชื่อสำนักงาน ภูมิลำเนา ที่อยู่ตามที่จดแจ้งไว้ในทะเบียนทนายความและ หมายเลขโทรศัพท์ที่ติดต่อได้โดยสะดวก

ข้อ 22. ทนายความอาสาที่เปลี่ยนชื่อและสกุล เปลี่ยนแปลงรายการทะเบียนตามข้อ 21 ให้แจ้งต่อ ประธานกรรมการ ประธานสภาทนายความ กรรมการบริหารภาค แล้วแต่กรณีภายใน 30 วัน นับแต่วันที่มี การเปลี่ยนแปลงและให้โครงการบันทึกข้อมูลที่เปลี่ยนแปลงในทะเบียนทนายความอาสาต่อไป

ข้อ 23. ในส่วนภูมิภาคทนายความอาสาที่ได้รับการขึ้นทะเบียนในกรุงเทพมหานครหรือจังหวัด ใดให้ปฏิบัติหน้าที่ในเขตนั้น เว้นแต่มีเหตุอันสมควร โดยได้รับอนุญาตจากคณะกรรมการจากโครงการให้โครงการบันทึกข้อมูลเลขรหัสประจำส่วนกลาง ภาค จังหวัด ของทนายความอาสาตามเขตใหม่ ที่เปลี่ยนแปลงและมีการตรวจสอบ ประเมินผล การปฏิบัติงาน ดังนี้

ข้อ 24. ให้โครงการจัดทำข้อมูลทนายความอาสาและสถิติในการปฏิบัติงาน ควบคุม กำกับดูแล และติดตามตรวจสอบการปฏิบัติหน้าที่ของทนายความอาสาทั้งในส่วนกลางและส่วนภูมิภาค กำหนดแผนงาน ประเมินผล จัดทำรายงาน ข้อเสนอแนะเพื่อกำหนดเป็นนโยบายและแผนงานในปีต่อไป

ข้อ 25. ทนายความอาสาผู้ใดรายงานเท็จ หรือปฏิบัติหน้าที่ผิดระเบียบ หากมีผู้ร้องเรียนหรือ ความปรากฏต่อคณะกรรมการ ให้ประธาน แต่งตั้งคณะทำงานประกอบด้วยทนายความจำนวนไม่เกินกว่า 3 คน ทำการสืบสวน สอบสวน รวบรวม และแสวงหาข้อเท็จจริงสรุปรายงานพร้อมความเห็นเสนอต่อ คณะกรรมการโครงการเพื่อพิจารณาดำเนินการ ดังนี้ ยุติเรื่อง ว่ากล่าว ตักเตือน ภาคทัณฑ์ เป็นหนังสือมีกำหนดไม่เกิน 3 ปี ห้ามการปฏิบัติหน้าที่ทนายความอาสามีกำหนดไม่เกิน 3 ปี จำหน่ายชื่อออกจากทะเบียนทนายความอาสา การพิจารณาหากเห็นว่าทนายความอาสาประพฤติผิดมรรยาททนายความ ตามข้อบังคับสภาทนายความว่าด้วยมรรยาททนายความ พ.ศ. 2529 ให้ส่งเรื่องต่อประธานกรรมการ มรรยาททนายความเพื่อพิจารณาดำเนินการต่อไป

ข้อ 26. ให้ใช้แบบพิมพ์ตามท้ายระเบียบนี้หรือตามที่คณะกรรมการโครงการกำหนด

ข้อ 27. ให้ทนายความอาสาปฏิบัติหน้าที่จนได้รับการขึ้นทะเบียนจากคณะกรรมการ

ข้อ 28. การใดที่คณะกรรมการโครงการ หรือกรรมการบริหารภาค หรือประธานสภาทนายความ หรือทนายความอาสาได้ดำเนินการก่อนระเบียบนี้ใช้บังคับให้ดำเนินการต่อไป

ระเบียบสภาทนายความ ว่าด้วยการเบิกจ่ายค่าตอบแทนทนายความอาสา คณะกรรมการผู้ได้รับแต่งตั้ง หรือรับมอบหมายให้ปฏิบัติหน้าที่ให้ความช่วยเหลือประชาชนทางกฎหมาย เฉพาะในพื้นที่ 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ของศูนย์นิติธรรมสมานฉันท์ 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ พ.ศ. 2554

อาศัยอำนาจตามความในมาตรา 76 แห่งพระราชบัญญัติทนายความ พ.ศ. 2528 และข้อบังคับสภาทนายความว่าสวะการแบ่งส่วนงานของสภาทนายความและอำนาจหน้าที่ของกรรมการ สภาทนายความ พ.ศ. 2547 นายกสภาทนายความ โดยความเห็นชอบของคณะกรรม ให้ออกระเบียบสภาทนายความ ว่าด้วยการเบิกจ่ายค่าตอบแทนทนายความอาสา คณะกรรมการผู้ได้รับแต่งตั้ง หรือรับมอบหมายให้ปฏิบัติหน้าที่ให้ความช่วยเหลือประชาชนทางกฎหมาย เฉพาะในพื้นที่ 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ของศูนย์นิติธรรมสมานฉันท์ 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ พ.ศ. 2554 ไว้ดังต่อไปนี้

ข้อ 1. ระเบียบนี้เรียกว่า “ระเบียบสภาทนายความ ว่าด้วยการเบิกจ่ายค่าตอบแทนทนายความอาสา คณะกรรมการผู้ได้รับแต่งตั้งหรือรับมอบหมายให้ปฏิบัติหน้าที่ให้ความช่วยเหลือประชาชนทางกฎหมายเฉพาะในพื้นที่ 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ของศูนย์นิติธรรมสมานฉันท์ 3 จังหวัดชายแดน ภาคใต้ พ.ศ. 2554

ข้อ 2. ระเบียบนี้ให้ใช้ได้เฉพาะการเบิกจ่ายจากงบประมาณที่รัฐจัดสรรให้เพื่อเป็นค่าตอบแทน ในการให้ความช่วยเหลือประชาชนทางกฎหมาย เฉพาะในพื้นที่ 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ที่รัฐจัดให้ในงบประมาณ โดยมีผลบังคับตั้งแต่วันที่ 1 ตุลาคม 2553 เป็นต้นไป

ข้อ 3. ในระเบียบนี้นายก หมายความว่า นายกสภาทนายความ อุปนายก หมายความว่า อุปนายกฝ่ายปฏิบัติการ อุปนายกฝ่ายบริหาร เลขาธิการ หมายความว่า เลขาธิการสภาทนายความ เหรัญญิก หมายความว่า เหรัญญิกสภาทนายความ ประธานกรรมการ หมายความว่า ประธานกรรมการศูนย์นิติธรรม สมานฉันท์ 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ คณะกรรมการ หมายความว่า คณะกรรมการศูนย์นิติธรรมสมานฉันท์ 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ กรรมการ หมายความว่า กรรมการศูนย์นิติธรรมสมานฉันท์ จังหวัดชายแดนภาคใต้ ทนายความอาสา หมายความว่า ทนายความอาสาส่วนกลาง ทนายความอาสาประจำศูนย์นิติธรรม สมานฉันท์ 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ เจ้าหน้าที่ หมายความว่า เจ้าหน้าที่สภาทนายความหรือเจ้าหน้าที่ศูนย์นิติธรรมสมานฉันท์ 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ ผู้ได้รับแต่งตั้งหรือรับมอบหมาย หมายความว่า ผู้ได้รับแต่งตั้งหรือรับมอบหมายจาก สภาทนายความ หรือศูนย์นิติธรรม สมานฉันท์ 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ให้ปฏิบัติหน้าที่ให้ความช่วยเหลือประชาชนทางกฎหมายในเขตพื้นที่ 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ ค่าตอบแทน หมายความว่า ค่าวิชาชีพทนายความอาสาหรือเงินค่าตอบแทนผู้ได้รับแต่งตั้ง หรือรับมอบหมาย

ปฏิบัติหน้าที่ให้ความช่วยเหลือประชาชนทางกฎหมาย งบประมาณ หมายความว่า งบประมาณที่รัฐจัดสรรให้ในแต่ละปี เพื่อให้ความช่วยเหลือประชาชนทาง กฎหมายเฉพาะในพื้นที่ 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ ศูนย์นิติธรรมสมานฉันท์ 3 จังหวัด ชายแดนภาคใต้ ศูนย์ หมายความว่า ศูนย์นิติธรรมสมานฉันท์ 3 จังหวัด ชายแดนภาคใต้ในแต่ละจังหวัด ศูนย์จังหวัด หมายความว่า ศูนย์นิติธรรมสมานฉันท์ 3 จังหวัด ชายแดนภาคใต้ในแต่ละจังหวัด

การเบิกจ่ายค่าตอบแทนทนายความอาสา หรือผู้ได้รับแต่งตั้ง หรือรับมอบหมายประจำศูนย์ นิติธรรมสมานฉันท์ 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้

ข้อ 5. การเบิกจ่ายค่าตอบแทน ค่าเบี้ยเลี้ยง ค่าพาหนะ ค่าน้ำมันรถ ค่าที่พัก ค่าอาหารที่จำเป็น การไปว่าความในศาลต่าง ๆ ในเขต 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ ให้เบิกจ่ายค่าเบี้ยเลี้ยงและค่าพาหนะเป็น การเหมาจ่าย สำหรับการปฏิบัติหน้าที่ในแต่ละครั้งดังนี้ ศาลจังหวัดที่ตนเองมีภูมิลำเนาอยู่ ครั้งละ 1,000 บาท ศาลต่างจังหวัดที่ตนเองไม่มีภูมิลำเนาอยู่ ครั้งละ 2,000 บาท การปฏิบัติหน้าที่อื่นนอกจากการว่าความในศาล การติดต่อหน่วยงานราชการ ให้เบิกจ่าย ค่าเบี้ยเลี้ยง ค่าพาหนะ เป็นการเหมาจ่ายสำหรับการปฏิบัติหน้าที่แต่ละครั้ง ดังนี้ พื้นที่ในจังหวัดที่ตนเองมีภูมิลำเนาอยู่ ครั้งละ 500 บาท พื้นที่ต่างจังหวัดที่ตนเองไม่มีภูมิลำเนา ครั้งละ 800 บาท

ข้อ 7. การเบิกจ่าย ค่าน้ำมันรถ ค่าพาหนะ ค่าที่พัก สำหรับทนายความอาสา และผู้ได้รับแต่งตั้งหรือรับมอบหมายซึ่งทนายความอาสา หรือผู้ได้รับแต่งตั้ง หรือรับมอบหมายที่ต้องเดินทางปฏิบัติหน้าที่ในต่างจังหวัด และได้นำยานพาหนะไปด้วยให้มีสิทธิเบิกจ่ายค่าพาหนะในการปฏิบัติหน้าที่เป็นการเหมาจ่าย ครั้งละ 500 บาท (ต่อ 1 เที่ยว) ทนายความอาสาหรือผู้ได้รับแต่งตั้งหรือรับมอบหมายที่เดินทางไปปฏิบัติหน้าที่ต่างจังหวัด และต้องปฏิบัติหน้าที่ต่อเนื่องหลายวัน ให้เบิกจ่ายตามหลักฐานเท่าที่จำเป็นตามที่สมควรจ่ายจริง

ข้อ 8. การกำหนดค่าวิชาชีพของทนายความอาสา หรือผู้ได้รับแต่งตั้ง หรือรับมอบหมายให้กำหนดค่าวิชาชีพในศาลชั้นต้นให้แก่ทนายความอาสา หรือผู้ได้รับแต่งตั้ง หรือรับมอบหมายไม่เกินคดีละ 5,000 บาท ต่อคน ทั้งนี้ให้อยู่ในดุลพินิจของนายก หรืออุปนายกแล้วแต่กรณีโดยให้พิจารณาถึงความยากง่ายและผลสำเร็จของคดีการพิจารณาจ่ายค่าวิชาชีพชั้นอุทธรณ์หรือฎีกาให้นายก หรืออุปนายกพิจารณาจ่ายตามที่เห็นสมควรคดีละไม่เกิน 3,000 บาท ต่อคน โดยให้พิจารณาถึงความยากง่ายและผลสำเร็จของคดี กรณีคดีในศาลชั้นต้น หรือศาลอุทธรณ์ หรือศาลฎีกา ทนายความอาสามีหน้าที่ส่งมอบสำนวนความเสนอต่อคณะกรรมการ หรืออุปนายกฝ่ายปฏิบัติการ หรือนายกเพื่อพิจารณาตามระเบียบ และค่าตอบแทนทนายความอาสาส่วนกลางหรือผู้ได้รับแต่งตั้ง หรือรับมอบหมายดังต่อไปนี้

ข้อ 9. ทนายความอาสาส่วนกลางที่มีภูมิลำเนานอกเขต 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ การว่าความสามารถเบิกจ่ายค่าเบี้ยเลี้ยงได้วันละ 1,000 บาท

ข้อ 10. การปฏิบัติหน้าที่อื่นนอกจากการว่าความในเขต 3 จังหวัดในพื้นที่ศูนย์ ให้เบิกจ่ายค่าเบี้ยเลี้ยงได้วันละ 800 บาท

ข้อ 11. ให้นำระเบียบข้อ 7 ข้อ 8 มาใช้บังคับกับค่าตอบแทนทนายความอาสาส่วนกลาง หรือผู้ได้รับแต่งตั้ง หรือรับมอบหมายโดยอนุโลมในเรื่องค่าตอบแทน ค่าเบี้ยเลี้ยง ค่าพาหนะ ค่าน้ำมันรถ ค่าที่พัก ค่าอาหาร และค่าตอบแทนการเข้าร่วมฟังการสอบสวน มีรายละเอียดดังต่อไปนี้

ข้อ12. กรณีทนายความอาสา หรือผู้ได้รับแต่งตั้ง หรือรับมอบหมายปฏิบัติหน้าที่เข้าฟังการ สอบสวนผู้ต้องหาตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา เบิกจ่ายค่าเบี้ยเลี้ยงวันละ 500 บาท และมีสิทธิเบิกจ่ายค่าพาหนะในการปฏิบัติหน้าที่เป็นการเหมาจ่ายครั้งละ 500 บาท (ต่อ 1 เที่ยว) และการดำเนินงานของศูนย์นิติธรรมสมานฉันท์ 3 ชายแดนภาคใต้ มีรายละเอียดดังต่อไปนี้

ข้อ 13. ให้ศูนย์ทำหน้าที่เป็นหน่วยงานกลางเกี่ยวกับการให้ความช่วยเหลือประชาชนทาง กฎหมาย ในพื้นที่ 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ และรายงานให้นายกทราบพร้อมจัดให้มีทนายความอาสา และเจ้าหน้าที่เพื่อปฏิบัติหน้าที่ประจำศูนย์โดยได้รับค่าตอบแทนตามระเบียบ

ข้อ 14. ให้คณะกรรมการจัดทำงบการเงินและบัญชีรายรับรายจ่ายตลอดจนสถิติคดีที่ได้ ดำเนินการไปแล้วในรอบปีที่ผ่านมาเสนอรายงานต่อนายกภายในเดือนตุลาคม หลังจากสิ้นปีงบประมาณ เป็นประจำทุกปี

ข้อ 15. ให้คณะกรรมการจัดให้มีการประชุมกันอย่างน้อยเดือนละหนึ่งครั้ง ในการประชุมจะต้อง มีกรรมการมาประชุมไม่น้อยกว่ากึ่งหนึ่งจึงจะเป็นองค์ประชุม ให้ประธานกรรมการเป็นประธานในที่ประชุม ถ้าประธานกรรมการไม่อยู่ หรือไม่อาจปฏิบัติหน้าที่ได้ ให้รองประธานกรรมการเป็นประธานในที่ประชุม ถ้าประธานกรรมการและรองประธานกรรมการไม่อยู่ หรือไม่อาจปฏิบัติหน้าที่ได้ ให้กรรมการที่มาประชุม เลือกกรรมการคนหนึ่งเป็นประธานที่ประชุมเฉพาะการประชุมคราวนั้น

ข้อ 16. ให้เลขานุการคณะกรรมการจัดทำบันทึกรายงานการประชุมเก็บรักษาไว้เป็นหลักฐานและ รายงานการดำเนินงานต่อสภาทนายความทุกครั้ง

ข้อ 17. ศูนย์จังหวัดมีสิทธิเบิกจ่ายค่าใช้จ่ายประจำศูนย์จังหวัด เป็นการเหมาจ่ายจังหวัดละ 5,000 บาท ต่อเดือน

ข้อ 18. ให้ประธานกรรมการมีสิทธิเบิกจ่ายค่าใช้จ่ายในการดำเนินงานของศูนย์เหมาจ่าย 15,000 บาท ต่อเดือน

ข้อ 18. คณะกรรมการมีสิทธิได้รับเบี้ยประชุมในอัตราคนละ 500 บาท ต่อ 1 ครั้ง กรณีกรรมการผู้เข้าร่วมประชุมเดินทางมาจากจังหวัดอื่นซึ่งมิใช่จังหวัดที่จัดให้มีการประชุมในแต่ละครั้ง ให้กรรมการผู้เข้าร่วมประชุมมีสิทธิเบิกจ่ายค่าพาหนะตามความเป็นจริง กรณีนำยานพาหนะไปร่วมประชุมด้วยตนเองให้มีสิทธิเบิกจ่ายค่าพาหนะในการปฏิบัติหน้าที่เป็นการเหมาจ่ายครั้งละ 500 บาท (ต่อ 1 เที่ยว)

ข้อ 20. กรณีงบประมาณที่ได้รับแต่ละปีไม่พอสำหรับการใช้จ่ายให้นำระเบียบคณะกรรมการช่วยเหลือประชาชนทางกฎหมายสภาทนายความว่าด้วยการเบิกจ่ายค่าตอบแทนทนายความอาสาสมัคร กรรมการภาค คณะอนุกรรมการ คณะทำงาน เจ้าหน้าที่และผู้ได้รับแต่งตั้งหรือมอบหมายให้ปฏิบัติหน้าที่ให้ความช่วยเหลือประชาชนทางกฎหมาย พ.ศ. 2542 มาใช้บังคับไปพลางก่อนและข้อ 21 ให้นายกรักษาการตามระเบียบนี้

จากบทบัญญัติดังกล่าวองค์กรวิชาชีพทนายความ และผู้ประกอบวิชาชีพทนายความในฐานะหนึ่งของกระบวนการยุติธรรมทางอาญา “คดีอาญา” ทนายความมีบทบาทสำคัญในการว่าต่างแก้ต่างให้กับผู้ถูกกล่าวหาถูกดำเนินคดี ทนายความจึงเป็นองค์กรหนึ่งของกระบวนการยุติธรรมที่ประกอบไปด้วย เจ้าหน้าที่ตำรวจ พนักงานอัยการ ศาล ที่เกี่ยวกับการดำเนินคดีในชั้นสอบสวนและในชั้นศาล สิทธิของทนายความในชั้นสอบสวนและในชั้นศาลนั้นเพื่อรับฟังการสอบสวน เป็นที่ปรึกษากฎหมาย แต่งคำฟ้อง คำให้การ คำฟ้องอุทธรณ์ แก้อุทธรณ์ คำฟ้องฎีกาแก้ฎีกา คำร้อง คำขอ หรือคำแถลงอันเกี่ยวกับการดำเนินกระบวนการยุติธรรม การดำเนินกระบวนการสืบสวนสอบสวน การดำเนินกระบวนการพิจารณาคดีในศาลให้แก่ประชาชน ผู้มีวิชาชีพทนายความจึงมีบทบาทสำคัญในคดี เนื่องจากเป็นผู้ที่มีความรู้ความสามารถทางกฎหมายในเชิงทฤษฎีและเชิงปฏิบัติโดยนำความรู้ดังกล่าว เป็นตัวแทนของตัวความในการว่าต่างแก้ต่างในชั้นสอบสวน ในชั้นศาลเพื่อแสวงหาความจริงให้ปรากฏในอรรถคดี อำนายความสะดวก รักษาผลประโยชน์ให้แก่ตัวความให้เข้าถึงกระบวนการยุติธรรมและได้รับความยุติธรรมตามกฎหมาย

2) กระทรวงยุติธรรม

สมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงปฏิรูประบบกฎหมายและการศาลโดยประกาศจัดตั้งกระทรวงยุติธรรมขึ้น เมื่อวันที่ 25 มีนาคม รศ. 110 (พ.ศ. 2534) (สุพจน์ สุโรจน์และคณะ, 2559, หน้า 13) มีวัตถุประสงค์เพื่อจัดรูปแบบศาลและกำหนดวิธีพิจารณาคดีและระเบียบศาลจากเดิมตามประกาศจัดตั้งกระทรวงยุติธรรมมีศาลทั้งหมด 16 ศาล ให้รวมมาเป็นศาลยุติธรรมให้เหลือเพียง 7 ศาล ในปี พ.ศ. 2541 (รศ. 127) ได้มีประกาศให้ใช้พระธรรมนูญศาลยุติธรรม กับพระราชบัญญัติวิธีพิจารณาความแพ่ง รศ. 127 เปลี่ยนแปลงและปรับปรุงราชการกระทรวงยุติธรรมและศาลยุติธรรม ให้มีศาลขึ้นอยู่ในกระทรวงยุติธรรม 2 ประเภท คือ ศาลยุติธรรมกรุงเทพมหานคร

ได้แก่ ศาลอุทธรณ์ ศาลพระราชอาญา ศาลแพ่ง ศาลต่างประเทศ และศาลโปริสภา กับศาลหัวเมือง ต่อมาได้มีประกาศจัดระเบียบราชการกระทรวงยุติธรรม เมื่อวันที่ 3 เมษายน พ.ศ. 2455 ใช้จนถึงวันที่ 15 ธันวาคม พ.ศ. 2471 จึงมีประกาศจัดระเบียบราชการกระทรวงยุติธรรม พ.ศ. 2471 ในปี พ.ศ. 2534 ได้มีการตราพระราชบัญญัติปรับปรุงกระทรวง ทบวง กรม พ.ศ. 2534 ซึ่ง มาตรา 21 บัญญัติให้กระทรวงยุติธรรมมีอำนาจหน้าที่เกี่ยวกับการศาลยุติธรรมแต่ไม่รวมถึงการพิจารณาพิพากษาคดี โดยมีบทบาทสำคัญ ในการบริหารจัดการ การจัดระบบบริหารงานบุคคลและจัดอัตรากำลัง มีระบบการศาลที่มีประสิทธิภาพ ตลอดจน สนับสนุนส่งเสริมให้ผู้พิพากษาสามารถปฏิบัติหน้าที่ของตนได้โดยสะดวกรวดเร็วและเที่ยงธรรม และสามารถอำนวยความยุติธรรมให้แก่ประชาชนอย่างทั่วถึง โดยมีรัฐมนตรีว่าการกระทรวงยุติธรรมเป็นผู้บังคับบัญชาสูงสุด

ตามพระราชบัญญัติปรับปรุงกระทรวง ทบวง กรม พ.ศ. 2534 ตามมาตรา 7 บัญญัติให้จัดระเบียบบริหาราชการบริหารส่วนกลาง ประกอบด้วย (1) สำนักนายกรัฐมนตรี (2) กระทรวงหรือทบวงซึ่งมีฐานะเทียบเท่ากระทรวง (3) ทบวง ซึ่งสังกัดสำนักนายกรัฐมนตรีหรือกระทรวง (4) กรม หรือส่วนราชการที่เรียกชื่ออย่างอื่นและมีฐานะเป็นกรม ซึ่งสังกัดหรือไม่สังกัดสำนักนายกรัฐมนตรี กระทรวงหรือทบวง และ มาตรา 8ฉ (เพิ่มโดยพระราชบัญญัติระเบียบบริหารราชการแผ่นดิน (ฉบับที่ 4) พ.ศ. 2543) บัญญัติการแบ่งส่วนราชการภายในสำนักงานรัฐมนตรี กรม หรือส่วนราชการที่เรียกชื่ออย่างอื่นและมีฐานะเป็นกรมให้ออกเป็นกฎกระทรวงและให้ระบุอำนาจหน้าที่ของแต่ละส่วนราชการไว้ในกฎกระทรวงด้วยให้รัฐมนตรีเจ้าสังกัดของส่วนราชการตามวรรคหนึ่งเป็นผู้ออกกฎกระทรวงแบ่งส่วนราชการดังกล่าว

จากที่ได้กล่าวถึงรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยพุทธศักราช 2540 มีวัตถุประสงค์เพื่อส่งเสริมและคุ้มครองสิทธิเสรีภาพของประชาชน ด้วยการให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการปกครองและตรวจสอบการใช้อำนาจรัฐรวมทั้งปรับปรุงโครงสร้างทางการเมืองของประเทศให้มีประสิทธิภาพและมีความมั่นคงเพิ่มมากขึ้น โดยคำนึงถึงประโยชน์สูงสุดที่ประชาชนจะได้รับเป็นสำคัญและ มาตรา 275 ของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยได้บัญญัติให้ศาลยุติธรรมมีหน่วยงานธุรการที่เป็นอิสระโดยจัดตั้งเป็นสำนักงานศาลยุติธรรม ซึ่งมีอิสระในการบริหารงานบุคคล การงบประมาณ และการดำเนินการอื่นจึงทำให้กระทรวงยุติธรรมไม่มีภารกิจในการเป็นหน่วยงานธุรการให้กับศาลยุติธรรมอีกต่อไป การแยกศาลยุติธรรมออกจากกระทรวงยุติธรรมตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย มีผลบังคับใช้ตั้งแต่วันที่ 20 สิงหาคม พ.ศ. 2543 ส่งผลต่อการตราพระราชบัญญัติระเบียบราชการศาลยุติธรรม พ.ศ. 2543 และพระราชบัญญัติปรับปรุงกระทรวง ทบวง กรม พ.ศ. 2545 มาตรา 5 ให้มีกระทรวงและส่วนราชการที่มีฐานะเป็นกระทรวงที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัยนี้คือ กระทรวงยุติธรรมตาม (14) ภายหลังจากการปรับปรุงกระทรวงดังกล่าว กระทรวง

ยุติธรรมจึงได้บัญญัติกฎกระทรวงแบ่งส่วนราชการสำนักนายกรัฐมนตรี กระทรวงยุติธรรม พ.ศ. 2545 มีการจัดตั้งกรมคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพขึ้น ภายใต้สังกัดกระทรวงยุติธรรมเมื่อวันที่ 3 ตุลาคม 2545 และใช้ชื่อภาษาอังกฤษของหน่วยงานว่า Rights and Liberties Protection Department มีชื่อย่อว่า RLPD เป็นองค์กรในการส่งเสริมคุ้มครองละสร้างหลักประกันสิทธิเสรีภาพและสิทธิมนุษยชนอย่างบูรณาการ และมีนวัตกรรมสูความเป็นสากล (ปกป้อง ศรีสนิท, 2563, หน้า 19) และ (ชาญชัย แสวงศักดิ์, 2561, หน้า 114-115) ตามบทบัญญัติ มาตรา 32 ได้กำหนดให้กระทรวงยุติธรรมมีอำนาจหน้าที่เกี่ยวกับการบริหารจัดการกระบวนการยุติธรรมเสริมสร้างและอำนวยความยุติธรรมในสังคม และราชการอื่นตามที่มีกฎหมายกำหนดมีข้าราชการประจำกระทรวงตามพระราชบัญญัติระเบียบข้าราชการพลเรือน พ.ศ. 2551 และกฎ ก.พ.ว่าด้วยการให้ข้าราชการพลเรือนสามัญได้รับเงินเดือน พ.ศ. 2551 ให้เป็นอำนาจหน้าที่ของกระทรวงยุติธรรมหรือส่วนราชการที่สังกัดกระทรวงยุติธรรม โดยมาตรา 33 ได้กำหนดให้กระทรวงยุติธรรมมีส่วนราชการที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัยนี้ ซึ่งประกอบด้วย

1) สำนักงานปลัดกระทรวงยุติธรรม (Office of The Permanent Secretary) ตามกฎกระทรวงการแบ่งส่วนราชการสานักงานปลัดกระทรวงยุติธรรม พ.ศ. 2545 มีกฎกระทรวงการแบ่งส่วนราชการสานักงานปลัดกระทรวงยุติธรรม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2553 กฎกระทรวงการแบ่งส่วนราชการสานักงานปลัดกระทรวงยุติธรรม (ฉบับที่ 3) พ.ศ. 2554 และกฎกระทรวงการแบ่งส่วนราชการสานักงานปลัดกระทรวงยุติธรรม (ฉบับที่ 4) พ.ศ. 2556 โดยมีหน่วยงาน คือ สำนักงานกองทุนยุติธรรม (Justice Fund) สำนักงานยุติธรรมจังหวัด (Justice Provincial Office)

2) กรมคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพ (Rights and Liberties Protection Department) ตามกฎกระทรวงการแบ่งส่วนราชการกรมคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพ พ.ศ. 2545 โดยมีหน่วยงาน คือ สำนักงานช่วยเหลือทางการเงินแก่ผู้เสียหายและจำเลยในคดีอาญา และกองพิทักษ์สิทธิและเสรีภาพ มีหน่วยบริการเรียกว่า “คลินิกยุติธรรม” ตั้งอยู่ ณ ส่วนกลางและส่วนภูมิภาค ซึ่งกระทรวงยุติธรรมมีอำนาจหน้าที่ตามกฎกระทรวง แบ่งส่วนราชการกรมคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพ กระทรวงยุติธรรม พ.ศ.2545 อาศัยอำนาจตามความในมาตรา 8 ฉ แห่งพระราชบัญญัติระเบียบบริหารราชการแผ่นดิน(ฉบับที่ 4) พ.ศ. 2543 รัฐมนตรีว่าการกระทรวงยุติธรรมออกกฎกระทรวงที่เกี่ยวกับการบริหารจัดการกระบวนการยุติธรรมที่มิได้อยู่ในอำนาจหน้าที่ของศาล หน่วยงานธุรการของศาล สำนักงานตำรวจแห่งชาติ และสำนักงานอัยการสูงสุด เป็นส่วนราชการที่อยู่ในกระทรวงนี้เกี่ยวข้องกับกระบวนการยุติธรรมทางอาญา ให้กรมคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพ ที่ประชาชนพึงได้รับตามกฎหมาย โดยการจัดวางระบบและส่งเสริมให้ประชาชนมีความรู้เกี่ยวกับกรมคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพตลอดจนการดำเนินการให้พยาน และจำเลยในคดีอาญา ได้รับการคุ้มครองช่วยเหลือ

เยียวยาในเบื้องต้น เพื่อให้ประชาชนได้รับการคุ้มครองและดูแลจากรัฐอย่างทั่วถึงและเท่าเทียมกัน ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 134/1 แห่งประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญากำหนดให้เจ้าหน้าที่ของรัฐในการจัดหาทนายความให้แก่ผู้ต้องหาในการสอบสวนคดีอาญา โดยให้พนักงานสอบสวนปฏิบัติตามหลักเกณฑ์ วิธีการ และเงื่อนไข ที่กำหนดในกฎกระทรวง และให้ทนายความที่รัฐจัดหาให้ได้รับเงินรางวัลและค่าใช้จ่ายตามระเบียบที่กระทรวงยุติธรรมกำหนดด้วยเจตนารมณ์ที่จะให้ความช่วยเหลือประชาชนทางกฎหมายโดยการให้มีทนายความเพื่อให้เป็นที่ปรึกษาให้คำแนะนำและช่วยเหลือทางกฎหมายตลอดระยะเวลาการสอบสวนและให้ทนายความมีสิทธิได้รับเงินรางวัลและค่าตอบแทนในการปฏิบัติหน้าที่ ในการนี้ กระทรวงยุติธรรมจึงได้ดำเนินการออกกฎกระทรวงกำหนดหลักเกณฑ์ วิธีการ และเงื่อนไขที่พนักงานสอบสวนต้องปฏิบัติในการจัดหาทนายความให้แก่ผู้ต้องหาในคดีอาญา พ.ศ. 2549 และระเบียบกระทรวงยุติธรรมว่าด้วยการจ่ายเงินรางวัลและค่าใช้จ่ายแก่ทนายความที่รัฐจัดหาให้แก่ผู้ต้องหาในคดีอาญา พ.ศ. 2550 เพื่อรองรับบทบัญญัติดังกล่าวโดยมีภาระกิจและงานบริการของส่วนราชการในสังกัดกระทรวงยุติธรรมที่เกี่ยวข้องกับกรให้ความช่วยเหลือประชาชนในคดีอาญามีหน่วยงานกฎหมายและขอบเขตอำนาจหน้าที่ดังต่อไปนี้

สำนักงานปลัดกระทรวงยุติธรรม (Office of The Permanent Secretary)

ตามความในมาตรา 8 ฉ แห่งพระราชบัญญัติระเบียบบริหารราชการแผ่นดิน พ.ศ. 2534 ซึ่งแก้ไขเพิ่มเติมโดยพระราชบัญญัติระเบียบบริหารราชการแผ่นดิน (ฉบับที่ 4) พ.ศ. 2543 ให้รัฐมนตรีว่าการกระทรวงยุติธรรมออกกฎกระทรวงให้กระทรวงยุติธรรมแบ่งส่วนราชการสำนักงานปลัดกระทรวงกระทรวงยุติธรรม พ.ศ. 2545 ตามบทบัญญัติให้มีหน่วยงานให้สำนักงานปลัดกระทรวงยุติธรรม กำหนดอำนาจหน้าที่ของสำนักงานปลัดกระทรวงเป็นไปตามที่กำหนดไว้ในกฎกระทรวง ซึ่งมีการแก้ไขกำหนดกระทรวง และกฎกระทรวงแบ่งส่วนราชการสำนักปลัดกระทรวง กระทรวงยุติธรรม พ.ศ. 2561 ประกาศในราชกิจจานุเบกษา เล่มที่ 135 ตอนที่ 15ก หน้า 21 เมื่อวันที่ 20 กรกฎาคม 2561 ปัจจุบัน ข้อ 2 ว่า ให้สำนักงานปลัดกระทรวง กระทรวงยุติธรรม มีภารกิจเกี่ยวกับการพัฒนายุทธศาสตร์และแปลงนโยบายของกระทรวงเป็นแผนปฏิบัติการ จัดสรรทรัพยากร และบริหารราชการประจำทั่วไปของกระทรวงเพื่อให้บรรลุเป้าหมายและเกิดผลสัมฤทธิ์ตามภารกิจของกระทรวง โดยให้มีหน้าที่และอำนาจ ดังต่อไปนี้ ศึกษา วิเคราะห์ และจัดทำข้อมูล เพื่อใช้ในการกำหนดนโยบาย เป้าหมายและผลสัมฤทธิ์ของกระทรวง พัฒนายุทธศาสตร์การบริหารของกระทรวงและแปลงนโยบายเป็นแนวทางและแผนปฏิบัติการของกระทรวง พัฒนาระบบเทคโนโลยีสารสนเทศเพื่อใช้ในการบริหารงานและการดำเนินงานของหน่วยงานในสังกัดกระทรวง จัดสรรและบริหารทรัพยากรของกระทรวง เพื่อให้เกิดการประหยัด

คุ้มค่า และสมประโยชน์ กำกับ เร่งรัด ติดตาม และประเมินผล รวมทั้งประสานการปฏิบัติราชการของหน่วยงานในสังกัดกระทรวง ดูแลงานประชาสัมพันธ์ การต่างประเทศ และพัฒนาปรับปรุงกฎหมายที่เกี่ยวข้องและเผยแพร่กิจกรรม ตลอดจนการข่าวของกระทรวง ดำเนินการสนับสนุนและพัฒนาบุคลากรในกระทรวงดำเนินการตามกฎหมายว่าด้วยกองทุนยุติธรรมและกฎหมายอื่นที่เกี่ยวข้อง ปฏิบัติการอื่นใดตามที่กฎหมายกำหนดให้เป็นหน้าที่และอำนาจของสำนักงานปลัดกระทรวงหรือตามที่รัฐมนตรีหรือคณะรัฐมนตรีมอบหมาย และ กฎกระทรวง แบ่งส่วนราชการสำนักปลัดกระทรวง กระทรวงยุติธรรม(ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2562 ประกาศในราชกิจจานุเบกษา เล่มที่ 136 ตอนที่ 55ก หน้า 13 เมื่อวันที่ 26 เมษายน 2562 ส่วนราชการตาม กระทรวง และกฎกระทรวง แบ่งส่วนราชการสำนักปลัดกระทรวง ข้อ 3 ในส่วนที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัย คือสำนักงานกองทุนยุติธรรม และสำนักงานยุติธรรมจังหวัด

สำนักงานกองทุนยุติธรรม (Justice Fund)

สำนักงานกองทุนยุติธรรม กฎกระทรวง แบ่งส่วนราชการสำนักปลัดกระทรวง ข้อ 17 มีหน้าที่และ ข้อ 3(11) อำนาจราชการบริหารส่วนกลางดังต่อไปนี้ ทำหน้าที่เกี่ยวกับงานธุรการให้กับกองทุนยุติธรรม มีคณะกรรมการกองทุนยุติธรรมและคณะอนุกรรมการ คณะทำงาน หรือบุคคลที่คณะกรรมการกองทุนยุติธรรมแต่งตั้งตามกฎหมายว่าด้วยกองทุนยุติธรรม เสนอแนะนโยบาย แผนงาน ดำเนินงาน กองทุนยุติธรรม (รายงานวิชาการสำนักงบประมาณของรัฐสภา ฉบับที่ 6/2559สำนักงบประมาณของรัฐสภา สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร,หน้า ข) เป็นกองทุนที่รัฐบาลจัดตั้งขึ้นตามพระราชบัญญัติงบประมาณรายจ่ายประจำปีงบประมาณ พ.ศ. 2559 และระเบียบกระทรวงยุติธรรมว่าด้วยกองทุนยุติธรรม พ.ศ. 2549 เพื่อให้ประชาชนที่ยากไร้และเดือดร้อนได้รับความช่วยเหลือทางกฎหมาย สามารถเข้าถึงความยุติธรรม สนับสนุนให้การคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพอย่างเสมอภาคและได้รับความเป็นธรรม เพื่อลดความเหลื่อมล้ำในการเข้าถึงกระบวนการยุติธรรมที่เกิดขึ้นในสังคมไทย ซึ่งปัจจุบันมีหน่วยงานที่ให้ความช่วยเหลือทางกฎหมายแก่ประชาชนหลายหน่วยงาน แต่กองทุนยุติธรรมเป็นเพียงหน่วยงานเดียวที่ให้การสนับสนุนเงินหรือค่าใช้จ่ายในการดำเนินคดีให้กับประชาชน คณะกรรมการกองทุนยุติธรรมมีหน้าที่พัฒนาระบบ รูปแบบ วิธีการ และการบริการของกองทุนยุติธรรม เพื่อสนับสนุนการดำเนินงานของกองทุนยุติธรรม รับคำขอรับความช่วยเหลือตามกฎหมายว่าด้วยกองทุนยุติธรรมและเสนอความเห็นประกอบคำขอเพื่อเสนอให้คณะอนุกรรมการที่เกี่ยวข้องพิจารณา เสนอแนะหลักเกณฑ์ วิธีการ และเงื่อนไขเกี่ยวกับการขอรับความช่วยเหลือจากกองทุนยุติธรรมต่อคณะกรรมการกองทุนยุติธรรม รับเงินจ่ายเงิน และเก็บรักษาเงินของกองทุนยุติธรรมตามระเบียบที่คณะกรรมการกองทุนยุติธรรมกำหนดโดยความเห็นชอบของกระทรวงการคลัง ดำเนินการเกี่ยวกับ

งานนิติกรรมและสัญญา และงานพัฒนากฎหมายที่อยู่ในความรับผิดชอบของสำนักงานกองทุนยุติธรรม ให้คำปรึกษาและวินิจฉัยปัญหาข้อกฎหมายเกี่ยวกับกฎหมายที่อยู่ในความรับผิดชอบของสำนักงานกองทุนยุติธรรม ติดตาม ตรวจสอบ และประเมินผลการดำเนินงานของกองทุนยุติธรรม เพื่อจัดทำรายงานเสนอต่อคณะกรรมการกองทุนยุติธรรม เก็บ รวบรวม วิเคราะห์ และวิจัยข้อมูลเกี่ยวกับการสนับสนุนการดำเนินงานของกองทุนยุติธรรม จัดทำรายงานประจำปีของกองทุนยุติธรรมเพื่อเสนอต่อคณะกรรมการกองทุนยุติธรรมพิจารณาให้ความเห็นชอบก่อนเสนอคณะรัฐมนตรี ปฏิบัติงานร่วมกับหรือสนับสนุนการปฏิบัติงานกับหน่วยงานอื่นที่เกี่ยวข้องหรือที่ได้รับมอบหมาย (รวมกฎหมายกองทุนยุติธรรม สำนักงานกองทุนยุติธรรม, 2561, หน้า 1-217)

ตามพระราชบัญญัติ ที่เกี่ยวข้องกับกองทุนยุติธรรม ประกอบด้วย 2 พระราชบัญญัติ คือพระราชบัญญัติกองทุนยุติธรรม พ.ศ. 2558 ประกอบระเบียบคณะกรรมการกองทุนยุติธรรมว่าด้วยหลักเกณฑ์ วิธีการและเงื่อนไขในการช่วยเหลือประชาชนในการดำเนินคดี พ.ศ. 2559 อาศัยอำนาจตามข้อ 31 ข้อ 32และข้อ 35ถึง 37 และจากระเบียบคณะกรรมการกองทุนยุติธรรม ที่เกี่ยวข้องกับกองทุนยุติธรรม ประกอบด้วย ระเบียบคณะกรรมการกองทุนยุติธรรมว่าด้วยหลักเกณฑ์ วิธีการและเงื่อนไขในการช่วยเหลือประชาชนในการดำเนินคดี พ.ศ. 2559 ระเบียบคณะกรรมการกองทุนยุติธรรมว่าด้วยหลักเกณฑ์ วิธีการ และเงื่อนไขในการขอปล่อยชั่วคราวผู้ต้องหาหรือจำเลย พ.ศ. 2559 ระเบียบคณะกรรมการกองทุนยุติธรรมว่าด้วยหลักเกณฑ์ วิธีการ และเงื่อนไขในการช่วยเหลือผู้ถูกละเมิดสิทธิมนุษยชนหรือผู้ได้รับผลกระทบจากการถูกละเมิดสิทธิมนุษยชน พ.ศ. 2559 ระเบียบคณะกรรมการกองทุนยุติธรรมว่าด้วยหลักเกณฑ์ วิธีการ และเงื่อนไขในการขอรับความช่วยเหลือและการให้การสนับสนุนการให้ความรู้ทางกฎหมายแก่ประชาชน พ.ศ. 2559 ระเบียบคณะกรรมการกองทุนยุติธรรมว่าด้วยการรับเงิน การจ่ายเงิน และการเก็บรักษาเงินของกองทุนยุติธรรม พ.ศ. 2559 ซึ่งมีประกาศคณะกรรมการกองทุนยุติธรรม ประกอบด้วยประกาศคณะกรรมการกองทุนยุติธรรม เรื่องหลักเกณฑ์ เงื่อนไข และอัตราการให้ความช่วยเหลือในการดำเนินคดีจากกองทุนยุติธรรม และประกาศคณะกรรมการกองทุนยุติธรรม เรื่อง หลักเกณฑ์ เงื่อนไข และอัตราการให้ความช่วยเหลือผู้ถูกละเมิดสิทธิมนุษยชนหรือผู้ได้รับผลกระทบจากการถูกละเมิดสิทธิมนุษยชน

จากประกาศดังกล่าวนั้น ยังมีหลักเกณฑ์การเบิกจ่ายเบี้ยประชุมและคำสั่งคณะกรรมการบริหารกองทุนยุติธรรม ประกอบด้วยคำสั่งคณะกรรมการบริหารกองทุนยุติธรรมที่ 24/2558 เรื่อง การมอบอำนาจให้ดำเนินการบริหารและการใช้จ่ายเงินกองทุนยุติธรรม ลงวันที่ 9 ตุลาคม พ.ศ. 2558 คำสั่งคณะกรรมการกองทุนยุติธรรมที่ 2/2559 เรื่อง แต่งตั้งคณะอนุกรรมการให้ความช่วยเหลือประจำจังหวัด ลงวันที่ 29 เมษายน พ.ศ. 2559 คำสั่งคณะกรรมการกองทุนยุติธรรมที่ 3/2559 เรื่อง แต่งตั้งคณะอนุกรรมการผู้ถูกละเมิดสิทธิมนุษยชน ลงวันที่ 29 เมษายน พ.ศ. 2559 คำสั่ง

คณะกรรมการกองทุนยุติธรรมที่ 4/2559 เรื่อง แต่งตั้งคณะอนุกรรมการพิจารณาให้การสนับสนุนโครงการให้ความรู้ทางกฎหมาย คำสั่งคณะกรรมการกองทุนยุติธรรมที่ 5/2559 เรื่อง แต่งตั้งคณะอนุกรรมการพัฒนากฎหมายกองทุนยุติธรรม ลงวันที่ 29 เมษายน พ.ศ. 2559 คำสั่งคณะกรรมการกองทุนยุติธรรมที่ 6/2559 เรื่อง แต่งตั้งคณะทำงานตรวจสอบคุณสมบัติผู้ทรงคุณวุฒิและผู้แทนเครือข่ายยุติธรรมชุมชนในคณะอนุกรรมการให้ความช่วยเหลือประจำจังหวัด ลงวันที่ 11 สิงหาคม พ.ศ. 2559 คำสั่งคณะกรรมการกองทุนยุติธรรมที่ 2/2561 เรื่อง แต่งตั้งคณะอนุกรรมการให้ความช่วยเหลือประจำกรุงเทพมหานครและที่เกินอำนาจของคณะอนุกรรมการให้ความช่วยเหลือประจำจังหวัด ลงวันที่ 20 กรกฎาคม พ.ศ. 2561 คำสั่งคณะกรรมการกองทุนยุติธรรมที่ 3/2561 เรื่อง แต่งตั้งคณะอนุกรรมการให้ความช่วยเหลือคดีความมั่นคงในจังหวัดชายแดนภาคใต้ 3 จังหวัด ได้แก่ ยะลา นราธิวาส ปัตตานี และ 4 อำเภอในจังหวัดสงขลา ได้แก่ อำเภอเทพา อำเภอสะบ้าย้อย อำเภอจะนะ และอำเภอนาทวี ฉบับลงวันที่ 20 กรกฎาคม พ.ศ. 2561 คำสั่งคณะกรรมการกองทุนยุติธรรมที่ 4/2561 เรื่องแต่งตั้งคณะอนุกรรมการเสนอร่างตัวชี้วัดเพื่อทำหน้าที่ในการประชุมหารือตัวชี้วัดการประเมินผลการดำเนินงานของกองทุนยุติธรรม ลงวันที่ 10 สิงหาคม พ.ศ. 2561 คำสั่งสำนักงานปลัดกระทรวงยุติธรรม ที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัยประกอบด้วย 2 คำสั่งดังต่อไปนี้ คำสั่งสำนักงานปลัดกระทรวงยุติธรรมที่ 252/2559 เรื่อง การมอบหมายให้หน่วยงานในจังหวัดที่สังกัดกระทรวงยุติธรรมทำหน้าที่เกี่ยวกับงานธุรการให้กับกองทุนยุติธรรมสำหรับเขตจังหวัดอื่นที่ไม่ใช่กรุงเทพมหานคร ลงวันที่ 24 เมษายน พ.ศ. 2559 และ คำสั่งสำนักงานปลัดกระทรวงยุติธรรมที่ 570/2559 เรื่อง การมอบหมายให้ดำเนินการบริหารและการใช้จ่ายเงินกองทุนยุติธรรมระดับจังหวัดหรือสาขา ลงวันที่ 9 กันยายน พ.ศ. 2559 โดยมีแบบสัญญาเกี่ยวกับทนายความช่วยเหลือประกอบด้วย สัญญาจ้างทนายความ สัญญาจ้างทนายความในชั้นบังคับคดี สัญญาการได้รับเงินช่วยเหลือจากกองทุนยุติธรรมกรณีให้ความช่วยเหลือในการดำเนินคดี

สำนักงานยุติธรรมจังหวัด (Justice Provincial Office)

ตามบทบัญญัติกระทรวง และกฎกระทรวงแบ่งส่วนราชการสำนักปลัดกระทรวงกระทรวงยุติธรรม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2562 ให้สำนักงานยุติธรรมจังหวัดราชการบริหารส่วนภูมิภาค สำนักงานยุติธรรมจังหวัด (สยจ.) เป็นหน่วยงานภายในของสำนักงานปลัดกระทรวงยุติธรรม มีภารกิจในการพัฒนายุทธศาสตร์ และแปลงนโยบายของกระทรวงยุติธรรมเป็นแผนปฏิบัติการ รวมทั้งจัดสรรทรัพยากร และบริหารราชการประจำทั่วไปของกระทรวงยุติธรรม เพื่อให้บรรลุเป้าหมายและเกิดผลสัมฤทธิ์ตามภารกิจของกระทรวงยุติธรรม ตลอดจนพัฒนาระบบเทคโนโลยีสารสนเทศเพื่อเป็นศูนย์กลางการบริหารราชการของกระทรวงยุติธรรม การบริหารจัดการงานยุติธรรม และกระบวนการยุติธรรมที่เกี่ยวข้องในระดับจังหวัด รวมทั้งดำเนินการตามระบบการ

บริหารงานจังหวัดแบบบูรณาการ ซึ่งได้เริ่มดำเนินการจัดตั้งมาตั้งแต่ปีงบประมาณ พ.ศ. 2548 ในทุกจังหวัด (75 จังหวัด) ต่อมาได้มีการจัดตั้งสาขาขึ้นตั้งแต่ปีงบประมาณ พ.ศ. 2549 จนถึงปัจจุบัน จำนวน 5 จังหวัด ได้แก่ จังหวัดเชียงใหม่ สาขาฝาง จังหวัดตากสาขาแม่สอด จังหวัดยะลาสาขาเบตง จังหวัดสุราษฎร์ธานีสาขาเกาะสมุย และจังหวัดสุรินทร์สาขารัตนบุรี และล่าสุดได้จัดตั้งที่จังหวัดบึงกาฬ ตั้งแต่วันที่ 22 กรกฎาคม 2554 เพื่อให้สอดคล้องกับ พระราชบัญญัติจัดตั้งจังหวัดบึงกาฬ พ.ศ. 2554 ดังนั้นในปัจจุบันจึงรวมทั้งสิ้น จำนวน 81 แห่ง เพื่อให้การขับเคลื่อนนโยบายการพัฒนาสำนักงานยุติธรรมจังหวัดให้เป็นส่วนราชการตามกฎหมายบังเกิดผลเป็นรูปธรรมโดยเร็วตลอดจนเพื่อเป็นกลไกระดับพื้นที่ในการนำนโยบายของรัฐบาลและการขับเคลื่อนนโยบายและยุทธศาสตร์ของกระทรวงยุติธรรมที่เกี่ยวข้องไปสู่การปฏิบัติในพื้นที่จังหวัดให้ประชาชนสามารถเข้าถึงความยุติธรรมได้โดยง่าย สะดวกรวดเร็ว และประหยัดการบริหารงานยุติธรรมประจำจังหวัด

จากที่ได้กล่าวถึงสำนักงานยุติธรรมจังหวัดมีพื้นฐานหลักการเป็นศูนย์รวมในการบริหารจัดการที่เป็นเอกภาพโดยนำแนวทางการบริหารแบบบูรณาการ(Integration) ของทุกหน่วยงานมาบริหารร่วมกันภายใต้คณะกรรมการบริหารสำนักงานยุติธรรมจังหวัดในระบบการบริหารงานจังหวัดแบบบูรณาการ (ผู้ว่าราชการจังหวัด CEO) มีการกำหนดยุทธศาสตร์การทำงานที่มีผลผูกพันทุกส่วนราชการในสังกัดที่จะต้องสนับสนุนบุคลากรและทรัพยากรร่วมกัน (Corporate Core) เพื่อให้เกิดความคุ้มค่าประหยัด เป็นหน่วยงานที่มีบทบาทหลักในการแปลงยุทธศาสตร์ของกระทรวงยุติธรรมและกรมในสังกัดไปสู่การปฏิบัติในพื้นที่ให้สอดคล้องกับศักยภาพของพื้นที่และหน่วยบริการประชาชนตามแนวทางการบริหารงานภาครัฐ

นอกจากนี้สำนักงานยุติธรรมจังหวัดมีหน้าที่และอำนาจในการจัดทำแผนปฏิบัติราชการของกระทรวงยุติธรรมในระดับจังหวัด ให้สอดคล้องกับแผนพัฒนาจังหวัด แผนพัฒนากลุ่มจังหวัด แผนปฏิบัติราชการประจำปีของจังหวัด และแผนปฏิบัติราชการประจำปีของกลุ่มจังหวัด รวมทั้งคำของบประมาณจังหวัดและงบประมาณกลุ่มจังหวัด พัฒนาและส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนในภารกิจของกระทรวงยุติธรรมศูนย์ยุติธรรมชุมชน และเครือข่ายกระทรวงยุติธรรม ดำเนินงานกองทุนยุติธรรม และงานช่วยเหลือประชาชนที่ตกเป็นเหยื่ออาชญากรรมรวมทั้งจำเลยที่ถูกดำเนินคดีอาญาโดยมิได้เป็นผู้กระทำความผิดตามกฎหมายว่าด้วยค่าตอบแทนผู้เสียหายและค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายแก่จำเลยในคดีอาญา ในระดับจังหวัด เพื่อให้เกิดการอำนวยความยุติธรรมและลดความเหลื่อมล้ำในการเข้าถึงความยุติธรรมของประชาชน

กรมคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพ (Rights and Liberties Protection Department)

ประเทศไทยมีจุดมุ่งหมายสูงสุดในการพัฒนากระบวนการยุติธรรม คือ การสร้างความสงบสุขให้เกิดขึ้นในสังคม โดยการป้องกันแก้ไขปัญหาอาชญากรรมการคุ้มครองความปลอดภัยใน

ชีวิตและทรัย์สินการป้องกันแก้ไขข้อพิพาทขัดแย้งการคุ้มครองสิทธิเสรีภาพของประชาชนและสิทธิมนุษยชน แต่เนื่องจากยังมีสภาพปัญหาหลายประการที่ขัดขวางมิให้ประชาชนได้มีโอกาสเข้าถึงความยุติธรรม การไม่มีความรู้ ความเข้าใจบทบัญญัติของกฎหมาย และสิทธิเสรีภาพที่พึงมีพึงได้โดยชอบธรรม ความยากจนของประชาชนที่เป็นอุปสรรคต่อการเข้าถึงความยุติธรรมเนื่องจากกระบวนการดำเนินคดีนั้น คู่ความจำเป็นที่จะต้องจัดจ้างทนายเพื่อต่อสู้คดีทำให้ประชาชนยากจนไม่สามารถดำเนินการได้กระบวนการยุติธรรม ขาดศักยภาพในการพัฒนาทางเลือกความยุติธรรมให้กับประชาชน กล่าวคือ แนวคิดดั้งเดิมความยุติธรรมเป็นสิ่งที่รัฐหยิบยื่นให้ประชาชนจากกระบวนการพิจารณาคดีเท่านั้น ส่งผลให้ประชาชนต้องสูญเสียโอกาสต่าง ๆ สูญเสียค่าใช้จ่ายและปิดกั้นโอกาสของผู้ยากจนไม่สามารถเข้าถึงความยุติธรรม

จากสถานการณ์ดังกล่าวจะพบว่า กระบวนการยุติธรรมยังไม่มีหน่วยงานกลางในการประสานงาน เพื่อให้ความช่วยเหลือแก่ประชาชนที่ไม่ได้รับความยุติธรรมหรือถูกล่วงละเมิดสิทธิด้วยการส่งต่อไปยังหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง หรือช่วยบรรเทาปัญหาในเบื้องต้นทั้งในเชิงรุกและรับ จึงทำให้ประชาชนที่ถูกละเมิดสิทธิขาดที่พึ่งในการเข้าถึงความยุติธรรม ประกอบกับเจตนารมณ์ของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 ต้องการให้มีการส่งเสริม คุ้มครองและสร้างหลักประกันให้กับประชาชนซึ่งรัฐบาลได้ตระหนักและเห็นความสำคัญ ประกอบกับมีการปฏิรูประบบราชการใหม่จึงได้จัดตั้งกรมคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพภายใต้สังกัดกระทรวงยุติธรรม เมื่อวันที่ 3 ตุลาคม พ.ศ. 2545 และได้กำหนดภารกิจตามพระราชบัญญัติระเบียบบริหารราชการแผ่นดิน พ.ศ. 2534 อาศัยอำนาจตามความในมาตรา 8 ฉ แห่งพระราชบัญญัติระเบียบบริหารราชการแผ่นดิน (ฉบับที่ 4) พ.ศ. 2543 ตามกฎกระทรวงแบ่งส่วนราชการกรมคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพ กระทรวงยุติธรรม พ.ศ. 2545 และพระราชบัญญัติการอำนวยความสะดวกในการพิจารณาอนุญาตของทางราชการ พ.ศ.2558 มาตรา 7 ใช้ชื่อภาษาอังกฤษของหน่วยงานว่าRIGHTS AND LIBERTIES PROTECTION DEPARTMENT มีชื่อย่อว่า RLPD ภายใต้วิสัยทัศน์ “เป็นองค์กรในการส่งเสริมคุ้มครองละสร้างหลักประกันสิทธิเสรีภาพและสิทธิมนุษยชนอย่างบูรณาการ และมีนวัตกรรมสู่ความเป็นสากล” และได้มีการประกาศกฎกระทรวงแบ่งส่วนราชการกรมคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพ กระทรวงยุติธรรม พ.ศ. 2561 ราชกิจจานุเบกษา เล่มที่ 135 ตอนที่ 37ก หน้า 17 เมื่อวันที่ 25 พฤษภาคม 2561 ให้กรมคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพ มีภารกิจเกี่ยวกับสิทธิและเสรีภาพที่ประชาชนพึงได้รับตามกฎหมายและตามหลักสิทธิมนุษยชน เพื่อให้ประชาชนได้รับการคุ้มครองและดูแลจากรัฐอย่างทั่วถึงและเท่าเทียมกัน โดยให้มีหน้าที่และอำนาจในการจัดระบบการบริหารจัดการด้านคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพ การส่งเสริมและพัฒนาการคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพ การส่งเสริมและพัฒนากลไกการระงับข้อพิพาทในสังคม การส่งเสริมและดำเนินการตามพันธกรณีระหว่างประเทศด้าน

สิทธิมนุษยชนที่ได้รับมอบหมายรวมทั้งประสานงานด้านคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพกับภาครัฐ ภาคเอกชน และภาคประชาสังคมทั้งภายในประเทศและต่างประเทศ การพัฒนาระบบ มาตรการ และดำเนินการช่วยเหลือประชาชนที่ตกเป็นเหยื่ออาชญากรรม รวมทั้งจำเลยที่ถูกดำเนินคดีอาญา โดยมิได้เป็นผู้กระทำความผิดตามกฎหมายว่าด้วยค่าตอบแทนผู้เสียหายและค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายแก่จำเลยในคดีอาญา การดำเนินการคุ้มครองพยานตามกฎหมายว่าด้วยการคุ้มครองพยานในคดีอาญา การติดตามและประเมินผลการดำเนินการด้านการคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพ และปฏิบัติการอื่นใดตามที่กฎหมายกำหนดให้เป็นอำนาจหน้าที่ของกรม หรือตามที่กระทรวงหรือคณะรัฐมนตรีมอบหมาย

จากที่ได้กล่าวถึงกรมคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพมีกฎหมาย กฎระเบียบ ข้อบังคับประกอบด้วย กฎกระทรวงการแบ่งส่วนราชการกรมคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพ พ.ศ. 2545 พระราชบัญญัติการอำนวยความสะดวกในการพิจารณาอนุญาตของทางราชการ พ.ศ. 2558 มาตรา 7 ประกาศกฎกระทรวงแบ่งส่วนราชการกรมคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพ กระทรวงยุติธรรม ข้อ 3 ให้แบ่งส่วนราชการกรมคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพ และมีหน่วยที่เกี่ยวข้องดังต่อไปนี้สำนักงานเลขานุการกรม กองพิทักษ์สิทธิและเสรีภาพ กองส่งเสริมการระงับข้อพิพาท กองส่งเสริมสิทธิและเสรีภาพ กองสิทธิมนุษยชนระหว่างประเทศ สำนักงานคุ้มครองพยาน สำนักงานช่วยเหลือทางการเงินแก่ผู้เสียหายและจำเลยในคดีอาญา

ส่วนราชการกรมคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัยในการจัดหาทนายความของรัฐให้ประชาชนผู้ยากไร้หรือผู้ด้อยโอกาส ประกอบด้วย

กองพิทักษ์สิทธิและเสรีภาพ

ปฏิบัติตามพระราชบัญญัติแก้ไขเพิ่มเติม ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา พ.ศ. 2549 มาตรา 134/1 รัฐต้องจัดหาทนายให้กับผู้ต้องหาในชั้นสอบสวน กฎกระทรวงกำหนดหลักเกณฑ์วิธีการและเงื่อนไขที่พนักงานสอบสวนต้องปฏิบัติในการจัดหาทนายความให้แก่ผู้ต้องหาในคดีอาญา พ.ศ. 2549 ระเบียบกระทรวงยุติธรรมว่าด้วยการจ่ายเงินรางวัลและค่าใช้จ่ายแก่ทนายความที่รัฐจัดหาให้แก่ผู้ต้องหาในคดีอาญา พ.ศ. 2550 ซึ่งเรียกว่า **“ทนายความอาสา”** และมีระเบียบสำนักนายกรัฐมนตรีว่าด้วยการจัดการเรื่องราวร้องทุกข์ พ.ศ. 2552 พระราชบัญญัติกองทุนยุติธรรม พ.ศ. 2558 มีผลบังคับใช้เมื่อพ้น 180 วัน นับแต่ประกาศในพระราชกิจจานุเบกษาเป็นต้นไป ซึ่งประกาศในราชกิจจานุเบกษา เมื่อวันที่ 27 ตุลาคม 2558 มีวัตถุประสงค์ของการพัฒนาระบบมาตรการ และกลไกเกี่ยวกับการช่วยเหลือประชาชนทางกฎหมายรวมทั้งการเฝ้าระวังและป้องกันการละเมิดสิทธิและเสรีภาพ ดำเนินการรับเรื่องราวร้องทุกข์ เฝ้าระวัง และติดตามสถานการณ์การละเมิดสิทธิและเสรีภาพ รวมทั้งประสานงานให้ความช่วยเหลือประชาชนที่ตกเป็นเหยื่ออาชญากรรม

ส่งเสริมและดำเนินการเกี่ยวกับการให้ประชาชนได้รับคำปรึกษาและแนะนำด้านกฎหมายและสิทธิต่าง ๆ รวมทั้งส่งเสริมสิทธิแก่ผู้ต้องหาในชั้นสอบสวนคดีอาญา ดำเนินการเกี่ยวกับการจ่ายค่าป่วยการแก่ที่ปรึกษากฎหมายตามกฎหมายว่าด้วยศาลเยาวชนและครอบครัวและวิธีพิจารณาคดีเยาวชนและครอบครัว และการจ่ายเงินรางวัลและค่าใช้จ่ายแก่ทนายความตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา รวบรวมและวิเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับอรรถคดีเพื่อการปรับปรุงแก้ไขกฎหมาย กฎระเบียบหรือข้อบังคับอื่น ๆ ที่เกี่ยวกับการพิทักษ์สิทธิและเสรีภาพ ติดตามและประเมินผลการดำเนินงานพิทักษ์สิทธิและเสรีภาพ ปฏิบัติงานร่วมกับหรือสนับสนุนการปฏิบัติงานของหน่วยงานอื่นที่เกี่ยวข้อง หรือที่ได้รับมอบหมาย

ดังนั้นการให้ความช่วยเหลือจึงมีแนวปฏิบัติในการรับคำขอเบิกจ่ายค่าป่วยการแก่ที่ปรึกษากฎหมายในชั้นสอบสวนคดีเยาวชนและครอบครัวและคำแนะนำในการรับคำขอเงินรางวัลและค่าใช้จ่ายแก่ทนายความที่รัฐจัดหาให้ผู้ต้องหาในชั้นสอบสวนคดีอาญา ตามบันทึกข้อความที่ ยท 0402/ว23 ลงวันที่ 5 เมษายน พ.ศ. 2562 วิธีการยื่นคำขอเงินรางวัลและค่าใช้จ่ายแก่ทนายความที่รัฐจัดหาให้ผู้ต้องหาในชั้นสอบสวนคดีอาญาสำหรับทนายความตามกฎหมายที่เกี่ยวข้อง คือ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 134/1 กฎกระทรวงกำหนดหลักเกณฑ์วิธีการ และเงื่อนไขที่พนักงานสอบสวนต้องปฏิบัติในการจัดหาทนายความให้แก่ผู้ต้องหาในคดีอาญา พ.ศ. 2549 ระเบียบกระทรวงยุติธรรมว่าด้วยการจ่ายเงินรางวัลและค่าใช้จ่ายแก่ทนายความที่รัฐจัดหาให้ผู้ต้องหาในคดีอาญา พ.ศ. 2550 กำหนดคดีประเภท 1 คือ คดีที่มีอัตราโทษประหารชีวิต อัตราเงินรางวัล 2,000 บาท คดีประเภทที่ 2 คดีที่มีอัตราโทษจำคุกอย่างสูงตั้งแต่สิบปีขึ้นไปแต่ไม่ถึงประหารชีวิต อัตราเงินรางวัล 15,00 บาท คดีประเภทที่ 3 คือ คดีอื่นนอกจากคดีในประเภทที่ 1 หรือประเภทที่ 2 หรือคดีเกี่ยวกับยาเสพติดให้โทษในความผิดฐานครอบครองหรือเสพ อัตราเงินรางวัล 1,000 บาท คดีประเภทที่ 4 คือ คดีที่อยู่ในอำนาจศาลแขวงและผู้ต้องหาให้การรับสารภาพ อัตราเงินรางวัล 500 บาท และวิธีการยื่นคำขอเงินรางวัลและค่าใช้จ่ายแก่ทนายความที่รัฐจัดหาให้ผู้ต้องหาในชั้นสอบสวนคดีอาญา

สำนักงานช่วยเหลือทางการเงินแก่ผู้เสียหายและจำเลยในคดีอาญา

ตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 มาตรา 245 และมาตรา 246 บัญญัติรองรับสิทธิในการได้รับการช่วยเหลือจากรัฐของบุคคลซึ่งได้รับความเสียหายเนื่องจากการกระทำความผิดอาญาของผู้อื่นโดยตนมิได้มีส่วนเกี่ยวข้องกับการกระทำความผิดนั้น และไม่มีโอกาสได้รับการบรรเทาความเสียหายโดยทางอื่น รวมทั้งการรับรองสิทธิในการได้รับค่าทดแทนในกรณีของบุคคลซึ่งตกเป็นจำเลยในคดีอาญา และถูกคุมขังระหว่างการพิจารณาคดีหากปรากฏตามคำพิพากษาอันถึงที่สุดในคดีนั้นว่าข้อเท็จจริงฟังเป็นที่ยุติว่าจำเลยมิได้เป็นผู้กระทำความผิด

หรือการกระทำของจำเลยไม่เป็นความผิด ดังนั้นเพื่อให้การรับรองสิทธิดังกล่าวเป็นไปตามบทบัญญัติของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยจึงได้ตราพระราชบัญญัติค่าตอบแทนผู้เสียหายและค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายจำเลยในคดีอาญา ขึ้น และได้ประกาศใช้เป็นกฎหมายโดยมีผลบังคับตั้งแต่วันที่ 13 พฤศจิกายน พ.ศ. 2544 พระราชบัญญัติค่าตอบแทนผู้เสียหาย และค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายแก่จำเลยในคดีอาญา พ.ศ. 2544 บทเฉพาะกาลมาตรา 31 กำหนดว่าในวาระเริ่มแรก ให้กระทรวงยุติธรรมกำหนดให้หน่วยงานใดหน่วยงานหนึ่งในสังกัดกระทรวงยุติธรรมดำเนินการในอำนาจหน้าที่ของสำนักงานจนกว่าจะตั้งสำนักงานแล้วเสร็จ ทั้งนี้ภายในกำหนดหนึ่งปีนับแต่วันที่พระราชบัญญัตินี้ใช้บังคับ ดังนั้นเพื่อเป็นการรองรับภารกิจตามพระราชบัญญัติฉบับนี้ เมื่อวันที่ 10 กันยายน 2544 จึงได้มีการจัดตั้งสำนักงานช่วยเหลือทางการเงินแก่ผู้เสียหายและจำเลยในคดีอาญาขึ้น โดยให้ขึ้นตรงกับสำนักงานปลัดกระทรวงยุติธรรมไปก่อน แต่เนื่องจากเป็นหน่วยงานใหม่กอปร์กับกระทรวงยุติธรรมในขณะนั้นยังมีปัญหาเรื่องอัตรากำลังมีขีดจำกัด จึงจำเป็นต้องจัดสรรอัตรากำลังให้กับสำนักงานช่วยเหลือทางการเงินแก่ผู้เสียหายและจำเลยในคดีอาญาเท่าที่จำเป็น ต่อมาเมื่อมีพระราชบัญญัติปรับปรุงกระทรวง ทบวง กรม พ.ศ. 2545 และพระราชฎีกาแบ่งส่วนราชการกรมคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพ พ.ศ. 2545 เมื่อวันที่ 3 ตุลาคม 2545 สำนักงานช่วยเหลือทางการเงินแก่ผู้เสียหายและจำเลยในคดีอาญาจึงโอนมาขึ้นตรงกับกรมคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพ

จากที่ได้กล่าวถึงสำนักงานช่วยเหลือทางการเงินแก่ผู้เสียหายและจำเลยในคดีอาญาปฏิบัติหน้าที่ภายใต้บทบัญญัติของกฎหมาย ตามพระราชบัญญัติค่าตอบแทนผู้เสียหายและค่าทดแทนค่าใช้จ่าย แก่จำเลยในคดีอาญา พ.ศ. 2545 กฎกระทรวงแบ่งส่วนราชการกรมคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพ กฎกระทรวงกำหนดหลักเกณฑ์ วิธีการ และอัตราในการจ่ายค่าตอบแทนแก่ผู้เสียหายและค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายแก่จำเลยในคดีอาญา พ.ศ. 2546 และมีหน้าที่และอำนาจในการพัฒนาระบบ มาตรการ และกลไกการช่วยเหลือผู้เสียหายและจำเลยในคดีอาญาเพื่อเยียวยาผู้เสียหายหรือผู้ได้รับผลกระทบจากกระบวนการยุติธรรม ดำเนินการเกี่ยวกับการช่วยเหลือทางการเงินแก่ผู้เสียหายและจำเลยในคดีอาญาตามกฎหมายว่าด้วยค่าตอบแทนผู้เสียหาย และค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายแก่จำเลยในคดีอาญา ประสานงานกับหน่วยงานอื่นที่เกี่ยวข้องทั้งภาครัฐและภาคเอกชน เพื่อประโยชน์ในการช่วยเหลือทางการเงินแก่ผู้เสียหายและจำเลยในคดีอาญาตามที่กฎหมายกำหนด เสนอแนะเพื่อปรับปรุงและแก้ไขกฎหมาย กฎ ระเบียบ หรือข้อบังคับ ตลอดจนมาตรการต่าง ๆ ในการส่งเสริมการช่วยเหลือทางการเงินแก่ผู้เสียหายและจำเลยในคดีอาญา ติดตามและประเมินผลการดำเนินงานช่วยเหลือทางการเงินแก่ผู้เสียหายและจำเลยในคดีอาญา ปฏิบัติงานร่วมกับหรือสนับสนุนการปฏิบัติงานของหน่วยงานอื่นที่เกี่ยวข้อง หรือที่ได้รับมอบหมาย

การดำเนินงานตามภารกิจกรมคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพ การส่งเสริมสิทธิเสรีภาพ และการจัดการความขัดแย้งโดยเป็นการส่งเสริมป้องกันและปกป้องสิทธิของประชาชนไม่ให้ถูกกระทำการละเมิดด้วยการส่งเสริมให้ประชาชนมีความรู้เกี่ยวกับสิทธิหน้าที่ และการเคารพสิทธิของผู้อื่น รวมทั้งการส่งเสริมการระงับข้อพิพาทและการจัดการความขัดแย้ง ซึ่งเป็นมาตรการในเชิงป้องกัน การคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพเป็นองค์กรให้ความช่วยเหลือ เยียวยาผู้ที่ถูกละเมิดสิทธิให้ได้รับการช่วยเหลืออย่างเป็นธรรม ด้วยการพัฒนาระบบมาตรการและดำเนินการรับเรื่องราวร้องทุกข์และให้คำปรึกษาทางกฎหมายตลอดจน ช่วยเหลือผู้ที่ตกเป็นผู้เสียหายและจำเลยในคดีอาญาตามกฎหมายว่าด้วยค่าตอบแทนผู้เสียหายและค่าทดแทน และค่าใช้จ่ายแก่จำเลยในคดีอาญา การคุ้มครองพยานในคดีอาญาตามกฎหมาย ซึ่งเป็นมาตรการในเชิงช่วยเหลือเยียวยาและการสร้างหลักประกันสิทธิมนุษยชน เป็นการยกระดับสิทธิเสรีภาพตามบริบทของประเทศไทยให้ทัดเทียมกับหลักสิทธิมนุษยชนสากล เพื่อให้ประชาชนมีหลักประกันว่าจะได้รับการส่งเสริมปกป้องคุ้มครองสิทธิอย่างทั่วถึงและเป็นธรรมโดยคำนึกถึงศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์ด้วยการสร้างมาตรการกลไก เครื่องมือ กฎหมายต่าง ๆ เพื่อพัฒนางานในเรื่องสิทธิมนุษยชนไม่ว่าจะเป็นการดำเนินงานแผนสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ การส่งเสริมให้มีการปฏิบัติตามสนธิสัญญาระหว่างประเทศด้านสิทธิมนุษยชน และการวางมาตรฐานงานด้านสิทธิมนุษยชน

กรมคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพ กระทรวงยุติธรรม เป็นองค์กรกลางในการอำนวยการคุ้มครองสิทธิ เสรีภาพ และสิทธิมนุษยชนตามมาตรฐานสากลอย่างยั่งยืนซึ่งมีพันธกิจทำหน้าที่ส่งเสริม คุ้มครองสิทธิและเสรีภาพ ตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยและหลักการสิทธิมนุษยชน โดยการมีส่วนร่วมทุกภาคส่วนเพื่อให้ประชาชนมีความสมานฉันท์ได้รับการคุ้มครองและมีหลักประกันด้านสิทธิและเสรีภาพในระดับสากลด้วยการส่งเสริมคุ้มครอง และสร้างหลักประกัน โดยกรมคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพได้จัดทำโครงการคลินิกยุติธรรมขึ้นในปีงบประมาณ พ.ศ. 2546 โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อเป็นศูนย์บริการประชาชนในการคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพให้ความช่วยเหลือประชาชนทางกฎหมาย และอำนวยความยุติธรรมแก่ประชาชนให้ได้รับความสะดวกรวดเร็วและทั่วถึง

อย่างไรก็ตาม กระทรวงยุติธรรมได้จัดตั้งสำนักงานยุติธรรมจังหวัดขึ้นในปีงบประมาณ พ.ศ. 2548 ตามระเบียบบริหารราชการแผ่นดิน เพื่อเป็นศูนย์รวมการบริหารจัดการงานแบบบูรณาการและปรับการปฏิบัติงานของส่วนราชการในสังกัดกระทรวงยุติธรรมให้มีการทำงานในลักษณะเป็นกลุ่มเดียวกัน มีการให้บริการประชาชนในรูปแบบของศูนย์บริการร่วม (Service Link) ซึ่งมีแนวความคิดการบริการแบบมุ่งเน้นประชาชนเป็นศูนย์กลาง (Citizen Centered) รวมบริการภาครัฐเข้าด้วยกัน เพื่อให้สามารถส่งมอบบริการได้หลากหลายและพร้อมกันจุดเดียว

กรมคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพจึงให้คลินิกยุติธรรมไปอยู่ในสำนักงานยุติธรรมจังหวัด เพื่อให้บริการช่วยเหลือประชาชนทางกฎหมายการคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพ จากยุทธศาสตร์ชาติระยะ 20 ปี ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2560 ถึง พ.ศ. 2579 ที่อยู่ในยุทธศาสตร์ที่ 4 คือ การสร้างโอกาสความเสมอภาค และเท่าเทียมกันทางสังคม ที่มุ่งเน้นในการสร้างความมั่นคงและการลดความเหลื่อมล้ำทางด้านเศรษฐกิจและสังคม การสร้างความเข้มแข็งของสถาบันทางสังคมและทุนทางวัฒนธรรมและความเข้มแข็งของชุมชน และสอดคล้องกับกรอบการดำเนินงานของกระทรวงยุติธรรมที่กำหนดไว้ในพระราชบัญญัติปรับปรุงกระทรวง ทบวง กรม พ.ศ. 2545 ที่กำหนดให้ “กระทรวงยุติธรรมมีบทบาทในการอำนวยความยุติธรรมเพื่อส่งเสริมคุ้มครองสิทธิเสรีภาพของประชาชน พัฒนากฎหมาย และบริหารจัดการงานในกระบวนการยุติธรรม เพื่อจัดระเบียบสังคมให้สอดคล้องกับบรรทัดฐานขนบธรรมเนียม และจารีตประเพณีของสังคม เพื่อการเสริมสร้างความสงบสุขและความเข้มแข็งของสังคม” กระทรวงยุติธรรมจึงได้ประกาศมาตรฐานคลินิกยุติธรรม เมื่อวันที่ 22 มิถุนายน 2561 เป็นแนวทางการดำเนินงานของคลินิกยุติธรรมเพื่อให้บริการต่าง ๆ ภายใต้ภารกิจของกระทรวงยุติธรรม

ดังที่กล่าวมานั้น คลินิกยุติธรรม (Justice Clinic) อาศัยอำนาจตามความในมาตรา 32 แห่งประราชบัญญัติระเบียบบริหารราชการแผ่นดิน พ.ศ. 2534 แก้ไขเพิ่มเติมกรมคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพ ออกระเบียบกรมคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพว่าด้วยการบริหารจัดการคลีนิกยุติธรรม พ.ศ. 2560 ตามความในข้อ 1 และข้อ 3 กำหนดให้อธิบดีกรมคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพรักษาการตามระเบียบนี้ ข้อ 4 กำหนดให้ “คลีนิกยุติธรรม” เป็นหน่วยบริการช่วยเหลือประชาชนทางกฎหมายและคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพทั้งในส่วนกลางและส่วนภูมิภาค “ส่วนกลาง” หมายความว่า กรมคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพ กระทรวงยุติธรรม รวมถึงคลีนิกกระทรวงยุติธรรมที่ตั้งอยู่ในกรุงเทพมหานคร “ส่วนภูมิภาค” และตั้งอยู่ที่สำนักงานยุติธรรมจังหวัด สำนักงานยุติธรรมสาขา และสำนักงานคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพที่จัดตั้งในต่างจังหวัด รวมถึงคลีนิกยุติธรรมที่ตั้งอยู่ในต่างจังหวัด ซึ่งเป็นหน่วยงานให้บริการตามประกาศกระทรวงยุติธรรม เรื่อง มาตรฐานคลินิกยุติธรรม ลงวันที่ 22 มิถุนายน 2561 ทั้งนี้ กรมคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพมีหน่วยบริการคลินิกยุติธรรมในสำนักงานคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพพื้นที่ 1 ถึง 4 “เจ้าหน้าที่ยุติธรรม” หมายความว่า บุคลากรในสังกัดกระทรวงยุติธรรมปฏิบัติหน้าที่ ณ สำนักงานยุติธรรมจังหวัด และศูนย์บริการร่วมกระทรวงยุติธรรม และให้หมายความรวมถึง บุคลากรที่ปฏิบัติหน้าที่ ณ สำนักงานคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพพื้นที่ 1 ถึง 4 ด้วย ดังนี้

พื้นที่ 1 สำนักงานคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพภาคกลางมีสำนักงานยุติธรรมจำนวน 25 จังหวัด พื้นที่ 2 มีสำนักงานยุติธรรมจำนวน 8 จังหวัด พื้นที่ 3 มีสำนักงานยุติธรรมจังหวัดจำนวน

21 จังหวัด พื้นที่ 4 มีสำนักงานยุติธรรมจังหวัด จำนวน 19 จังหวัด พื้นที่ 5 มีสำนักงานยุติธรรมจังหวัดจำนวน 16 จังหวัด มีวัฤประสงค์ให้คำปรึกษาทางกฎหมายแก่ประชาชน รับเรื่องราวร้องทุกข์ (Management of Compalnts) ที่เกี่ยวกับการเข้าถึงกระบวนการยุติธรรม (Access to Justice System) การได้รับค่าชดเชยค่าเสียหายโดยผู้กระทำผิด (Restitution) การได้รับค่าชดเชยความเสียหายโดยรัฐ (Compensation from the Government) การได้รับความช่วยเหลือหรือบริการอื่น (Other Assistances) เช่น รักษาพยาบาลร่างกายและจิตใจ คุ้มครองพยานที่พักพิงชั่วคราว ฝึกอาชีพ สวัสดิการสังคม การเยียวยาผู้เสียหายและจำเลยในคดีอาญา (Remedies for criminal victims injured persons and defendants) ด้วยการจ่ายค่าตอบแทนแก่ผู้เสียหายและค่าตอบแทนและค่าใช้จ่ายแก่จำเลยในคดีอาญา การบริการส่วยด่วนยุติธรรม 1111 กด 77 (Justice Hotline 1111 Press77) ให้คำปรึกษาทางกฎหมายหลายภาษาผ่านโทรศัพย์ตลอด 24 ชั่วโมง ด้วยการรับเรื่องสอบถามข้อมูล คัดแยกประเภทเรื่องที่รับบริการประสานส่งต่อหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง การไกล่เกลี่ยระงับข้อพิบาท (Dispute Resolution) ด้วยการจัดระบบการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท โดยผู้ไกล่เกลี่ยทำหน้าที่เป็นกลาง

มีวัฤประสงค์ด้านยุติธรรมเชิงรุก (Proactive Justice) ด้วยการออกแจ้งสิทธิที่เกิดเหตุผู้วิจัยขอกล่าวถึง การแจ้งสิทธิของผู้ต้องหาที่ต้องรับรู้ และสิ่งที่ตำรวจต้องแจ้งแก่ผู้ต้องหา ที่ต้องรับรู้ เช่น มีสิทธิแจ้งให้ญาติทราบว่าผู้ถูกจับอยู่ที่ไหน มีสิทธิพบและปรึกษาทนายความ มีสิทธิให้ทนายความเข้าร่วมฟังการสอบปากคำ ญาติมีสิทธิเยี่ยมผู้ต้องหาได้ มีสิทธิได้รับการรักษาพยาบาล ตำรวจต้องแจ้งสิทธิขั้นพื้นฐานที่ผู้ต้องหาควรได้รับทราบ ตำรวจต้องแจ้งข้อกล่าวหาให้ทราบก่อนสอบปากคำ หากผู้ต้องหาไม่มีทนายความตำรวจต้องจัดหาทนายความให้ ให้สิทธิการมีทนายความร่วมฟังการสอบปากคำ หากเด็กอายุต่ำกว่า 18 ปี ต้องมีนักจิตวิทยานักสังคมสงเคราะห์ พนักงานอัยการ หรือบุคคลที่เด็กร้องขอเข้าฟังด้วย ผู้ต้องหามีสิทธิที่จะไม่ให้การ แต่หากให้การคำให้การจะถูกใช้เป็นหลักฐานในชั้นศาล การมีล่ามในกระบวนการยุติธรรม (Translators in Crimlnal Proceedings) ด้วยการการจัดระบบร่ามในกระบวนการยุติธรรม การส่งเสริมสิทธิและเสรีภาพ (ReinForcement of Rights and Liberties) ด้วยการให้ความรู้ทางกฎหมาย ที่เกี่ยวกับสิทธิ เสรีภาพ และสิทธิมนุษยชนแก่ประชาชน กระบวนการส่งเสริมสิทธิผู้ต้องหาในชั้นสอบสวนคดีอาญา (Supporting process for the accused during lnvestigation process) ด้วยการจัดทนายความหรือที่ปรึกษากฎหมายในชั้นสอบสวน การให้คำปรึกษาทางกฎหมายของคลินิกยุติธรรม มีขั้นตอนลงทะเบียนรับคำปรึกษากฎหมาย (Registeation to Receive Legal Advice) ด้วยวิธีลงทะเบียนสารสนเทศคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพ สอบถามข้อมูลและความประสงค์เบื่องต้น ตามแบบสอบข้อเท็จจริง (กพส 17-01) ขั้นตอนสอบถามข้อเท็จจริงให้คำปรึกษากฎหมาย (Lnquiry of fact/Legal Counseling) และที่ปรึกษากฎหมายให้คำปรึกษาทางกฎหมาย หากผู้รับบริการพึงพอใจจึงยุติเรื่อง หรือ ประสงค์ขอรับความช่วยเหลือจึง

ดำเนินการตามขั้นตอนที่ 3 ตามแบบสอบ ข้อเท็จจริง (กพส 17-01) เพื่อส่งต่อความช่วยเหลือตามภารกิจหรือส่งต่อหน่วยงานอื่นที่เกี่ยวข้องตามแบบ

ที่ปรึกษากฎหมายประจำคลินิกยุติธรรม กรมคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพ กระทรวงยุติธรรม มีกระบวนการสรรหา กระบวนการเบิกจ่ายค่าตอบแทน และกระบวนการเพิกถอนชื่อออกจากทะเบียนที่ปรึกษากฎหมายประจำคลีนิกยุติธรรม ดังต่อไปนี้

กระบวนการสรรหา การรับสมัครตามเอกสาร กพส 11-00 ซึ่งเป็นการแต่งตั้งคณะกรรมการคัดเลือกที่ปรึกษากฎหมายในแต่ละจังหวัดตามคุณสมบัติที่กำหนด คัดเลือกโดยวิธีสัมภาษณ์ ประกาศราชชื่อผู้ผ่านการคัดเลือกและจัดส่งรายชื่อพร้อมใบสมัครและภาะถ่ายที่ปรึกษากฎหมายให้ คณะกรรมการคัดเลือกที่ปรึกษากฎหมาย (กคส.) ออกคำสั่งแต่งตั้งบุคคลภายนอกเป็นที่ปรึกษากฎหมายประจำคลินิกยุติธรรม ให้กรมคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพจัดทำคำสั่ง โดยแจ้งคำสั่งกรมคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพแต่งตั้งบุคคลภายนอกเป็นที่ปรึกษากฎหมายประจำคลินิกยุติธรรม และโอนเงินงบประมาณค่าตอบแทนที่ปรึกษากฎหมาย

กระบวนการเบิกจ่ายค่าตอบแทน การเบิกจ่ายค่าตอบแทนปรึกษากฎหมายประจำคลินิกยุติธรรม จัดทำบัญชีวันทำการและตารางเวรปฏิบัติงานที่ปรึกษากฎหมาย ซึ่งมีเอกสารที่เกี่ยวข้องประกอบด้วย กพส 13-00, กพส 15-00 เอกสารการตรวจสอบวันเวลามาปฏิบัติหน้าที่ครบ 8 ชั่วโมงและอนุมัติเบิกจ่าย ตรวจสอบวันมาปฏิบัติหน้าที่และออกเอกสารอื่น ๆ จัดทำหนังสืออนุมัติเบิกจ่ายค่าตอบแทน ตามเอกสาร กพส 14-00 ที่ประกอบด้วยเอกสารดังนี้คำสั่งแต่งตั้งที่ปรึกษากฎหมายบัตรประชาชนหรือทะเบียนบ้าน ใบอนุญาตว่าความ หน้าสมุดบัญชี เจ้าหน้าที่การเงินตรวจสอบความถูกต้องและเบิกจ่ายค่าตอบแทนในการมาปฏิบัติหน้าที่ ส่วนกลางและต่างจังหวัดจ่ายค่าตอบแทนโดยโอนเข้าบัญชี

กระบวนการเพิกถอนชื่อออกจากทะเบียนที่ปรึกษากฎหมาย การรับเรื่องร้องเรียนจากเอกสารที่เกี่ยวข้องเป็นหนังสือร้องเรียนระเบียบ กคส. ว่าด้วยการบริหารจัดการ คลินิกยุติธรรม พ.ศ. 2560 และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2561 แสวงหาข้อเท็จจริงตามเอกสารแนบที่เกี่ยวข้องกับข้อร้องเรียน ให้ผู้บังคับบัญชาพิจารณาแจ้งผลผู้ร้องเรียนและที่ปรึกษากฎหมาย หากไม่มีมูลยุติเรื่องทันทีและมีหนังสือแจ้งผล หากที่ปรึกษากฎหมายมีความประพฤติผิดจริง ส่งเรื่องมายังกรมคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพเอกสารที่เกี่ยวข้องเป็นหนังสือรายงานผลการแสวงหาข้อเท็จจริง หนังสือแจ้งระงับการปฏิบัติหน้าที่กรณีมีมูล แต่งตั้งคณะอนุกรรมการตรวจสอบข้อเท็จจริงพร้อมทั้งบันทึกรายงานการสอบข้อเท็จจริง เสนอคณะกรรมการพิจารณาเป็นหนังสือรายงานผลการตราจสอบข้อเท็จจริง และรายงานประชุมคณะกรรมการ เพิกถอนรายชื่อออกจากทะเบียนที่ปรึกษากฎหมาย กรณีร้ายแรงกรมคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพออกคำสั่งเพิกถอนชื่อที่ปรึกษากฎหมาย

กรณีไม่ร้ายแรง มีหนังสือเตือนการปฏิบัติหน้าที่ แจ้งผลการเพิกถอนรายชื่อออกจากทะเบียนที่ปรึกษากฎหมาย โดยมรหนังสือแจ้งผลถึงผู้ร้องเรียน หนังสือแจ้งผลถึงที่ปรึกษากฎหมายและมีหนังสือถึงสำนักงานกิจการยุติธรรมจังหวัดและสำนักงานคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพภาคต่อไป

3.2 รูปแบบองค์กรให้ความช่วยเหลือจำเลยในชั้นศาล

การดำเนอนคดีในชั้นศาลไม่มีจุดมุ่งหมายที่จะลงโทษผู้ที่ตกเป็นจำเลยแต่มุ่งที่จะให้จำเลยพิสูจน์ความบริสุทธิ์ของจำเลย เนื่องจากมนุษย์มีศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์และมีความเสมอภาค ซึ่งได้รับการคุ้มครองตามกฎหมายอย่างเสมอภาคกัน ดังนั้นศาลยุติธรรมให้ความสำคัญในการคุ้มครองสิทธิในกระบวนการยุติธรรมของจำเลย ดังนี้

1) ศาลยุติธรรม

ศาลสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้นมีอยู่หลายศาลกระจายกันอยู่ตามกระทรวงกรมต่าง ๆ และมีหน้าที่พิจารณาพิพากษาคดีแทนพระมหากษัตริย์ ต่อมาระบบการศาลไทย จึงมีการปฏิรูประบบการศาลไทยขึ้นใน รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว โดยได้รวมศาลที่กระจัดกระจายอยู่ตามกระทรวงกรมต่าง ๆ ให้มารวมไว้ในที่แห่งเดียวกัน เพื่อให้การพิจารณาพิพากษาคดีดำเนินไปด้วยความรวดเร็วถูกต้องเหมาะสมไม่ทำให้ราษฎรเดือดร้อน ต่อมาเมื่อปี พ.ศ. 2478 ได้มีการประกาศใช้พระธรรมนูญศาลยุติธรรมแบ่งแยกงานศาลยุติธรรมออกต่างหากจากกันเป็นสองฝ่าย คืองานธุรการและงานตุลาการ โดยให้รัฐมนตรีว่าการกระทรวงยุติธรรมเป็นผู้รับผิดชอบงานธุรการส่วนงานตุลาการ คือการพิจารณาพิพากษาเป็นอำนาจของตุลาการโดยเฉพาะนับแต่ตั้งกระทรวงยุติธรรมทำหน้าที่ดูแลรับผิดชอบงานธุรการของศาลยุติธรรม โดยมีพระธรรมนูญศาลยุติธรรมเป็นกฎหมายวิธีสบัญญัติที่บัญญัติถึงศาลและผู้พิพากษา ซึ่งเป็นสถาบันใช้อำนาจตุลาการพิจรณาพิพากษาคดี การใช้อำนาจตุลาการโดยศาลหรือผู้พิพากษาเป็นการกระทบต่อสิทธิเสรีภาพและทรัพย์สินของประชาชนจึงต้องมีขอบเขตหลักการ จากที่ได้กล่าวถึงปัจจุบันพระธรรมนูญศาลยุติธรรม ฉบับ พ.ศ. 2543 ได้ลงประกาศในราชกิจจานุเบกษา เล่มที่ 117 ตอนที่ 44 หน้า 1 ลงวันที่ 18 พฤษภาคม 2543 ซึ่ง (ไพโรจน์ วายุภาพ, 2562, หน้า 11) ได้อธิบายว่า รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 ได้เปลี่ยนแปลงระบบศาลจากระบบศาลเดี่ยว(Unite de jurisdiction) เป็นระบบศาลคู่ (dualist de jurisdiction) ซึ่งได้อธิบายไว้ (เกรียงไกร เจริญธนาวัฒน์, 2558, หน้า 350) และ (เกรียงไกร เจริญธนาวัฒน์, 2561, หน้า 387) โดยอธิบายว่าระบบศาลคู่เป็นระบบที่ให้อำนาจตัดสินคดีที่มีมากกว่าหนึ่งศาลนอกจากจะมีศาลยุติธรรมและยังมีศาลปกครองและศาลพิเศษในการตัดสิน และรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 มาตรา 275 บัญญัติให้แยกศาลยุติธรรมออกจากกระทรวงยุติธรรม บัญญัติให้ศาลยุติธรรมมีหน่วยงานธุรการ

ของศาลยุติธรรมที่เป็นอิสระ ให้เลขาธิการสำนักงานศาลยุติธรรมเป็นผู้บังคับบัญชาขึ้นตรงต่อประธานศาลฎีกา

นอกจากนั้นพบว่า พระราชบัญญัติระเบียบบริหารราชการศาลยุติธรรม พ.ศ. 2543 มาตรา 5 บัญญัติให้มีสำนักงานศาลยุติธรรมเป็นส่วนราชการที่เป็นหน่วยงานอิสระมีฐานะเป็นนิติบุคคล กฎหมายดังกล่าวมีผลใช้บังคับตั้งแต่วันที่ 20 สิงหาคม พ.ศ. 2543 จึงถือว่าศาลยุติธรรมแยกออกจากกระทรวงยุติธรรม มีอำนาจหน้าที่เกี่ยวกับงานธุรการของศาลยุติธรรม งานส่งเสริมตุลาการ และงานวิชาการ เพื่อสนับสนุนและอำนวยความสะดวกแก่ศาลยุติธรรม จากการที่ศาลยุติธรรมได้แยกเป็นอิสระจากกระทรวงยุติธรรมโดยมีสำนักงานศาลยุติธรรมเป็นหน่วยงานอิสระมีฐานะเป็นนิติบุคคลเป็นหน่วยธุรการ และมีเลขาธิการสำนักงานศาลยุติธรรมเป็นผู้บังคับบัญชา ขึ้นตรงต่อประธานศาลฎีกา และในการแต่งตั้งเลขาธิการสำนักงานศาลยุติธรรมต้องมาจากการเสนอของประธานศาลฎีกาและได้รับความเห็นชอบของคณะกรรมการตุลาการศาลยุติธรรม เมื่อได้รับความเห็นชอบจากคณะกรรมการตุลาการศาลยุติธรรมแล้ว ให้ประธานศาลฎีกาเป็นผู้มีอำนาจสั่งบรรจุและดำเนินการเพื่อทรงพระกรุณาโปรดเกล้า แต่งตั้งต่อไป ซึ่งเลขาธิการสำนักงานศาลยุติธรรมต้องแต่งตั้งจากบุคคลที่โอนมาจากตุลาการ พระราชบัญญัติระเบียบบริหารราชการศาลยุติธรรม พ.ศ. 2543 มาตรา 23 กำหนดให้ข้าราชการตุลาการผู้นั้นพ้นจากข้าราชการตุลาการ เพื่อให้ศาลยุติธรรมมีความเป็นอิสระอย่างแท้จริงให้สามารถดุลอำนาจนิติบัญญัติและอำนาจบริหารได้อย่างเหมาะสม บุคคลที่เป็นกลไกสำคัญในการบริหารราชการของสำนักงานศาลยุติธรรมคือ ประธานศาลฎีกามีอำนาจหน้าที่เช่นเดียวกับรัฐมนตรีว่าการกระทรวงยุติธรรม ในส่วนที่เกี่ยวกับกิจการศาลยุติธรรม และเลขาธิการสำนักงานศาลยุติธรรม ซึ่งมีอำนาจหน้าที่ทำนองเดียวกับปลัดกระทรวงยุติธรรม

(1) ระบบศาลยุติธรรม

ตามพระราชบัญญัติให้ใช้พระธรรมนูญศาลยุติธรรม พ.ศ. 2543 มาตรา 20 บัญญัติว่า ศาลยุติธรรมมีอำนาจพิจารณาพิพากษาคดีตามที่พระราชบัญญัติจัดตั้งศาลนั้นหรือกฎหมายอื่นกำหนดไว้ มีอยู่ทั่วราชอาณาจักร (คณิต ณ นคร, 2561, หน้า 111) ระบบศาลยุติธรรมสามารถแบ่งออกได้เป็น 3 ชั้น คือ ศาลชั้นต้น ศาลอุทธรณ์ ที่บัญญัติไว้ในมาตรา 21 และศาลฎีกา ที่บัญญัติไว้ในมาตรา 23 รวมเป็นศาลทั่วราชอาณาจักรจำนวน 266 ศาล 9 ศาลสาขา

สำหรับศาลชั้นต้น ซึ่งเป็นศาลรับคำฟ้อง หรือคำร้องในชั้นเริ่มต้นคดีอาญา ตั้งอยู่ในกรุงเทพมหานครและต่างจังหวัดทุกท้องที่ของประเทศ (ไพโรจน์ วายุภาพ, 2562, หน้า 70) โดยดำเนินกระบวนการตัดสินชี้ขาดเป็นชั้นศาลแรก ทั้งมีอำนาจดำเนินกระบวนพิจารณาแทนศาลอุทธรณ์และศาลฎีกาในบางเรื่องด้วย ศาลชั้นต้นทั่วราชอาณาจักรมีจำนวนทั้งหมด 254 ศาล

ประกอบด้วยศาลต่าง ๆ (สำนักแผนงานและงบประมาณ สำนักงานศาลยุติธรรม ข้อมูล ณ วันที่ 1 ตุลาคม พ.ศ. 2561) ประกอบด้วย (ไพโรจน์ วายุภาพ, 2562, หน้า 59) กลุ่มและรายชื่อที่ตั้งศาลดังนี้

(1.1) ศาลชั้นต้นพิจารณาคดีอาญาในกรุงเทพมหานคร ประกอบด้วย ศาลอาญา ศาลอาญากรุงเทพใต้ ศาลอาญาธนบุรี ตามพระราชบัญญัติให้ใช้พระธรรมนูญศาลยุติธรรม พ.ศ. 2543 มาตรา 16 บัญญัติว่าศาลชั้นต้นมีเขตตามที่พระราชบัญญัติจัดตั้งศาลนั้นกำหนดไว้ในกรณีที่มีความจำเป็นต้องเปลี่ยนแปลงเขตอำนาจศาลเพื่อประโยชน์ในการอำนวยความยุติธรรมแก่ประชาชน ให้ตราเป็นพระราชกฤษฎีกา แก้ไขเพิ่มเติมโดยพระราชบัญญัติแก้ไขเพิ่มเติมพระธรรมนูญศาลยุติธรรม พ.ศ. 2550 มาตรา 19/1 แก้ไขเพิ่มเติมโดยพระราชบัญญัติแก้ไขเพิ่มเติมพระธรรมนูญศาลยุติธรรม (ฉบับที่ 6) พ.ศ. 2562 วรรคแรก บัญญัติว่า บรรดาคดีซึ่งเกิดขึ้นในเขตศาลแขวงและอยู่ในอำนาจของศาลแขวงนั้น ถ้ายื่นฟ้องต่อ ศาลอาญา ศาลอาญากรุงเทพใต้ ศาลอาญาตลิ่งชัน ศาลอาญาธนบุรี ศาลอาญาพระโขนง ศาลอาญามีนบุรี หรือศาลจังหวัด ให้อยู่ในดุลพินิจของศาลดังกล่าวที่จะยอมรับพิจารณาคดีใดคดีหนึ่งที่ยื่นฟ้องเช่นนั้นหรือมีคำสั่งโอนคดีไปยังศาลแขวงที่มีเขตอำนาจก็ได้ และไม่ว่ากรณีจะเป็นประการใดหาก ศาลอาญา ศาลอาญากรุงเทพใต้ ศาลอาญาตลิ่งชัน ศาลอาญาธนบุรี ศาลอาญาพระโขนง ศาลอาญามีนบุรี หรือศาลจังหวัด ได้มีคำสั่งรับฟ้องคดีเช่นว่านั้นไว้แล้ว ให้ศาลดังกล่าวพิจารณาพิพากษาคดีนั้นต่อไป วรรคสอง บัญญัติว่า กรณีที่ขณะยื่นฟ้องคดีนั้นเป็นคดีที่อยู่ในอำนาจ ศาลอาญา ศาลอาญากรุงเทพใต้ ศาลอาญาตลิ่งชัน ศาลอาญาธนบุรี ศาลอาญาพระโขนง ศาลอาญามีนบุรี หรือศาลจังหวัดอยู่แล้ว แม้ต่อมาจะมีพฤติการณ์เปลี่ยนแปลงไปทำให้คดีนั้นเป็นคดีที่อยู่ในอำนาจของศาลแขวง ก็ให้ศาลดังกล่าวพิจารณาพิพากษาคดีนั้นต่อไป

(1.2) ศาลจังหวัด เป็นศาลยุติธรรมชั้นต้นที่มีอำนาจพิจารณาพิพากษาคดีทั้งปวง เว้นแต่คดีที่รัฐธรรมนูญหรือกฎหมายบัญญัติให้อยู่ในอำนาจของศาลอื่น มีจำนวน 114 ศาล (6 สาขา) มีรายชื่อศาลจังหวัดในภาค 1 - 9 (สำนักแผนงานและงบประมาณ สำนักงานศาลยุติธรรม ข้อมูล ณ วันที่ 1 ตุลาคม พ.ศ. 2561) มาตรา 18 แก้ไขเพิ่มเติมโดยพระราชบัญญัติแก้ไขเพิ่มเติมพระธรรมนูญศาลยุติธรรม (ฉบับที่ 5) พ.ศ. 2558 ภายใต้บังคับมาตรา 19/1 ศาลจังหวัดมีอำนาจพิจารณาพิพากษาคดีแพ่งและคดีอาญาทั้งปวงที่มิได้อยู่ในอำนาจของศาลยุติธรรมอื่นประกอบด้วย กลุ่มศาลจังหวัดในภาค 1 รวมจำนวน 14 ศาล กลุ่มศาลจังหวัดในภาค 2 รวมจำนวน 10 ศาล กลุ่มศาลจังหวัดในภาค 3 รวมจำนวน 16 ศาลและศาลสาขา 1 ศาล รวมจำนวนทั้งสิ้น 17 ศาล กลุ่มศาลจังหวัดในภาค 4 มีจำนวน 15 ศาล จำนวนศาลสาขา 1 ศาล รวมจำนวนทั้งสิ้น 16 ศาล กลุ่มศาลจังหวัดในภาค 5 มีจำนวน 13 ศาล มีศาลสาขา 3 ศาล รวมจำนวนทั้งสิ้น 16 ศาล กลุ่มศาลจังหวัดในภาค 6 มีจำนวน 13 ศาล ศาลสาขา 1 ศาล รวมจำนวนทั้งสิ้น 14 ศาล กลุ่มศาลจังหวัดในภาค 7 มี รวมจำนวน 10 ศาล กลุ่มศาลจังหวัดในภาค 8 มีจำนวน 14 ศาล กลุ่มศาลจังหวัดในภาค 9 มีจำนวน 9 ศาล

(1.3) ศาลแขวง ศาลแขวงตามพระราชบัญญัติพระธรรมนูญศาลยุติธรรม พ.ศ. 2558 มาตรา 17 บัญญัติว่า ศาลแขวงมีอำนาจพิจารณาพิพากษาคดี และมีอำนาจทำการไต่สวนหรือมีคำสั่งใด ๆ ซึ่งผู้พิพากษาคนเดียวมีอำนาจตามที่กำหนดไว้ในมาตรา 24 และมาตรา 25 วรรคหนึ่ง จำนวน 34 ศาล มีรายชื่อศาลแขวงทั่วราชอาณาจักร จำนวน 34 ศาล

(1.4) ศาลชั้นอุทธรณ์ ตามพระราชบัญญัติพระธรรมนูญศาลยุติธรรม พ.ศ. 2558 มาตรา 21 บัญญัติว่า ศาลอุทธรณ์มีเขตตลอดท้องที่ที่มิได้อยู่ในเขตศาลอุทธรณ์ภาคในกรณีที่มีการยื่นอุทธรณ์คดีต่อศาลอุทธรณ์ และคดีนั้นอยู่นอกเขตของศาลอุทธรณ์ ศาลอุทธรณ์อาจใช้ดุลพินิจยอมรับไว้พิจารณาพิพากษาหรือมีคำสั่งโอนคดีนั้นไปยังศาลอุทธรณ์ภาคที่มีเขตอำนาจ เป็นศาลที่มีอำนาจพิจารณาพิพากษาคดีที่อุทธรณ์คำพิพากษาหรือ คำสั่งของศาลชั้นต้นตามบทบัญญัติแห่งกฎหมายว่าด้วยการอุทธรณ์ รวมทั้งมีอำนาจพิจารณามีคำสั่งอื่น ๆ เช่น มีคำสั่งเกี่ยวกับการขอประกันตัวในคดีอาญา และการขอทุเลาการบังคับคดีในคดีแพ่ง การรพิจารณาของศาลอุทธรณ์มีลักษณะเป็นการตรวจสอบหรือทบทวนในชั้นอุทธรณ์ ตามมาตรา 22 ศาลอุทธรณ์และศาลอุทธรณ์ภาคมีอำนาจพิจารณาพิพากษาบรรดาคดีที่อุทธรณ์คำพิพากษาหรือคำสั่งของศาลชั้นต้น ตามบทบัญญัติแห่งกฎหมายว่าด้วยการอุทธรณ์ และว่าด้วยเขตอำนาจศาล และมีอำนาจดังต่อไปนี้ พิพากษายืนตาม แก้ไข กลับ หรือยกคำพิพากษาของศาลชั้นต้นที่พิพากษาลงโทษประหารชีวิตหรือจำคุกตลอดชีวิต ในเมื่อคดีนั้นได้ส่งขึ้นมายังศาลอุทธรณ์และศาลอุทธรณ์ภาคตามที่บัญญัติไว้ในกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา วินิจฉัยชี้ขาดคำร้องคำขอที่ยื่นต่อศาลอุทธรณ์หรือศาลอุทธรณ์ภาคตามกฎหมาย และวินิจฉัยชี้ขาดคดีที่ศาลอุทธรณ์และศาลอุทธรณ์ภาคมีอำนาจวินิจฉัยได้ตามกฎหมายอื่นรวม 11 ศาล (สำนักแผนงานและงบประมาณ สำนักงานศาลยุติธรรม ข้อมูล ณ วันที่ 1 ตุลาคม พ.ศ. 2561) ประกอบด้วย ศาลอุทธรณ์ (สถานที่ทำการตั้งอยู่ที่ ถนนรัชดา กรุงเทพมหานคร) จำนวน 1 ศาล และ ศาลอุทธรณ์ภาค 1 ถึง ภาค 9 มีจำนวน 9 ศาล มีอำนาจพิจารณาคดีที่อุทธรณ์คำพิพากษาหรือคำสั่งคดีแพ่ง คดีผู้บริโภค คดีสิ่งแวดล้อม คดีอาญา คดีเลือกตั้ง คดียาเสพติด คดีอาญาทุจริต และคดีค้ามนุษย์ และศาลอุทธรณ์คดีชำนัญพิเศษ จำนวน 1 ศาล มีอำนาจพิจารณาคดีที่อุทธรณ์คำพิพากษาหรือคำสั่งคดีทรัพย์สินทางปัญญาและการค้าระหว่างประเทศ คดีภาษีอากร คดีแรงงาน คดีล้มละลาย และคดีเยาวชนและครอบครัว

(1.5) ศาลชั้นฎีกา ตามพระราชบัญญัติให้ใช้พระธรรมนูญศาลยุติธรรม พ.ศ. 2543 มาตรา 23 บัญญัติ ให้ศาลฎีกามีอำนาจพิจารณาพิพากษาคดีที่รัฐธรรมนูญหรือกฎหมายบัญญัติให้เสนอต่อศาลฎีกาได้โดยตรง และคดีที่อุทธรณ์หรือฎีกาคำพิพากษาหรือคำสั่งของศาลชั้นต้น ศาลอุทธรณ์หรือศาลอุทธรณ์ภาคตามที่กฎหมายบัญญัติ เว้นแต่กรณีที่ศาลฎีกาเห็นว่าข้อกฎหมายหรือข้อเท็จจริงที่อุทธรณ์หรือฎีกานั้นจะไม่เป็นสาระอันควรแก่การพิจารณา ศาลฎีกามีอำนาจไม่รับคดี

ไว้พิจารณาพิพากษาได้ ทั้งนี้ ตามระเบียบที่ที่ประชุมใหญ่ศาลฎีกากำหนดโดยประกาศในราชกิจจานุเบกษา แก้ไขเพิ่มเติมโดยพระราชบัญญัติแก้ไขเพิ่มเติมพระธรรมนูญศาลยุติธรรม (ฉบับที่ 3) พ.ศ. 2551 เป็นศาลสูงสุดมีอำนาจพิจารณาพิพากษาคดีที่อุทธรณ์คำพิพากษาหรือคำสั่งของศาลอุทธรณ์ตามบทบัญญัติแห่งกฎหมายว่าด้วยการฎีกา และมีอำนาจวินิจฉัยชี้ขาดคดีที่ศาลฎีกามีอำนาจวินิจฉัยได้ตามกฎหมายเฉพาะ แต่หากคดีใดมีปัญหาสำคัญไม่ว่าจะเป็นปัญหาข้อเท็จหรือปัญหาข้อกฎหมาย ประธานศาลฎีกาเห็นควรให้วินิจฉัยโดยที่ประชุมใหญ่ของศาลฎีกา ประธานศาลฎีกามีอำนาจสั่งให้นำปัญหาดังกล่าวเข้าสู่การวินิจฉัยโดยที่ประชุมใหญ่ของศาลฎีกา ศาลฎีกามีเพียงศาลเดียวตั้งอยู่ในกรุงเทพมหานคร (สำนักแผนงานและงบประมาณ สำนักงานศาลยุติธรรม ข้อมูล ณ วันที่ 1 ตุลาคม พ.ศ. 2561) มีอำนาจพิจารณาพิพากษาคดีที่อุทธรณ์คำพิพากษาหรือคำสั่งของศาลอุทธรณ์ ศาลอุทธรณ์ภาค 1 ถึง ภาค 9 และศาลอุทธรณ์คดีชำนัญพิเศษ รวมพื้นที่เขตอำนาจศาลฎีกาในความรับผิดชอบ 1 ศาล

ระบบศาลยุติธรรมนั้นเพื่อให้การพิจารณาพิพากษาคดีรวดเร็วยิ่งขึ้นและเพื่อคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพของประชาชน มีอำนาจตามที่กำหนดไว้ในพระธรรมนูญศาลยุติธรรม มีสำนักงานศาลยุติธรรม และมีการแบ่งส่วนราชการภายในสำนักงานศาลยุติธรรมให้อำนาจหน้าที่บทบาทภารกิจ ประกอบด้วย สำนักประธานศาลฎีกา สำนักคณะกรรมการบริหารศาลยุติธรรม สำนักคณะกรรมการตุลาการศาลยุติธรรม สำนักคณะกรรมการข้าราชการศาลยุติธรรม กองกลาง กองการเจ้าหน้าที่ กองการต่างประเทศ กองวิทยบริการศาลยุติธรรม กองสารนิเทศและประชาสัมพันธ์ กองออกแบบและก่อสร้าง สถาบันพัฒนาข้าราชการฝ่ายตุลาการศาลยุติธรรม สำนักการคลัง สำนักเทคโนโลยีสารสนเทศ สำนักระงับข้อพิพาท สำนักแผนงานและงบประมาณ สำนักวิชาการศาลยุติธรรม สำนักงานเลขานุการคณะกรรมการวินิจฉัยชี้ขาดอำนาจหน้าที่ระหว่างศาล สำนักศาลยุติธรรมประจำภาค ตามประกาศ ก.บ.ศ. โดยความเห็นชอบของประธานศาลฎีกา สำนักอำนวยการประจำศาล ตามประกาศ ก.บ.ศ. โดยความเห็นชอบของประธานศาลฎีกา สำนักงานประจำศาล ตามประกาศ ก.บ.ศ. โดยความเห็นชอบของประธานศาลฎีกา

(2) สำนักงานศาลยุติธรรม

ตามพระราชบัญญัติระเบียบบริหารราชการศาลยุติธรรม พ.ศ. 2543 กำหนดให้สำนักงานศาลยุติธรรมเป็นส่วนราชการที่มีฐานะเป็นนิติบุคคล มีอำนาจหน้าที่เกี่ยวกับงานธุรการศาลยุติธรรม อาทิ การจัดทำงบประมาณรายจ่ายประจำปี การบริหารการเงิน การพัสดุ การวางแผนเกี่ยวกับบุคลากร การบริหารจัดการอาคารสถานที่ งานทางวิชาการ และงานส่งเสริมงานตุลาการ ซึ่งลักษณะของงานเหล่านี้เป็นไปตามลักษณะของการบริหารองค์กรหรือหน่วยงาน ที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัยนี้ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 173 ที่สำคัญ 5 ประการคือ การ

อำนวยความยุติธรรมการพิจารณาพิพากษาคดี เช่น การไกล่เกลี่ยและระงับข้อพิพาทด้วยวิธีการอื่น การคุ้มครองสิทธิเสรีภาพของประชาชน การสนับสนุนการอำนวยความยุติธรรม การประสานความร่วมมือกับยุทธศาสตร์ชาติด้านข้อพิพาทในเชิงเศรษฐกิจภายใต้บทบัญญัติแห่งกฎหมาย การสนับสนุนและพัฒนาความร่วมมือด้านการยุติธรรมทั้งในและระหว่างประเทศ การให้บริการประชาชนและสังคมเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน

จากการศึกษาวิจัยพบว่า การสนับสนุนงานตุลาการอันเป็นภาระหลักของสำนักงานศาลยุติธรรมให้ดำเนินไปอย่างเป็นระบบ มีประสิทธิภาพ และเป็นการอำนวยความยุติธรรมแก่ประชาชนมีอำนาจหน้าที่เกี่ยวกับงานธุรการของศาลยุติธรรม งานส่งเสริมตุลาการและงานวิชาการเพื่อสนับสนุนและอำนวยความสะดวกแก่ศาลยุติธรรม รวมทั้งเสริมสร้างให้การพิจารณาพิพากษาคดีเป็นไปโดยสะดวก รวดเร็วและมีประสิทธิภาพ โดยแบ่งส่วนราชการภายใน ตามแผนผังโครงสร้างสำนักงานศาลยุติธรรม มีบทบาทภารกิจของสำนักงานศาลยุติธรรม นั้นมีกฎหมายกำหนดนโยบายการบริหารด้านบุคลากร งบประมาณและแผนงานให้เป็นไปตามหลักการสร้างระบบบริหารกิจการบ้านเมืองและสังคมที่ดี (Good Governance) ดำเนินการด้านเลขานุการของคณะกรรมการตุลาการ (ก.ต.) คณะกรรมการบริหารศาลยุติธรรม (ก.บ.ศ.) และคณะกรรมการข้าราชการศาลยุติธรรม (ก.ศ.) สรรหาอัตรากำลังข้าราชการตุลาการและธุรการ พร้อมทั้งพัฒนาศักยภาพและทักษะอย่างเป็นระบบและต่อเนื่อง ส่งเสริมงานวิจัยเพื่อพัฒนากฎหมายและระบบงานของศาลยุติธรรมให้มีประสิทธิภาพและมีประสิทธิผล ติดตามและประเมินผลการปฏิบัติงาน กำหนดตัวชี้วัดประสิทธิผลและมูลค่าผลงานต่อหน่วย (Unit Cost) ประสานงานกับหน่วยงานในกระบวนการยุติธรรมเพื่อคุ้มครองสิทธิมนุษยชนอย่างกว้างขวาง ตามพระราชบัญญัติระเบียบข้าราชการฝ่ายตุลาการศาลยุติธรรม พ.ศ. 2543 ประกาศในราชกิจจานุเบกษา เมื่อวันที่ 18 พฤษภาคม พ.ศ. 2543 และจัดตั้งศูนย์คุ้มครองสิทธิและเสรีภาพในคดีอาญาประจำศาล มีภารกิจให้ความรู้สิทธิทางกฎหมายกับผู้ต้องหา ผู้เสียหายคดีอาญา พยาน และการจัดหาทนายความขอแรงให้จำเลย ซึ่งเป็นการขยายขอบเขตการทำหน้าที่ศูนย์สมานฉันท์จากเดิมที่ให้ความรู้สิทธิทางกฎหมายกับฝ่ายจำเลย

จากการศึกษาของผู้วิจัยเกี่ยวกับ **“ทนายความขอแรง”** ที่ศาลตั้งให้จำเลยในคดีอาญา ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 173 พบว่า รัฐธรรมนูญ แห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 มาตรา 275 บัญญัติให้ศาลยุติธรรมมีหน่วยธุรการของศาลยุติธรรมที่เป็นอิสระ โดยมีเลขาธิการสำนักงานศาลยุติธรรมเป็นผู้บังคับบัญชาขึ้นตรงต่อประธานศาลฎีกา และการแต่งตั้งเลขาธิการสำนักงานศาลยุติธรรม ต้องได้รับความเห็นชอบของคณะกรรมการตุลาการศาลยุติธรรม และให้สำนักงานศาลยุติธรรม มีอิสระในการบริหารงานบุคคล การงบประมาณ และการดำเนินการอื่น

โดยมีเลขาธิการสำนักงานศาลยุติธรรมเป็นผู้บังคับบัญชาขึ้นตรงต่อประธานศาลฎีกา ในมาตรา 272 วรรคหนึ่ง ของรัฐธรรมนูญฉบับดังกล่าวโดยมีพระราชบัญญัติให้ใช้พระธรรมนูญศาลยุติธรรม พ.ศ. 2543 ประกอบ กำหนดให้ศาลยุติธรรมยังคงมีสามชั้นคือ ศาลชั้นต้น ศาลอุทธรณ์ และศาลฎีกา และการกำกับดูแลของสำนักคณะกรรมการบริหารศาลยุติธรรม

สำนักงานคณะกรรมการบริหารศาลยุติธรรมได้ออกระเบียบคณะกรรมการบริหารศาลยุติธรรมและหน่วยงานในสังกัดสำนักงานศาลยุติธรรมเพื่อใช้ในการปฏิบัติการจ่ายเงินรางวัลและค่าใช้จ่ายแก่ทนายความที่ศาลตั้งให้ผู้ต้องหาหรือจำเลยตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 173 พ.ศ. 2548 และที่แก้ไขเพิ่มเติม คำแนะนำของประธานศาลฎีกาเกี่ยวกับขั้นตอนการเบิกจ่าย แนวปฏิบัติสำนักงานศาลยุติธรรมเกี่ยวกับการเบิกจ่ายเงินรางวัล และค่าใช้จ่ายทนายความที่ศาลตั้ง แนวปฏิบัติตามระเบียบเงินรางวัลทนายความ ปี พ.ศ. 2555 โดยมีรายละเอียดดังนี้

ระเบียบคณะกรรมการบริหารศาลยุติธรรมว่าด้วยการจ่ายเงินรางวัลและค่าใช้จ่ายแก่ทนายความที่ศาลตั้งให้ผู้ต้องหาหรือจำเลย ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 173 พ.ศ. 2548 โดยที่เป็นการสมควรให้มีระเบียบว่าด้วยการจ่ายเงินรางวัลและค่าใช้จ่ายแก่ทนายความที่ศาลตั้งให้ผู้ต้องหาหรือจำเลยในคดีอาญาอาศัยอำนาจตามความในมาตรา 173 วรรคสาม แห่งประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาซึ่งแก้ไขเพิ่มเติมโดยพระราชบัญญัติแก้ไขเพิ่มเติมประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา (ฉบับที่ 22) พ.ศ. 2547 คณะกรรมการบริหารศาลยุติธรรมโดยความเห็นชอบจากกระทรวงการคลังจึงว่างระเบียบไว้ดังต่อไปนี้

ข้อ 1. ระเบียบนี้เรียกว่า “ระเบียบคณะกรรมการบริหารศาลยุติธรรม ว่าด้วยการจ่ายเงินรางวัลและค่าใช้จ่ายแก่ทนายความที่ศาลตั้งให้ผู้ต้องหาหรือจำเลย ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 173 พ.ศ. 2548”

ข้อ 2. ระเบียบนี้ให้ใช้บังคับตั้งแต่วันที่ 24 มีนาคม พ.ศ. 2548 เป็นต้นไป

ข้อ 3. ให้ยกเลิกระเบียบกระทรวงยุติธรรม ว่าด้วยการจ่ายเงินรางวัลและค่าใช้จ่ายแก่ทนายความที่ศาลตั้งให้ผู้ต้องหาหรือจำเลย ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความ พ.ศ. 2539

บรรดาระเบียบ ข้อบังคับ หรือคำสั่งอื่นใดในส่วนที่กำหนดไว้ในระเบียบนี้ หรือซึ่งขัดหรือแย้งกับระเบียบนี้ ให้ใช้ระเบียบนี้แทน

ข้อ 4. อัตราเงินรางวัลทนายความที่ศาลตั้งให้ผู้ต้องหาหรือจำเลยตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 173 ให้เป็นไปตามอัตราที่กำหนดไว้ในข้อ 7 และตารางท้ายระเบียบนี้ (ข้อ 4 แก้ไขเพิ่มเติมโดยระเบียบคณะกรรมการบริหารศาลยุติธรรม ว่าด้วยการจ่ายเงินรางวัลและค่าใช้จ่ายแก่ทนายความที่ศาลตั้งให้ผู้ต้องหาหรือจำเลย ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 173 (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2550)

ข้อ 5. ให้ศาลชั้นต้นเป็นผู้กำหนดเงินรางวัลให้ทนายความโดยพิจารณาตามความยากง่ายของลักษณะคดี กับเทียบดูเวลาและงานที่ทนายความได้ปฏิบัติในการว่าคดีเรื่องนั้น ๆ โดยให้คำนึงถึงความเอาใจใสในการดำเนินคดีและค่าใช้จ่ายที่ทนายความได้เสียไปประกอบด้วย (ข้อ 5 แก้ไขเพิ่มเติมโดยระเบียบคณะกรรมการบริหารศาลยุติธรรม ว่าด้วยการจ่ายเงินรางวัลและค่าใช้จ่ายแก่ทนายความที่ศาลตั้งให้ผู้ต้องหาหรือจำเลย ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 173 (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2550

ข้อ 6. การสั่งจ่ายเงินรางวัลให้ดำเนินการดังนี้(ข้อ 6) แก้ไขเพิ่มเติมโดยระเบียบคณะกรรมการบริหารศาลยุติธรรม ว่าด้วยการจ่ายเงินรางวัลและค่าใช้จ่ายแก่ทนายความที่ศาลตั้งให้ผู้ต้องหาหรือจำเลย ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 173 (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2550

(1) ในกรณีที่มีการวินิจฉัยชี้ขาดคดีให้สั่งจ่ายเมื่อศาลชั้นต้นมีคำพิพากษาหรือมีคำสั่งแล้ว

(2) ในกรณีอื่นที่นอกจากที่กำหนดไว้ใน (1) ให้สั่งจ่ายเงินรางวัลเมื่อทนายความได้ปฏิบัติหน้าที่เสร็จสิ้นแล้ว

ถ้าศาลชั้นต้นกำหนดให้มีการตรวจพยานหลักฐานในคดีใดก่อนสืบพยาน ให้ศาลมีอำนาจสั่งจ่ายเงินรางวัลบางส่วนให้แก่ทนายความตามที่เห็นสมควรหลังจากการตรวจพยานหลักฐานเสร็จสิ้นแล้วก็ได้ แต่ต้องไม่เกินร้อยละยี่สิบห้าของอัตราขั้นต่ำที่กำหนดไว้สำหรับคดีนั้น ในกรณีที่มีการดำเนินคดีในชั้นอุทธรณ์หรือฎีกา หากเงินรางวัลที่ศาลสั่งจ่ายให้ทนายความไปแล้วมีจำนวนยังไม่ถึงอัตราขั้นสูงที่กำหนดไว้สำหรับประเภทคดีนั้น ให้ศาลชั้นต้นมีอำนาจสั่งจ่ายเงินรางวัลเพิ่มเติมสำหรับการดำเนินคดีในชั้นอุทธรณ์หรือฎีกาให้ทนายความได้ตามที่เห็นสมควรเมื่อศาลอุทธรณ์ศาลอุทธรณ์ภาค หรือศาลฎีกามีคำพิพากษาหรือคำสั่งแล้วแต่ทั้งนี้เงินรางวัลทั้งหมดที่ทนายความจะได้รับต้องมีจำนวนไม่เกินอัตราขั้นสูงที่กำหนดไว้สำหรับประเภทคดีนั้น

ข้อ 7 ในคดีที่จำเลยให้การรับสารภาพหรือคดีเสร็จไปโดยศาลชั้นต้นไม่ได้พิพากษา เช่น คดีที่รโจทก์ถอนฟ้อง หรือยอมความกันโดยถูกต้องตามกฎหมาย หรือจำเลยถึงแก่ความตาย เป็นต้น หรือในกรณีที่มีการสืบพยานไว้ก่อนฟ้องคดีต่อศาล หรือไต่สวน ชันสูตรพลิกศพ หรือในคดีที่ทนายความปฏิบัติหน้าที่ได้เพียงบางส่วน โดยไม่ได้เป็นความผิดของทนายความผู้นั้น และศาลเห็นว่า มีเหตุพิเศษที่ทนายความผู้นั้นควรได้รับเงินรางวัลให้ศาลมีอำนาจสั่งจ่ายเงินรางวัลให้แก่ทนายความได้ตามที่เห็นสมควร แต่ต้องไม่เกิน 10,000 บาท (ข้อ 7 แก้ไขเพิ่มเติมโดยระเบียบคณะกรรมการบริหารศาลยุติธรรม ว่าด้วยการจ่ายเงินรางวัลและค่าใช้จ่ายแก่ทนายความที่ศาลตั้งให้ผู้ต้องหาหรือจำเลย ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 173 (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2550)

ข้อ 8 ค่าใช้จ่ายทนายความที่ศาลตั้งให้ผู้ต้องหาหรือจำเลยตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 173 ในกรณีที่มีการส่งประเด็นไปสืบที่ศาลอื่น ให้เป็นไปตามพระราชกฤษฎีกาค่าใช้จ่ายในการเดินทางไปราชการ พ.ศ. 2526 และที่แก้ไขเพิ่มเติม โดยเทียบตำแหน่งทนายความที่ศาลตั้งให้แก่ผู้ต้องหาหรือจำเลยกับตำแหน่งราชการพลเรือนเพื่อสิทธิ์ในการเบิกจ่าย ดังนี้ ผู้เป็นทนายความมาแล้วยังไม่ถึง 5 ปี เทียบเท่ากับตำแหน่งข้าราชการพลเรือน ระดับ 5 ผู้เป็นทนายความมาแล้วตั้งแต่ 5 ปี แต่ไม่ถึง 10 ปี เทียบเท่ากับตำแหน่งข้าราชการพลเรือน ระดับ 6 ผู้เป็นทนายความมาแล้วตั้งแต่ 10 ปี แต่ไม่ถึง 15 ปี เทียบเท่ากับตำแหน่งข้าราชการพลเรือน ระดับ 8 ผู้เป็นทนายความมาแล้วตั้งแต่ 15 ปีขึ้นไป เทียบเท่ากับตำแหน่งข้าราชการพลเรือน ระดับ 9

ข้อ 9 ทนายความมีสิทธิเบิกค่าใช้จ่ายตามข้อ8 เมื่อปฏิบัติหน้าที่ในคดีนั้น ๆ แล้วเสร็จในแต่ละครั้ง และให้ศาลชั้นต้นเป็นผู้มีอำนาจอนุมัติในการเบิกจ่าย

ข้อ10 ให้ศาลชั้นต้นที่มีอำนาจพิจารณาพิพากษาคดีอาญายกเว้นศาลเยาวชนและครอบครัวจัดทำบัญชีรายชื่อทนายความซึ่งได้แจ้งความประสงค์ต่อศาลว่าจะรับเป็นทนายความตามมาตรา 173 แห่งประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา โดยให้มีข้อมูลเกี่ยวกับสถานที่ติดต่อ รวมทั้งประสบการณ์หรือระยะเวลาการทำงานของทนายความนั้นตามสมควรในการพิจารณาตั้งทนายความให้ผู้ต้องหาหรือจำเลย ศาลพึงคำนึงถึงความยากง่ายของคดีและประสบการณ์ของทนายความประกอบด้วย แต่ถ้าได้มีการจัดทนายความให้แล้วในชั้นสอบสวนและทนายความนั้นเป็นผู้มีชื่ออยู่ในบัญชีรายชื่อตามวรรคหนึ่ง เมื่อผู้ต้องหาหรือจำเลยร้องขอต่อศาลศาลอาจมีอำนาจสั่งตั้งทนายความผู้นั้นเป็นทนายความต่อไปในชั้นพิจารณาก็ได้

ทนายความที่ได้รับแต่งตั้งตามวรรคสองจะต้องไม่เรียกเอาผลประโยชน์ตอบแทนจากผู้ต้องหาหรือจำเลย หรือกระทำการอย่างหนึ่งอย่างใดที่ไม่เหมาะสมอันเป็นการขัดต่อการปฏิบัติหน้าที่ในการให้ความช่วยเหลือทางคดีแก่ผู้ต้องหาหรือจำเลย

ข้อ 11. ระเบียบนี้ไม่ใช้บังคับแก่คดีอาญาที่ศาลตั้งทนายความให้ผู้ต้องหาหรือจำเลยตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 173 ซึ่งถึงที่สุดหรือยังไม่ถึงที่สุด แต่ถ้าศาลไม่มีคำสั่งให้จ่ายเงินรางวัลก่อนวันที่ระเบียบนี้ใช้บังคับ และให้ใช้ระเบียบ ข้อบังคับ หรือคำสั่งที่ใช้บังคับอยู่ในวันที่คดีนั้นถึงที่สุดหรือวันที่ศาลมีคำสั่งให้จ่ายเงินรางวัล แล้วแต่กรณีบังคับแก่คดีดังกล่าว

ข้อ 12. ให้เลขาธิการสำนักงานศาลยุติธรรมรักษาการตามระเบียบนี้ (ประกาศ ณ วันที่ 15 มิถุนายน พ.ศ. 2548 โดย ประธานกรรมการบริหารศาลยุติธรรม)

ตารางอัตราเงินรางวัลทนายความที่ศาลตั้งให้แก่ผู้ต้องหาหรือจำเลย ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 173 แก้ไขเพิ่มเติมโดยระเบียบคณะกรรมการบริหารศาลยุติธรรม

ว่าด้วยการจ่ายเงินรางวัลและค่าใช้จ่ายแก่ทนายความที่ศาลตั้งให้ผู้ต้องหาหรือจำเลย ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาตวามอาญา มาตรา 173 (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2550 (รวมระเบียบสำนักงานคณะกรรมการบริหารศาลยุติธรรม, 2561, หน้า 37-38) อัตราเงินรางวัลตามจำนวนที่ศาลเห็นสมควรระหว่างอัตราขั้นต่ำและขั้นสูง ซึ่งคดีประเภทที่ 1 คือคดีที่มีอัตราโทษประหารชีวิตอัตราขั้นต่ำเรื่องละ 8,000 บาท อัตราขั้นสูงเรื่องละ 50,000 บาท คดีประเภท 2 คือ คดีที่มีอัตราโทษจำคุกอย่างสูงตั้งแต่สิบปีขึ้นไปแต่ไม่ถึงประหารชีวิตอัตราขั้นต่ำเรื่องละ 6,000 บาท อัตราขั้นสูงเรื่องละ 40,000 บาท คดีประเภท 3 คือ คดีอื่นนอกจากคดีในประเภทที่ 1 หรือประเภทที่ 2 อัตราขั้นต่ำเรื่องละ 4,000 บาท อัตราขั้นสูงเรื่องละ 50,000 บาท

จากการทบทวนวรรณ กฎหมาย ประกาศ ระเบียบ ข้อบังคับ อำนาจหน้าที่สำนักงานปลัดกระทรวงยุติธรรม กรมคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพ สำนักกิจการยุติธรรม ซึ่งเป็นองค์กรและหน่วยงานในสังกัดกระทรวงยุติธรรม ที่ให้ความช่วยเหลือประชาชนในคดีอาญาที่เกี่ยวข้องกับทนายความอาสาของงานวิจัยนี้ ทั้ง 3 องค์กร เพื่อจะได้นำไปสู่การวิเคราะห์รูปแบบทนายความสาธารณะในคดีอาญาต่อไป

4. กฎหมายและรูปแบบให้ความช่วยเหลือประชาชนของทนายความอาสา ทนายความขอแรงของไทย

ในรัชสมัยกรุงศรีอยุธยา ทนายความเริ่มมีบทบาทตามบทพระอัยการลักษณะรับฟ้องมาตรา 20 ซึ่งบัญญัติ “ให้มีการแต่งทนายต่างตัวแก้ในอาญา” (สุจิต ถาวรสุข, 2513, หน้า 203-204) เป็นต้นมา ตามสิทธิและหน้าที่ตามกฎหมาย ซึ่งรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยได้ให้ความสำคัญในเรื่องดังกล่าว (หยุด แสงอุทัย, 2531, หน้า 15) ให้ความหมายของรัฐธรรมนูญ หมายถึง กฎระเบียบแห่งอำนาจสูงสุดในรัฐและความสัมพันธ์ระหว่างเจ้าของอำนาจ ผู้ใช้อำนาจสูงสุดการแบ่งอำนาจและใช้ชื่อว่า “รัฐธรรมนูญ” หรือ กฎหมาย จากข้อบัญญัติรัฐธรรมนูญและกฎหมายบัญญัติบทบาทของทนายความตามกฎหมายของไทยเริ่มมีโอกาสจะเข้าไปให้คำปรึกษาผู้ต้องหาในชั้นสอบสวนเท่านั้น (มารุต บุญนาค, 2548, หน้า 16-17) ตามบทบัญญัติรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2649 ฉบับที่ 5 รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2511 ฉบับที่ 8 และรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2517 แต่ไม่มีสิทธิที่จะให้ทนายความนั่งฟังการให้การ ต่อมาในปี พ.ศ. 2524 ถึง พ.ศ. 2527 รัฐมนตรีว่าการกระทรวงยุติธรรมได้เสนอแก้ไขเพิ่มเติมมาตรา 7 ทวิ ของประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาดังปรากฏอยู่ในปัจจุบันนี้ ซึ่งให้สิทธิผู้ต้องขังหรือผู้ต้องหาที่จะปรึกษาทนายความได้เป็นการเฉพาะตัว ต่อมารัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 (สุพจน์ สุโรจน และคณะ, 2559, หน้า 15) เริ่มมีบทบัญญัติที่สะท้อนถึงการนำทฤษฎีกระบวนการ

นิติธรรม โดยตระหนักว่าประชาชนคนไทยยังมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการดำเนินกระบวนการพิจารณาคดีที่มีข้อจำกัด หากปล่อยให้ผู้ต้องหาหรือจำเลยต่อสู้คดีดดยลำพังจะเป็นฝ่ายเสียเปรียบในการดำเนินคดี ผลของคดีจะกระทบสิทธิเสรีภาพชีวิตร่างกายของประชาชน รัฐธรรมนูบัญญัติให้ทนายความต้องประกอบวิชาชีพต้องอาศัยศาสตร์และศิลป์ในการดำเนินคดีในศาลเข้ามาคุ้มครองสิทธิและช่วยเหลือผู้ต้องหาหรือจำเลยในคดีอาญา จึงบัญญัติไว้ในมาตรา 239 วรรคสาม บุคคลผู้ถูกควบคุม คุมขัง หรือจำคุก ย่อมมีสิทธิพบและปรึกษาทนายความเป็นการเฉพาะตัว มาตรา 241 วรรคสอง ว่าในชั้นสอบสวนผู้ต้องหามีสิทธิให้ทนายความหรือผู้ที่ตนไว้วางใจเข้าฟังการสอบปากคำของตนได้ ประกอบกับบทบัญญัติของประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 134/4 ซึ่งได้แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2547 ได้บัญญัติว่า ในการถามคำให้การของผู้ต้องหาให้พนักงานสอบสวนแจ้งให้ผู้ต้องหาทราบว่า ผู้ต้องหามีสิทธิให้ทนายความหรือผู้ซึ่งตนไว้วางใจเข้าฟังการสอบสวนได้ นอกจากนี้ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 83 วรรคสองบัญญัติให้เจ้าพนักงานซึ่งเป็นผู้จับกุม ต้องแจ้งสิทธิให้ผู้ถูกจับกุมทราบ และมาตรา 242 ผู้ต้องหาหรือจำเลยในคดีอาญาย่อมมีสิทธิได้รับความช่วยเหลือจากรัฐด้วยการจัดหาทนายความให้ตามที่กฎหมายบัญญัติในกรณีที่ผู้ถูกควบคุมหรือคุมขังไม่อาจหาทนายความได้ รัฐต้องให้ความช่วยเหลือโดยจัดหาทนายความให้โดยเร็ว

การจัดหาทนายความให้ตามที่กฎหมายบัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 ได้บัญญัติไว้ในมาตรา 40 บุคคลย่อมมีสิทธิในกระบวนการยุติธรรม สิทธิเข้าถึงกระบวนการยุติธรรมได้โดยง่าย สะดวก รวดเร็ว และทั่วถึง สิทธิพื้นฐานในกระบวนพิจารณาซึ่งอย่างน้อยต้องมีหลักประกันขั้นพื้นฐานเรื่อง การได้รับการพิจารณาโดยเปิดเผย การได้รับทราบข้อเท็จจริงและตรวจเอกสารอย่างเพียงพอ การเสนอข้อเท็จจริง ข้อโต้แย้ง และพยานหลักฐานของตน การคัดค้านผู้พิพากษาหรือตุลาการ การได้รับการพิจารณาโดยผู้พิพากษาหรือตุลาการที่นั่งพิจารณาคดีครบองค์คณะ และการได้รับทราบเหตุผลประกอบคำวินิจฉัย คำพิพากษา หรือคำสั่ง บุคคลย่อมมีสิทธิที่จะให้คดีของตนได้รับการพิจารณาอย่างถูกต้อง รวดเร็ว และเป็นธรรม ผู้เสียหาย ผู้ต้องหา โจทก์ จำเลย คู่กรณี ผู้มีส่วนได้เสีย หรือพยานในคดีมีสิทธิได้รับการปฏิบัติที่เหมาะสมในการดำเนินการตามกระบวนการยุติธรรม รวมทั้งสิทธิในการได้รับการสอบสวนอย่างถูกต้อง รวดเร็ว เป็นธรรม และการไม่ให้ถ้อยคำเป็นปฏิปักษ์ต่อตนเอง ผู้เสียหาย ผู้ต้องหา จำเลย และพยานในคดีอาญา มีสิทธิได้รับความคุ้มครอง และความช่วยเหลือที่จำเป็นและเหมาะสมจากรัฐ ส่วนค่าตอบแทน ค่าทดแทน และค่าใช้จ่ายที่จำเป็น ให้เป็นไปตามที่กฎหมายบัญญัติ ในคดีอาญาผู้ต้องหาหรือจำเลยมีสิทธิได้รับการสอบสวนหรือการพิจารณาคดีที่ถูกต้องรวดเร็ว และเป็นธรรม โอกาสในการต่อสู้คดีอย่างเพียงพอ การตรวจสอบหรือได้รับทราบพยานหลักฐานตามสมควร

การได้รับความช่วยเหลือในทางคดีจากทนายความ และการได้รับการปล่อยตัวชั่วคราว (พิชัย นิลทองคำ, 2550, หน้า 31-32)

4.1 รูปแบบการให้ความช่วยเหลือและกฎหมายที่เกี่ยวกับทนายความอาสา

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 กำหนดหลักประกันสิทธิของผู้ต้องหาหรือจำเลยในคดีอาญาที่จะได้รับความช่วยเหลือจากรัฐด้วยการจัดหาทนายความตามที่กฎหมายกำหนด หากผู้ถูกควบคุมตัวหรือผู้คุมขังไม่สามารถหาทนายความได้ รัฐต้องให้ความช่วยเหลือโดยจัดหาทนายความให้โดยเร็ว ปัจจุบันการให้ความช่วยเหลือจากรัฐด้วยการจัดหาทนายความ มีกฎหมายกำหนดไว้ในประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 34/1 มาตรา 165/1 และมาตรา 173

1) รูปแบบทนายความอาสาสำนักกองทุนยุติธรรมสำนักงานปลัดกระทรวงยุติธรรม กระทรวงยุติธรรม

กองทุนยุติธรรม เป็นกองทุนที่รัฐบาลจัดตั้งขึ้นตามพระราชบัญญัติงบประมาณรายจ่ายประจำปีงบประมาณ พ.ศ. 2549 และระเบียบกระทรวงยุติธรรมว่าด้วยกองทุนยุติธรรม พ.ศ. 2549 เพื่อให้ประชาชนที่ยากไร้และเดือดร้อนได้รับความช่วยเหลือทางกฎหมาย สามารถเข้าถึงความยุติธรรมได้อย่างทั่วถึง เสมอภาคและเป็นธรรม เพื่อลดความเหลื่อมล้ำในการเข้าถึงกระบวนการยุติธรรมที่เกิดขึ้นในสังคมไทย มีบทบาทหน้าที่ช่วยเหลือประชาชนในการเข้าถึงความยุติธรรม เช่น ให้การช่วยเหลือด้านค่าทนายความ ค่าขึ้นศาล รวมทั้งค่าใช้จ่ายอื่น ๆ ของผู้ยากไร้ (ปกป้อง ศรีสนิท, 2555, หน้า 19) ซึ่งปัจจุบันมีหน่วยงานที่ให้ความช่วยเหลือทางกฎหมายแก่ประชาชนหลายหน่วยงาน แต่กองทุนยุติธรรมเป็นเพียงหน่วยงานเดียวที่ให้การสนับสนุนเงินหรือค่าใช้จ่ายในการดำเนินคดีให้กับประชาชน และได้มีการประกาศใช้พระราชบัญญัติกองทุนยุติธรรม พ.ศ. 2558 เพื่อให้กองทุนได้มีฐานะเป็นนิติบุคคล สามารถช่วยเหลือประชาชนในการดำเนินคดีโดยมีสำนักงานกองทุนยุติธรรม และสำนักงานกองทุนยุติธรรมจังหวัดดำเนินการให้ความคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพของประชาชนได้อย่างทั่วถึง ซึ่งทนายความสำนักกองทุนยุติธรรม สำนักปลัดกระทรวงยุติธรรม ต้องได้รับการคัดเลือกและการแต่งตั้งตามบทบัญญัติพระแห่งพระราชบัญญัติกองทุนยุติธรรม พ.ศ. 2558 ประกอบระเบียบคณะกรรมการกองทุนยุติธรรมว่าด้วยหลักเกณฑ์ วิธีการและเงื่อนไขในการช่วยเหลือประชาชนในการดำเนินคดี พ.ศ. 2559 อาศัยอำนาจตามข้อ 31 แห่งระเบียบคณะกรรมการกองทุนยุติธรรมว่าด้วยหลักเกณฑ์ วิธีการ และเงื่อนไขในการช่วยเหลือประชาชนในการดำเนินคดี พ.ศ. 2559 และทนายความสำนักกองทุนยุติธรรมมีคุณสมบัติและไม่มีลักษณะต้องห้ามตามระเบียบคณะกรรมการกองทุนยุติธรรมว่าด้วยหลักเกณฑ์ วิธีการ และเงื่อนไขในการช่วยเหลือประชาชนในการดำเนินคดี พ.ศ. 2559 ข้อ 32 และต้องปฏิบัติตามระเบียบที่กำนด ข้อ 35 ถึง 37

ซึ่งหากภายหลังการตรวจสอบพบการขาดคุณสมบัติและมีลักษณะต้องห้าม ทนายความตามบัญชีรายชื่อทนายควมกองทุนยุติธรรมจะพ้นจากสภาพการเป็นทนายความตามข้อ 40 ที่ได้กำหนดไว้

2) รูปแบบปรึกษากฎหมาย และทนายความอาสาคลินิกยุติธรรม กรมคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพ กระทรวงยุติธรรม

ปรึกษากฎหมายคลินิกยุติธรรม ตามบทบัญญัติมาตรา 134/1 แห่งประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญากำหนดให้เจ้าหน้าที่ของรัฐในการจัดหาทนายความให้แก่ผู้ต้องหาในการสอบสวนคดีอาญาโดยให้พนักงานสอบสวนปฏิบัติตามหลักเกณฑ์ วิธีการ และเงื่อนไข ที่กำหนดในกฎกระทรวง และให้ทนายความที่รัฐจัดหาให้ได้รับเงินรางวัลและค่าใช้จ่ายตามระเบียบที่กระทรวงยุติธรรมกำหนดด้วยเจตนารมณ์ที่จะให้ความช่วยเหลือประชาชนทางกฎหมายโดยการให้มีทนายความเพื่อให้เป็นที่ปรึกษาให้คำแนะนำและช่วยเหลือทางกฎหมายตลอดระยะเวลาการสอบสวนและให้ทนายความมีสิทธิได้รับเงินรางวัลและค่าตอบแทนในการปฏิบัติหน้าที่ ในการนี้กระทรวงยุติธรรมจึงได้ดำเนินการออกกฎกระทรวงกำหนดหลักเกณฑ์ วิธีการ และเงื่อนไขที่พนักงานสอบสวนต้องปฏิบัติในการจัดหาทนายความให้แก่ผู้ต้องหาในคดีอาญา พ.ศ. 2549 และระเบียบกระทรวงยุติธรรมว่าด้วยการจ่ายเงินรางวัลและค่าใช้จ่ายแก่ทนายความที่รัฐจัดหาให้แก่ผู้ต้องหาในคดีอาญา พ.ศ. 2550 เพื่อรองรับบทบัญญัติดังกล่าวผู้ต้องหามีสิทธิได้รับการจัดหาทนายความได้ ในคดีที่ผู้ต้อหามีอัตราโทษประหารชีวิตและไม่มีทนายความ คดีที่ผู้ต้องหาที่มีอายุไม่เกินสิบแปดปี ในวันที่พนักงานสอบสวนแจ้งข้อหาและไม่มีทนายความ และคดีที่ผู้ต้องหามีอัตราโทษจำคุก ไม่มีทนายความและต้องการให้รัฐจัดหาทนายความให้ซึ่งกระบวนการส่งเสริมสิทธิแก่ผู้ต้องหาในการสอบสวนคดีอาญาเมื่อผู้ต้องหาถูกจับกุม มีขั้นตอน คือ พนักงานสอบสวนแจ้งสิทธิและจัดหาทนายความให้แก่ผู้ต้องหาจากรายชื่อทนายความที่มี อยู่ในเขตท้องที่นั้น ทนายความปฏิบัติหน้าที่และยื่นคำขอรับเงินรางวัลและค่าใช้จ่าย และผู้แทนกระทรวงยุติธรรมพิจารณาเบิกจ่ายรางวัลและค่าใช้จ่ายแก่ทนายความ

จากขั้นตอนการจัดหาทนายความที่กล่าวมาแล้วนั้นทนายความมีหน้าที่ให้คำปรึกษาด้านกฎหมาย เข้าร่วมการสอบปากคำ ยื่นขอประกันตัวผู้ต้องหา รวบรวมพยานหลักฐานที่เกี่ยวข้องกับคดี ว่าต่างแก้ให้แก่ผู้ต้องหาในขั้นสอบสวน ซึ่งมีสิทธิที่จะปฏิเสธไม่รับทนายความที่พนักงานสอบสวนจัดหาให้ เมื่อพนักงานสอบสวนจัดหาทนยความให้แล้ว ถ้ามีเหตุอันสมควรใดที่เห็นว่าทนายความที่จัดหาให้อาจไม่สามารถปฏิบัติหน้าที่ทนายความได้อย่างเต็มความสามารถ ผู้ต้องหามีสิทธิที่จะไม่รับทนายความที่พนักงานสอบสวนจัดหาได้ โดยเหตุอันสมควรในการปฏิเสธไม่รับทนายความ ทนายความมีผลประโยชน์ได้เสียเกี่ยวข้องอยู่ในคดีทนายความเป็นญาติเกี่ยวข้องกับคู่ความอีกฝ่ายหนึ่ง

3) รูปแบบทนายความอาสาประจำศาล ทนายความอาสาประจำ โรงพัก ทนายความอาสาประจำสำนักงานช่วยเหลือประชาชน ทางกฎหมาย สภาทนายความในพระบรมราชูปถัมภ์

รูปแบบการช่วยเหลือประชาชนทางกฎหมายของสภาทนายความในปัจจุบันได้มีคำสั่งแต่งตั้งประธานสภาทนายความจังหวัด กรรมการสภาทนายความประจำภาคและประจำจังหวัดโดยมีแนวนโยบายบริหาร (เสงี่ยม บุญจันทร์, 2552, หน้า 38-39) ตามระเบียบสภาทนายความว่าด้วยการปฏิบัติงานสภาทนายความเพื่อการบริการตามโครงสร้างบริหารงานของคณะกรรมการและเจ้าหน้าที่ระดับหัวหน้างานโดยคณะกรรมการสภาทนายความได้อนุมัติงบประมาณการพัฒนาบุคลากรและวิชาการ และอนุมัติให้มีการจัดสัมนาทางวิชาการแก่บุคลากรในการปฏิบัติหน้าที่ให้ความช่วยเหลือทางกฎหมาย ในปี พ.ศ. 2547 โครงการทนายความอาสาประจำส่วนราชการ ทนายความอาสาให้คำปรึกษา ทนายความอาสาโครงการช่วยเหลือฝ่ายคดี ทนายความอาสาสิทธิมนุษยชน ทนายความอาสาพิทักษ์สิ่งแวดล้อม ทนายความอาสาคดีปกครองในส่วนกลางกรุงเทพมหานคร การให้ความช่วยเหลือดังกล่าวจากทนายความอาสาต้องได้รับการพิจารณาอนุมัติจากคณะกรรมการเพื่อเห็นชอบและดำเนินการให้ความช่วยเหลือ ซึ่งมีโครงการพัฒนาบุคลากรและวิชาการ โดยพิจารณาตามความจำเป็นและสถิติความต้องการของประชาชน การอบรมหลักสูตรเทคนิคการบริหารจัดการสำนักงานเพื่อช่วยเหลือประชาชนทางกฎหมาย ตามวัตถุประสงค์แห่งพระราชบัญญัติทนายความ พ.ศ. 2528 เพื่อส่งเสริมการศึกษา การประกอบวิชาชีพทนายความ และการจัดหาทนายความให้ความช่วยเหลือประชาชนผู้ยากไร้หรือผู้ด้อยโอกาสตามที่รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 มาตรา 68 ในการการเข้าถึงความยุติธรรม

ปัจจุบันรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 มาตรา 65 กำหนดให้รัฐพึงจัดให้มียุทธศาสตร์ชาติ เป็นเป้าหมายการพัฒนาอย่างยั่งยืน ตามพระราชบัญญัติการจัดทำยุทธศาสตร์ชาติ พ.ศ. 2560 มีผลบังคับใช้เมื่อวันที่ 1 สิงหาคม 2560 และ (เอกสารประกอบการอบรม โครงการปฏิรูปทนายความอาสาทนายความขอแรง และที่ปรึกษากฎหมายเด็กและเยาวชน ประจำปีงบประมาณ, 2562, หน้า 47) ได้มีการจัดทำร่างยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี พ.ศ. 2561 ถึง พ.ศ. 2580 ส่วนที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัยนี้ประกอบด้วย ยุทธศาสตร์ชาติด้านการสร้างโอกาสและความเสมอภาคทางสังคม จากปัญหาความเหลื่อมล้ำและการสร้างความเป็นธรรม (เอกสารประกอบการอบรม โครงการปฏิรูปทนายความอาสาทนายความขอแรง และที่ปรึกษากฎหมายเด็กและเยาวชน ประจำปีงบประมาณ, 2562, หน้า 67) ยุทธศาสตร์ชาติด้านการปรับสมดุลและพัฒนาระบบการบริหารจัดการภาครัฐ (จดหมายข่าว สภาทนายความ ปีที่ 7 ฉบับที่ 1 เดือนมาราคม, 2562, หน้า 3-4) จากบทบาทของทนายความในการให้การคุ้มครองและอำนายความยุติธรรมแก่ผู้ต้องหาในชั้นจับกุม สอบสวนและชั้นพิจารณา ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา ในชั้นจับกุม มาตรา 71/1 มาตรา 83

มาตรา 84 วรรคหนึ่งและมาตรา 84 วรรคสี่ ในชั้นสอบสวน มาตรา 134/1 มาตรา 134/3 มาตรา 134/4 และมาตรา 135 ในชั้นพิจารณา มาตรา 173 มาตรา 176

จากการปฏิรูปทนายความอาสาทนายความขอแรง คณะรัฐมนตรีเห็นชอบแผนการปฏิรูปประเทศที่มีความจำเป็นเร่งด่วน (Quick Win) ตามที่กระทรวงยุติธรรมเสนอวัตถุประสงค์เพื่อให้ผู้ต้องหา ผู้เสียหาย และประชาชนทั่วไปเข้าถึงความยุติธรรมได้อย่างรวดเร็วประหยัดค่าใช้จ่ายลดปริมาณคดีขึ้นสู่ศาล รวมถึงลดความเหลื่อมล้ำทางสังคม โดยเป้าหมายมีผู้ต้องหา ผู้เสียหาย และประชาชนทั่วไปที่มาขอรับคำปรึกษาด้านกฎหมาย 250,000 คน ซึ่งมีแผนดำเนินโครงการ คือ จัดอบรมทนายความอาสา และจัดทนายความอาสาประจำสถานีตำรวจ 150 สถานี โดยจะนำร่องเป็นระยะเวลา 6 เดือนในช่วงเดือนเมษายน ถึง เดือนกันยายน 2562 แบ่งเป็นสถานีตำรวจที่มีจำนวนคดีเกินกว่า 1,000 คดีต่อปี 100 สถานี ให้บริการคำปรึกษาตั้งแต่ 08.30-16.30 นาฬิกา สถานีตำรวจที่มีจำนวนคดีเกินกว่า 2,000 คดีต่อปี 25 สถานี ให้บริการคำปรึกษา 2 ช่วงเวลา คือ ตั้งแต่เวลา 08.30 ถึง เวลา 16.30 นาฬิกา และ ตั้งแต่เวลา 16.30 ถึง เวลา 23.30 นาฬิกา สถานีตำรวจประจำจังหวัดที่มีคดีสูงที่สุดในจังหวัดอีก 25 สถานี ให้บริการคำปรึกษาตั้งแต่ เวลา 08.30 ถึง เวลา 16.30 นาฬิกา

4.2 รูปแบบการให้ความช่วยเหลือและกฎหมายที่เกี่ยวกับทนายความขอแรง

ในการทบทวนกฎหมายรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 (ฉบับที่ 20) (สมชาย พงษ์พัฒนาศิลป์, 2560, หน้า 43) ผู้วิจัยได้ทบทวนกฎหมายที่เกี่ยวกับทนายความอาสาทนายความขอแรง จาก รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 พระราชบัญญัติการจัดทำยุทธศาสตร์ชาติ พ.ศ. 2560 พระราชบัญญัติแผนและขั้นตอนการดำเนินการปฏิรูปประเทศ พ.ศ. 2560 ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา พระราชบัญญัติทนายความ พ.ศ. 2528 พระราชบัญญัติระเบียบบริหารราชการแผ่นดิน พ.ศ. 2534 พระราชบัญญัติปรับปรุงกระทรวง ทบวง กรม พ.ศ. 2545 พระราชบัญญัติระเบียบบริหารราชการศาลยุติธรรม พ.ศ. 2543

ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 134/1 บัญญัติว่า ในคดีที่มีอัตราโทษประหารชีวิต หรือในคดีที่ผู้ต้องหามีอายุไม่เกินสิบแปดปีในวันที่พนักงานสอบสวนแจ้งข้อหา ก่อนเริ่มถามคำให้การให้พนักงานสอบสวนถามผู้ต้องหาว่ามีทนายความหรือไม่ ถ้าไม่มีให้รัฐจัดหาทนายความให้ ในคดีที่มีอัตราโทษจำคุก ก่อนเริ่มถามคำให้การให้พนักงานสอบสวนถามผู้ต้องหาว่ามีทนายความหรือไม่ ถ้าไม่มีและผู้ต้องหาต้องการทนายความ ให้รัฐจัดหาทนายความให้ การจัดหาทนายความตามวรรคหนึ่งหรือวรรคสอง ให้พนักงานสอบสวนปฏิบัติตามหลักเกณฑ์

วิธีการ และเงื่อนไขที่กำหนดในกฎกระทรวง และให้ทนายความที่รัฐจัดหาให้ได้รับเงินรางวัลและค่าใช้จ่ายตามระเบียบที่กระทรวงยุติธรรมกำหนดโดยได้รับความเห็นชอบจากกระทรวงการคลัง

เมื่อได้จัดหาทนายความให้แก่ผู้ต้องหาในกรณีจำเป็นเร่งด่วน หากทนายความไม่อาจมาพบผู้ต้องหาได้ โดยไม่แจ้งเหตุขัดข้องให้พนักงานสอบสวนทราบหรือแจ้งแต่ไม่มาพบผู้ต้องหาภายในเวลาอันสมควร ให้พนักงานสอบสวนทำการสอบสวนผู้ต้องหาไปได้โดยไม่ต้องรอทนายความ แต่พนักงานสอบสวนต้องบันทึกเหตุนั้นไว้ในสำนวนการสอบสวนด้วย

จากการทบทวนวรรณกรรมของผู้วิจัยสิทธิในการมีทนายความ (อุทัย อาทิเวช, 2562, หน้า 267) ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 134/1 ของผู้วิจัยนั้น มีระเบียบกระทรวงยุติธรรมที่เกี่ยวข้อง ประกอบด้วย 3 ระเบียบ ดังนี้

1) กฎกระทรวงกำหนดหลักเกณฑ์ วิธีการ และเงื่อนไขที่พนักงานสอบสวนต้องปฏิบัติในการจัดหาทนายความให้แก่ผู้ต้องหาในคดีอาญา พ.ศ. 2549

2) คำสั่งกระทรวงยุติธรรมที่ 319/2556 เรื่อง มอบหมายให้ข้าราชการกระทรวงยุติธรรมเป็นผู้แทนกระทรวงยุติธรรมเพื่อทำหน้าที่เป็นผู้จัดหาทนายความ และอำนาจผู้อนุมัติการเบิกจ่ายเงินรางวัลและค่าใช้จ่ายแก่ทนายความที่รัฐจัดหาให้แก่ผู้ต้องหาในคดีอาญา รวมทั้งการเรียกคืนเงินรางวัลและค่าใช้จ่าย ติดตามทวงถาม หรือฟ้องร้องดำเนินคดี ลงวัน 26 สิงหาคม 2556 ตามระเบียบข้อบังคับ ประกาศ คำสั่ง แนวปฏิบัติ หลักเกณฑ์

3) ระเบียบกระทรวงยุติธรรมว่าด้วยการจ่ายเงินรางวัลและค่าใช้จ่ายแก่ทนายความที่รัฐจัดหาให้แก่ผู้ต้องหาในคดีอาญา พ.ศ. 2550 (ระเบียบ ข้อบังคับ ประกาศ คำสั่ง แนวปฏิบัติ หลักเกณฑ์)

ตามบัญญัติ มาตรา 165/1 ดังกล่าวได้มีพระราชบัญญัติแก้ไขเพิ่มเติมประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา (ฉบับที่ 33) พ.ศ. 2562 ประกาศในราชกิจจานุเบกษา เล่ม 136 ตอนที่ 20 ก หน้า 1 วันที่ 19 กุมภาพันธ์ 2562) จากการทบทวนวรรณกรรมตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 165/1 ของผู้วิจัยนั้น มีระเบียบที่คณะกรรมการบริหารศาลยุติธรรมกำหนดโดยความเห็นชอบจากกระทรวงการคลัง คือ ระเบียบคณะกรรมการบริหารศาลยุติธรรมว่าด้วยการจ่ายเงินรางวัลและค่าใช้จ่ายแก่ทนายความที่ศาลตั้งให้จำเลยในการไต่สวนมูลฟ้อง ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 165/1 พ.ศ. 2562 จากการทบทวนวรรณกรรมตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 173 ของผู้วิจัยนั้น ระเบียบที่คณะกรรมการบริหารศาลยุติธรรมกำหนดโดยความเห็นชอบจากกระทรวงการคลังที่เกี่ยวข้อง 2 ฉบับ ดังนี้

1) ระเบียบคณะกรรมการบริหารศาลยุติธรรม ว่าด้วยการจ่ายเงินรางวัลและค่าใช้จ่ายแก่ทนายความที่ศาลตั้งให้ผู้ต้องหาหรือจำเลย ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 173 พ.ศ. 2548 โดยอัตราเงินรางวัลทนายความที่ศาลตั้งให้แก่ผู้ต้องหาหรือจำเลยตามประมวลกฎหมาย

วิธี พิจารณาความอาญาสั่งจ่ายตามจำนวนที่ศาลเห็นสมควรระหว่างอัตราขั้นต่ำและขั้นสูงดังที่ระบุไว้ ดังนี้ ประเภทที่ 1 คดีที่มีอัตราโทษประหารชีวิต อัตราขั้นต่ำเรื่องละ 8,000 บาท อัตราขึ้นสูงเรื่องละ 50,000 บาท ประเภทที่ 2 คดีที่มีอัตราโทษจำคุกอย่างสูงตั้งแต่สิบปีขึ้นไปแต่ไม่ถึงประหารชีวิต อัตราขั้นต่ำเรื่องละ 6,000 บาท อัตราขั้นสูงเรื่องละ 40,000 บาท ประเภทที่ 3 คดีอื่นนอกจากคดีในประเภทที่ 1 หรือประเภทที่ 2 หรือกรณีของทนายความที่ศาลตั้งให้ผู้ต้องหาในชั้นสืบพยานก่อนฟ้องคดีต่อศาล อัตราขั้นต่ำเรื่องละ 4,000 บาท อัตราขั้นสูงเรื่องละ 30,000 บาท

2) ระเบียบคณะกรรมการบริหารศาลยุติธรรม ว่าด้วยการจ่ายเงินรางวัลและค่าใช้จ่ายแก่ทนายความที่ศาลตั้งให้ผู้ต้องหาหรือจำเลย ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 173 (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2550

3) ระเบียบคณะกรรมการบริหารศาลยุติธรรมว่าด้วยการจ่ายเงินรางวัลและค่าใช้จ่ายแก่ทนายความที่ศาลตั้งให้จำเลยในการไต่สวนมูลฟ้อง ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 165/1 พ.ศ. 2562 ได้ประกาศราชกิจจานุเบกษา เมื่อวันที่ 20 มีนาคม พ.ศ. 2562 โดยนำบัญชีรายชื่อทนายความซึ่งได้แจ้งความประสงค์ต่อศาลว่าจะรับเป็นทนายความตามมาตรา 173 แห่งประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาใช้กับการตั้งทนายความในชั้นไต่สวนมูลฟ้องตามระเบียบนี้ในการพิจารณาตั้งทนายความให้แก่จำเลย ศาลพึงคำนึงถึงความยากง่ายของคดีและประสบการณ์ของทนายความประกอบด้วย แต่ถ้าได้มีการจัดหาทนายความให้แล้วในชั้นสอบสวนและทนายความนั้นเป็นผู้ที่มีชื่ออยู่ในบัญชีรายชื่อตามวรรคหนึ่ง เมื่อจำเลยร้องขอ ศาลอาจมีคำสั่งตั้งทนายความผู้นั้นเป็นทนายความต่อไปในชั้นไต่สวนมูลฟ้องก็ได้

4) คำแนะนำของประธานศาลฎีกาเกี่ยวกับขั้นตอนการเบิกจ่ายเงินรางวัลและค่าใช้จ่ายทนายความที่ศาลตั้ง พ.ศ. 2555 โดยที่ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 44/2 และมาตรา 173 บัญญัติให้ศาลพิจารณาจ่ายเงินรางวัลและค่าใช้จ่ายแก่ทนายความที่ศาลตั้ง ตามระเบียบที่คณะกรรมการบริหารศาลยุติธรรมกำหนดโดยความเห็นชอบจากกระทรวงการคลัง เพื่อให้การเบิกจ่ายเงินรางวัลและค่าใช้จ่ายทนายความที่ศาลตั้งเป็นไปด้วยความเรียบร้อย รวดเร็ว และเป็นมาตรฐานเดียวกันอาศัยอำนาจตามความในมาตรา 5 แห่งพระธรรมนูญศาลยุติธรรม ซึ่งแก้ไขเพิ่มเติมโดยพระราชบัญญัติแก้ไขเพิ่มเติมพระธรรมนูญศาลยุติธรรม (ฉบับที่ 3) พ.ศ. 2551 ประธานศาลฎีกาจึงออกคำแนะนำ ดังต่อไปนี้ กรณีที่มีการวินิจฉัยชี้ขาดคดีในวันที่ศาลชั้นต้นอ่านคำพิพากษาหรือคำสั่งชี้ขาดคดีผู้พิพากษาเจาของสำนวนหรือองค์คณะพึงพิจารณาสั่งจ่ายเงินรางวัลให้แก่ทนายความที่ศาลตั้ง โดยจดลงไว้ในรายงานกระบวนพิจารณา หากศาลไม่ได้สั่งจ่ายเงินรางวัลทนายความไว้ในรายงานกระบวนพิจารณา ให้เจ้าหน้าที่หน้าบัลลังก์จัดทำรายงานเจ้าหน้าที่เสนอผู้พิพากษาเจ้าของสำนวนหรือองค์คณะเพื่อพิจารณาสั่งจ่ายโดยเร็ว กรณีที่มีการตรวจพยานหลักฐานก่อน

สืบพยาน หากศาลชั้นต้นเห็นสมควรให้จ่ายเงินรางวัลบางส่วน ผู้พิพากษาเจ้าของสำนวนหรือองค์คณะพึงพิจารณาสั่งจ่ายเมื่อตรวจพยานหลักฐานเสร็จโดยสั่งไว้ในรายงานกระบวนพิจารณาว่าจะให้จ่ายหรือไม่เป็นจำนวนเท่าใด กรณีที่มีการดำเนินคดีในชั้นอุทธรณ์หรือฎีกา หากศาลชั้นต้นเห็นสมควรให้จ่ายเงินรางวัลเพิ่มเติม พึงพิจารณาสั่งจ่ายในวันที่ศาลอ่านคำพิพากษาหรือคำสั่งศาลอุทธรณ์ หรือศาลฎีกาโดยจดลงไว้ในรายงานกระบวนพิจารณา กรณีที่มิได้มีการอ่านคำพิพากษาหรือคำสั่งศาลอุทธรณ์หรือศาลฎีกาโดยศาลชั้นต้นผู้วินิจฉัยชี้ขาดคดีเมื่อได้รับคำร้องขอจากทนายความ ให้ศาลชั้นต้นผู้วินิจฉัยชี้ขาดคดีพิจารณาสั่งจ่ายโดยเร็ว กรณีที่มีการดำเนินการชั้นบังคับคดี หากศาลชั้นต้นเห็นสมควรจ่ายเงินรางวัลเพิ่มเติมพึงสั่งจ่ายโดยเร็วเมื่อได้รับคำร้องขอจากทนายความเมื่อทนายความได้ปฏิบัติหน้าที่เสร็จสิ้นแล้ว การจ่ายเงินรางวัลทนายความในกรณีอื่นพึงสั่งจ่ายเมื่อทนายความได้ปฏิบัติหน้าที่เสร็จสิ้นแล้ว ค่าใช้จ่ายทนายความที่ศาลตั้งให้ผู้ต้องหาหรือจำเลยแห่งระเบียบคณะกรรมการบริหารศาลยุติธรรม ว่าด้วยการจ่ายเงินรางวัลและค่าใช้จ่ายแก่ทนายความที่ศาลตั้งให้ผู้ต้องหาหรือจำเลย ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 173 พ.ศ. 2548 เมื่อได้รับรายงานการเบิกจ่ายเงินจากเจ้าหน้าที่ศาลชั้นต้นพึงพิจารณาสั่งจ่ายโดยเร็ว ให้เลขาธิการสำนักงานศาลยุติธรรมวางระเบียบปฏิบัติทางธุรการเพื่อให้การจ่ายเงินตามคำแนะนำนี้เป็นไปด้วยความเรียบร้อยและรวดเร็ว

จากการทบทวนวรรณ กฎหมาย ประกาศ ระเบียบ ข้อบังคับ อำนาจหน้าที่และคำแนะนำที่เกี่ยวข้องกับสำนักงานศาลยุติธรรม ซึ่งเป็นองค์กรและหน่วยงานในสังกัดศาลยุติธรรม ที่ให้ความช่วยเหลือประชาชนในคดีอาญาที่เกี่ยวข้องกับทนายความขอแรงของงานวิจัยนี้ เพื่อจะได้นำไปสู่การวิเคราะห์รูปแบบทนายความสาธารณะในคดีอาญาต่อไป

5. การปฏิรูปกฎหมายและกระบวนการยุติธรรม

การปฏิรูปมีคณะกรรมการบริหารมีอำนาจหน้าที่และบทบาททางเศรษฐกิจตั้งแต่การวางแผนพัฒนา พิจารณาควบคุมโครงการพัฒนา งบประมาณ ศึกษาวิเคราะห์ภาวะเศรษฐกิจจึงทำให้มีอำนาจในการวางแผนและกำหนดแนวคิดทางเศรษฐกิจอย่างสูง ส่วนสำนักงานคณะกรรมการสภาพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติได้กลายเป็นที่รวมของข้าราชการที่มีความรู้ความสามารถและทำให้ข้าราชการเหล่านั้นมีบทบาทในการพัฒนาเศรษฐกิจอย่างมาก รวมทั้งเป็นการขยายตัวของระบบราชการจากการเข้ามาทำหน้าที่พัฒนาด้วย ระบบราชการเลยมีความสำคัญในการพัฒนาประเทศขึ้นมาด้วยโดยในวันที่ 1 มกราคม พ.ศ. 2504 ได้มีพระบรมราชโองการโปรดเกล้าให้ประกาศใช้แผนพัฒนาการเศรษฐกิจแห่งชาติ ฉบับที่ 1 พ.ศ. 2504 ถึง 2509 การที่ได้แบ่งระยะเวลาของแผนพัฒนาออกเป็น 2 ระยะนั้น มีเหตุผลอยู่ว่าในการจัดทำโครงการและวางแผน

พัฒนาในระยะ 3 ปีแรก จำเป็นต้องอาศัยเวลาศึกษาและพิจารณางานของสาขาต่าง ๆ และศึกษาปัญหานานาประการ ตลอดจนประสบการณ์ที่เกิดขึ้นเพื่อประโยชน์ในการปรับปรุงแผนพัฒนาการเศรษฐกิจแห่งชาติให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้นสำหรับระยะ 3 ปีหลัง ฉะนั้นปี พ.ศ. 2504 จึงถือว่าเป็นปีเริ่มต้นในการใช้แผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติฉบับที่ 1 ซึ่งมีพระราชบัญญัติ พัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ พ.ศ. 2521 เป็นจุดเปลี่ยนในทางเศรษฐกิจของประเทศที่สำคัญ ปัจจุบันอยู่ระหว่างการใช้แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 12 พ.ศ. 2560 - พ.ศ. 2564

แผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติฉบับที่ 1 พ.ศ. 2504 - พ.ศ. 2509 มีวัตถุประสงค์ของแผนพัฒนาการเศรษฐกิจแห่งชาติ ได้แก่การยกมาตรฐานการครองชีพของประชาชนให้มีระดับสูงขึ้นกว่าเดิมด้วยการระดมและใช้ทรัพยากรเศรษฐกิจของประเทศให้เป็นประโยชน์มากที่สุดเพื่อขยายการผลิตและเพิ่มพูนรายได้ประชาชาติให้รวดเร็วยิ่งขึ้นหรือจะกล่าวอีกนัยหนึ่งเป็นการเพิ่มปริมาณสิ่งของและให้บริการแก่ประชาชนแต่ละคนให้สูงมากขึ้น ซึ่งจะเป็นทางช่วยให้ประชาชนสามารถดำรงชีพอยู่ได้ด้วยความผาสุขทั้งในด้านวัตถุและด้านจิตใจ แผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติฉบับที่ 2 พ.ศ. 2510 ถึง พ.ศ. 2514 แผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติฉบับที่ 3 พ.ศ. 2515 ถึง พ.ศ. 2519 แผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติฉบับที่ 4 พ.ศ. 2520 ถึง พ.ศ. 2524 แผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติฉบับที่ 5 พ.ศ. 2525 ถึง พ.ศ. 2529 แผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติฉบับที่ 6 พ.ศ. 2530 ถึง พ.ศ. 2534 แผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติฉบับที่ 7 พ.ศ. 2535 ถึง พ.ศ. 2539 แผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติฉบับที่ 8 พ.ศ. 2540 ถึง พ.ศ. 2544 แผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติฉบับที่ 9 พ.ศ. 2545 ถึง พ.ศ. 2549 แผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติฉบับที่ 10 พ.ศ. 2550 ถึง พ.ศ. 2554 แผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติฉบับที่ 11 พ.ศ. 2555 ถึง พ.ศ. 2559

แผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติฉบับที่ 12 แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 12 พ.ศ. 2560 - พ.ศ. 2564 ได้จัดทำขึ้นในช่วงเวลาของการปฏิรูปประเทศท่ามกลางสถานการณ์โลกที่เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วด้วยเมื่อเดือนกันยายน พ.ศ. 2558 ประเทศไทยในฐานะประเทศสมาชิกขององค์กรสหประชาชาติได้รับรองเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน (Sustainable Development Goals: SDGs) ทั้ง 17 เป้าหมายการพัฒนาประเทศมาเป็นกรอบแนวทางประเทศไทยในการวางแผนเศรษฐกิจรัฐบาล (กระทรวงยุติธรรม, 2561, หน้า 1) ซึ่งประกอบด้วย 17 เป้าหมาย คือ การขจัดความยากจน ขจัดความหิวโหย การมีสุขภาพและความเป็นอยู่ที่ดี การศึกษาที่เท่าเทียม ความเท่าเทียมทางเพศ การจัดการน้ำและสุขาภิบาล พลังงานสะอาดที่ทุกคนเข้าถึงได้ การจ้างงานที่มคุณค่าและการเติบโตทางเศรษฐกิจอุตสาหกรรม นวัตกรรม โครงสร้างพื้นฐาน ความเหลื่อมล้ำ เมืองและถิ่นฐานมนุษย์อย่างยั่งยืน แผนการบริโภคและการผลิตที่ยั่งยืน การรับมือการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ การใช้ประโยชน์จากมหาสมุทรและทรัพย์กรทางทะเล การใช้ประโยชน์จากระบบนิเวศ

ทางบก สังคมสงบ ยุติธรรม ไม่แบ่งแยกความร่วมมือเพื่อการพัฒนา เพื่อใช้เป็นกรอบในการพัฒนาโลกในอีก 15 ปีข้างหน้า (พ.ศ. 2558 - 2573) อันเป็นการสร้างความสมดุลให้เกิดขึ้นทุกด้านไม่ว่าจะเป็นด้านเศรษฐกิจ สังคม โดยประเทศภาคีสมาชิกองค์กรสหประชาชาติทั้งหมด 193 ประเทศ ต่างมีความเห็นพ้องตรงกันว่า การดำเนินการด้านกฎหมายการพัฒนาอย่างยั่งยืนนั้นเป็นสิ่งสำคัญและจำเป็น และเป็นการพัฒนาเพื่อมุ่งหวังที่จะขจัดปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น

จากที่กล่าวมานั้นสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (สศช.) ได้จัดทำเพื่อเป้าหมายเพื่อการเสริมสร้างและพัฒนาศักยภาพมนุษย์ การสร้างความเป็นธรรมและลดความเหลื่อมล้ำในสังคม การสร้างความเข้มแข็งทางเศรษฐกิจและแข่งขันได้อย่างยั่งยืน การบริหารจัดการในภาครัฐ การป้องกันการทุจริตและประพฤติมิชอบและธรรมาภิบาลในสังคมไทย บนพื้นฐานของ ยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี (พ.ศ. 2560 - 2579) ซึ่งเป็นแผนแม่บทหลักของการพัฒนาประเทศด้านความมั่นคง การพัฒนาและเสริมสร้างศักยภาพทรัพย์กรมนุษย์ การสร้างโอกาสและความเสมอภาคทางสังคม การสร้างการเติบโตบนคุณภาพชีวิตที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม การปรับสมดุลและพัฒนาระบบการบริหารจัดการภาครัฐ เพื่อเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน (Sustainable Development Goals: SDGs) รวมทั้งการปรับโครงสร้างประเทศไทยไปสู่ประเทศไทย 4.0 ตลอดจนประเด็นแผนปฏิรูปประเทศ ด้านการเมือง ด้านการบริหารราชการแผ่นดิน ด้านกฎหมาย ด้านกระบวนการยุติธรรม ด้านเศรษฐกิจ ด้านสังคม ด้านการป้องกันและปราบปรามการทุจริตและประพฤติมิชอบ นอกจากนั้นยังให้ความสำคัญกับการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วนทั้งในระดับระดับภาค และระดับประเทศในทุกขั้นตอนอย่างต่อเนื่องเพื่อร่วมกันกำหนดวิสัยทัศน์และทิศทางการพัฒนาประเทศ รวมทั้งร่วมจัดทำรายละเอียดยุทธศาสตร์เพื่อมุ่งสู่ความมั่นคง ความมั่งคั่งและความยั่งยืน

สำหรับรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 มาตรา 65 และมาตรา 257 มีจุดเด่นประการหนึ่ง คือ การให้ความสำคัญกับการปฏิรูปประเทศ โดยบัญญัติให้การปฏิรูปประเทศเป็นหมวดได้บัญญัติถึงเป้าหมายของการปฏิรูปประเทศไว้ 3 ประการ คือ ประเทศชาติมีความสงบเรียบร้อย มีความสามัคคีปรองดองมีการพัฒนาอย่างยั่งยืนตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง และมีความสมดุลระหว่างการพัฒนาด้านวัตถุกับการพัฒนาด้านจิตใจ สังคมมีความสงบสุข เป็นธรรม และมีโอกาสอันทัดเทียมกันเพื่อขจัดความเหลื่อมล้ำ และประชาชนมีความสุข มีคุณภาพชีวิตที่ดีและมีส่วนร่วมในการพัฒนาประเทศและการปกครองในระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข ทั้งนี้เพื่อให้บรรลุเป้าหมายดังกล่าว รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 ได้กำหนดให้มีการดำเนินการปฏิรูปประเทศที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัยนี้ได้แก่ ด้านกฎหมาย ด้านกระบวนการยุติธรรม และมีกฎหมายที่เกี่ยวข้องอีก

จำนวน 2 ฉบับ ดังนี้ คือ พระราชบัญญัติการจัดทำยุทธศาสตร์ชาติ พ.ศ. 2560 และพระราชบัญญัติแผนและขั้นตอนการดำเนินการปฏิรูปประเทศ พ.ศ. 2560 มีรายละเอียดดังนี้

ตามที่พระราชบัญญัติการจัดทำยุทธศาสตร์ชาติ พ.ศ. 2560 ประกาศใช้ในราชกิจจานุเบกษาเมื่อวันที่ 31 กรกฎาคม พ.ศ. 2560 เพื่อการพัฒนาประเทศอย่างยั่งยืนตามหลักธรรมาภิบาล เป็นกรอบในการจัดทำแผนต่าง ๆ ให้สอดคล้องและบูรณาการกัน เพื่อให้เกิดเป็นพลังผลักดันร่วมกันไปสู่เป้าหมาย กำหนดให้มีคณะกรรมการปฏิรูปประเทศเพื่อจัดทำร่างแผนการปฏิรูปประเทศแต่ละด้าน และต้องจัดให้มีการรับฟังความคิดเห็นของประชาชนโดยวิธีการที่ประชาชนสามารถเข้าถึงและแสดงความคิดเห็นหรือข้อเสนอแนะได้โดยสะดวกและทั่วถึง กับทั้งต้องมีการแสดงข้อมูลที่เพียงพอแก่การที่ประชาชนจะเข้าใจและสามารถแสดงความคิดเห็นได้แผนการปฏิรูปประเทศ 11 ด้านตามที่ประกาศลงในราชกิจจานุเบกษาแล้วเมื่อวันที่ 6 เมษายน 2561 ประกอบด้วยด้านที่เกี่ยวข้องได้คือ ด้านกฎหมาย

จากที่กล่าวถึงการปฏิรูปประเทศมาแล้วนั้นตามพระราชบัญญัติแผนและขั้นตอนการดำเนินการปฏิรูปประเทศ พ.ศ. 2560 ประกาศใช้ในราชกิจจานุเบกษาเมื่อวันที่ 31 กรกฎาคม พ.ศ. 2560 เพื่อกำหนดเป้าหมายและวิธีการในการจัดทำแผนการปฏิรูปประเทศเป็นไปตามกฎหมาย วิธีการจัดทำแผน การมีส่วนร่วมของประชาชนและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องขั้นตอนในการดำเนินการปฏิรูปประเทศ การวัดผลการดำเนินการ และระยะเวลาดำเนินการปฏิรูปประเทศทุกด้าน ตามบทบัญญัติที่เกี่ยวข้องดังนี้

ตามบทบัญญัติในมาตรา 5 การปฏิรูปประเทศต้องดำเนินการเพื่อให้บรรลุเป้าหมายที่บัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญ เพื่อให้ประเทศชาติมีความสงบเรียบร้อย มีความสามัคคีปรองดอง มีการพัฒนาอย่างยั่งยืนตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง และมีความสมดุลระหว่างการพัฒนาด้านวัตถุกับการพัฒนาด้านจิตใจ ให้สังคมมีความสงบสุข เป็นธรรม และมีโอกาสอันทัดเทียมกันเพื่อขจัดความเหลื่อมล้ำ และเพื่อให้ประชาชนมีความสุข มีคุณภาพชีวิตที่ดี และมีส่วนร่วมในการพัฒนาประเทศและการปกครองในระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุขการปฏิรูปประเทศต้องสอดคล้องและเป็นไปในทิศทางเดียวกับยุทธศาสตร์ชาติ และมาตรา 6 บัญญัติให้มีแผนการปฏิรูปประเทศเพื่อกำหนดกลไก วิธีการ และขั้นตอนการดำเนินการปฏิรูปในด้านต่าง ๆ แต่ละด้านตามมาตรา 8 รวมทั้งผลอันพึงประสงค์ของการปฏิรูปประเทศในด้านนั้น ๆ ตามระยะเวลาที่กำหนดไว้ในแผนปฏิรูปประเทศการจัดทำแผนปฏิรูปประเทศแต่ละด้านจะทำเป็นแผนเดียวกันหรือแยกเป็นแผนแต่ละด้าน หรือหลายด้านรวมกันก็ได้ แต่ทั้งนี้ต้องสอดคล้องกับแผนแม่บท และเมื่อได้รับความเห็นชอบจากคณะรัฐมนตรีและรายงานต่อรัฐสภาเพื่อทราบแล้ว ให้ประกาศในราชกิจจานุเบกษาและใช้บังคับต่อไป ซึ่งหน่วยงานของรัฐทุกหน่วยมีหน้าที่ดำเนินการ

ให้เป็นไปตามแผนการปฏิรูปประเทศเพื่อให้การปฏิรูปประเทศบรรลุผลสัมฤทธิ์ตามระยะเวลาที่กำหนดไว้ในแผนการปฏิรูปประเทศให้เป็นหน้าที่ของคณะรัฐมนตรีที่จะกำกับดูแลและสนับสนุนให้หน่วยงานของรัฐทุกหน่วยดำเนินการให้เป็นไปตามวรรคสาม ในกรณีที่หน่วยงานของรัฐเป็นองค์กรในฝ่ายนิติบัญญัติ ฝ่ายตุลาการ หรือเป็นองค์กรอิสระหรือองค์กรอัยการ การกำกับดูแลตามวรรคสี่ ให้หมายความถึงการประสาน การปรึกษา หรือเสนอแนะต่อหัวหน้าหน่วยงานของรัฐขององค์กร

ตามที่บทบัญญัติมาตรา 7 บัญญัติให้แผนการปฏิรูปประเทศอย่างน้อยต้องประกอบด้วยแผนขั้นตอน และวิธีการดำเนินการปฏิรูปประเทศ และผลอันพึงประสงค์ในด้านที่จะดำเนินการปฏิรูปซึ่งต้องสอดคล้องกับผลที่บัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญและยุทธศาสตร์ชาติ การกำหนดระยะเวลาที่ต้องดำเนินการในแต่ละขั้นตอนตามลำดับในลักษณะที่เป็นการบูรณาการและตัวชี้วัดผลการดำเนินการปฏิรูปประเทศในแต่ละด้าน การกำหนดหน่วยงานของรัฐหรือบุคคลที่รับผิดชอบ เพื่อให้เกิดผลสัมฤทธิ์ในการดำเนินการปฏิรูปประเทศที่คาดหวังว่าจะบรรลุภายในระยะเวลาห้าปี การเสนอให้มีหรือแก้ไขปรับปรุงกฎหมายที่จำเป็นเพื่อดำเนินการตามแผนการปฏิรูปประเทศ ซึ่งการจัดทำแผนการปฏิรูปประเทศให้พิจารณาความเร่งด่วนของการปฏิรูปประเทศในแต่ละด้านเพื่อกำหนดลำดับขั้นตอนในการปฏิรูปประเทศ และต้องคำนึงถึงความพร้อมทางด้านบุคลากร

จากบทบัญญัติมาตรา 8 บัญญัติให้จัดทำแผนการปฏิรูปประเทศในด้านการเมืองด้านการบริหารราชการแผ่นดิน ด้านกฎหมาย ด้านกระบวนการยุติธรรม และด้านอื่นตามที่คณะรัฐมนตรีกำหนดให้มีคณะกรรมการปฏิรูปประเทศแต่ละด้านเพื่อทำหน้าที่จัดทำร่างแผนการปฏิรูปประเทศตามที่คณะกรรมการยุทธศาสตร์ชาติมอบหมายในการปฏิรูปประเทศด้านกระบวนการยุติธรรมในส่วนที่เกี่ยวกับการแก้ไขปรับปรุงกฎหมายตามมาตรา 258 ง. (4) แห่งรัฐธรรมนูญซึ่งคณะรัฐมนตรีแต่งตั้งขึ้นตามมาตรา 260 หรือมาตรา 261 ตามรัฐธรรมนูญ

การจัดทำร่างแผนการปฏิรูปประเทศตามนั้นให้เป็นไปตามหลักเกณฑ์ วิธีการและเงื่อนไขที่ที่ประชุมร่วมกำหนด โดยความเห็นชอบของคณะกรรมการยุทธศาสตร์ชาติแต่ต้องกำหนดเรื่องการรับฟังความคิดเห็นของประชาชนและหน่วยงานของรัฐที่เกี่ยวข้องตามมาตรา 11 รวมทั้งการรับฟังความคิดเห็นหรือข้อเสนอแนะขององค์กรฝ่ายตุลาการมาใช้ประกอบการพิจารณาในการจัดทำร่างแผนการปฏิรูปประเทศในส่วนที่เกี่ยวข้องกับองค์กรฝ่ายตุลาการด้วย

จากแผนการปฏิรูปประเทศด้านกระบวนการยุติธรรมในปัจจุบันมีกรอบระยะเวลาดำเนินการ 2 ปี (พ.ศ. 2560 - 2561) ซึ่งมีกระทรวงยุติธรรม สำนักงานศาลยุติธรรม สำนักงานอัยการสูงสุด สำนักงานตำรวจแห่งชาติ และสภาทนายความในพระบรมราชูปถัมภ์ เป็นหน่วยงานดำเนินการหลักเพื่อศึกษาวิจัยแนวทางการปฏิรูปองค์กรและการทำงานให้กระบวนการยุติธรรมให้สามารถ

อำนวยความยุติธรรมได้อย่างมีประสิทธิภาพ ถูกต้อง รวดเร็ว และเป็นธรรมตามหลักนิติธรรม การปฏิรูปโครงสร้างขององค์กรศาล การพัฒนาระบบวิธีพิจารณาคดี การมีอำนาจสอบสวนร่วมกับพนักงานสอบสวน และการขยายขอบเขตอำนาจองค์กรทนายความและพัฒนามาตรฐานวิชาชีพให้ครอบคลุมการให้บริการทางกฎหมายมากขึ้น การส่งเสริมความรู้ความเข้าใจทางด้านกฎหมายและกระบวนการยุติธรรมแก่ประชาชนของประเทศ รวมทั้งพัฒนาระบบการบังคับใช้กฎหมายให้มีประสิทธิภาพและเป็นไปอย่างเสมอภาค เพื่อสนับสนุนงานคดีและคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพของประชาชนทางกฎหมายและกระบวนการยุติธรรม

การพัฒนาประเทศเป้าหมายที่ 16 เพื่อส่งเสริมการปกครองด้วยหลักนิติธรรม ให้ทุกคนเสมอภาคภายใต้กฎหมาย และคำนึงถึงสิทธิมนุษยชน ซึ่งเป็นหัวใจสำคัญของเป้าหมายนี้ คือสังคมสงบ ยุติธรรม ประกอบด้วยเป้าประสงค์ที่ 16.1 ถึงเป้าประสงค์ที่ 16.10 และเป้าประสงค์ที่16.a และเป้าประสงค์ที่ 16.b เป้าประสงค์การพัฒนาสิทธิในการเข้าถึงกระบวนการยุติธรรมตามหลักนิติธรรม ที่เกี่ยวกับทนายความอาสาที่รัฐจัดหาให้ผู้ต้องหาและทนายความขอแรงที่รัฐจัดหาให้ผู้ถูกกล่าวหาและจำเลยในชั้นศาลประกอบด้วย เป้าประสงค์ที่ 16.3 ส่งเสริมหลักนิติธรรม ทั้งในระดับชาติและระหว่างประเทศและสร้างหลักประกันว่าจะมีการเข้าถึงความยุติธรรมอย่างเท่าเทียมแก่ทุกคน สิทธิในการเข้าถึงกระบวนการยุติธรรม เป็นสิทธิขั้นพื้นฐานอย่างหนึ่งของประชาชนทุกคน ซึ่งรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 มาตรา 68 ได้กำหนดไว้

จากการทบทวนวรรณกรรมนั้นสำนักงานกิจการยุติธรรม กระทรวงยุติธรรม ได้เร่งรัดการดำเนินงานปฏิรูปประเทศตามแผนของสภาขับเคลื่อนการปฏิรูปประเทศ ด้านกฎหมายและด้านกระบวนการยุติธรรม คือ การปฏิรูปทนายอาสา ทนายขอแรง และที่ปรึกษากฎหมายของเด็กหรือเยาวชนให้มีมาตรฐานและคุณภาพ และการปฏิรูปประสิทธิภาพของกระบวนการยุติธรรมทางอาญาให้สอดคล้องกับบริบทของประเทศไทย

5.1 การปฏิรูปทนายความอาสา ทนายความขอแรง

จากปฏิรูปประเทศของสภาขับเคลื่อนการปฏิรูปประเทศ ด้านกฎหมายและด้านกระบวนการยุติธรรมที่เป็นกลไกสำคัญของรัฐในการสร้างความเป็นธรรมและความสงบเรียบร้อยของสังคม นอกจากนี้ยังเป็นกฎเกณฑ์กติกาและผู้รักษากฎเกณฑ์กติกาทุกกลไกของรัฐ ทั้งนี้ในการปฏิบัติหน้าที่ดังกล่าวกระบวนการยุติธรรมต้องมีคุณภาพ เป็นที่เชื่อถือของประชาชน จึงจะสามารถสร้างความสงบเรียบร้อยและความเป็นธรรมในสังคมได้อย่างยั่งยืน รัฐจึงจำเป็นต้องปรับปรุงคุณภาพกระบวนการยุติธรรมอย่างต่อเนื่อง มีสมรรถนะเท่าทันความซับซ้อนของสังคมในยุคโลกาภิวัตน์ รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 มีผลใช้บังคับในวันที่ 6 เมษายน 2560 มีบทบัญญัติรับรองความต่อเนื่องของการปฏิรูปประเทศด้านกระบวนการยุติธรรม

และมีการแต่งตั้งคณะกรรมการปฏิรูปประเทศด้านกระบวนการยุติธรรมขึ้นเพื่อจัดทำแผนปฏิรูปประเทศด้านกระบวนการยุติธรรมให้เป็นไปตามบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญและกฎหมาย การปฏิรูปด้านกระบวนการยุติธรรม มีรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 และมีกฎหมายที่เกี่ยวข้องอีกจำนวน 2 ฉบับ ดังนี้ คือ พระราชบัญญัติการจัดทำยุทธศาสตร์ชาติ พ.ศ. 2560 พระราชบัญญัติแผนและขั้นตอนการดำเนินการปฏิรูปประเทศ พ.ศ. 2560 มีรายละเอียดดังนี้

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 ได้มีบทบัญญัติที่เกี่ยวข้องกับการปฏิรูปประเทศด้านกระบวนการยุติรรม ตามที่บัญญัติไว้ในมาตรา 257 มาตรา 258 มาตรา 260 แต่ละมาตรามีบทบัญญัติดังนี้ คือ

บทบัญญัติมาตรา 257 บัญญัติให้การปฏิรูปประเทศตามหมวดนี้ต้องดำเนินการเพื่อบรรลุเป้าหมาย ให้ประเทศชาติมีความสงบเรียบร้อย มีความสามัคคีปรองดอง มีการพัฒนาอย่างยั่งยืนตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง และมีความสมดุลระหว่างการพัฒนาด้านวัตถุกับการพัฒนาด้านจิตใจ มีเป้าหมายให้สังคมมีความสงบสุข เป็นธรรม และมีโอกาสอันทัดเทียมกันเพื่อขจัดความเหลื่อมล้ำ และมีเป้าหมายให้ประชาชนมีความสุข มีคุณภาพชีวิตที่ดี และมีส่วนร่วมในการพัฒนาประเทศและการปกครองในระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข

ตามบทบัญญัติมาตรา 258 บัญญัติให้ดำเนินการปฏิรูปประเทศอย่างน้อยในด้านต่าง ๆ ให้เกิดผลในด้านกระบวนการยุติธรรม คือ ให้มีการกำหนดระยะเวลาดำเนินงานในทุกขั้นตอนของกระบวนการยุติธรรมที่ชัดเจนเพื่อให้ประชาชนได้รับความยุติธรรมโดยไม่ล่าช้า และมีกลไกช่วยเหลือประชาชนผู้ขาดแคลนทุนทรัพย์ให้เข้าถึงกระบวนการยุติธรรมได้ รวมตลอดทั้งการสร้างกลไกเพื่อให้มีการบังคับการตามกฎหมายอย่างเคร่งครัดเพื่อลดความเหลื่อมล้ำและความไม่เป็นธรรมในสังคม มีการปรับปรุงระบบการสอบสวนคดีอาญาให้มีการตรวจสอบและถ่วงดุลระหว่างพนักงานสอบสวนกับพนักงานอัยการอย่างเหมาะสม กำหนดระยะเวลาในการปฏิบัติหน้าที่ของเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้องทุกฝ่ายให้ชัดเจนเพื่อมิให้คดีขาดอายุความ และสร้างความเชื่อมั่นในการปฏิบัติหน้าที่ของพนักงานสอบสวนและพนักงานอัยการในการสอบสวนคดีอาญา รวมทั้งกำหนดให้การสอบสวนต้องใช้ประโยชน์จากนิติวิทยาศาสตร์ และจัดให้มีบริการทางด้านนิติวิทยาศาสตร์มากกว่าหนึ่งหน่วยงานที่มีอิสระจากกันเพื่อให้ประชาชนได้รับบริการในการพิสูจน์ข้อเท็จจริงอย่างมีทางเลือก มีการเสริมสร้างและพัฒนาวัฒนธรรมองค์กรขององค์กรต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องในกระบวนการยุติธรรมให้มุ่งอำนวยความยุติธรรมแก่ประชาชนโดยสะดวกและรวดเร็ว และมีการดำเนินการบังคับใช้กฎหมายอย่างมีประสิทธิภาพ โดยแก้ไขปรับปรุงกฎหมายเกี่ยวกับ หน้าที่ อำนาจ และภารกิจของตำรวจให้เหมาะสม และแก้ไขปรับปรุงกฎหมายเกี่ยวกับการบริหารงานบุคคล ของข้าราชการตำรวจให้เกิดประสิทธิภาพ มีหลักประกันว่าข้าราชการตำรวจจะได้รับค่าตอบแทนที่เหมาะสม

ได้รับความเป็นธรรมในการแต่งตั้ง และโยกย้าย และการพิจารณาบำเหน็จความชอบตามระบบคุณธรรม ที่ชัดเจน ซึ่งในการพิจารณาแต่งตั้งและโยกย้ายต้องคำนึงถึงอาวุโสและความรู้ความสามารถประกอบกัน เพื่อให้ข้าราชการตำรวจสามารถปฏิบัติหน้าที่ได้อย่างมีอิสระ ไม่ตกอยู่ใต้อาณัติของบุคคลใด มีประสิทธิภาพ และภาคภูมิใจในการปฏิบัติหน้าที่ของตน

บทบัญญัติมาตรา 260 ในการแก้ไขปรับปรุงกฎหมายตามมาตรา 258 ง. ด้านกระบวนการยุติธรรม (4) ให้มีคณะกรรมการคณะหนึ่งซึ่งคณะรัฐมนตรีแต่งตั้ง ประกอบด้วย ผู้ทรงคุณวุฒิซึ่งมีความรู้ความซื่อสัตย์สุจริตและเที่ยงธรรมเป็นที่ประจักษ์และไม่เคยเป็นข้าราชการตำรวจมาก่อนเป็นประธาน ผู้เป็นหรือเคยเป็นข้าราชการตำรวจซึ่งอย่างน้อยต้องมีผู้บัญชาการตำรวจแห่งชาติรวมอยู่ด้วยมีจำนวนตามที่คณะรัฐมนตรีกำหนด เป็นกรรมการ ผู้ทรงคุณวุฒิซึ่งมีความรู้ความซื่อสัตย์สุจริตและเที่ยงธรรมเป็นที่ประจักษ์และไม่เคยเป็นข้าราชการตำรวจมาก่อน และปลัดกระทรวงการคลัง ปลัดกระทรวงมหาดไทย ปลัดกระทรวงยุติธรรม เลขาธิการสำนักงานศาลยุติธรรม และอัยการสูงสุด เป็นกรรมการให้คณะกรรมการตามวรรคหนึ่งดำเนินการให้แล้วเสร็จภายในหนึ่งปีนับแต่วันประกาศใช้รัฐธรรมนูญนี้ เมื่อครบกำหนดเวลาตามวรรคสองแล้วถ้าการแก้ไขปรับปรุงกฎหมายดังกล่าวยังไม่แล้วเสร็จให้การแต่งตั้งโยกย้ายข้าราชการตำรวจดำเนินการตามหลักอาวุโสตามหลักเกณฑ์ที่คณะรัฐมนตรีกำหนดโดยประกาศในราชกิจจานุเบกษา

จากการทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องกับปฏิรูปประเทศของสภาขับเคลื่อนการปฏิรูปประเทศ ด้านกฎหมายและด้านกระบวนการยุติธรรมตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 มีกฎหมายที่เกี่ยวข้องทนายความอาสา ทนายความขอแรง คือ พระราชบัญญัติการจัดทำยุทธศาสตร์ชาติ พ.ศ. 2560 พระราชบัญญัติแผนและขั้นตอนการดำเนินการปฏิรูปประเทศ พ.ศ. 2560

5.2 หลักเกณฑ์การจัดทำร่างกฎหมายและการประเมินผลสัมฤทธิ์ของกฎหมาย

การปฏิรูปกฎหมายและกระบวนการยุติธรรม ตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 มีความสำคัญในการคุ้มครองสิทธิในการเข้าถึงกระบวนการยุติธรรมทางอาญานั้น ซึ่งมาตรา 77 บัญญัติให้รัฐพึงให้มีกฎหมายเพียงเท่าที่จำเป็น และยกเลิกหรือปรับปรุงกฎหมายที่หมดความจำเป็นหรือไม่สอดคล้องกับสภาพการณ์ หรือที่เป็นอุปสรรคต่อการดำรงชีวิตในการประกอบอาชีพโดยไม่ชักช้าเพื่อไม่ให้เป็นภาระแก่ประชาชน และดำเนินการให้ประชาชนเข้าถึงตัวบทกฎหมายต่าง ๆได้โดยสะดวกและสามารถเข้าใจกฎหมายได้ง่ายเพื่อปฏิบัติตามกฎหมายได้อย่างถูกต้องก่อนการตรากฎหมายทุกฉบับ รัฐพึงจัดให้มีการรับฟังความคิดเห็นของผู้เกี่ยวข้องวิเคราะห์ผลกระทบที่อาจเกิดขึ้นจากกฎหมายอย่างรอบด้านและเป็นระบบ รวมทั้งเปิดเผยผลการรับฟังความคิดเห็นและการวิเคราะห์นั้นต่อประชาชน และนำมาประกอบการพิจารณาในกระบวนการตรา

กฎหมายทุกขั้นตอน เมื่อกฎหมายมีผลใช้บังคับแล้ว รัฐพึงจัดให้มีการประเมินผลสัมฤทธิ์ของกฎหมายทุกรอบระยะเวลาที่กำหนดโดยรับฟังความคิดเห็นของผู้เกี่ยวข้องประกอบด้วยเพื่อพัฒนากฎหมายทุกฉบับให้สอดคล้องและเหมาะสมกับบริบทต่าง ๆ ที่เปลี่ยนแปลงไปรัฐพึงใช้ระบบอนุญาตและระบบคณะกรรมการในกฎหมายเฉพาะกรณีที่จำเป็นพึงกำหนดหลักเกณฑ์การใช้ดุลพินิจของเจ้าหน้าที่ของรัฐและระยะเวลาในการดำเนินการตามขั้นตอนต่าง ๆ ที่บัญญัติไว้ในกฎหมายให้ชัดเจน และพึงกำหนดโทษอาญาเฉพาะความผิดร้ายแรง

6. บทความที่เกี่ยวข้องกับทนายความอาสา ทนายความขอแรง

จากการที่รัฐจัดหาทนายความช่วยเหลือประชาชนนั้นก็คือทนายความอาสา ทนายความของแรงนั้น ยังคงพบปัญหาจากการที่รัฐจัดหาทนายความอาสา ทนยความขอแรงให้การช่วยหลือประชาชนในปัจจุบัน จากบทความแสดงคถึงสภาวการณ์ของปัญญาในวารสารต่าง ๆ ดังนี้

6.1 บทความวารสารสภาทนายความ เรื่องทนายความขอแรง ความจริงที่สังคมควรรู้

บทความดังกล่าวได้กล่าวถึงระบบการเลือกทนายความขอแรงที่ใช้ในปัจจุบันที่ให้แต่งตั้งตามบัญชีรายชื่อที่ทางเจ้าหน้าที่ศาลจัดไว้ ทำให้ผู้เลือกทนายความขอแรง คือ ศาล ไม่สามารถเลือกทนายความที่มีความเหมาะสมกับข้อหา อีกทั้งศาลไม่อาจทราบได้ว่าทนายความขอแรงที่ตั้งให้จำเลยมีความรู้ หรือมีความชำนาญเหมาะสมกับข้อหานั้นหรือไม่ นอกจากนั้นจำเลยไม่สามารถเลือกทนายความขอแรงได้รวมทั้งทนายความไม่สามารถเลือกจำเลยได้เพราะจะผิดมรรยาททนายความ (สฤษดิ์ ธัญกิจจานุกิจ, 2545, หน้า 14-15)

จากการทบทวนวรรณกรรมดังกล่าว ผู้วิจัยได้ค้นพบสภาวการณ์แห่งปัญหา กล่าวคือ ทนายความขอแรงตามบัญชีรายชื่อไม่ผ่านการอบรมหลักสูตรทนายความขอแรง

6.2 บทความสภาทนายความในการปฏิรูปประเทศด้านกระบวนการยุติธรรม โครงการปฏิรูปทนายความอาสา ทนายความขอแรง และที่ปรึกษากฎหมายของเด็กและเยาวชน พ.ศ. 2562

บทความดังกล่าวเป็นการกล่าวถึงการปฏิรูปประเทศด้านกระบวนการยุติธรรม ตามข้อบังคับสภาขับเคลื่อนการปฏิรูปประเทศ พ.ศ. 2558 ได้กำหนดให้คณะกรรมาธิการขับเคลื่อน การปฏิรูปประเทศด้านกฎหมายและกระบวนการยุติธรรมมีอำนาจหน้าที่ศึกษา วิเคราะห์ จัดทำแนวทาง แผนการปฏิรูป วิธีการปฏิรูป พร้อมกำหนดเวลาการปฏิรูป และข้อเสนอแนะเพื่อการขับเคลื่อนการปฏิรูปประเทศด้านกฎหมาย และกระบวนการยุติธรรม และการบังคับใช้กฎหมายให้สัมฤทธิ์ผล รวมทั้งมีอำนาจหน้าที่มอบหมายนั้นโดยอาศัยอำนาจตามข้อบังคับสภาขับเคลื่อนประเทศ พ.ศ. 2558 ข้อ 81 หน้าที่ของคณะกรรมาธิการตามแต่จะมอบหมายและรายงานผลการพิจารณาของคณะกรรมาธิการ

ต่อที่ ประชุมคณะกรรมาธิการเพื่อทราบและพิจารณาดำเนินการต่อไป และเพื่อให้เป็นไปตามแผนการปฏิรูป คณะกรรมาธิการขับเคลื่อนการปฏิรูปประเทศด้านกฎหมายและกระบวนการยุติธรรมในแผนการปฏิรูป เรื่องที่ 3 หัวข้อ ได้พิจารณาและมีมติตั้งคณะอนุกรรมาธิการปฏิรูปการเพิ่มประสิทธิภาพในการอำนวยความยุติธรรมเพื่อประชาชน โดยทำหน้าที่พิจารณาศึกษาระบบการอำนวย ความยุติธรรมเพื่อประชาชนให้มีประสิทธิภาพ เช่น ระบบทนายความ ระบบการคุ้มครองเหยื่อหรือการคุ้มครองพยานระบบการเข้าถึงสิทธิในกระบวนการยุติธรรม เป็นต้น ทั้งนี้ตามประกาศคณะกรรมาธิการขับเคลื่อนการปฏิรูปประเทศด้านกฎหมายและกระบวนการยุติธรรมที่ 4/2558 ลงวันที่ 17 ธันวาคม 2558 ประกาศคณะกรรมาธิการขับเคลื่อนการปฏิรูป ประเทศด้านกฎหมายและกระบวนการยุติธรรม ที่ 13/2559 ลงวันที่ 30 มีนาคม 2559 และประกาศ คณะกรรมาธิการขับเคลื่อนการปฏิรูปประเทศด้าน กฎหมายและกระบวนการยุติธรรม ที่ 15/2559 ลงวันที่ 20 มีนาคม 2559 โดยคณะอนุกรรมาธิการการปฏิรูปการเพิ่ม ประสิทธิภาพในการอำนวยความยุติธรรมเพื่อประชาชน เห็นควรเสนอแผนการปฏิรูประบบทนายความอาสา ทนายความขอแรง และที่ปรึกษากฎหมายของเด็กและเยาวชน เห็นว่าเป็นเรื่องสำคัญเร่งด่วนที่ต้องปฏิรูปเพื่อเป็นการเพิ่มประสิทธิภาพการอำนวยความยุติธรรมและให้บริการแก่ประชาชนในกระบวนการยุติธรรม จึงได้ ดำเนินการพิจารณาศึกษาเพื่อหาแนวทางในการปฏิรูปทนายความอาสา ทนายความขอแรง และที่ปรึกษากฎหมายของเด็กและเยาวชน เมื่อดำเนินการศึกษาเสร็จเรียบร้อยแล้วจึงได้เสนอรายงานต่อสภาขับเคลื่อนปฏิรูปประเทศเพื่อพิจารณา

คณะรัฐมนตรีได้มีมติเมื่อวันที่ 11 ตุลาคม 2559 คณะรัฐมนตรีได้มีมติให้ความเห็นชอบการกำหนดแนวทางการจัดทำงบประมาณในลักษณะบูรณาการเชิงยุทธศาสตร์ (Agenda) แผนงานบูรณาการปฏิรูปกฎหมายและพัฒนากระบวนการยุติธรรมภายใต้ชื่อโครงการปฏิรูปทนายความอาสา ทนายความขอแรง และที่ปรึกษากฎหมายของเด็กและเยาวชน สภาทนายความในพระบรมราชูปถัมภ์ โดยให้กระทรวงยุติธรรมเป็นหน่วยงานติดตามผลการดำเนินการและรายงานผลความคืบหน้า การดำเนินการของหน่วยงานต่าง ๆ ให้คณะรัฐมนตรี เป็นผลให้สภาทนายความได้รับเงินอุดหนุนประเภทบูรณาการจากรัฐบาลเพื่อเป็นค่าใช้จ่ายในการอบรมในโครงการปฏิรูปทนายความอาสา ทนายความขอแรง ในปีงบประมาณ พ.ศ. 2561 และต่อเนื่องมาในปีงบประมาณ พ.ศ. 2562 (สำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรี, 2560, ออนไลน์)

จากการทบทวนวรรณกรรมดังกล่าว ผู้วิจัยได้ค้นพบสภาวการณ์แห่งปัญหา คือ โครงการปฏิรูปทนายความอาสา ทนายความขอแรงที่ไม่สามารถตอบสนองการคุ้มครองสิทธิในการเข้าถึงกระบวนการยุติธรรมของประชาชน

6.3 การประชุมเชิงปฏิบัติการ เรื่อง “การประมินผลและการพัฒนาประสิทธิภาพประสิทธิผลการจัดหาทนายความเพื่อคุ้มครองสิทธิผู้ต้องหาหรือจำเลยในคดีอาญา”

รายงานการประชุมเมื่อวันที่ 28 สิงหาคม 2560 สถาบันวิจัยและพัฒนารพีพัฒน์ศักดิ์ สำนักงานศาลยุติธรรมสำนักงานศาลยุติธรรม โดยสถาบันวิจัยและพัฒนารพีพัฒนศักดิ์ ได้จัดทำโครงการศึกษาวิจัยเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพการพัฒนาระบบงานศาลยุติธรรม เรื่อง “การประเมินผลและ การพัฒนาประสิทธิภาพประสิทธิผลการจัดหาทนายความเพื่อคุ้มครองสิทธิผู้ต้องหาหรือจำเลยใน คดีอาญา” ซึ่งประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 134/1 และมาตรา 173 เป็นหลักประกันสิทธิของผู้ต้องหาหรือจำเลยในการต่อสู้คดีได้อย่างเต็มที่และเท่าเทียมตามหลักความเสมอภาค และมาตรา 173 ได้กำหนดหลักเกณฑ์และวิธีการในการขอให้ศาลแต่งตั้งทนายความให้และกำหนดให้ จ่ายเงินรางวัลและค่าใช้จ่ายแก่ทนายความขอแรง โดยคำนึงถึงสภาพแห่งคดีและสภาวะทางเศรษฐกิจ ตามระเบียบที่คณะกรรมการบริหารศาลยุติธรรมกำหนดโดยความเห็นชอบจากกระทรวงการคลัง แต่ในทางปฏิบัติ ยังไม่มีกระบวนการประเมินว่าการมีทนายความและการปฏิบัติงานของทนายความขอแรง ซึ่งรัฐจัดให้มีขึ้นนั้นสามารถคุ้มครองสิทธิมนุษยชนของโจทก์และจำเลยได้อย่างแท้จริงหรือไม่มากน้อยเพียงใด เนื่องจากการทำหน้าที่ทนายความขอแรงเกิดจากความสมัครใจโดยมิได้กำหนดคุณสมบัติอื่นใดในปัจจุบันศาลชั้นต้นทุกศาลยังมีปัญหาและข้อขัดข้องในการจัดหาทนายความให้กับผู้ต้องหาหรือจำเลยในคดีอาญา และการจ่ายเงินรางวัลแก่ทนายความดังกล่าว จึงเห็นควรกำหนดแนวทางปฏิบัติให้เป็นไปในแนวทางเดียวกันในทุกศาลชั้นต้น ทั้งนี้ เพื่อให้การปฏิบัติหน้าที่ของทนายความขอแรงเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ เพื่อเป็นหลักประกันสิทธิของผู้ต้องหาหรือจำเลยในการได้รับความยุติธรรมและความเท่าเทียมกัน ตามมาตรฐานองค์กรสหประชาชาติว่าด้วยกระบวนการยุติธรรมทางอาญา (United Nations Standards on Criminal Justice) ข้อ 6 ได้ระบุว่าในทุกคดีมีความจำเป็นเพื่อประโยชน์แห่งความยุติธรรมผู้ที่ถูกจับกุมคุมขังหรือถูกดำเนินคดีอาญาผู้ใดที่ยังไม่มีทนายความจึงมีสิทธิที่จะมีทนายความที่มีประสบการณ์และความสามารถเหมาะสมกับลักษณะของ ข้อกล่าวหานั้น ๆ เพื่อให้ความช่วยเหลือด้านกฎหมายแก่ผู้นั้นได้อย่างมีประสิทธิภาพ

จากการทบทวนวรรณกรรมดังกล่าว ผู้วิจัยได้ค้นพบสภาวการณ์แห่งปัญหา กล่าวคือ จำนวนทนายความที่ผ่านการอบรมหลักสูตรทนายความอาสาและที่ถือว่าเป็นทนายความที่มีประสบการณ์มีความรู้ความสามารถระดับหนึ่ง

6.4 บทความทางวิชาการ เรื่อง การคุ้มครองสิทธิกับการช่วยเหลือของทนายความขอแรง พ.ศ. 2558

กระบวนการยุติธรรมในการสร้างความเสมอภาคให้แก่ผู้ต้องหาและจำเลยในคดีอาญาของไทย บัญญัติรับรองในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 มาตรา 242 รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 มาตรา 40(7) และรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 มาตรา 68 วรรคสาม รัฐพึงให้ความช่วยเหลือทางกฎหมายที่จำเป็นและเหมาะสมแก่ผู้ยากไร้หรือผู้ด้อยโอกาสในการเข้าถึงกระบวนการยุติธรรมรวมตลอดถึงการจัดหาทนายความให้ จะเห็นได้ว่ารัฐธรรมนูญให้ความสำคัญเกี่ยวกับสิทธิของจำเลยที่จะมีทนายความ ปัจจุบันการให้ความช่วยเหลือแก่จำเลยคดีอาญาทุกคดีที่มีอัตราโทษจำคุก โดยเฉพาะอย่างยิ่งคดีที่มีอัตราโทษสูงถึงประหารชีวิต หรือคดีที่จำเลยมีอายุไม่เกินสิบแปดปีในวันที่ถูกฟ้องตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 173 วรรคหนึ่ง กำหนดบังคับว่าหากจำเลยไม่มีทนายความแม้จำเลยไม่ต้องการทนายความศาลก็ต้องจัดหาทนายความให้ ส่วนมาตรา 173 วรรคสอง กำหนดว่าคดีที่มีอัตราโทษจำคุกหากจำเลยต้องการทนายความศาลต้องตั้งทนายความให้จำเลย ก่อนการพิจรณาคดีหรือสืบพยาน หากศาลดำเนินกระบวนพิจารณาฝ่าฝืนบทบัญญัติดังกล่าวกระบวนพิจารณาย่อมไม่ชอบด้วยกฎหมาย (ขวัญใจ สอนสุ้ง, 2558, หน้า 1-10)

จากการทบทวนวรรณกรรมจากบทความพบสภาพปัญหาของคดีอาญาที่จำเลยไม่สามารถหาทนายความได้ การกำหนดตัวทนายความขอแรง จากการศึกษาไม่ปรากฏว่ามีกฎหมายกำหนดไว้เกี่ยวกับหลักเกณฑ์และวิธีการที่ศาลจะคัดเลือกทนายความเพื่อทำหน้าที่เป็นทนายความขอแรง โดยในทางปฏิบัติแต่ละศาลที่มีอำนาจพิจารณาพิพากษาคดีอาญาจากสมุดบัญชีรายชื่อทนายความที่แสดงความจำนงจะเป็นทนายความขอแรง ซึ่งปัจจุบันระบบทนายความขอแรงไม่บรรลุวัตถุประสงค์ตามเจตนารมณ์ของกฎหมายเนื่องจากปัญหาหลายประการ เช่น เป็นทนายความฝึกหัดขาดประสบการณ์ เป็นทนายความเก็บคดีเพื่อนำไปสอบผู้ช่วยผู้พิพากษาหรืออัยการผู้ช่วย เป็นเหตุให้เร่งรัดคดีให้เสร็จสิ้นโดยเร็ว อัตราค่าตอบแทนทนายความน้อยเมื่อเทียบกับงานเอกชน

6.5 บทความทางวิชาการเรื่อง การพัฒนาระบบงานเพื่อการคุ้มครองสิทธิเสรีภาพและการให้บริการประชาชนในศาลจังหวัดสงขลา พ.ศ. 2558

การคุ้มครองสิทธิเสรีภาพและการให้บริการแก่ประชาชน การรับรองสิทธิการมีทนายความของจำเลยในชั้นพิจารณาคดีตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 173 และมาตรา 134/1 ได้บัญญัติการรับรองสิทธิการมีทนายความของจำเลยไว้ ซึ่งศาลจังหวัดเกี่ยวข้องกับมาตรา 173 ได้แบ่งแยกหลักเกณฑ์ของการรับรองสิทธิการมีทนายความโดยยึดประเภทของคดีเป็นหลัก กล่าวคือในคดีที่มีอัตราโทษประหารชีวิตในวันที่ถูกฟ้องต่อศาลก่อนเริ่มพิจารณาให้ศาล ถามจำเลย

ว่ามีทนายความหรือไม่ถ้าไม่มีก็ให้ศาลตั้งทนายความให้ในคดีที่มีอัตราโทษจำคุกก่อนเริ่มพิจารณาให้ศาลถามจำเลยว่ามีทนายความหรือไม่ถ้าไม่มีและจำเลยต้องการทนายความก็ให้ศาลตั้งทนายความให้ (เรณู แซ่จิว, 2558, หน้า 3)

จากการทบทวนวรรณกรรมจากบทความดังกล่าวนั้นพบปัญหาการเผยแพร่กฎหมายให้กับประชาชนเรื่องสิทธิในการมีทนายความ การไม่มีระบบงานเพื่อคุ้มครองสิทธิของผู้รับบริการเพื่อคุ้มครองสิทธิของผู้ต้องหาหรือจำเลยในการมีทนายความเพื่อต่อสู้ความทางอาญา และในกรณีศาลมีคำสั่งให้ทนายความทราบ (เรณู แซ่จิว, 2558, หน้า 16)

6.6 บทความทางวิชาการเรื่องปัญหาระบบทนายความขอแรงในคดีอาญา: ศึกษาเฉพาะกรณีศาลจังหวัดราชบุรี พ.ศ. 2555

จากปัญหาระบบทนายความขอแรงในคดีอาญา โดยรัฐจัดหาให้นั้นเป็นหลักการที่จะนำไปสู่ความยุติธรรมในสังคม ดังนั้นทนายความซึ่งเป็นผู้ที่รัฐได้รับมอบหมายให้ทำหน้าที่อันทรงเกียรติควรมีความภูมิใจและปฏิบัติหน้าที่อย่างเต็มความสามารถด้วยเหตุนี้ทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องจึงควรจะร่วมมือกันแก้ไขปัญหาของระบบทนายความขอแรงที่ใช้อยู่ในปัจจุบัน

จากการทบทวนวรรณกรรมดังกล่าวพบว่า บทความดังกล่าวต้องการจัดทำทะเบียนข้อมูลประวัติของทนายความ เมื่อทนายความมาลงทะเบียนเป็นทนายความขอแรงไว้กับศาลนั้น ศาลควรจัดทำเป็นข้อมูล ประวัติที่มีความละเอียดได้แก่ ประวัติการทำงาน ความเชี่ยวชาญพิเศษ สถิติจำนวนคดีที่ได้รับและผลคดี เพื่อเป็นข้อมูลประกอบการมีหนังสือขอแรงทนายความในแต่ละครั้งอันจะทำให้ทนายความขอแรงแต่ละคนได้รับมอบหมายคดีที่ตนมีความเชี่ยวชาญมีความเหมาะสมกับประสบการณ์และความสามารถ สร้างแรงจูงใจให้ทนายความที่มีประสบการณ์ มีความสามารถหรือทนายความอาวุโส มาขึ้นทะเบียนเป็นทนายความขอแรงช่วยเหลือประชาชน ทั้งนี้อาจมีการประกาศเกียรติคุณสำหรับ ทนายความที่ไม่ขอรับเงินรางวัลให้เป็นที่ทราบกันโดยทั่วไปด้วย สนับสนุนให้มีการจัดตั้งองค์กรช่วยเหลือประชาชนทางกฎหมายเพิ่มเติม

7. งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับทนายความอาสา ทนายความขอแรง

งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการปฏิบัติหน้าที่ของทนายความอาสาและทนายความขอแรงซึ่งเป็รการค้นคว้าข้อเท็จจริงจากสภาวการณ์ปัญหาที่เกิดขึ้นจริงโดยมีจุดมุ่งหมายในการแก่ปัญหาการคุ้มครองสิทธิในกระบวนการยุติธรรมทางอาญา ดังนี้

7.1 รายงานของคณะกรรมการขับเคลื่อนการปฏิรูปประเทศด้านกฎหมายและกระบวนการยุติธรรมสภาขับเคลื่อนการปฏิรูปประเทศ เรื่องการปฏิรูปทนายความอาสา ทนายความขอแรงและที่ปรึกษากฎหมายของเด็กหรือเยาวชน พ.ศ. 2559

คณะกรรมาธิการการขับเคลื่อนการปฏิรูปประเทศด้านกฎหมายและกระบวนการยุติธรรม ได้มีหนังสือ ที่ (สปท) 1301/2559 เมื่อวันที่ 22 มิถุนายน 2559 เรื่องรายงานของคณะกรรมาธิการขับเคลื่อนการปฏิรูปประเทศด้านกฎหมายและกระบวนการยุติธรรม(ฉบับปรับปรุง) ตามที่ประชุมสภาขับเคลื่อนการปฏิรูปประเทศ ครั้งที่ 9/2558 เมื่อวันที่ 10 พฤศจิกายน 2558 มีมติตั้งคณะกรรมาธิการขับเคลื่อนการปฏิรูปประเทศด้านกฎหมายและกระบวนการยุติธรรม โดยคราวประชุมสภาขับเคลื่อนการปฏิรูปประเทศครั้งที่ 30/2559 เมื่อวันที่ 20 มิถุนายน 2559 ได้พิจารณาเห็นชอบรายงานแผนการปฏิรูปประเทศของคณะกรรมาธิการขับเคลื่อนการปฏิรูปประเทศด้านกฎหมายและกระบวนการยุติธรรม เรื่อง การปฏิรูปทนายความอาสาทนายความขอแรงและที่ปรึกษากฎหมายของเด็กหรือเยาวชน แล้วให้คณะกรรมาธิการนำรายงานแผนปฏิรูปไปปรับปรุงก่อนเสนอรายงานแผนการปฏิรูปตามความเห็นและข้อเสนอแนะของสมาชิกสภาขับเคลื่อนการปฏิรูปประเทศต่อคณะรัฐมนตรีและองค์กรหรือหน่วยงานอื่นที่เกี่ยวข้องเพื่อพิจารณาต่อไปนั้น และคณะกรรมาธิการการขับเคลื่อนการปฏิรูปประเทศด้านกฎหมายและกระบวนการยุติธรรมได้พิจารณาแก้ไขปรับปรุงรายงานดังกล่าวแล้วเมื่อวันที่ 22 มิถุนายน 2559 เพื่อนำเสนอคณะรัฐมนตรีและองค์กรหรือหน่วยงานอื่นที่เกี่ยวข้อง จากการศึกษารายงานปรับปรุงแก้ไขคณะกรรมาธิการขับเคลื่อนการปฏิรูปประเทศด้านกฎหมายและกระบวนการยุติธรรม เรื่อง การปฏิรูปทนายความอาสาทนายความขอแรงและที่ปรึกษากฎหมายของเด็กหรือเยาวชน

จากการทบทวนวรรณกรรมของผู้วิจัยจะปรากกฎว่ารัฐมีความต้องการปฏิรูปประเทศด้านกฎหมายและกระบวนการยุติธรรม เรื่อง การปฏิรูปทนายความอาสาทนายความขอแรงเพื่อคุ้มครองสิทธิการเข้าถึงกระบวนการยุติธรรมของประชาชนในคดีอาญาในปัจจุบัน

7.2 รายงานของสภาขับเคลื่อนการปฏิรูปประเทศด้านกฎหมายและกระบวนการยุติธรรม เรื่องการปฏิรูปทนายความอาสาทนายความขอแรงและที่ปรึกษากฎหมายของเด็กหรือเยาวชน พ.ศ. 2559

สภาขับเคลื่อนการปฏิรูปประเทศด้านกฎหมายและกระบวนการยุติธรรม เห็นความสำคัญเรื่องการปฏิรูปทนายความอาสาทนายความขอแรง จากสภาพปัญหาหลักการพื้นฐานว่าด้วยบทบาทของนักกฎหมายในเอกสาร “มาตรฐานองค์กรสหประชาชาติว่าด้วย กระบวนการยุติธรรมทางอาญา” หลักการพื้นฐานว่าด้วยบทบาทของนักกฎหมาย รับรองโดยที่ประชุมองค์กรสหประชาชาติว่าด้วยการป้องกัน อาชญากรรมและการปฏิบัติต่อผู้กระทำความผิด ครั้งที่ 8 ณ กรุงฮาวานา ประเทศคิวบา เมื่อวันที่ 27 สิงหาคม ถึง 7 กันยายน ค.ศ. 1990 (พ.ศ. 2533) (United Nations Basic Principles on the Role of

Lawyers Havana , Cuba , 27 August to 7 September1990) ข้อ 6 ได้ระบุไว้ว่า “ในทุกคดีที่มีความจำเป็นเพื่อประโยชน์แห่งความยุติธรรม ผู้ที่ถูกจับกุม คุมขัง หรือถูกดำเนินคดีอาญาผู้ใดที่ยังไม่มีทนายความจึงมีสิทธิที่จะมีทนายความที่มี ประสบการณ์และความสามารถเหมาะสมกับลักษณะของข้อกล่าวหานั้น ๆ เพื่อให้ความช่วยเหลือด้านกฎหมาย แก่ผู้นั้นได้อย่างมีประสิทธิภาพ ทั้งนี้ โดยที่ผู้นั้นไม่ต้องเสียค่าใช้จ่ายหากว่าไม่สามารถจะจ่ายได้” แต่ประเทศไทยในปัจจุบันพบว่ามีการขาดแคลนทนายความอาสาทนายความขอแรง ทั้งในด้านของจำนวน และขาดแคลน ทนายความอาสา ทนายความขอแรงที่มีความรู้ความสามารถประสบการณ์เพียงพอในการว่าความ ทนายความอาสา ทนายความขอแรงขาดแรงจูงใจในการปฏิบัติหน้าที่โดยเฉพาะค่าตอบแทนส่งผลให้ไม่สามารถปฏิบัติงานได้ อย่างเหมาะสม มีมาตรฐานและคุณภาพตามความต้องการของประชาชน ทั้งที่สิทธิที่สำคัญของผู้ต้องหาหรือจำเลย ในการดำเนินคดีอาญา คือ “สิทธิที่จะมีที่ปรึกษาด้านกฎหมาย (Right to a Counsel)” ซึ่งเป็นหน้าที่ของรัฐจะต้องจัดหาให้เพื่อประโยชน์ต่อการอำนวยความยุติธรรมและความเท่าเทียมกันระหว่างโจทก์และจำเลยเมื่ออยู่ใน กระบวนการยุติธรรมทางอาญา ปัญหาสำคัญที่พบในการได้รับทนายความของผู้ต้องหาหรือจำเลยจากรัฐ ได้แก่ ประสิทธิภาพในการปฏิบัติหน้าที่ของระบบการช่วยเหลือทางกฎหมายด้านทนายความจากรัฐเมื่อเปรียบเทียบกับ การปฏิบัติหน้าที่ของทนายความที่ได้รับการว่าจ้างมีมาตรฐานแตกต่างกันมาก จำเป็นต้องได้รับการปฏิรูปเพื่อเป็น หลักประกันสิทธิที่จะได้รับความยุติธรรมและความเท่าเทียมกันจากกระบวนการยุติธรรมทางอาญาแก่จำเลยให้เกิด ประสิทธิภาพ การจัดหาทนายความให้อย่างเดียวยังไม่เพียงพอต้องปรับปรุงให้จำเลยได้รับทนายความที่มีคุณภาพ มีความรู้ความเชี่ยวชาญในระดับมาตรฐาน และมีความชำนาญในประเภทคดีที่ช่วยเหลือ จึงจะเป็นหลักประกันสิทธิ ของผู้ต้องหาหรือจำเลยได้อย่างแท้จริง ดังนั้นจำเป็นต้องปฏิรูประบบการช่วยเหลือทางทนายความโดยรัฐ (ปกป้อง ศรีสนิท, 2563, หน้า 80) ในส่วนที่ เกี่ยวข้องกับทนายความอาสา ทนายความขอแรง

จากการทบทวนวรรณกรรมของผู้วิจัยโดยมีข้อสรุปว่าปัจจุบันปัญหาในส่วนที่เกี่ยวข้องกับทนายความที่รัฐจัดหาในชั้นสอบสวน (ทนายความนั่งร่วมฟังการสอบสวน) คือ ขาดแคลนทนายความที่รัฐจัดหาให้ในชั้นสอบสวน (ทนายความนั่งร่วมฟังการสอบสวน) ทนายความผู้ปฏิบัติหน้าที่มีมาตรฐาน คุณภาพ และประสบการณ์ในการทำงานยังไม่เพียงพอ อัตราเงินรางวัลไม่เหมาะสมกับสภาพเศรษฐกิจ และไม่จูงใจ และสภาทนายความไม่ได้ส่งมอบบัญชีบุคคลที่สามารถรับเป็นทนายความให้แก่ผู้ต้องหาในชั้นสอบสวน ให้กระทรวงยุติธรรม และทนายความขอแรงในชั้นศาลขาดแคลนทนายความที่ปฏิบัติหน้าที่มีมาตรฐาน คุณภาพและประสบการณ์ในการทำงานยังไม่เพียงพอ ไม่มีหลักสูตรการฝึกอบรมเพื่อเป็นทนายความขอแรง และปัญหาอัตราเงินรางวัลไม่เหมาะสมกับสภาพเศรษฐกิจ และไม่จูงใจ

7.3 รายงานสำนักงานกิจการยุติธรรมผลการดำเนินการตามข้อเสนอแนะเพื่อการขับเคลื่อนการปฏิรูปประเทศตามมาตรา 31 ของรัฐธรรมนูญ (ฉบับชั่วคราว) พุทธศักราช 2557 เรื่องการปฏิรูปทนายความอาสา ทนายความขอแรงและที่ปรึกษากฎหมายของเด็กหรือเยาวชน พ.ศ. 2560 สถาบันวิจัยและพัฒนากระบวนการยุติธรรม สำนักงานกิจการยุติธรรม

ผู้วิจัยขอสรุปสาระสำคัญ คือ ข้อเสนอแนะเพื่อการปฏิรูปทนายความอาสา ทนายความขอแรง ด้วยการเข้าสู่ระบบทนายความอาสา คุณสมบัติเป็นทนายความมาไม่น้อยกว่า 6 ปี ไม่เคยต้องคำสั่งให้ลงโทษถึงที่สุดตามพระราชบัญญัติทนายความ พ.ศ. 2528 และได้รับการอบรมและขึ้นทะเบียนให้เป็นทนายความอาสา ตามหลักเกณฑ์ วิธีการ และเงื่อนไขที่คณะกรรมการช่วยเหลือประชาชนทางกฎหมาย สภาทนายความกำหนด เพิ่มเงื่อนไขคุณสมบัติไว้ในระเบียบต่าง ๆ การปฏิรูปหลักสูตรการฝึกอบรมให้พัฒนาหลักสูตรการอบรมทนายความอาสา ทั้งชื่อหลักสูตร ระยะเวลาการอบรม เนื้อหาหลักสูตร การประเมินผล และวงรอบการอบรมเพื่อเป็นทนายความอาสาแล้ว ให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น การปฏิรูประบบการปฏิบัติงานของทนายความอาสาให้เป็นระบบเดียวกัน การปฏิรูปค่าตอบแทนและสิ่งจูงใจพิเศษ โดยเสนอให้ปรับค่าตอบแทนทนายความที่รัฐจัดหาประเภทต่าง ๆ และจัดให้มี สิ่งจูงใจพิเศษเพิ่มเติม ได้แก่ สิทธิประโยชน์ทางภาษี การขอพระราชทานเครื่องราชอิสริยาภรณ์ และการจัดให้ มีรางวัลเชิดชูเกียรติดีเด่น และการประเมินผลการปฏิบัติงานของทนายอาสา (สำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรี, 2560, ออนไลน์)

7.4 รายงานฉบับสมบูรณ์ เรื่องโครงการศึกษาวิจัย เรื่อง “การปฏิรูประบบการช่วยเหลือประชาชนทางกฎหมาย พ.ศ. 2560 รายงานฉบับสมบูรณ์เรื่องโครงการศึกษาและพัฒนาระบบทนายทนายความสาธารณะ (Public Defender) พ.ศ. 2547 รายงานการประชุมคณะกรรมการพัฒนาการบริหารงานยุติธรรมแห่งชาติ (กพยช) ครั้งที่ 5/2561 เมื่อวันที่ 24 ธันวาคม พ.ศ. 2561 กพยช./ร/5.61 คณะกรรมการพัฒนาการบริหารงานยุติธรรมแห่งชาติ

จากรายงานความการดำเนินงานตามแผนปฏิรูปประเทศด้านกระบวนการยุติธรรมภายใต้กรอบการขับเคลื่อนภารกิจของคณะกรรมการพัฒนาการบริหารงานยุติธรรมแห่งชาติ (กพยช) โครงการทนายความอาสาประจำสถานีตำรวจ เรื่องแต่งตั้งคณะอนุกรรมการ ขับเคลื่อนโครงการทนายความอาสาประจำสถานีตำรวจ โดยมีองค์ประกอบจากผู้แทนจากหน่วยงาน ที่เกี่ยวข้อง อาทิ สภาทนายความ สำนักงบประมาณ กรมบัญชีกลาง โดยมีสำนักงานตำรวจแห่งชาติทำหน้าที่ ฝ่ายเลขาบุการ และได้มีประชุมเมื่อวันที่ 22 สิงหาคม 2561 ผู้วิจัยขอสรุปสาระสำคัญ ดังนี้

การจัดทนายความอาสาประจำสถานีตำรวจ มีสภาทนายความในฐานะองค์กรผู้ประกอบวิชาชีพตามพระราชบัญญัติทนายความ พ.ศ. 2528 เป็นหน่วยงานผู้รับผิดชอบดำเนินการกำหนดช่วงเวลาให้คำปรึกษา 2 ช่วง ได้แก่ ให้คำปรึกษา 1 ช่วงเวลา คือ 08.30 - 16.30 นาฬิกา 1 ช่วง และให้

คำปรึกษา 2 ช่วงเวลา คือ เวลา 08.30 - 16.30 นาฬิกา และ เวลา 16.30 - 23.30 นาฬิกา 2 ช่วงเวลา กำหนดจำนวนสถานีตำรวจที่มีทนายความอาสาในระยะแรก 150 สถานี จำแนกเป็น 2 กรณี ได้แก่ สถานีตำรวจที่มีคดีที่สูง แบ่งเป็นสถานีตำรวจที่มีคดีเกินกว่า 1,000 คดี ต่อปี จำนวน 100 สถานี ให้มีช่วงเวลาให้คำปรึกษา 1 ช่วงเวลา และสถานีตำรวจที่มีคดีเกินกว่า 2,000 คดี ต่อปี จำนวน 25 สถานี ให้มีช่วงเวลาให้คำปรึกษา 2 ช่วงเวลา และสถานีตำรวจประจำจังหวัดที่มีคดีที่สูงที่สุดในจังหวัดที่ไม่เข้าเกณฑ์การจำแนกแรก จำนวน 25 สถานี ให้มีช่วงเวลาให้คำปรึกษา 1 ช่วงเวลา ให้สภาทนายความ ขอรับการสนับสนุนงบประมาณค่าใช้จ่าย ในการดำเนินงานผ่านสำนักงานปลัดกระทรวงยุติธรรม

7.5 รายงานวิชาการสำนักงบประมาณของรัฐสภา ฉบับที่ 6/2559 วิเคราะห์การดำเนินงานและแนวทางการพัฒนากองทุนยุติธรรม

กองทุนยุติธรรม เป็นกองทุนที่รัฐบาลจัดตั้งขึ้นตามพระราชบัญญัติงบประมาณรายจ่ายประจำปีงบประมาณ พ.ศ. 2549 และระเบียบกระทรวงยุติธรรมว่าด้วยกองทุนยุติธรรม พ.ศ. 2549 เพื่อให้ประชาชนที่ยากไร้และเดือดร้อนได้รับความช่วยเหลือทางกฎหมาย สามารถเข้าถึงความยุติธรรมได้อย่างทั่วถึง เสมอภาคและเป็นธรรม เพื่อลดความเหลื่อมล้ำในการเข้าถึงกระบวนการยุติธรรมที่เกิดขึ้นในสังคมไทย ซึ่งปัจจุบันมีพระราชบัญญัติกองทุนยุติธรรม พ.ศ. 2558 ที่ทำให้มีฐานะเป็นนิติบุคคลสามารถช่วยเหลือประชาชนในดารดำเนินคดีอาญา

การทบทวนวรรณกรรมรายงานและวิจัยต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องดังกล่าว ทำให้ทราบปัญหาการเข้าถึงความยุติธรรมและกระบวนการยุติธรรมทางอาญาการให้เหตุผล เพื่อพัฒนาแก้ไขปัญหาการเข้าถึงความยุติธรรมของประชาชนผู้ยากไร้ ผู้ด้อยโอกาสในกระบวนการยุติธรรมทางอาญาที่เกิดขึ้นนั้น เพื่อนำมาเป็นแนวทางชั้นต้นในการศึกษาวิจัย เพื่อหาแนวทางปรับปรุงพัฒนาทนายความที่รัฐจัดหาให้ประชาชนผู้ยากไร้หรือผู้ด้อยโอกาสให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น

8. วิทยานิพนธ์ และสารนิพนธ์ ที่เกี่ยวข้องกับทนายความอาสา ทนายความขอแรง

วิทยานิพนธ์ และสารนิพนธ์ ที่เกี่ยวข้องกับทนายความอาสา ทนายความขอแรง เป็นงานวิจัยทางวิชาการที่มีวิธีวิจัยอย่างมีรูปแบบโดยการรวบรวมข้อมูลตามหลักปรัชญา แนวคิด ทฤษฎี และหลักการนำมาวิเคราะห์โดยใช้หลักเหตุและผลและข้อมูลที่น่าชื่อถือมาสนับสนุนการวิจัยเพื่อให้ได้คำตอบที่เกี่ยวกับทนายความอาสา ทนายความของแรง ดังมีวิทยานิพนธ์ดังนี้

1) วิทยานิพนธ์ เรื่อง ความสามารถในการดำเนินคดี: การจัดหาทนายความโดยรัฐให้จำเลยในคดีอาญา พ.ศ. 2558 จากการทบทวนวรรณกรรมวิทยานิพนธ์เรื่อง ความสามารถในการดำเนินคดี: การจัดหาทนายความโดยรัฐให้จำเลยในคดีอาญา เป็นการศึกษาสิทธิในการมีทนายความ

ขอแรงช่วยเหลือของจำเลยในการดำเนินคดีอาญาเพื่อคุ้มครองสิทธิของจำเลยผู้ที่ไม่มีความรู้ความสามารถ ไม่มีความเข้าใจในสิทธิของตนเอง และปัญหาทนายความขอแรงในการดำเนินคดีอาญาของไทย ซึ่งงานวิจัยดังกล่าวค้นพบสภาวการณ์แห่งปัญหาของทนายความขอแรงซึ่งประกอบไปด้วย ปัญหาในเรื่องอัตราค่าตอบแทนของทนายความขอแรงที่มีอัตราค่าตอบแทนน้อยส่งผลต่อการนำไปส่งปัญหาความไม่เพียงพอของทนายความขอแรง และศึกษากฎหมายต่างประเทศประกอบไปด้วยประเทศสหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมนี ประเทศญี่ปุ่น สหรัฐอเมริกา และสหราชอาณาจักร ในการมีทนายความที่ศาลตั้งให้แก่จำเลย ซึ่งจากการศึกษาสภาวการณ์แห่งปัญหาความสามารถในการจัดหาทนายความโดยรัฐให้จำเลยในคดีอาญา จากวิทยานิพนธ์เรื่องดังกล่าวมีข้อเสนอแนะให้มีการแก้ไขเพิ่มเติมประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 173 ให้คดีที่มีอัตราโทษจำคุกตั้งแต่ 3 ปี ขึ้นไป ถ้าจำเลยไม่มีทนายความให้ศาลตั้งทนายความให้จำเลย ควรมีการแก้ไขเพิ่มเติมประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาให้บัญญัติถึงคุณสมบัติของทนายความให้ต้องมีประสบการณ์ในการว่าความไม่น้อยกว่า 2 ปี ควรมีการแก้ไขเพิ่มเติมระเบียบคณะกรรมการบริหารศาลยุติธรรมว่าด้วยการจ่ายเงินรางวัลทนายความที่ศาลตั้งให้ในขั้นตอนของการตรัเตรียมคดี โดยกำหนดอัตราเงินรางวัลคงที่เป็นจำนวนร้อยละ 25 ของอัตราเงินรางวัลขั้นต่ำแก่ทนายความที่ศาลตั้งให้

2) สารนิพนธ์ เรื่อง การคุ้มครองสิทธิของจำเลยโดยทนายความที่รัฐจัดหาให้: ศึกษาเฉพาะกรณีคุณภาพทนายความขอแรงของศาลอาญากรุงเทพใต้ พ.ศ. 2550 จากการทบทวนวรรณกรรม ในเรื่องดังกล่าว ผู้วิจัยขอสรุปสาระสำคัญและความคิดเห็นของผู้พิพากษา ดังนี้ หากพิจารณาจากความเห็นเสนอแนะว่าระบบทนายความขอแรงในรูปแบบบัญชีรายชื่อหากมีการจัดทำบัญชีรายชื่อทนายความที่มีประสบการณ์ให้เหมาะสมกับอัตราโทษคดีขอแรงในแต่ละคดีแล้ว ก็สามารถปรับปรุงคุณภาพของทนายความขอแรงได้ดีในระดับหนึ่ง แต่ในอนาคตควรศึกษาและนำรูปแบบทนายความประจำ (Public Defender) มาใช้ควบคู่กันไป จึงขอเสนอแนะให้ศาลชั้นต้นแต่ละศาลปฏิบัติตามระเบียบของคณะกรรมการบริหารศาลยุติธรรม ว่าด้วยการจ่ายเงินรางวัลและค่าใช้จ่ายแก่ทนายความที่ศาลจัดตั้งให้ผู้ต้องหาหรือจำเลย ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 173 พ.ศ. 2548 เกี่ยวกับเรื่องการจัดทำบัญชีรายชื่อทนายความตามประสบการณ์ของทนายความโดยจัดตั้งทนายความให้เหมาะสมตามประเภทของคดีอย่างจริงจัง และนำรูปแบบของทนายความประจำ (Public Defender) มาปรับใช้ควบคู่กับรูปแบบบัญชีรายชื่อในบางศาลเพื่อเป็นศาลต้นแบบ

3) วิทยานิพนธ์เรื่องบทบาทที่พึงประสงค์และมีประสิทธิภาพของทนายความขอแรง พบว่าประสิทธิภาพของทนายความขอแรงในการอำนวยความยุติธรรมแก่ประชาชนขึ้นอยู่กับการมี

จิตสำนึกในวิชาชีพทนายความ การมีความรู้และประสบการณ์ในทางคดีและที่สำคัญต้องมีเวลาให้แก่การทำคดีขอแรง จึงควรกำหนดให้ผู้ที่จะมาลงชื่อขึ้นทะเบียนเป็นทนายความขอแรงจะต้องเป็นผู้ที่มีประสบการณ์ในทางคดีอย่างแท้จริง โดยให้ใช้รูปแบบแยกบัญชีทนายความขอแรงตามประสบการณ์ในการว่าความและประเภทคดีที่มีความเชี่ยวชาญ เพื่อให้ศาลสามารถจัดสรรทนายความขอแรงให้มีความเหมาะสมต่อรูปคดี ในความผิดที่มีอัตราโทษสูงต้องใช้ทนายความที่มีประสบการณ์ในการว่าความมากเพื่อให้จำเลยได้รับการช่วยเหลือทางกฎหมายที่มีประสิทธิภาพ (พุฒิพงศ์ วิรยศิริ, 2550, หน้า 173)

4) วิทยานิพนธ์เรื่องการศึกษาระบบทนายขอแรง ผลการศึกษาพบว่า ควรแต่งตั้งทนายความขอแรงจากความสามารถของทนายความ และควรให้จำเลยมีสิทธิเลือกทนายความเองได้ แต่รัฐเป็นผู้จ่ายเงินตามอัตราที่กำหนด โดยรัฐต้องเป็นผู้จัดสรรงบประมาณในส่วนนี้ (วรศักดิ์ ศีติสาร, 2537, หน้า 99)

9. คำพิพากษาศาลฎีกาที่เกี่ยวข้องกับทนายความอาสา ทนายความขอแรง

กระบวนการยุติธรรมของไทยปัจจุบันนี้มีการแยกประเภทคดีมีความหลากหลายมากคดีแต่ละประเภทคดีจะมีองค์กรและศาลเชี่ยวชาญเฉพาะเป็นกำกับดูแล ระบบ รูปแบบของรัฐธรรมนูญและศาลยุติธรรมยังแบ่งออกเป็นสามชั้น คือ ศาลชั้นต้น ศาลอุทธรณ์ และศาลฎีกา แต่ละชั้นศาลมีกฎระเบียบเพื่อเปิดโอกาสให้โจทก์และจำเลยพิสูจน์ความบริสุทธิ์หรือต่อสู้คดีอย่างเต็มที่หากไม่พอใจคำตัดสินของศาลหนึ่งศาลใด โดยมีจุดสิ้นสุดที่ศาลฎีกา หากมี คำพิพากษาฎีกา ออกมาแล้วทุกฝ่ายต้องยอมรับคำตัดสิน ในส่วนนี้ผู้วิจัยขอกล่าวถึงจำเลยและทนายความจำเลยคดีอาญา กระบวนการยุติธรรมอาญาเริ่มต้นเมื่อมีการกระทำความผิดเกิด ตำรวจจะเป็นจุดเริ่มต้นและศาลชั้นต้นพิพากษากำหนดบทลงโทษทางอาญาสำหรับความผิดและกระบวนพิจารณาความอาญานั้นสิ้นสุดและบังคับตามคำพิพากษาศาลฎีกา

คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 3119/2550 แม้ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 7/1 (2) จะบัญญัติให้ผู้ถูกจับหรือผู้ต้องหามีสิทธิให้ทนายความหรือผู้ที่ตนไว้วางใจเข้าฟังการสอบสวนปากคำตนได้ในชั้นสอบสวนและมาตรา 134/3 บัญญัติว่าผู้ต้องหามีสิทธิให้ทนายความหรือผู้ที่ตนไว้วางใจเข้าฟังการสอบปากคำตนได้ และมาตรา 134/4 (2) บัญญัติในเรื่องการถามคำให้การผู้ต้องหานั้นให้พนักงานสอบสวนแจ้งให้ผู้ต้องหาทราบก่อนว่าผู้ต้องหามีสิทธิให้ทนายความหรือผู้ที่ไว้วางใจเข้าฟังการสอบปากคำตนได้ก็ตาม แต่ในบทบัญญัติของมาตรา 134/4 วรรคท้าย ก็บัญญัติไว้แต่เพียงว่า ถ้อยคำใดๆ ที่ผู้ต้องหาให้ไว้ต่อพนักงานสอบสวนก่อนมีการแจ้งสิทธิตามวรรคหนึ่งหรือก่อนที่จะดำเนินการตามมาตรา 134/3 จะรับฟังเป็นพยานหลักฐานในการพิสูจน์ความผิดของ

ผู้นั้นไม่ได้เท่านั้น ดังนั้น แม้พนักงานสอบสวนจะไม่ได้ปฏิบัติตามบทบัญญัติดังกล่าวข้างต้น ก็หาทำให้การสอบสวนคดีไม่ชอบแต่อย่างใดไม่

คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 4923/2557 บทบัญญัติเรื่องละเมิดอำนาจศาลเป็นกฎหมายพิเศษที่ศาลมีอำนาจค้นหาความจริงได้โดยการไต่สวนและไม่จำต้องกระทำต่อหน้าจำเลยดังเช่นการพิจารณาคดีอาญาทั่วไป กรณีเช่นนี้จึงไม่อาจนำ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 173 วรรคสอง มาใช้บังคับได้ ศาลจึงไม่จำต้องสอบถามผู้ถูกกล่าวหาเรื่องทนายความและตั้งทนายความให้ผู้ถูกกล่าวหาตามบทบัญญัติดังกล่าว เมื่อไม่มีบทบัญญัติของกฎหมายให้ศาลชั้นต้นตั้งทนายความให้แก่ผู้ถูกกล่าวหาในคดีละเมิดอำนาจศาลดังเช่นคดีอาญาทั่วไป และคณะกรรมการบริหารศาลยุติธรรมไม่ได้ออกระเบียบให้ทนายความของผู้ถูกกล่าวหาในคดีละเมิดอำนาจศาลมีสิทธิได้รับเงินรางวัลและค่าใช้จ่าย ผู้ร้องจึงไม่มีสิทธิได้รับเงินค่าทนายความ

คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 15140/2555 คดีนี้เดิมจำเลยให้การปฏิเสธ เมื่อสืบพยานโจทก์ไป 1 ปาก จำเลยขอถอนคำให้การเดิมและให้การใหม่เป็นรับสารภาพ กรณีจึงเป็นไปตามข้อ 7 แห่งระเบียบคณะกรรมการบริหารศาลยุติธรรมว่าด้วยการจ่ายเงินรางวัลและค่าใช้จ่ายแก่ทนายความที่ศาลตั้งให้ผู้ต้องหาหรือจำเลยตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 173 พ.ศ. 2548 ที่ระบุว่า “ในคดีที่จำเลยให้การรับสารภาพ หรือคดีเสร็จไปโดยศาลชั้นต้นไม่ได้พิพากษา เช่น คดีที่โจทก์ถอนฟ้อง หรือยอมความกันโดยถูกต้องตามกฎหมาย หรือจำเลยถึงแก่ความตาย เป็นต้น หรือในกรณีที่มีการสืบพยานไว้ก่อนฟ้องคดีต่อศาล หรือไต่สวนชันสูตรพลิกศพ หรือในคดีที่ทนายความปฏิบัติหน้าที่ได้เพียงบางส่วน โดยไม่ได้เป็นความผิดของทนายความผู้นั้น และศาลเห็นว่ามีเหตุผลพิเศษที่ทนายความผู้นั้นควรได้รับเงินรางวัล ให้ศาลมีอำนาจสั่งจ่ายเงินรางวัลให้แก่ทนายความได้ตามที่เห็นสมควร แต่ต้องไม่เกิน 1,000 บาท” การสั่งจ่ายเงินรางวัลทนายความที่ศาลตั้งให้จึงต้องเป็นไปตามอัตราที่ระบุไว้ในข้อดังกล่าว โดยไม่จำต้องอ้างอิงตารางอัตราเงินรางวัลทนายความที่ศาลตั้งให้แก่ผู้ต้องหาหรือจำเลยตาม ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 173 ท้ายระเบียบ ที่ศาลชั้นต้นสั่งจ่ายเงินรางวัลทนายความให้แก่ผู้ร้อง 2,000 บาท จึงชอบแล้ว ฎีกาของผู้ร้องฟังไม่ขึ้นอำนาจในการกำหนดเงินรางวัลให้ทนายความ เป็นอำนาจเฉพาะของศาลชั้นต้นตามที่ระบุไว้ใน ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 173 วรรคสาม ประกอบระเบียบคณะกรรมการบริหารศาลยุติธรรมว่าด้วยการจ่ายเงินรางวัลและค่าใช้จ่ายแก่ทนายความที่ศาลตั้งให้ผู้ต้องหาหรือจำเลยตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 173 พ.ศ. 2548 ข้อ 5 ผู้ร้องจึงไม่มีอำนาจฎีกาให้ศาลฎีกากำหนดเงินรางวัลทนายความใหม่ได้ แม้ศาลชั้นต้นสั่งรับฎีกาของผู้ร้องในข้อนี้ ศาลฎีกาก็ไม่รับวินิจฉัยให้

คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 16408/2555 การสั่งจ่ายเงินรางวัลทนายความที่ศาลตั้งให้จำเลยคดีนี้เป็นกรณีจำเลยให้การรับสารภาพซึ่งมีระเบียบกำหนดไว้เป็นการเฉพาะแล้ว จึงต้องเป็นไปตามอัตราที่กำหนดไว้ในข้อดังกล่าว โดยไม่จำต้องอ้างอิงอัตราเงินรางวัลทนายความที่ศาลตั้งให้แก่ผู้ต้องหาหรือจำเลยตาม ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 173 ท้ายระเบียบ เมื่ออัตราเงินรางวัลทนายความตามข้อ 7 มิได้กำหนดอัตราขั้นต่ำไว้ ที่ศาลชั้นต้นสั่งจ่ายเงินรางวัลทนายความให้แก่ผู้ร้อง 2,000 บาท จึงชอบแล้วอำนาจในการกำหนดเงินรางวัลให้ทนายความเป็นอำนาจเฉพาะของศาลชั้นต้นตามที่ระบุไว้ใน ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 173 วรรคสาม ประกอบระเบียบคณะกรรมการบริหารศาลยุติธรรมว่าด้วยการจ่ายเงินรางวัลและค่าใช้จ่ายแก่ทนายความที่ศาลตั้งผู้ต้องหาหรือจำเลยตาม ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 173 พ.ศ. 2548 ข้อ 5 ผู้ร้องไม่มีอำนาจฎีกาให้ศาลฎีกากำหนดเงินรางวัลทนายความใหม่ได้

คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 10109/2554 ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 173 วรรคสาม บัญญัติให้ศาลจ่ายเงินรางวัลแก่ทนายความที่ศาลตั้ง ตามระเบียบที่คณะกรรมการบริหารศาลยุติธรรมกำหนดและระเบียบคณะกรรมการบริหารศาลยุติธรรมว่าด้วยการจ่ายเงินรางวัลและค่าใช้จ่ายแก่ทนายความที่ศาลตั้งให้ผู้ต้องหาหรือจำเลย ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 173 พ.ศ. 2548 ข้อ 5 และข้อ 6 ซึ่งเป็นระเบียบที่ใช้แก่คดีนี้ กำหนดให้ศาลชั้นต้นเป็นผู้กำหนดเงินรางวัลให้ทนายความ โดยพิจารณาตามความยากง่ายของลักษณะคดี กับเทียบดูเวลาและงานที่ทนายความได้ปฏิบัติในการว่าคดีเรื่องนั้น ๆ แล้วกำหนดให้ตามที่เห็นสมควรว่าจะให้อัตราขั้นต่ำหรือขั้นสูง หรือระหว่างขั้นต่ำขั้นสูง ตามตารางและอัตราขึ้นต่ำขั้นสูงท้ายระเบียบโดยให้สั่งจ่ายเงินรางวัลเมื่อทนายความได้ปฏิบัติหน้าที่เสร็จสิ้นแล้วหรือเมื่อศาลชั้นต้นมีคำพิพากษาหรือคำสั่งแล้ว ในกรณีที่มีการดำเนินคดีในชั้นอุทธรณ์หรือฎีกา ให้ศาลชั้นต้นสั่งจ่ายเงินรางวัลเพิ่มเติมให้ทนายความได้ตามที่เห็นสมควร ดังนี้ จึงเห็นได้ว่าระเบียบดังกล่าวกำหนดให้เป็นอำนาจเฉพาะของศาลชั้นต้นที่จะกำหนดเงินรางวัลให้ทนายความทั้งในการปฏิบัติหน้าที่ในศาลชั้นต้น ศาลชั้นอุทธรณ์ และศาลฎีกา ไม่ได้กำหนดให้ศาลชั้นอุทธรณ์หรือศาลฎีกามีหน้าที่กำหนดเงินรางวัลทนายความแต่อย่างใด เมื่อไม่ปรากฏว่าการใช้ดุลพินิจกำหนดเงินรางวัลทนายความของศาลชั้นต้นแก่ผู้ร้องต่ำกว่าขั้นต่ำหรือสูงกว่าขั้นสูงตามที่กฎหมายหรือระเบียบดังกล่าวกำหนด อันเป็นการแสดงให้เห็นว่าศาลชั้นต้นใช้ดุลพินิจผิดกฎหมายหรือระเบียบแล้ว ศาลชั้นอุทธรณ์ย่อมไม่อาจก้าวล่วงไปกำหนดเงินรางวัลทนายความให้แก่ผู้ร้องเพิ่มเติมได้

คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 9907/2554 คำสั่งของศาลชั้นต้นที่ให้จ่ายเงินรางวัลแก่ทนายความที่ศาลตั้งให้ เป็นคำสั่งตามบทบัญญัติแห่ง ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 173 วรรคสาม จึงเป็นคำสั่งในทางคดี ซึ่งบัญญัติให้ศาลเป็นผู้จ่ายเงินรางวัลตามระเบียบคณะกรรมการบริหาร

ศาลยุติธรรมกำหนด ซึ่งตามระเบียบคณะกรรมการบริหารศาลยุติธรรมว่าด้วยการจ่ายเงินรางวัลและค่าใช้จ่ายแก่ทนายความที่ศาลตั้งให้ผู้ต้องหาหรือจำเลย ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 173 (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2550 ข้อ 5 และข้อ 6 นั้น กำหนดให้ศาลชั้นต้นเป็นผู้กำหนดเงินรางวัลให้ทนายความ เมื่อศาลชั้นต้นมีคำพิพากษาหรือคำสั่งแล้วหรือเมื่อทนายความได้ปฏิบัติหน้าที่เสร็จแล้ว ในกรณีที่มีการดำเนินคดีในชั้นอุทธรณ์หรือฎีกายังให้ศาลชั้นต้นมีอำนาจสั่งจ่ายเงินรางวัลเพิ่มเติมการดำเนินคดีในชั้นอุทธรณ์หรือฎีกาให้ทนายความตามที่เห็นสมควร เมื่อปรากฏว่าศาลชั้นต้นกำหนดเงินรางวัลทนายความในคดีนี้ให้ผู้ร้องตามอัตราที่ระเบียบกำหนดไว้แล้ว การที่ผู้ร้องอุทธรณ์คำสั่งว่าศาลชั้นต้นกำหนดเงินรางวัลให้ผู้ร้องไม่เหมาะสมแก่หน้าที่ ขอให้ศาลอุทธรณ์ภาค 6 กำหนดเงินรางวัลให้ใหม่นั้น ศาลอุทธรณ์ภาค 6 ย่อมไม่อาจกำหนดเงินรางวัลให้ผู้ร้องได้ เพราะเป็นหน้าที่โดยเฉพาะของศาลชั้นต้นตามระเบียบ

คำพิพากษาฎีกาที่ 6864/2562 ศาลฎีกาเห็นว่า ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 69 (1) บัญญัติถึงเหตุที่ศาลจะออกหมายค้นไว้ว่า เมื่อพบและยึดสิ่งของซึ่งจะเป็นพยานหลักฐานประกอบการสอบสวนไต่สวนมูลฟ้องหรือพิจารณา ดังนั้นในกรณีที่ราษฎรเป็นโจทก์ฟ้องคดีอาญาต่อศาลเอง และคดีดังกล่าวมีการไต่สวนมูลฟ้อง หากราษฎร ผู้เป็นโจทก์มีความจำเป็นต้องการค้นหาสิ่งของซึ่งอยู่ในความครอบครองของผู้อื่นเพื่อจะนำมาเป็นพยานหลักฐานประกอบการไต่สวนมูลฟ้องคดีของตน ก็ชอบที่จะยื่นคำร้องขอให้ศาลออกหมายค้น เพื่อพบและยึดสิ่งของดังกล่าวตามบทบัญญัติข้างต้นได้ หาใช่เป็นอำนาจของพนักงานฝ่ายปกครองหรือตำรวจโดยเฉพาะ ที่จะร้องขอให้ศาลออกหมายค้น ตามที่บัญญัติไว้ในประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 59 วรรคสอง ที่ศาลชั้นต้นและศาลอุทธรณ์ภาค 4 วินิจฉัยว่า โจทก์ไม่ใช่เจ้าพนักงาน จึงไม่มีอำนาจยื่นคำร้องขอออกหมายค้นนั้น ศาลฎีกาไม่เห็นพ้องด้วย

10. ค่าตอบแทนของนักกฎหมายภาครัฐ

ค่าตอบแทนของนักกฎหมายภาครัฐ จากสายงานฝ่ายตุลาการ สายงานฝ่ายอัยการ สายงานฝ่ายนิติบัญญัติสายงานฝ่ายบริหารสายงานองค์กรอิสระซึ่งอัตราค่าตอบแทนเป็นไปตามภาระหน้าที่รับผิดชอบ แปรผันให้ตรงกับคุณวุฒิและความยากง่าย ในการเข้าสู่ตำแหน่งดังนี้

1) ค่าตอบแทนของข้าราชการสำนักงานศาลรัฐธรรมนูญเริ่มจากฐานเงินเดือน 15,000 ถึง 76,800 บาท บวกค่าตอบแทนพิเศษ 8,000 ถึง 33,000 บาท ตามระเบียบศาลรัฐธรรมนูญว่าด้วยเงินค่าตอบแทนพิเศษและค่าตอบแทนนอกเหนือจากเงินเดือนของข้าราชการสำนักงานศาลรัฐธรรมนูญ (ฉบับที่ 3) พ.ศ. 2557

2) ค่าตอบแทนของพนักงานคดีปกครอง สำนักงานศาลปกครอง เริ่มจากฐานเงินเดือน 15,000 ถึง 76,800 บาท บวกค่าตอบแทนพิเศษ 7,000 ถึง 12,000 บาท บวกเงินส่งเสริมประสิทธิภาพ 6,000 ถึง 20,000 บาท ตามระเบียบคณะกรรมการข้าราชการฝ่ายปกครองว่าด้วยเงินส่งเสริมประสิทธิภาพการปฏิบัติราชการที่ดีของข้าราชการฝ่ายศาลปกครอง พ.ศ. 2554

3) ค่าตอบแทนของข้าราชการอัยการ สำนักงานอัยการสูงสุด มีเงินเดือนบวกเงินประจำตำแหน่ง 35,000 ถึง 131,920 บาท ตามระเบียบคณะกรรมการว่าด้วยเงินเพิ่มค่าครองชีพชั่วคราวของอัยการผู้ช่วย พ.ศ. 2555

4) ค่าตอบแทนของข้าราชการธุรการ สำนักงานอัยการสูงสุด จากฐานเงินเดือน 15,000 ถึง 76,800 บาท บวกค่าตอบแทนพิเศษ 6,000 ถึง 20,000 บาท ตามระเบียบคณะกรรมการว่าด้วยเงินรางวัลตอบแทนพิเศษเพื่อมุ่งเน้นผลสัมฤทธิ์ของสำนักงานอัยการในพื้นที่พิเศษชายแดนภาคใต้ (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2557 และตามระเบียบคณะกรรมการว่าด้วยเงินค่าตอบแทนพิเศษของข้าราชการธุรการสำนักงานอัยการสูงสุด (ฉบับที่ 4) พ.ศ. 2563

5) ค่าตอบแทนของข้าราชการรัฐสภาสามัญ (นิติกรรัฐสภา) จากฐานเงินเดือน 15,000 ถึง 76,800 บาท บวกค่าตอบแทนพิเศษ 8,000 ถึง 33,000 บาท ตามระเบียบ ก.ร. ว่าด้วยเงินค่าตอบแทนพิเศษของข้าราชการรัฐสภาสามัญ พ.ศ. 2555

6) ค่าตอบแทนของนักกฎหมายนิติบัญญัติ มีเงินประจำตำแหน่ง 10,000 ถึง 20,000 บาท ตาม ระเบียบ ก.ร. ว่าด้วยการกำหนดตำแหน่งนักกฎหมายนิติบัญญัติ พ.ศ. 2561

7) ค่าตอบแทนของนักกฎหมายกฤษฎีกา จากฐานเงินเดือน 15,000 ถึง 76,800 บาท บวกเงินเพิ่มสำหรับตำแหน่ง 25,000 ถึง 40,000 บาท ตามระเบียบคณะกรรมการกฤษฎีกาว่าด้วยการกำหนดตำแหน่งนักกฎหมายกฤษฎีกา พ.ศ. 2551

8) ค่าตอบแทนของพนักงานคดีพิเศษ และเจ้าหน้าที่คดีพิเศษ กรมสอบสวนคดีพิเศษ จากฐานเงินเดือน 15,000 ถึง 76,800 บาท บวกเงินเพิ่มสำหรับตำแหน่ง 10,000 ถึง 42,000 บาท ตามระเบียบกระทรวงยุติธรรมว่าด้วยเงินเพิ่มสำหรับตำแหน่งพนักงานสอบสวนคดีพิเศษและเจ้าหน้าที่คดีพิเศษ พ.ศ. 2547

9) ค่าตอบแทนของพนักงาน ป.ป.ท. สำนักงาน ป.ป.ท. จากฐานเงินเดือน 15,000 ถึง 76,800 บาท บวกเงินเพิ่มสำหรับตำแหน่ง 20,000 ถึง 32,000 บาท ตามระเบียบคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตในภาครัฐว่าด้วยเงินเพิ่มสำหรับตำแหน่งพนักงาน ป.ป.ท. และเจ้าหน้าที่ ป.ป.ท. พ.ศ. 2559

10) ค่าตอบแทนของพนักงานคุมประพฤติ กระทรวงยุติธรรม จากฐานเงินเดือน 15,000 ถึง 76,800 บาท บวกเงินเพิ่ม 2,000 บาท ตามระเบียบกระทรวงยุติธรรมว่าด้วยเงินเพิ่มสำหรับตำแหน่งพนักงานคุมประพฤติ พ.ศ. 2560

11) ค่าตอบแทนของข้าราชการนิติกร นักสืบสวนสอบสวน สำนักงานป้องกันและปราบปรามการฟอกเงิน สำนักงานคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการฟอกเงิน จากฐานเงินเดือน 15,000 ถึง 76,800 บาท บวกเงินเพิ่มสำหรับตำแหน่ง 3,500 ถึง 23,000 บาท ตามระเบียบคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการฟอกเงินว่าด้วยเงินเพิ่มสำหรับตำแหน่งข้าราชการของสำนักงานป้องกันและปราบปรามการฟอกเงินซึ่งได้รับแต่งตั้งเป็นพนักงานเจ้าหน้าที่ พ.ศ. 2558

12) ค่าตอบแทนของนิติกรทุกส่วนราชการในฝ่ายบริหาร จากฐานเงินเดือน 15,000 ถึง 76,800 บาท บวกเงินเพิ่ม 3,000 ถึง 6,000 บาท ตามระเบียบ ก.พ. ว่าด้วยเงินเพิ่มสำหรับตำแหน่งที่มีเหตุพิเศษของข้าราชการพลเรือน และประกาศ ก.พ. เรื่อง กำหนดตำแหน่งและเงินเพิ่มสำหรับตำแหน่งที่มีเหตุพิเศษของข้าราชการพลเรือน (ฉบับที่ 3) พ.ศ. 2560

13) ค่าตอบแทนของพนักงานไต่สวน สำนักงาน ป.ป.ช. จากฐานเงินเดือน 15,000 ถึง 76,800 บาท บวกค่าตอบแทนพิเศษ 12,000 ถึง 40,000 บาท ตามระเบียบคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตแห่งชาติว่าด้วยค่าตอบแทนพิเศษประจำตำแหน่งพนักงานไต่สวน พ.ศ. 2560

14) ค่าตอบแทนของข้าราชการหรือลูกจ้าง สำนักงาน ป.ป.ช. จากฐานเงินเดือน 15,000 ถึง 76,800 บาท บวกค่าตอบแทนพิเศษ 4,000 ถึง 20,000 บาท ตามระเบียบคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตแห่งชาติว่าด้วยค่าตอบแทนพิเศษของข้าราชการสำนักงานคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตแห่งชาติ (ฉบับที่ 9) พ.ศ. 2560 และระเบียบคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตแห่งชาติว่าด้วยค่าตอบแทนพิเศษของลูกจ้างประจำสำนักงาน ป.ป.ช. พ.ศ. 2557

15) ค่าตอบแทนของข้าราชการสำนักงานคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ จากฐานเงินเดือน 15,000 ถึง 76,800 บาท บวกค่าตอบแทนพิเศษ 6,000 ถึง 33,000 บาท ตามระเบียบคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ ว่าด้วยเงินค่าตอบแทนพิเศษของข้าราชการสำนักงานคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ พ.ศ. 2561

16) ค่าตอบแทนของเจ้าพนักงานคดี สำนักงานศาลยุติธรรม เงินค่าตอบแทนพิเศษของข้าราชการสำนักงาน 4,500 ถึง 20,000 บาท ตามระเบียบคณะกรรมการบริหารศาลยุติธรรมว่าด้วยเงินค่าตอบแทนพิเศษของข้าราชการศาลยุติธรรม พ.ศ. 2554 และค่าตอบแทนพิเศษตามหลักเกณฑ์ที่ ก.ศ. กำหนด 5,000 ถึง 9,000 บาท ตามหลักเกณฑ์คณะกรรมการข้าราชการศาลยุติธรรม เรื่อง เงินค่าตอบแทนพิเศษสำหรับตำแหน่งเจ้าพนักงานคดี พ.ศ. 2551

จากการทบทวนวรรณกรรมในบทที่ 2 นี้ ผู้วิจัยจะนำไปเป็นข้อมูลเอกสารเพื่อประกอบการวิเคราะห์รูปแบบทนายความสาธารณะเพื่อการคุ้มครองสิทธิในการเข้าถึงความยุติธรรมของประชาชนผู้ยากไร้หรือผู้ด้อยโอกาสในคดีอาญาต่อไป